HARALAMB ZINCĂ

REVELION '45

roman

EDITURA MILITARĂ

HARALAMB ZINCĂ REVELION '45

HARALAMB ZINCĂ

REVELION '45

– roman-document –

EDITURA MILITARĂ, BUCUREŞTI, 1989

Coperta : *FL. CREANGĂ*

ISBN 973-32-0082-4

PARTEA ÎNTÎI

1

1975

Mă plimb agale printre morminte cu mîinile la spate, ca un om împăcat cu sine sau, dacă vreţi, mulţumit că în viaţă nu i-a mers chiar rău. Obiceiul ăsta îl am din primăvară, cînd, fiind la Ghencea să-l conduc pe generalul de cavalerie Hariton Popescu pe ultimul său drum, am avut impresia că am nimerit într-un parc mai frumos şi mai impunător decît Cişmigiul.

E, desigur, o părere... şi nu încerc s-o impun nimănui. Îmi place să mă plimb pe aleile cimitirului. Nu că aş fi obsedat de ideea morţii. Nu, nu... Deşi sînt trecut binişor de optzeci de ani, mă ţin bine şi gîndul nu mi-e la moarte nici cînd mi-e dat să duc la groapă un prieten ori un vechi camarad de armă. Ce-i drept e drept, cîteodată mă mai întreb şi eu unde, la o adică, îmi va fi mormîntul. N-am preferinţe deosebite, totuşi n-aş dori să mă pomenesc la margine de cimitir, deşi sălcii pletoase care să plîngă pe mormînt sînt peste tot.

Pe Hariton l-au îngropat cu toate onorurile ce se cuvin unui general. Cu muzică, cu gardă de onoare. Merita... A fost un bun comandant. Ca şi mine, a luptat şi în primul război mondial, şi-n cel de-al doilea. N-am regretat că am fost de faţă la înmormîntare. M-am mai întîlnit cu unul, cu altul. Puţini din generaţia mea se mai ţin în şa ca pe vremuri. Cel mai zaharisit mi s-a părut Nicolau. Să nu-şi

aminlească în ce zi am intrat noi în Cegled ? ! Sau cum am golit noi o sticlă de rom după ce o noapte întreagă am stat în ploaie la cota 301 ? ! Bietul de el ! La cimitir, după o jumătate de oră l-au lăsat picioarele şi a fost nevoit să se aşeze, trăgîndu-mă şi pe mine lîngă dînsul. Respira greu, iar după un timp, şi-a întors ochii apoşi spre mine, oftînd: „Săracu' Mardare, l-a luat Dumnezeu şi pe el !" Uitase că cel pogorît în groapă era Hariton Popescu !

În ziua aceea de primăvară, cu soare călduţ, nu m-am grăbit să mă întorc acasă, ci am mai zăbovit un ceas şi ceva prin cimitir. Se retrăseseră şi muzica, şi garda de onoare, şi asistenţa. După Nicolau venise ginerele, să-l ia cu maşina. Generalul abia se mai ţinea pe picioare. Picioarele lui de infanterist... Au mărşăluit tot războiul... Avea Nicolau dreptul la cal, ba şi la maşină. Însă dumnealui, în cele mai istovitoare marşuri, mergea cu trupa, pe jos. „Să simtă soldatul că eşti de-al lui, că împarţi cu el greul războiului."

Da, atunci, după înmormîntarea lui Hariton, am descoperit cu adevărat cît e de frumos la Ghencea. Înmuguriseră castanii, sălciile... Iarba era de un verde crud fascinant... Pietrele funerare... epitafurile... tot să le citeşti. Cînd şi cînd, îmi mai apărea în cale cîte o bancă. Mă aşezam mai mult din dorinţa de a mă uita după oameni decît de a mă odihni. Plutea în aer un dangăt de clopot. Clopotele... Mai ştim să le ascultăm ? Cînd te gîndeşti că în trecut vesteau victorii, dar şi primejdii, pîrjoluri şi molime, apropierea duşmanului de fruntarii, te chemau la arme, dar şi nu mai ştiu la ce hram... Clopotele... Ştiu să cînte ori să plîngă o dată cu bătăile inimii noastre.

Bătrînica mea, buna şi credincioasa mea nevestică, e pe cale să creadă că m-am scrîntit. „Ce cauţi tu acolo, zi de zi ? mă dojeneşte ea. O să ai cînd să stai ! Sau umbli pe-acolo ca să te obişnuieşti cu gîndul morţii ?... Ia fă bine şi rămîi acasă !"

Nu poţi să-i ceri unei neveste, chiar dacă ai trăit cu ea o viaţă, să te înţeleagă în toate cele. Nu-i răspund. Nu încerc să-i dau nici o explicaţie. Ne-am lua la harţă ca doi bătrîni cărora li s-a urît unul de celălalt. Ce să fac dacă pe mine mă trage aţa la Ghencea ? Pe aleile de acolo mă simt

în largul meu, şi vă asigur că nu mă las copleşit de atmosfera dureroasă a înmormîntărilor. A, altceva mă impresionează. Cultul morţilor..., nevoia omului de a îngriji mormîntul semenului trecut în nefiinţă..., evlavia cu care-i aşază pe mormînt o floare sau îi aprinde o luminare, apoi reculegerea.

Dacă vă povestesc toate acestea, să ştiţi că o fac cu un rost. Vreau să vă mărturisesc că aici, printre morminte, eu, generalul-locotenent în rezervă Mihnea Voievozeanu, am renăscut, bătrîneţile mele au luat, pe neaşteptate, un curs nesperat. Ştiu, o să vă uitaţi la mine cam bănuitori şi o să fiţi înclinaţi să-i daţi dreptate nevestei-mii. Fie... Nu mă voi supăra. O să vă rog totuşi să mă ascultaţi. Într-una din zile, plimbarea mea solitară m-a scos la mormîntul poetului Nicolae Tăutu. Opera lui nu-mi era străină, îi citisem versurile, proza. Îl cunoscusem şi personal, cu prilejul unei întîlniri cu cititorii. Fusese nu numai poetul militarilor, ci şi al civililor. Amintirea lui m-a tulburat şi am regretat că nu aveam cu mine o floare. Mi-am pus ochelarii ca să pot citi versurile dăltuite în piatra funerară :

Iar pe mormînt, cînd o să plec în moarte,
Sădiţi-mi brazi ce nu mai veştejesc
Să pot cînta, prin cetini, mai departe,
Iubirea mea, pămîntul românesc !

Cînd m-am îndreptat de şale şi mi-am scos ochelarii, am zărit lîngă mormînt un bărbat mai tînăr decît mine, îmbrăcat modest. Aşa cum stătea neclintit, cu ochii închişi, părea dus într-altă lume : se ruga ori asculta în reculegerea-i adîncă o muzică tulburătoare. Cine o fi ? m-am întrebat, cercetîndu-l discret. Era un bărbat de statură potrivită, cam în jurul a cincizeci de ani. Haina neîncheiată lăsa să i se vadă rotunjimea unui pîntec... „sedentar". Am vrut să plec, dar evlavia cu care se reculegea la mormîntul poetului m-a ţinut locului. Astăzi nu regret că m-am lăsat pradă curiozităţii. Peste puţin timp, necunoscutul şi-a deschis ochii şi a privit în jur ca şi cum ar fi dorit să cuprindă dintr-o dată toată zarea. Lovindu-se de mine, m-a iscodit şi el o clipă şi a dat să plece. L-am „agăţat" după un tipic al bătrînilor cu chef de vorbă.

— Știți, domnule, l-am cunoscut și eu pe poetul Nicolae Tăutu.

L-am văzut luminîndu-se la față, iar ochii lui albaștri au prins a mă cerceta cu interes.

— O, mă bucur ! a exclamat, scoțînd din buzunar o pipă simplă și veche. Da' cine nu l-a cunoscut pe Tăutu ? !

Nu și-a umplut pipa cu tutun, ci a început să se joace cu ea.

— Știu chiar și o poezie de-a lui, m-am lăudat, una ostășească — „Jurămîntul"... Și fără nici o altă introducere, am început s-o recit încet, curgător, fără patos dramatic. Cînd am ajuns la ultimele versuri ale poeziei, propriul meu glas m-a emoționat :

„Iubita mea, de voi uita
Întîiul «te iubesc», jurat
În parc, tîrziu,
Lîngă izvorul argintiu,
Să fiu iertat !
Dar dacă-n lupte voi uita
Prin plumb, prin foc și prin nămeți
Cuvîntul dat Poporului,
Tu, Țara mea,
Să nu mă ierți !"

— Stimate domn, oricine ați fi, vă mulțumesc din inimă, a spart el tăcerea pogorîtă între noi. Mi-a întins mîna și, strîngînd-o pe a mea, s-a recomandat : Cara... Corneliu Cara.

Nu știu dacă la auzul numelui său mi-am trădat uimirea. N-a lipsit mult să-l întreb școlărește : „Scriitorul ?", însă m-am stăpînit. Nu-i citisem nici o carte, doar cîteva reportaje într-o revistă militară, și astea foarte demult. Desigur, m-am prezentat și eu : „General-locotenent Mihnea Voievozeanu". S-ar fi cuvenit să precizez „în rezervă", dar vîrsta mea vizibilă mă fixa fără echivoc în rîndurile rezerviștilor.

— Nu vă deranjează fumul ? s-a interesat cu o politețe cam exagerată.

Am răspuns scoțîndu-mi tabachera de argint primită în dar de la Firuța mea, pe al cărei capac un bijutier îmi gra-

vase monograma. La cîţiva paşi de mormîntul poetului, sub un arţar, se afla o bancă. Ne-am aşezat : el şi-a îndesat pipa cu tutun, eu mi-am aprins o ţigară. De parcă am fi fost înţeleşi, o vreme, am fumat absenţi. La umbră era plăcut, iar văzduhul era plin de fluturi. Deodată, mi s-a adresat pe un ton familiar :

— General-locotenent Mihnea Voievozeanu ? ! Fost comandant de companie... batalion... regiment... ataşat militar la Viena... Biroul 2... Bucureşti... Oarba de Mureş... Tisa... Budapesta şi aşa mai departe.

— Aşadar, mă cunoaşteţi ! m-am dat eu bătut.

Scriitorul a tras din pipă de cîteva ori şi, înveselit, probabil, de un gînd ştiut numai de el, a continuat cu o voce caldă, ce-l făcea agreabil :

— Păi, domnule general, acum cîţiva ani urma să primiţi prin poştă un chestionar la o anchetă...

Abia în momentul acesta, prefăcîndu-mă neştiutor, l-am întrebat :

— Sînteţi scriitorul Corneliu Cara ?

Neluîndu-mi în seamă întrebarea, el a continuat :

— ...o anchetă ce urma să mă ajute la realizarea unei cărţi de război. Din pricina unei neglijenţe, n-aţi mai primit chestionarul. În situaţia asta s-au mai aflat şi alţi ofiţeri şi generali veterani. Dar nici cartea n-am mai scris-o

— Din pricina acestui incident ? m-am simţit eu îndreptăţit să aflu.

— A, nu...

A tras cu lăcomie din pipă.

Îmi trezise curiozitatea, însă o elementară bună-cuviinţă m-a determinat să ascult şi să tac.

— Printre numeroasele fişe întocmite pentru această carte, se număra şi fişa dumneavoastră. Hm, plăcută coincidenţă ! Cu ce prilej prin cimitir, dacă nu sînt indiscret ?

Vorbirea lui era nu numai caldă, ci şi ademenitoare ca o capcană. Şi astăzi, cînd scriu aceste rînduri, mă minunez cît de repede şi de uşor a ajuns să-mi dezlege limba M-am pomenit dintr-o dată povestindu-i de-a fir-a-păr, fără reţineri, ca unui vechi cunoscut, cum am ajuns să mă plimb solitar prin cimitir, cum am îndrăgit liniştea şi ve-

getația înconjurătoare, cum Zamfira se opune acestei ciudate pasiuni.

— Soția mea, cu opt ani mai mică decît mine, mă tot ceartă : „Ai devenit un maniac, că numai maniacii umblă zi de zi prin cimitire !“ Amintindu-mi de amuzantele mele discuții cu Firuța, am rîs scurt și convingător, după care am făcut imprudența să-i cer părerea : Dumneavoastră ce credeți ?

— Că s-ar putea ca soția dumneavoastră să aibă dreptate.

Răspunsul lui sincer m-a supărat, iar dacă în momentul acela i-aș fi surprins pe chip un zîmbet, m-aș fi ridicat și i-aș fi întors spatele. Am simțit însă nevoia să mă apăr.

— Îmi închipuiam că dumneavoastră, ca scriitor, o să mă înțelegeți. Priviți cu atenție în jur ! Arborii, florile, mormintele alcătuiesc un tot... un univers armonios și reconfortant. Un adevărat parc... E adevărat, un parc al celor morți, dar și al celor vii. De ce aș fi maniac plimbîndu-mă pe aici, iar prin Cișmigiu n-aș fi ?

— La ora asta sînteți la începutul plimbării sau către sfîrșit ? s-a interesat el cercetîndu-și ceasul de mînă.

— Cam pe la mijloc, i-am răspuns cu viclenie, dorind a vedea, de fapt, ce urmărea.

— Dacă-i așa, mi-a propus, hai să ne plimbăm împreună.

— N-am nimic împotrivă...

Ne-am ridicat simultan și sincronizarea asta a mișcărilor m-a înveselit. Pe vremea aceea încă nu mă sprijineam în baston și pasul meu de infanterist era plin de bărbăție și siguranță. În orice caz, eram mai înalt și mai suplu decît „tînărul“ din dreapta mea, care sugea întruna pipa ca un prunc țîța mamei. L-am întrebat :

— Cine pe cine conduce ?

— La ordinele dumneavoastră, domnule general !

Aș fi ipocrit dacă aș ascunde că formula „domnule general“ mi-a făcut plăcere. Ne-am plimbat cam multișor și nu cred că merită, pentru economia cărții de față, să consemnez tot ce ne-am spus. Merită însă, cred eu, atenție deznodămîntul acestei plimbări. Tocmai străbăteam o potecă printre mormintele unor aviatori. Scriitorul o luase

înainte cu cîțiva pași, cînd s-a întors spre mine și mi-a vorbit ceva mai grav decît pînă atunci :

— Domnule general, noi, oamenii, că sîntem scriitori ori funcționari, zidari ori militari, culți ori inculți, posedăm înlăuntrul ființei noastre un metronom pe care, în răstimpuri, îl și auzim... Vi s-a întîmplat să-l auziți ?

Părea prea respectuos din fire ca să-și permită să mă ia peste picior. Flerul nu mă înșela. De aceea i-am răspuns sincer, așa cum se cuvine între oameni de treabă.

— Nu mi s-a întîmplat.

— Deduc deci că nu sînteți în criză de timp.

— Domnule, nu sînt...

Și-a reluat mersul cu un pas mic, egal. Era lat în umeri, făcuse cîndva sport, coloana însă i se deformase. Probabil de atîta stat la birou, aplecat asupra colii de hîrtie. Nu se putea compara cu ținuta mea, deși duceam în spinare mai mulți ani decît dumnealui. Poteca lărgindu-se, l-am ajuns din urmă și am intrat, din obișnuință militară, în pasul lui. M-a privit cu o ironie blajină.

— Chiar așa, domnule general, de ce-ați fi în criză de timp ? Cînd existența dumneavoastră cotidiană se rezumă la citirea rubricii cu „Decese“ din „România liberă“, la plimbări de acasă și pînă la cimitir ? Desigur, și invers...

Ei, de data asta cuvintele lui sunau a reproș. Nu voiam să mă enervez și nici să ne despărțim supărați. Omul îmi plăcea și avea un fel al lui deschis de a discuta. La urma-urmei, ce-mi reproșa ? Că nu eram în criză de timp. Și ce-i cu asta ? Ce, toată lumea trebuie să fie în criză de timp ? El însă, imprimînd plimbării același ritm deloc grăbit, a continuat :

— Eu, domnule general, sînt într-o totală criză de timp. (Chipul rotofei i s-a înnegurat, de parcă și-ar fi transmis o veste proastă.) Am pe masa de lucru numeroase proiecte și cînd aud bătăile metronomului amintindu-mi străvechea zicală : „Mult a fost, puțin a rămas“ mă cuprinde panica.

— Cum asta, domnule Cara, sînteți încă tînăr !

— Poetul Nicolae Tăutu s-a stins în floarea vîrstei. O, de-ați ști cîte proiecte literare au trecut în neființă o dată cu el !

M-am înfuriat. Dar nu așa cum te înfurii prin piață. Stăpînit, în limitele bunei-cuviințe.

— Direct sau indirect, dumneavoastră îmi reproșați ceva. Nu înțeleg ce și, mai ales, *de ce* ? Că eu am ajuns la optzeci și cinci de ani și alții nu ? ! Că unii sînt în criză de timp și eu nu ? !

Scriitorul s-a oprit să mă privească insistent, din tălpi și pînă-n creștet, ca și cum m-ar fi inventariat. Mi-am arătat iritarea :

— Nu pricep ce vreți de la mine ?

— Să vă intrig, să vă aduc în situația de a mă întreba : „Ce vreți de la mine ?". Nimic de zis, e plăcut, e relaxant să te plimbi printre morminte, pe aleile cimitirului. Nu, nu, o declar cu toată seriozitatea... Dacă vreți să știți, și mie îmi place să vin uneori pe aici.

— Cum, deși sînteți în criză de timp ? i-am întors-o cu malițiozitate.

A izbucnit în rîs... un rîs deschis, dovedindu-mi că aprecia în discuții și ironia interlocutorului.

— Așa cum v-am relatat, dintr-o neglijență, un număr de chestionare au rămas neexpediate. Așa am rămas fără răspunsul multor veterani. Unii dintre ei, cu siguranță, nu mai sînt în viață. Iar eu am o vorbă : cu fiecare participant la ultimul război mondial — fie el soldat sau general —, care trece în lumea umbrelor, moare și o filă de istorie nescrisă, dacă nu chiar un capitol. Astăzi regret că, la vremea respectivă, n-am insistat să se expedieze destinatarilor și celelalte plicuri.

A tăcut, iar ochii săi gînditori au rămas fixați pe fața mea. Am crezut că dezvăluirile scriitorului mă vizau direct, ca atare, nebănuind nici o clipă ce îmi va aduce această generozitate, m-am oferit :

— Poftim, vă stau la dispoziție... Dați-mi chestionarul și vă răspund cît mai repede posibil.

M-a luat de braț ca pe o veche cunoștință și, scoțîndu-mă pe aleea principală, s-a îndreptat cu mine spre marea poartă a cimitirului.

— Aici e buba, domnule general, din pricina acelor scrisori neexpediate, documentarea mea s-a dovedit incompletă. Atunci am „auzit" metronomul și, terorizat de bă-

tăile lui, am trecut la realizarea unui alt proiect. Dacă n-aş fi fost în criză de timp, i-aş fi luat la rînd pe toţi veteranii de război, i-aş fi chestionat, i-aş fi imprimat pe bandă magnetică sau aş fi realizat stenograme.

— Trebuie să înţeleg, aşadar, că nu mai aveţi nevoie de răspunsul meu ?

N-am vrut ca vorbele mele să sune a nemulţumire, totuşi căpătaseră rezonanţa asta. Cel puţin aşa mi s-a părut, dar cînd am zărit răsărind pe figura lui Corneliu Cara un surîs larg, de om bun, m-am liniştit.

— Domnule general, eu, dacă aş fi în locul dumneavoastră, cu trecutul de luptă pe care-l aveţi, m-aş fi apucat de îndată să-mi scriu amintirile...

— ...pînă nu e prea tîrziu. Asta aţi vrut să spuneţi ?

— Şi asta, n-a ocolit el răspunsul.

— Să scriu o carte, adică ?

— Poate o carte.

— Păi n-au scris atîţia generali cărţi ? De ce-aş mai scrie şi eu una ?

— Săvîrşiţi o eroare, m-a contrazis scriitorul. Nimeni, nici cel mai apropiat şi fidel camarad de armă nu poate să scrie cartea dumneavoastră.

Am rîs în hohote... Un rîs cam indecent sub cerul unui cimitir.

— Eu să scriu o carte ? ! Hai că m-aţi făcut să rîd. Eu, care cînd trebuie să scriu o scrisoare...

Hohotele m-au împiedicat să-mi duc pînă la capăt ideea. Ne-am oprit din nou, nu departe de capela de lîngă poartă, ca la o răscruce de drumuri.

— Ştiţi în ce împrejurări am aflat de existenţa dumneavoastră ? a deschis Cara un alt capitol al dialogului nostru. Ah, da' de unde să ştiţi ? Dintr-un „Jurnal de operaţii", de care aţi răspuns, nu-i aşa ?

Eram nu numai consternat, ci şi emoţionat. „Ia-te uită pe unde mi-a umblat dumnealui ! Prin trecutul meu !"

— Aşa e, din întîmplare, i-am confirmat cu o voce cam strangulată, nu intra în atribuţiile mele. Cel care-l ţinuse pînă atunci fusese omorît de o schijă.

— Unele însemnări din „Jurnal" m-au impresionat într-atît, încît le-am copiat. Mi-a răpit cîteva dimineţi treaba

asta, dar nu-mi pare rău. Le păstrez în mapa de documente a cărții nescrise.

Cine nu știe că bătrînii se înduioșează repede și că le sare țandăra la fel de repede ? Pe mine, destăinuirile acestui om, pe care numai diavolul mi l-a scos în cale, m-au înduioșat.

— Tot în Drumul Taberei locuiți, domnule general ?

— Tot...

— O să vă expediez copii după extrasele din „Jurnalul de operații". O să vă facă plăcere să le recitiți... Sînt sigur !

Probabil nu-i scăpase starea mea, iar acum încerca prin „breșa" realizată să-și dezvolte „atacul".

— Dar chestionarul ?

— Nu mă mai întorc la cartea *aceea*.

Am simțit în glasul său o undă de mîhnire la amintirea proiectului neîmplinit.

— Sînteți un om ciudat, domnule Cara... M-ați provocat și atacat frontal... de la prima vedere.

M-a luat din nou de braț. Crezînd că vrea să mă scoată dincolo de poarta cimitirului, în stradă, m-am apărat :

— Eu mai rămîn.

Mi-a eliberat brațul, fără însă a-și lua imediat rămas bun de la mine.

— Domnule general, aveți nepoți ?

— Doi... Un nepot și o nepoțică, m-am umflat eu în pene.

— Ce-ar fi să le povestiți întîmplări de pe front, scriindu-le o carte ?

— Aveți multe idei fixe, am replicat eu glumind, iluzionîndu-mă că îl pot convinge să mă lase în pace.

— Închipuiți-vă că țara-i plină de nepoțeii dumneavoastră și că nu-i puteți ține pe toți pe genunchi, pentru a le povesti ce-a trăit soldatul român în război...

— Viața fiecărui om e un roman. Banalitatea asta, pesemne, ați auzit-o de multe ori. Ce s-ar întîmpla dacă toți ne-am apuca să scriem romanul vieții ?

A zîmbit îngăduitor.

— N-ar fi lucrul cel mai rău de pe lume, chiar dacă ar exista riscul ca noi, scriitorii, să dăm faliment...

— Ce v-am făcut, domnule Cara ? De ce urmăriţi să mă vîrîţi cu orice preţ în „criză de timp“ ?

Acuzaţia nu l-a dezarmat, iar răspunsul său nu mi l-a făcut mai puţin simpatic.

— Aţi ghicit... asta urmăresc...

— La urma-urmei, ce aveţi cu plimbările mele prin cimitir ? I-am luat eu la rost mai în glumă, mai în serios. Nu fac rău nimănui.

— Iar eu vă întreb : nu e un mare păcat să nu povestiţi urmaşilor ce s-a petrecut, să zicem, la Budapesta, în noaptea de Anul Nou 1945 ? În ţară, fiecare familie petrecea în felul ei Revelionul sau nu-l petrecea deloc. Dar pe front... Ce se întîmpla în acelaşi timp pe front ?

— E cumva subiectul cărţii nescrise ?

— Nu vă cer să renunţaţi cu totul la plimbările dumneavoastră prin cimitir, ocoli el răspunsul. Ar fi absurd. Vă cer doar să nu respingeţi aprioric sugestia mea : scrieţi-vă amintirile, chiar dacă vor lua calea arhivelor.

Mi-a strîns mîna, a făcut cîţiva paşi în direcţia staţiei de tramvai, apoi s-a oprit. Văzîndu-mă în acelaşi loc, mi-a mai expediat un „mesaj“ :

— Dacă totuşi vă hotărîţi să puneţi mîna pe condei, să vă feriţi de zorzoane stilistice, nu vă chinuiţi să literaturizaţi. Sînteţi un bunic care povesteşte unor nepoţi şi nu un scriitor. Am onoarea, domnule general !

M-am uitat după el cum se depărta. Avea un mers frumos, tineresc, spinarea însă îl îmbătrînea : i se încovoiase prea de timpuriu.

2

În ziua aceea am rămas să mă mai plimb. Din dorinţa de a demonstra unui interlocutor nevăzut că eu, generalul-locotenent în rezervă Mihnea Voievozeanu, nu sînt în criză de timp şi dispun de orele mele cum mă taie capul şi nu cum ar dori dumnealui, scriitorul. Auzi sfat ? ! Să scriu, dar să nu literaturizez !... Să scriu, dar să nu depun manuscrisul la editură, ci la arhive, că sînt bunic, nu scriitor,

ca mai tîrziu, dumnealui să vină să-și bage nasul prin memoriile mele și să literaturizeze !

Eram mîndru că-i dejucasem tactica ; fără îndoială, prin toată vorbăria sa urmărise un scop. O asemenea concluzie s-ar fi cuvenit să-mi consolideze proverbiala mea liniște lăuntrică.

Dar n-a fost să fie așa. După întîlnirea cu Corneliu Cara, somnul mi s-a dereglat. Nu mai adormeam ca în alte dăți, îndată ce îmi puneam capul pe pernă. Mă năpădeau gîndurile, îmi veneau în minte crîmpeie din convorbirea cu Corneliu Cara și mă tot foiam nervos în așternut. „Ce ai, dragule ? mă întreba soția. Tu îmi ascunzi ceva ? Sau poate ai colici ? Să-ți fac un ceai de sunătoare ?" Izbuteam s-o liniștesc. Nu i-am ascuns întîlnirea mea cu Cara, în schimb nu suflasem o vorbă de recomandări. Nu de alta, aflîndu-le, ar fi sărit în sus de bucurie, asta dorea și ea — să mai răresc plimbările prin cimitir, într-un cuvînt, să trec la o viață sedentară. Or, eu eram hotărît să-mi las amintirile în pace, să nu mă apuc să le răscolesc, să le las acolo unde sînt, să se stratifice pînă la carbonizare. Mă îmbărbătam spunîndu-mi că despre război s-au scris multe cărți, ba și filme s-au făcut cu nemiluita. O carte scrisă de mine mai lipsea din librării ! Îmi propusesem să-l uit pe Corneliu Cara, aveam chiar impresia că reușesc, însă vorbele sale mă invadau exact cînd somnul începea să-mi dea tîrcoale. Îl auzeam, mai ales, întrebarea : „Nu e un mare păcat să nu povestiți urmașilor ce s-a petrecut, să zicem, la Budapesta, în noaptea de Anul Nou 1945 ?" Și, fără să vreau, mă pomeneam frămîntîndu-mă : „Oare cîți știu ce ne-a fost dat să trăim pe front, față-n față cu Budapesta, atît în ultima zi a anului 1944, cît și în prima zi a Anului Nou 1945 ? Oare cîți știu ce s-a petrecut la Budapesta în noaptea de 15 spre 16 ianuarie ?" Puțini, fără îndoială.

În cele din urmă, adormeam cu Cara în gînd. Bineînțeles, după ce-l înjuram de mama focului. Pînă a-l fi întîlnit pe scriitor, dormeam militărește, neîntors, odihnitor. Cred că și visam, dar din pricina somnului meu bun, nu-mi aduc aminte să fi reținut vreun vis. Acum, intram în somn ca într-o sală de cinema și vedeam pe „ecran" o mulțime de „filme". Așa se face că într-o dimineață, sub apăsarea aces-

tor amintiri, am simțit deodată nevoia să scot la lumină, din întunericul unei debarale, un cufăraș împletit din răchită, cumpărat de Firuța mea la nu știu ce iarmaroc din Oltenia. Îi plăcuse pentru că imita la scară redusă cufărul mare cît o valiză cu care omul de rînd, pe vremuri, pleca la drum. L-am pus frumușel pe masa din sufragerie și i-am ridicat temător capacul. Tabloul ce mi se înfățișa ochilor a trezit în mine simțăminte contradictorii : de jenă, de nostalgie, de revoltă împotriva propriei mele neglijențe; se aflau acolo, de-a valma, tot ce vrei și nu vrei : scrisori, acte, documente, fotografii, ziare de pe vremuri, epoleți, fireturi, o colecție de schije, un stilet. Cînd le adunasem și, mai ales, în ce scop ? Ca să le abandonez, să le dau uitării?

Ieșind din baie, Zamfira m-a găsit nemișcat în fața cufărașului. M-a întrebat cu un ușor tremur în glas :

— Ce-i cu tine, dragule ? Ce ai pe suflet ? Că tu ai ceva... Mai știi cînd ai umblat ultima oară prin hîrtiile tale ? În '48... Ai vrut chiar să le pui pe foc.

Îmi aminteam, desigur, dar îmi înghițisem limba. Ea nu a insistat să-i răspund. Și-a dat seama că era mai înțelept să mă lase singur cu dovezile trecutului și s-a refugiat în bucătărie. De acolo însă mă spiona, crezînd că n-o văd. Era normal ca purtarea mea s-o îngrijoreze. Mai mult ca sigur că își amintise de colonelul Cojocaru, un prieten al familiei, care își dăduse sufletul în timp ce răsfoia un album vechi cu fotografii din tinerețe. Ridicasem capacul cufărașului, dar n-am avut suficientă tărie sufletească să-i împrăștii pe masă conținutul. L-am închis, spre liniștea sufletească a Firuței. După ce l-am pus la loc în debara, am ieșit imediat să-mi fac plimbarea.

La cimitir mă aștepta o veste tristă : încetase din viață generalul de armată Lascăr Paraschivescu, mîndria cavaleriștilor de pe vremuri. Nu știam că a decedat. În asemenea triste împrejurări, începeau să zbîrnîie telefoanele. „Ai auzit, Voievozene ? A murit Vasilică..." sau : „Alo, Mihnea, ai citit ziaru' ? S-a prăpădit..." sau : „Tovarășe general, să trăiți ! La telefon căpitanul X de la Comitetul național al veteranilor din războiul antihitlerist. Sînteți rugat a lua parte la funeraliile celui ce a fost generalul...". De astă-dată nu primisem de nicăieri nici un telefon. Am

intrat cu pioşenie în capelă : era pustie. Doar un subofiţer din administraţia cimitirului îşi făcea de lucru pe lîngă catafalc, controlînd să fie totul în ordine. Mă cunoştea şi m-a salutat cu un „Să trăiţi, tovarăşe general !", ceea ce acolo, lîngă trupul neînsufleţit al lui Lăscăruş Paraschivescu, a răsunat ca o necuviinţă.

— Aţi auzit, mi s-a adresat subofiţerul, a lăsat scris să fie înmormîntat fără onoruri, fără asistenţă. Sînteţi rudă cu el ?

Ceea ce aflasem a avut darul să mă uimească. „Nu se poate, mi-am zis, toată viaţa i-au plăcut onorurile !" M-am apropiat îndurerat de coşciug, lăsînd fără răspuns întrebarea subofiţerului. Fostul meu camarad de la Şcoala de ofiţeri, îmbrăcat totuşi în uniformă, era acoperit de flori. Miinile uscate, galbene, ca de ceară, ce i se odihneau pe piept abia se mai zăreau de atîtea garoafe albe şi roşii. Eram de un leat, dar Lăscăruş, aşa cum zăcea, rigid, cu ochii închişi, cu faţa pudrată ca să nu arate chiar de ceară, părea mult mai bătrîn decît mine. În ultimii ani ne întîlneam rareori, la solemnităţile prilejuite de sărbătorile naţionale. O strîngere de mînă, o exclamaţie : „Sănătos ?" „Sănătos !" Atît şi nimic mai mult. Nu că n-am fi avut ce să ne spunem... La Mărăşeşti luptasem cot la cot, în aceeaşi tranşee. Şi eu, şi el am făcut parte din comisii mixte româno-ungare, care au stabilit pe hartă, ca şi pe teren, frontierele de vest ale reîntregirii. Războiul din Vest ne-a adunat din nou sub drapelul de luptă al aceleiaşi mari unităţi. Am făcut campania din Ungaria şi Cehoslovacia nedespărţiţi. Da, am fi avut ce să ne spunem, iar o vreme chiar ne-am şi spus. Răceala între noi a intervenit atunci cînd, pe neaşteptate — cred că era prin '58 sau '59 — mi-a căzut în mînă o carte semnată de generalul în rezervă Lascăr Paraschivescu — „Memorii de război". M-am aruncat asupra ei. Număra circa 250 de pagini. Citeam şi, pe măsură ce citeam, simţeam cum creşte în mine mînia. Ce se petrecuse cu el, îşi pierduse memoria ? Să scrii memorii de război şi să nu pomeneşti numele unor comandanţi de seamă ai armatei române de pe frontul de Vest ? ! Să nu comentezi tu, ca participant la lupte, carnajul de la Sîngeorgiu ? !

Nu am avut putere să duc pînă la capăt lectura, într-atît mă indignase cartea. Îmi amintesc bine, era o zi înăbușitoare, Bucureștiul dogorea, ca să ajung la el am luat două autobuze — locuia în Parcul Domeniilor. Clocoteam. Cred că în clipele acelea eram în stare de orice. Am sunat la ușă. Mi-a deschis Eugenia, soția lui, o femeie măruntică, oacheşă şi afurisită. Mă cunoștea ca pe un cal breaz. „Unde ți-e bărbatul ?" am răcnit eu și, fără să-i mai aștept răspunsul, m-am repezit în sufragerie. L-am găsit pe Lăscăruș în dormitor, ascuns sub plapumă, deși afară arșița atinsese apogeul. Era palid la față, iar cînd m-a văzut, și-a dat seama imediat ce mă adusese acolo. S-a speriat și, instinctiv, s-a tras și mai mult sub plapumă.

— Cum ai putut să scrii o asemenea prostie ? ! M-am năpustit asupra lui și i-am smuls plapuma. Te ascunzi ? Ce-ai făcut, mă, cu generalul Nicolae Dăscălescu ? Sau n-ai auzit că a fost comandantul Armatei 4 ? Dar cu generalul Nicolae Șova, care a fost propus, în Ungaria, la „Mihai Viteazul" ?

Întrebările mele se prăvăleau peste el ca niște bolovani și aș fi continuat să-mi vărs năduful dacă în pragul dormitorului n-ar fi apărut Eugenia.

— Potolește-te, m-a rugat ea cu lacrimi în ochi. Nu ești tu primul... Uite în ce hal l-a adus blestemata aia de carte !

Nu era în nici un hal ; îl șocase rău de tot atitudinea unor camarazi, iar acum nu-i mai rămăsese decît să se prefacă bolnav, ascunzîndu-se umil sub plapumă. A murmurat cîteva explicații penibile din care reieșea că de vină erau referenții. Datorită condeiului unuia dintre ei au apărut pagini noi, ce le-au înlocuit pe ale autorului. El, Lăscăruș Paraschivescu, nu-și uitase comandanții, referenții însă...

— Cartea nu mai e a mea, a încercat el să se lamenteze abia auzit.

— Cum, mă, nu-i a ta, cînd pe coperta întîi e numele tău, iar pe a doua, fotografia ta ?

— Nu eu...

Lăscăruș și-a întors capul, să nu-i văd ochii : mai avea în el un dram de rușine.

Perplexitatea îmi luase graiul. Am plecat trîntind ușa și jurînd să nu mai am niciodată de-a face cu el. După cîțiva ani am auzit că plecase la Piatra Neamț, în căutarea generalului Nicolae Dăscălescu, care, după ce ieșise din detenție, se sihăstrise în satul său natal și își ducea traiul zilnic într-o austeritate duhovnicească. Își lăsase barbă și umbla îmbrăcat aidoma plugarilor de altădată : în cămașă și ițari. Văzînd generalul cine-i bate la poartă, nu i-a deschis. Lăscăruș Paraschivescu a revenit acasă zdrobit moralmente și de atunci rareori se mai arăta în lume, căzînd cu sufletul și trupul într-o totală apatie.

În fața coșciugului său din lemn de stejar, i-am mărturisit că l-am iertat de mult... Încă din ziua cînd am aflat că a bătut la poarta casei fostului nostru comandant, dar mai ales din ziua cînd, răsfoind o revistă militară, m-am reîntîlnit cu numele generalilor Nicolae Dăscălescu și Nicolae Șova.

Am părăsit capela trist, cu capul în piept, gîndind cu amărăciune că încă un camarad din generația mea ne-a părăsit. O dată ajuns la aer, la soare, la vegetația atît de bogată, mi-am amintit de Corneliu Cara. Cum de uitasem, în discuția cu el, de trista experiență a lui Lăscăruș Paraschivescu ? Să-i fi invocat cartea întru apărarea punctului meu de vedere... În momentul acela am avut impresia că trupul neînsuflețit al lui Lăscăruș mă ajutase să intru nu numai în posesia unui argument suprem, ci să iau și o hotărîre irevocabilă. Cu capul sus și încă o dată mîndru de mine, am pornit să mă plimb pe aleile cimitirului. Într-un tîrziu, oprindu-mă să admir un porumbel așezat țanțoș pe vîrful unei troițe, am auzit aievea dojana tristă a Firuței : „Lasă că știu eu de ce umbli teleleu prin cimitir... Ți-ai pus în gînd să mă părăsești... Te preumbli să te obișnuiești cu viitorii tăi vecini." O, Doamne, de cîte ori nu i-am declarat, și încă rituos, că numai la moarte nu mi-e gîndul ! „Cum să vreau să mor, cînd am o nevastă atît de tînără !"

3

Nu prea primim scrisori. Telefonul, bată-l vina, le-a eliminat cîte puţin din viaţa noastră. Totuşi, ori de cîte ori mă întorc acasă din lungile mele plimbări, mă uit inutil în cutia poştală instalată în rînd cu celelalte la intrarea în bloc. Într-o zi însă am găsit o scrisoare și m-am minunat. Am căutat numele expeditorului. Lipsea. Am dedus imediat că trebuie să fie Corneliu Cara. Cine altcineva ar fi putut să-mi scrie ?

— O scrisoare ? ! îşi manifestă și Firuţa uimirea cînd îmi văzu plicul din mînă. De la cine ?

Mi l-a smuls și l-a deschis sub ochii mei. Nu m-am supărat, i-am urmărit, amuzat, nerăbdarea. Ai fi zis că a tras din borcan un loz în plic și, după tipicul jucătorilor pasionaţi, îl desfăcea încet pentru a savura îndelung plăcerea. Ajunse, în sfîrşit, la scrisoare și după ce a citit în gînd primele rînduri, a rostit dezamăgită :

— Mihnea, da' e pentru tine...

Erau de fapt trei file bătute la mașină, prinse într-o clamă și însoţite de cîteva rînduri adresate mie. Mi-am pus pe nas ochelarii și am citit cu glas tare, așa încît să satisfac și curiozitatea Firuţei.

Stimate domnule general,

Printre multe, multe defecte, am și o calitate : îmi onorez cuvîntul dat. Așa cum v-am informat cu prilejul scurtei noastre întîlniri, păstrez în mica mea arhivă și cîteva documente referitoare la marea unitate din care aţi făcut parte. În mod deosebit la luptele din Transilvania și din Ungaria. Nu mă îndoiesc că sfatul meu...

— Ce sfat ? vru Firuţa, nerăbdătoare, să afle.

— Să-mi scriu amintirile, i-am mărturisit dintr-o suflare.

— Adică o carte ? !... Hai că glumeşti !

Rîsul ei zglobiu mi-a trezit brusc amintirea balurilor de iarnă din garnizoană, nesfîrşitele dansuri, mai ales valsurile ce o fericeau și o făceau să rîdă zglobiu.

— Să-ţi scrii amintirile ? ! I-auzi ? ! Care amintiri, de la Ghencea ? Că prea te duci des acolo. Sau poate nu acolo te duci şi îmi ascunzi o legătură ?

Nu mai rîdea. Devenise bănuitoare, geloasă. Nu simula. Iar mie îmi plăcea s-o cicălesc, să-i ațîț gelozia. Totuși de data asta n-am mai necăjit-o, ci i-am răspuns cu franchețe :

— Legătură ?!... La anii mei ?!... Cine se mai uită după un hîrb ca mine ?!

— Lasă, lasă, m-a contrazis ea, am mai văzut noi cazuri. Chiar de divorț. El — 75 de ani. Ea — 68... Motivul ? Ea l-a prins în flagrant de adulter cu una de 63... Nu rîde ! Citește mai departe.

I-am dat ascultare și am reluat citirea scrisorii.

Nu mă îndoiesc, sfatul meu trebuie să fi găsit ecou în sufletul dumneavoastră și, în curînd, o să aud că v-ați apucat de scris. Startul va fi ceva mai greu. O să vă poticniți... În asemenea situații e bine să vă imaginați că vă găsiți în fața unui auditoriu format din soldați, ofițeri, familiile acestora, gata să vă asculte evocările. Domnule general, nu lăsați zilele să treacă fără noimă. Dacă veți scrie o pagină pe zi, într-un an se vor aduna trei sute. Poate și mai mult, dacă veți lucra și în zilele de sărbătoare.

Căutați, cînd scrieți, să nu vă gîndiți la editură, nici la redactori sau recenzenți. Nu pentru ei scrieți, ci pentru urmași, iar urmașii trebuie să cunoască adevărul unor războaie. Un asemenea manuscris poate să devină, prin esența lui, și un testament. Renunțați la...

M-am prefăcut că mă îneacă tusea și cînd m-am „calmat", am sărit peste cîteva fraze, dar Firuța, atentă, m-a întors la cuvintele „renunțați la", obligîndu-mă să-i citesc continuarea : *Renunțați la plimbările prin cimitir ! De el nu scapă nimeni și o să fie timp berechet să-i cunoaștem binefacerile. E mult mai important să vă petreceți timpul cu folos.*

— Ce ți-am spus ? a sărit Firuța în sus de bucurie. Ți-am spus același lucru. Dă-l încolo de cimitir ! Că ți-au ieșit vorbe...

Ce-aș fi putut să fac altceva decît să rîd ?

— Și tu îți închipui că, dacă o să se afle că m-am pus pe scris, n-o să-mi iasă vorbe ?

— Să-ți iasă, da' să nu te mai duci la cimitir...
— Decît atunci cînd o să-mi bată ceasul.
— Citește mai departe, că îmi place.
— Te cred și eu...
— ...*cu folos,* am reluat citirea scrisorii. *Nu uitați metronomul. Bate fără contenire. Că-l auzim sau nu, bate! Cunoscîndu-vă voința...*
— De unde ți-o cunoaște? a dorit Firuța să afle. I-ai povestit cît te-ai ținut de capul meu ca să mă iei de nevastă?
— Omu' e scriitor... e documentat... *Cunoscîndu-vă voința, nu mă îndoiesc nici o clipă că veți găsi energiile necesare să treceți la realizarea cărții. Vă doresc succes și multă sănătate dumneavoastră și familiei. Corneliu Cara.*
— Asta-i tot?
— Dacă te interesează și documentele, ți le citesc.
— De mîine te apuci de scris, hotărî Firuța cu de la sine putere. Acolo, în sufragerie... După prînz, mă duc la papetărie să-ți cumpăr hîrtie. Un top de o mie de coli.
— Tu crezi că așa se scrie, fie și niște amintiri, bătînd din palme? Te așezi la masă și gata, îi dai drumu'?
— Ai voință... O spune și scriitorul. Om deștept... Păcat că nu i-am citit nici o carte!

Și, rușinată, parcă, de această constatare, nevastă-mea s-a retras în bucătărie, să pună masa. M-am lăsat în singurul fotoliu din casă și m-am apucat să citesc paginile bătute la mașină:

27 septembrie 1944

O zi grea. Nori negri și grei acoperă tot cerul. Plouă mărunt și des. Apa și noroiul îngreuiază foarte mult mișcarea. Batalionul 1 și 2, contopite din punct de vedere tactic. Maiorul Pavel, însoțit de lt. Dinu Florea, face o recunoaștere a poziției și dispozitivului, inamicul fiind într-o liniște completă. Pentru a se vedea care-i situația, se dă ordin ca regimentul să trimită un pluton care să înainteze spre obiectiv, iar după cîteva minute începe tragerea de branduri inamice, se reperează locul comandantului de batalion și un proiectil explodează în imediata apropiere, pe maiorul Pavel rănindu-l mortal. Sfîrșește pe brațele lt. Dinu.

Față de această situație, regimentul dă ordin telefonic ca lt. Dinu Florea să conducă operația batalionului, el fiind singurul ofițer care cunoaște sectorul, deoarece el îl însoțise tot timpul pe maiorul Pavel.

Ca urmare, și prin ordine telefonice date de regiment, după o pregătire de branduri, batalionul 1 își reia înaintarea, urmînd batalionul 2 în marș. Cu toată ploaia, care nu mai contenea, trupa [fiind] complet udată din ziua precedentă și din cursul nopții, cu toate pierderile suferite, regimentul reușește să ocupe dealul Negrics la ora 16 d.m., cu cota 421.

Este un succes care, deși plătit cu sînge, ne dă mîndria lucrului înfăptuit. Efortul făcut de regiment prin comandantul său, care se găsea la P.C. într-un adăpost nenorocit, unde nu putea sta decît într-o parte, cu telefonul la ureche făcînd legătura cu batalioanele și cu divizia, centrala telefonică era în apa care pătrunsese în adăpost, agenții de legătură și telefoniștii nici nu ajungeau bine la P.C. al regimentului și trebuiau să plece înapoi cu alte ordine, firul telefonic în fiecare clipă era rupt de focul inamic. În plus, pierderile în ofițeri, subofițeri și trupă ; răniții se scurgeau prin fața P.C. al regimentului către plaja de trecere. A fost un tablou supraomenesc. În special defilarea răniților prin fața postului de comandă impresionează adînc pe domnul comandant de regiment.

La orele 23 se dezlănțuie un contraatac inamic care nu reușește.

N-am fost în stare să trec imediat la citirea documentului următor. Mă transfigurasem. Mă simțeam de parcă o forță necunoscută m-ar fi desprins de sol și m-ar fi proiectat lin, fără traume, într-un timp trecut, pentru a pluti apoi ca un planor deasupra unei zone neguroase — dealul Negrics... cota 421. Pluteam printre norii (pe atunci scriam *nouri)* negri și grei. Ploua întruna... sub planor — cîmpul de bătaie. Vedeam de sus, ca dintr-un observator mobil, războiul, soldații ridicîndu-se din noroi la atac, făcînd salturi printre explozii, căzînd, ridicîndu-se, prăbușindu-se. Unii nu se mai ridicau, și ploaia nu mai contenea să le spele rănile. Veneau însă alți ostași... porneau la atac...

O mînă uşoară, tandră, mi s-a aşezat pe umăr, întrerupîndu-mi zborul. Era a Firuţei.

— Ce faci, nu vii la masă ? Te-am strigat de cîteva ori...

— Nu pot acum. I-am luat mîna, i-am sărutat-o. Iartă-mă... O să mănînc ceva mai tîrziu.

A mai stat lîngă mine un timp fără să scoată o vorbă, petrecîndu-şi degetele prin părul meu rar şi cărunt, apoi s-a îndepărtat abia auzit. Ochii mi-au alunecat din nou pe filele citite. Cine le bătuse oare la maşină ?

Ziua aceea de luptă — 27 septembrie 1944 —, cu morţi, răniţi şi dispăruţi fără urmă, în cîte rînduri o fi intrat în „Jurnalul de operaţii"? Pe paginile lui Cara am numărat cincizeci şi trei. O zi de iad cuprinsă în numai cincizeci şi trei de rînduri ? ! Sînt scrise de mine. Scriitorul Corneliu Cara le descoperise peste ani şi ani, străduindu-se să-l identifice pe autor. Teribilă curiozitate trebuie să-l fi frămîntat.

În special defilarea răniţilor prin faţa postului de comandă impresionează.

Da, tot eu am scris şi aceste cuvinte. Nu pentru că aş fi fost ofiţer cu operaţiile şi ar fi intrat în obligaţiile mele, dar n-a mai fost cine să le scrie. Locul unui maior la comanda unui batalion îl luase un locotenent, iar ziua ce se mistuise în foc şi sînge trebuia consemnată în „Jurnalul de operaţii". Ajunsesem acolo, în groapa aceea numită adăpost, din ordinul comandantului de divizie. „Voievozene, vezi ce-i acolo... dă-le o mînă de ajutor. Seara trebuie să ne găsească pe dealul Negrics !" Cadavrul sfîrtecat de schijele unui proiectil de brand zăcea pe spate, cu ochii deschişi, îndurînd bătaia nemiloasă a ploii. Gura maiorului rămăsese întredeschisă ca şi cînd ar fi încercat, fără să izbutească, să strige ceva — poate un nume, un îndemn. M-am tîrît pe urmă pînă la linia de foc a batalionului. Locotenentul Dinu Florea nu era speriat de povara noii sale misiuni, ci îngrozit că în juru-i moartea crease un vid, din toţi ofiţerii de la comandă în viaţă nu mai rămăsese nici unul. Am urcat dealul Negrics împreună cu resturile batalionului... apoi m-am întors la postul de comandă al regimentului.

Da, eu am scris cele cincizeci și trei de rînduri, la lumina unei lanterne de proveniență germană. Pot, oare, înfățișa cu adevărat dramatismul unei zile de război ? Desigur, nu. Cît de improprii mi se par acum cuvintele : „În special defilarea răniților"... Defilarea răniților ? ! Ce-ar înțelege un istoric din aceste cîteva cuvinte născute din suferința unei zile, dacă, bineînțeles, ar ajunge la ele ? Nu, răniții nu defilau, ci se tîrau sau erau cărați pe tărgi improvizate din foi de cort, din crengi. Urlau de durere, gemeau, implorau ajutor, își chemau mamele să le aline suferințele.

Soarta a vrut să mă aflu și eu, în acea noapte, în groapa-adăpost de la cota 421 și, o vreme, mă înghesuisem și eu într-o rînă, cu telefonul lipit de ureche, raportînd, primind ordine de la eșalonul superior. După care mă furișam din nou către poziția înaintată a locotenentului Dinu Florea, care, între două ordine, mă întreba amețit de vacarmul luptelor : „Cum să comand un batalion ? Nu sînt decît un biet locotenent !" „Dar îl comanzi de-acum, îl îmbărbătam, și-l comanzi cu pricepere." Locotenentul Dinu Florea ! Nu avea să mai afle niciodată deznodămîntul luptei și că, în ziua următoare, adică la 28 septembrie, tot mie îmi revenise obligația morală să nu las un spațiu alb în „Jurnalul de operații". Oare Cara o fi deținînd și această filă ? Ce cuvinte grele, amarnice, scrisesem la capătul acelei zile de război !

Chinuit de tabloul sumbru al atacului de pe dealul Negrics, am încercat zadarnic să mi le amintesc, dacă nu pe toate — ceea ce era imposibil —, barem două-trei. Memoria însă refuza să mă ajute, iar eu continuam să mă încăpățînez în efort. În cele din urmă, neputința m-a adus într-o inexplicabilă stare de nervi. Iritarea mea creștea cu cît îmi dădeam mai bine seama că singura ființă în stare să mă ajute nu era altcineva decît Corneliu Cara. Bineînțeles, dacă l-aș chema la telefon...

— Ce faci, nu vii la masă ?

Numai cînd eram bolnav Firuța imprima glasului ei o asemenea intonație mîngîietoare.

— Acușica...

M-am ridicat și m-am îndreptat spre telefon.

— Se răcește ciorba..., mă ajunse din urmă avertismentul nevestii-mii.

— Să se răcească ! am decretat eu pe un ton cazon, ridicînd receptorul.

— Cui telefonezi ?

— Scriitorului.

— La ora asta ? ! Poate stă la masă sau își face siesta. Nu-l deranjezi ?

— Asta și vreau, i-am mărturisit, supărat deodată pe întreaga omenire. Ce, el nu m-a deranjat, nu mi-a stricat liniștea ? !

Am format numărul indicat de Cara în scrisorică, observînd cum Firuța se refugia înapoi, în bucătărie. Mi-a răspuns chiar scriitorul.

— Sînt generalul Mihnea Voievozeanu, m-am recomandat eu protocolar. Am primit plicul dumneavoastră și doresc să vă mulțumesc pentru operativitate.

— Plăcerea e de partea mea, domnule general.

— M-am grăbit să citesc acea filă din „Jurnalul de operații", l-am informat, și vorbirea îmi devenise ceva mai precipitată. Sînt încă sub impresia lecturii.

— O, dar și dumneavoastră ați fost operativ, se bucură scriitorul cu o sinceritate ce nu putea fi pusă la îndoială.

— Am o întrebare : dețineți cumva în „mica dumneavoastră arhivă" și ceea ce am scris în „Jurnal" în ziua de 28 septembrie 1944 ?

— Dețin multe extrase.

— Ar fi deranjul prea mare dacă v-aș ruga să-mi citiți însemnarea la telefon ?

— Nu... Dacă doriți, vă pot expedia o copie.

Normal și cuviincios ar fi fost să răspund afirmativ la oferta lui Cara. Dar nerăbdarea mea atinsese cote mult prea înalte ca să nu-l rog să fie ambil să se folosească de telefon. După o absență de un minut ori două, Cara a revenit la aparat cu întrebarea :

— Să citesc sau să dictez ?

— Citiți, vă rog.

Corneliu Cara a dat ascultare rugăminții mele și a început să citească textul cu o voce clară și egală.

— *28 septembrie 1944. O noapte foarte grea. Ploaia nu contenește. Inamicul a dezlănțuit un foarte puternic baraj de artilerie pe întreg sectorul diviziei și la ora 1,30 a pornit la contraatac, presînd în special flancurile. Luptele au durat pînă la 6,20, fără a slăbi nici un moment din intensitate. La această oră, cota 421 era încă apărată de elemente, acum destul de slabe de altfel, din regiment. Cu ivirea zorilor, valul contraatacului inamic a putut fi văzut pe toată lungimea. Inamicul a atins creasta dealului cu cota 421 ce merge spre nord pînă la cota 417. Elementele inamice de la nord de cota 421 se organizează la teren.*

La ora 7, contraatacul a fost reluat la cota 421 și, după o scurtă luptă, slabele elemente din regiment au fost obligate să se retragă. În această acțiune regimentul a fost decimat. Este suficient să spunem că numai în cursul acestei zile au fost pierduți 14 ofițeri. În această repliere, parte din elemente au trecut Mureșul prin vad, sub focul unui puternic baraj de mitraliere, care a mărit și mai mult pierderile.

Corneliu Cara a tăcut — ajunsese la capătul însemnării. Ochii mi se umeziseră fără voie, ascultînd. Bine că Firuța nu se afla în preajmă. Cu greu am putut rosti o mulțumire scriitorului care, răbdător, îmi aștepta reacția la celălalt capăt al firului.

— Aș avea și eu acum o rugăminte. Să-mi confirmați sau să-mi infirmați dacă tot dumneavoastră ați scris și următoarea însemnare :

— Mă rog...

— Citesc, mă avertiză Cara. *21 octombrie 1944. O zi neagră pentru divizie a luat sfîrșit. Pierderile din această zi sînt prea mari pentru a fi uitate...*

L-am întrerupt cu o minciună :

— Nu, nu, nu mai sînt eu autorul acestei însemnări. Probabil căpitanul Bădulescu, numit în ziua aceea ofițer cu operațiile...

— Am crezut că... Știți, există o unitate de stil între primele două însemnări și asta, ultima.

— Nu, nu, vă înșelați, nu eu sînt autorul, m-am apărat prostește, simțind cum obrajii mi se încing.

— La revedere, domnule general...

Am pus receptorul în furcă, ruşinat. Îl minţisem. Aşa, tam-nesam ? De ce ? Doar omul nu intenţiona altceva decît să pună în lumină pagini din istoria ultimului război... Nu aveam nici un motiv să-l induc în eroare, deşi cuvintele din scrisoarea lui referitoare la plimbările mele prin cimitir îmi căzuseră greu. Propria-mi prostie mă neliniştea : dacă scriitorul urmărise să-mi pună sinceritatea la încercare ? Dacă mîine, investigînd alţi veterani, va stabili adevărul ? Mai trăia colonelul Vasiliu. Mai erau în viaţă şi alţi ofiţeri superiori din divizie. Nimic nu-mi justifica atitudinea.

— Hai, vino la masă, mă imploră Firuţa.

— Bine, bine, vin...

Am înghiţit cu noduri mîncarea, supravegheat de privirile „indiferente" ale Firuţei. Cum îşi mai înfrîna întrebările ! Înţelepciunea îi sărise din nou în ajutor. În rest, ce să vă mai spun, toată după-amiaza mi-am petrecut-o într-un zbucium neîntrerupt. M-am liniştit abia spre seară, cînd un băieţel de prin vecini a sunat la uşă.

— Un domn a coborît dintr-o „Dacie" albastră cu număr mic şi m-a rugat să vă predau acest plic, mi-a explicat puştiul înghiţindu-şi vorbele.

I-am mulţumit mîngîindu-l pe creştet şi m-am grăbit să deschid plicul. Presimţirile se adevereau. Corneliu Cara îmi trimisese copii după cele două însemnări al căror „autor" eram, însoţite de cîteva rînduri.

Domnule general,

Din convorbirea noastră telefonică am înţeles nevoia dumneavoastră sufletească de a păstra lîngă inimă aceste două texte. Dacă n-am înţeles bine, vă cer respectuos iertare. (Mare şmecher şi scriitorul ăsta !) *Vă rog să reţineţi că, oricînd, vă stau la dispoziţie cu mica mea arhivă.*

Cu onoare,

Corneliu Cara

Zamfira se apropiase de mine pe nesimţite şi am tresărit auzindu-i întrebarea :

— Tot de la Cara ? Da' ce-aveţi, dragă ? Într-o singură zi două scrisori şi o convorbire telefonică ?

M-au cuprins, deopotrivă, și tristețea, și bucuria. Acum era evident că scriitorul, prin nobilul său gest, îmi dădea de înțeles că îmi ierta minciuna și rătăcirea de o clipă.

— Da' spune-mi și mie ce se întîmplă ? mă somă Firuța fără prea multă convingere.

— Lasă, o să vezi tu cînd o să mă apuc de scris...

N-a mai insistat. M-a lăsat să mă retrag în fotoliul meu și să citesc în liniște însemnările.

21 octombrie 1944. Cercetarea de luptă făcută în cursul nopții a constatat prezența inamicului în întreg sectorul, scriam eu cu treizeci de ani în urmă. *Din informațiile date de civili, inamicul are care de luptă în satul Arded și acoperirile de sud Rătești.*

Către dimineață, inamicul, printr-o acțiune îndrăzneață, a contraatacat în sectorul Diviziei 133 infanterie rusă, reușind să ocupe satul Medișa, de unde apoi a înaintat pe dealul Vărticelu. O altă acțiune a fost dirijată la nord, pe la vest de satul Tătărăști și din pădurea Gorun către Homorodu de Mijloc. Prin această acțiune batalionul 2/Regimentul 2 a fost încercuit în satul Tătărăști și în parte nimicit, restul capturat după lupte grele.

Prin acțiunea îndreptată de la Medișa spre sud și nord-vest, combinată cu un alt contraatac din viile Palanțului, a rupt legătura batalionului 1/Regimentul 3 de la Gerăușa cu flancurile și spatele său.

La ora 6,30, inamicul a contraatacat satul Șandra atît dinspre Beltiug (cu un batalion întărit cu aruncătoare), cît și din pădurea Rossgarten (cu un batalion însoțit de care de luptă și tunuri de asalt). Atacul inamic a fost oprit după lupte grele.

În fața acestei situații foarte grele create în urma puternicelor atacuri inamice, divizia a hotărît să nu reia înaintarea decît după ce reface situația și anume : despresurarea batalionului de la Gerăușa ; reluarea legăturii cu trupele aliate cărora li s-a cerut insistent să atace spre Tătărăști, deoarece nu știam încă de soarta batalionului 2/Regimentul 2, pe care-l credeam încă încercuit ; reluarea dispozitivului de atac.

Timpul defavorabil împiedică mult mișcarea trupelor. Chiar de la urcarea trupelor pe dealul cu viile Hugo, ina-

inamicul a dezlănțuit un puternic foc de arme automate și aruncătoare de pe dealul Vărticelu. O încercare de înaintare spre dealul Gerăușa s-a izbit de un puternic baraj de artilerie și arme automate.

Toate încercările făcute de a despresura batalionul de la Gerăușa au dat greș. Din informațiile culese ulterior de la răniții rămași în sat rezultă că batalionul a luptat încercuit pînă la ora 15, cînd a fost tras ultimul cartuș.

Pierderile în această luptă din batalionul 1/Regimentul 3 și bateria căpitan Stănescu sînt foarte mari.

O zi neagră pentru divizie a luat sfîrșit. Pierderile din această zi sînt prea mari pentru a fi uitată. Două batalioane, după lupte extrem de grele, în care toți ostașii, de la comandant pînă la ultimul soldat, au dat dovadă de cel mai înalt spirit de jertfă, au fost pierdute. Cu sîngele scurs din trupurile voastre, bravi ostași, sfințiți încă o dată pămîntul scump al Transilvaniei noastre scumpe. Pierderea voastră, iubiți soldați, ne umple inima de durere, dar faptele voastre de astăzi au arătat inamicului că românul luptă pînă la ultimul cartuș pentru pămîntul său scump spălat de atîția ani cu sînge. Faptele voastre înscriu o pagină de eroism legendar în cartea sfîntă a diviziei noastre și a neamului nostru, făcînd chiar pe inamic să se închine în fața voastră, lăsîndu-vă liberi pe voi, cei răniți. Glorie vouă celor ce v-ați luptat la Gerăușa și Tătărăști !

Am rămas cu privirile pierdute în gol ; în tăcerea care mă înconjura îmi auzeam bătăile inimii, sau așa mi se părea. Fără îndoială, emoția pusese din nou stăpînire pe mine. „Așa a fost să fie, îmi spuneam în gînd, ca eu să scriu în cartea tradițiilor de luptă a diviziei și această filă... *O zi neagră pentru divizie a luat sfîrșit*. Da, ale mele sînt și aceste slove. În dimineața zilei de 21 octombrie 1944 maiorul Petru Iliescu, originar din Carei, șeful Biroului 3 operații, plecase încă de dimineață în linia întîi, să urmărească evoluția luptelor, să dea soluții în luarea unor hotărîri. Retragerea precipitată a aliatului sub loviturile inamicului lăsase descoperit flancul stîng al diviziei, punîndu-ne unitățile într-o situație dramatică, pe care noi am încercat s-o remediem, însă fără succes. Cercul în jurul trupei noastre de pe Gerăușa și Tătărăști se strîngea

tot mai mult. Maiorul Iliescu se afla acolo, printre luptători. La ora 12, un agent de legătură a izbutit să iasă din încercuire, aducîndu-ne din partea sa o situație a pozițiilor încercuiților și un ultim mesaj : „Vom lupta pînă la ultimul cartuș". Cîteva ceasuri mai tîrziu, apărătorii de pe Gerăușa și Tătărăști au ajuns la ultimul cartuș. Spre seară, ne-am pomenit în fața unui tablou răscolitor, de neuitat : rănitii... Inamicul îi lăsase să iasă din încercuire și, ajutați de țăranii de prin împrejurimi, se organizaseră într-un convoi. Răniții !... Îl aduseseră cu ei și pe maiorul Iliescu. De fapt cadavrul lui. Fusese împușcat în frunte de un lunetist german, cu un glonț dum-dum. L-am văzut întins pe o foaie de cort udă de ploaie și de sînge. Glonțul îi sfredelise un orificiu la rădăcina sprîncenelor, iar la ieșire explodase, prefăcîndu-i craniul în țăndări.

Așa cum am mai arătat, maiorul Petru Iliescu era din Carei, și nu era zi, după ce începuserăm luptele pentru eliberarea Transilvaniei de Nord, să nu mă întrebe : „Ce zici Mihnea, trecem prin Carei ?" „Depinde numai de noi", răspundeam eu, fără să acord prea multă importanță frămîntărilor sale. „Jurnalul de operații" intra în atribuțiile lui. Îl întocmea noaptea tîrziu, după ce primea rapoartele regimentelor, la lumina „Petromaxului" sau a unui opaiț. Îl surprinsesem de multe ori stînd aplecat asupra „Jurnalului". Avea un stil sec, cazon, așa cum, de fapt, se și cere, eu însă nu o dată i-am sugerat să fie ceva mai nuanțat. Și iată că și în noaptea de 21 octombrie 1944, șeful de stat-major al diviziei m-a rugat pe mine, șeful Biroului 2 informații și contrainformații, să scriu fila dramei de la Gerăușa și Tătărăști și să fiu... ceva mai nuanțat.

— Nu vrei să-mi spui și mie despre ce este vorba ? m-a atacat Firuța din nou.

— Păi despre ce să fie ? am oftat. Ia, despre niște amintiri...

— O să le scrii ? se învioră ea subit.

În momentul acela mi-a sărit înaintea ochilor chipul bonom al lui Corneliu Cara : își fixase pipa în colțul gurii și mă măsura cu o ironie șmecherească. „Ei, ce zici, domnule general îi glăsuia mutrișoara, ți-am făcut-o !" „Nu te pot suferi, domnule !" i-am aruncat în față.

4

Stau întins în pat, cu o pernă moale sub cap. Veioza de pe noptieră luminează intim dormitorul. Lîngă mine Firuța a adormit de mult, cu spatele la mine, acoperită cu un cearșaf. Nopțile de vară sînt calde în București. Pufăie discret, iar eu mă bucur cînd o știu dormind după o zi grea de gospodărie. Pînă a-l fi întîlnit pe Cara adormeam și eu după ce, un timp, îi ascultam pufăitul ca pe un cîntec de leagăn. Cum să nu-mi fie nesuferit acest om ? Mi-a aruncat liniștea în aer, mi-a deturnat plimbările. Mă „plimbam" și acum, dar... în trecut, datorită „explozivilor" săi. Să nu fiu înțeles greșit. Nu trăisem nici pînă atunci fără un... trecut. Însă mi se înfățișa de fiecare dată fragmentar, mai exact, sub forma unui tablou bine conturat sau a unei suite de tablouri fără nici o legătură între ele. Trecutul devenea prezent numai la chemarea mea sau a Firuței. „Îți mai amintești ziua cînd...?" mă întreba Firuța cu încîntare. „Cum să nu, îi răspundeam, cred că era prin '24, dacă nu prin '25." „Nu, nu, mă contrazicea ea, era în '923, mai locuiam la Craiova." Ne ajutam în felul ăsta unul pe altul să regăsim cîte un „tablou" uitat sau pierdut în timp, marcînd traiul nostru. Nimic mai mult. Rareori încercam să-l scoatem din limitele „ramei", să-l retrăim, eventual asociindu-l cu alte „tablouri"... Ah, mișelul acela de scriitor !... Asemenea unui „genist" iscusit și diabolic, mi-a „minat" pașnicele mele plimbări prin cimitir cu tot felul de vorbe și documente cu „efect întîrziat". Oare cu ce gînd mi-a strecurat un text din Cehoslovacia care nu-mi aparține ? Cum și de unde a aflat că eu totuși am fost acolo, martor fără voie al acelui eveniment evocat în „Jurnal" de condeiul altui ofițer ?

Vegheat de pufăitul sănătos al Firuței, recitesc însemnarea, convins că, de astă dată, curiozitatea îmi va fi satisfăcută.

12 februarie 1945.

Ninge. Inamicul foarte activ. Se anunță o zi grea. Inamicul nu părăsise satele Myto și Bystrá. Sîntem preocupați de manevrarea cotei 902. Peste noapte sosise în

dreapta și spatele nostru Regimentul 40 infanterie, cu ambele batalioane.

La ora 11,30 inamicul se infiltrează, trece de Regimentul 40 infanterie și contraatacă compania pionieri și comanda Regimentului 19 infanterie, care erau amplasate înapoia postului de comandă cu vreo 70 m. Situație critică. Inamicul este oprit. Nu poate ajunge la postul de comandă (inamicul) datorită înaltului spirit de sacrificiu al celor două companii, care, fără o instrucție specială în munți, au oprit un inamic pregătit și încercat în luptă (Regimentul german 112 alpin, adus în cursul nopții).

Cad în această inegală luptă : comandantul regimentului, lt.-colonel Ionescu Paul (moare pe masa de operație a ambulanței, la ora 22), adjutantul său, sublocotenentul Pantea Nicolae, lovit mortal de un glonte vrăjmaș în abdomen. Este ușor rănit și ofițerul cu operațiile. Se disting: sublocotenentul Pîrvănescu Alexandru, ofițer cu transmisiunile, cu oamenii săi, care au rămas la postul de comandă bravi și neclintiți, la numai 50 metri de inamic. Pierderi serioase de o parte și de cealaltă. Batalioanele au rămas pe poziția lor, asistînd de sus la această luptă dusă în spatele lor, atente la inamicul din față și flanc. Rămînem peste noapte cu inamic în față, flanc și spate.

Noapte grea. Senin. Ger mare.

Fila bătută la mașină cu acuratețe de Corneliu Cara îmi cade pe piept ca o filă de calendar. Ce-i în capul și în sufletul meu ! Ape bine zăgăzuite pînă atunci s-au revărsat pe neașteptate, potopindu-mă cu forța lor. Cota 902 ! Un „tablou" din suita nesfîrșită de „tablouri" ce îmi alcătuiesc „galeria" biografică. Mai pe românește — viața mea. Desigur, comparat cu „tabloul" — numit, să zicem, Operația „Budapesta", cota 902 pare lipsit de valoare. E o proporție care corespunde unui adevăr. Situații critice de tipul ăsta au fost în război cu carul și pe mai toate fronturile. Totuși, a te pomeni pe nepusă-masă cu inamicul în spatele tău, la un pas de punctul de comandă, nu-i un fapt oarecare. O victorie fulgerătoare a inamicului ar fi avut drept consecință decapitarea regimentului, capturarea unor ofițeri superiori, a unor documente. Unde mai pui că cele două batalioane de pe crestele mun-

ţilor s-ar fi găsit atunci cu forţele inamicului în faţă, flanc şi spate...

Cîteva secunde trag cu urechea la pufăitul egal şi sănătos al Firuţei. Sînt sigur că visează. În fiecare dimineaţă, cînd face ochi, îmi povesteşte un vis. Toate visele ei sînt frumoase. Sau, cine ştie, numai pe cele frumoase mi le povesteşte. Nu ne-am luat din dragoste. Căsătorie de convenienţă... Ca multe altele în acea vreme, cînd un ofiţer era obligat să-şi ia o soţie cu zestre, cu „situaţie". Fiind singura fată din familia cerealistului Guţă Turturică din Craiova, Zamfira a avut parte de o dotă de invidiat : casă, acareturi, trăsură. Ce mai, îmi pusese Dumnezeu mîna în cap. Dragostea cea adevărată a venit mult după noaptea nunţii. N-aş putea indica ziua, ora. Ştiu însă că a început să-mi fie dor de ea şi de copii în tranşeele de la Mărăşeşti. Rămăsese sub ocupaţie, la Craiova, cu cei doi copii. Dorul mi s-a metamorfozat în dragoste... în dragoste statornică.

Ciudat, iată, trăim de atîţia ani împreună şi nici pînă astăzi n-am înţeles de ce-i repugnă povestirile şi filmele de război. Îi simt şi acum mînuţa : mi se aşezase caldă pe gură. „Taci... Te rog !... Nu vreau să aud, mă rugase Zamfira cu tandreţe. E pace ! Nu vreau povestiri cu morţi şi răniţi." Mă supărasem rău. Pe urmă însă m-am dat pe brazdă. Nici după ultimul război nu ţin minte să fi făcut vreo tentativă de a-i povesti întîmplări de pe front. De ce-aş fi făcut-o, cînd o vedeam cum reacţiona la filmele de război. Închidea ochii, îşi astupa urechile, mă scotea din sală sau pleca din faţa televizorului.

Ascultîndu-i pufăitul, mă întrebam cum ar reacţiona dacă i-aş povesti că, în luptele de la cota 902, doar hazardul m-a salvat de la moarte. Mă aflam acolo din întîmplare. Unui agent al meu, trimis în adîncimea frontului să culeagă informaţii, îi stabilisem ziua şi locul întîlnirii la cota 902, la punctul de comandă al regimentului — căci era în intenţia mea să-l trimit din nou în misiune, fiindu-i mai uşor să se întoarcă de pe linia de foc. Aşadar, atacul alpiniştilor nemţi mă găsise în „vizită" la locotenent-colonelul Paul Ionescu. Cînd inamicul se apropiase primejdios de mult de punctul de comandă,

am pus fără să șovăi mîna pe armă și pe grenadă, ieșind să lupt cot la cot cu ostașii companiei de pionieri și ofițerii comandamentului. În consecință pot depune mărturie că fila din „Jurnal“ datată 12 februarie 1945 și scrisă de un locotenent sau de un căpitan — nu-mi mai amintesc bine — respectă adevărul, sintetizînd atît curajoasa acțiune a inamicului, cît și eroismul apărătorilor români.

Pe mine însă mă chinuia întrebarea cum aflase scriitorul Corneliu Cara că maiorul Mihnea Voievozeanu, șeful Biroului 2 al diviziei, se găsea la cota 902, cu toate că „Jurnalul“ nu-mi menționa prezența ? Întrebarea nu mă lăsa în pace, forțîndu-mă să-mi disloc tot felul de amintiri, prin surprinzătoare asocieri de idei. Desigur, o să-i smulg lui Cara o explicație. Tot atunci mi-am amintit de una din cele mai importante probleme cu care mă confruntasem în luptele din Transilvania. Ca să înțelegeți, trebuie să fac o introducere. Cei care și-au asumat față de țară și națiune responsabilitatea întoarcerii armelor au avut de rezolvat sarcini militare complexe. Printre altele și trasarea unor misiuni noi agenturilor noastre de spionaj.

Pe front, Biroului 2 îi reveneau misiuni specifice, izvorîte din directivele comandamentelor superioare. Cooperarea cu trupele sovietice modifica multe din coordonatele și obiectivele de cercetare și contracercetare ale serviciilor militare. Apoi, mai exista un „mic amănunt“, care, în războiul din umbră de pe front, ne dezavantaja. Inamicul fusese surprins de conspirativitatea actului revoluționar de la 23 August 1944 și dat peste cap, însă multe din secretele legate de organizarea și înarmarea armatei noastre, de componența corpului de generali și ofițeri superiori îi erau cunoscute. De asemenea, ne cunoștea bine căile de comunicații, aeroporturile, depozitele de muniții. Mai dețineam apoi informații că și Gehlen începuse încă de prin '43 să organizeze pe teritoriul țării agenturi de spionaj, după ce Himmler nu se lăsase mai prejos, înregimentînd numeroși tineri sași și șvabi din România în unități speciale de diversiune. În ciuda informațiilor ce le aveam, n-am avut răgazul de a identifica multiplele forme de activitate subversivă ale viitorului

nostru inamic. Faptul că imediat după 23 August 1944, Hitler l-a numit pe generalul SS Arthur Plebst în funcția de comisar al Transilvaniei și Banatului nu era o simplă întîmplare. Plebst era originar din România, slujise în armata română, ajungînd pînă la gradul de general de divizie ; ne cunoștea limba, teritoriul, marile unități române, dispunerea lor în interiorul țării, corpul de comandanți. Cunoștințele lui în această direcție le depășeau mult pe cele ale generalului Hans Friessner, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud", cu care, începînd din noaptea de 23 August 1944, am început să ne înfruntăm pe viață și pe moarte.

La începutul lunii septembrie, trecînd pe la șeful Biroului 2 al diviziei, aveam foarte curînd să-mi dau seama de complexitatea războiului din umbră în zonele operaționale ale frontului din Transilvania. Într-o primă etapă am fost uluit de numărul mare de trăgători de elită inamici plantați în spatele nostru, în locuri bine alese, de unde ocheau cu precizie, producînd în special printre ofițeri mari pierderi. Cînd, după stăruitoare „greblări", am pus mîna pe un lunetist german, am găsit asupra lui, pe lîngă provizii pentru cîteva zile, și o schiță cu drumurile pe unde urmau să se aflueze regimentele diviziei, indicativele lor, numele comandanților. Cunoscînd bine și germana, nu numai rusa și franceza, l-am interogat personal pe prizonier.

— Ce-s cu proviziile astea ? l-am întrebat.

— Sînt pentru cinci zile, mi-a răspuns, arătîndu-mi că nu era dispus să-și îngreuieze situația. Urmăream concentrarea trupelor române și ocheam ; schimbam de *n* ori pe zi ascunzătorile.

Informația nu era de ignorat. În mod curent, lunetiștii nemți, ca de altfel și cei ruși, acționau de pe linia de foc a unității de care aparțineau. Ieșeau la „vînătoare" în zorii zilei, își găseau ascunzători în apropierea liniei întîi și se instalau la pîndă. Cînd se întuneca, se retrăgeau în adăposturile lor situate în spatele tranșeelor. Iată însă că stat-majoriștii lui Friessner introduseseră un element nou în tactica folosirii trăgătorilor de elită : îi trimiteau în spatele nostru.

— La ce-ţi serveau numele ofiţerilor români ?

Nu mi-a răspuns imediat : căzuse pradă unor îndoieli. L-am urmărit cum îşi muşca nervos buzele.

— Misiunea îmi cerea să-i caut, să-i identific...

Şi pentru că apoi a tăcut, am vrut să-mi precizeze :

— Şi să-i lichidezi, nu-i aşa ?

Mărul lui Adam a început să-i joace nervos în sus şi în jos.

— Da, a mărturisit el în cele din urmă. Luneta mea trebuia să-i lichideze, în primul rînd, pe ofiţeri... pe cît posibil pe cei cu grade superioare... pe cei care ne-au trădat.

Căutarea şi neutralizarea lunetiştilor germani în spatele frontului erau o operaţie nouă şi anevoioasă ; ei te vedeau, dar tu nu şi te puteau expedia pe lumea cealaltă cu un singur glonţ. Doar un front stabilizat şi bine delimitat, întărit cu pînde de siguranţă, mai putea să împiedice pătrunderea acestora în spatele nostru. Paralel cu această noutate, am mai identificat una : artileria şi aruncătoarele inamice băteau cu o exactitate catastrofală fie pe concentrări de trupe, fie pe cuiburi de mitraliere, fie pe posturile de comandă ale regimentelor. Din două-trei proiectile ne fixau, după care începea dezastrul. Obuzele îşi atingeau obiectivele cu o demoralizatoare precizie. Ceea ce m-a alarmat era numărul mare de posturi de comandă lovite. M-am interesat să aflu dacă şi în sectoarele altor mari unităţi se semnala un asemenea fenomen. De peste tot am primit un răspuns afirmativ. Am înţeles că inamicul urmărea organizat distrugerea punctelor de comandă ale regimentelor, decapitarea unităţilor operative. Faptele se petreceau în felul următor : astăzi comandamentul unui regiment se instala, bineînţeles la adăpostul întunericului, cu toate legăturile telefonice, iar a doua zi, în plină acţiune, obuzele inamice îl loveau în plin, determinînd în linia întîi derută sau încetinirea înaintării. Analizînd situaţia, am ajuns în mod logic la concluzia că o asemenea aşezare fără greş de obuze şi proiectile de branduri pe un obiectiv nu putea fi asigurată decît prin infiltrarea de observatori germani în spatele liniei de foc, dotaţi cu aparate de emisie şi recepţie.

Observaţiile şi opiniile mele, sintetizate într-un raport, au fost împărtăşite şi de către eşalonul superior. Informat, aliatul n-a întîrziat să ne împărtăşească din experienţa sa. Nu multă vreme după bătălia de la Kursk, trupele sovietice au început să se lovească de grupe de agenţi-observatori dotate cu aparate de emisie şi recepţie, care, o dată lansate în spatele frontului, comunicau în mod curent unor centre militare operative mişcările de trupe. Antidotul la această iniţiativă inedită a lui Gehlen a fost găsit destul de repede : scotocirea sectoarelor din imediata apropiere a fronturilor de către detaşamente instruite special. La scara forţelor noastre, organizarea unor asemenea detaşamente, instruirea lor ar fi luat mult timp. Ne-am gîndit atunci să apelăm la sprijinul populaţiei, în special al sătenilor, care să ajute patrulele de cercetare trimise în zonă. Măsura n-a întîrziat să-şi arate eficienţa. Prima informare ne-a parvenit de la un ţăran mai în etate — moş Traian Luca : „Am zărit în zorii zilei un flăcău îmbrăcat în straie de-ale noastre. Da'n spinare, nu cu o desagă de-a locului, ci cu o raniţă. S-a ascuns, cred eu, în casa părăsită a lui Ion Modrogan."

Aveam în unitatea mea un sergent t.r. — Narcis Manolache, poreclit „Pantera". Un bucureştean isteţ, făcuse multă gimnastică, era înalt, muşchiulos şi foarte sprinten. Îşi dobora adversarul surprinzîndu-l cu un salt cu capul înainte. De aici şi porecla. Lovitura lui, oriunde nimerea, era năprasnică şi decisivă. Acesta, călăuzit de moş Traian Luca, mi l-a înhăţat pe flăcăul semnalat, care, în adevăr, s-a dovedit a fi un agent german. Îl „umflase" Narcis în timp ce dormea ascuns într-o căpiţă de fîn şi mi l-a adus plocon. Deţineam acum o dovadă vie, confirmarea supoziţiilor. Agentul părea să aibă douăzeci şi cinci de ani, era îmbrăcat aidoma transilvănenilor de prin părţile locului, însă faţa albă, aproape spînatică, şi părul blond îi trădau originea. Degaja o stăpînire de sine care m-a frapat. Nu părea neliniştit de viitorul lui, de perspectiva prizonieratului sau a unui complet de judecată. Manolache pusese pe masă arma şi raniţa „excursionistului". Desfăcuse raniţa, să văd mai bine „corpul delict" — un aparat de emisie şi recepţie. Mai erau acolo, lîngă raniţă, o hartă şi două grenade.

— Nici un act ? l-am întrebat pe Manolache, retras cu vreo trei paşi în spatele agentului.

— Nici unul.

Stăteam în picioare lîngă o masă de bucătărie transformată vremelnic în birou. I-am ordonat sergentului să dezlege prizonierului mîinile. I-am dat răgazul să şi le dezmorţească. Apoi, după ce l-am mai măsurat o dată din priviri, îi cerui în germană să-şi spună numele şi prenumele.

— Lange Peter.

— Vîrsta, gradul şi unitatea din care faci parte...

Avea douăzeci şi patru de ani, fusese de curînd avansat la gradul de sergent-major şi făcea parte dintr-un detaşament special de cercetare, aflat sub comanda directă a generalului Arthur Plebst. Era o informaţie valoroasă şi, după cum mi-o dezvăluise, Peter Lange îmi dădea de înţeles că accepta ideea colaborării cu mine. Cu toate acestea mă înşelam. După ce mi-a mai răspuns la cîteva întrebări, agentul amuţi. Nu uit întrebarea ce-i provocase muţenia :

— Indică-mi pe hartă itinerarul străbătut ca să ajungi în comuna Cipău.

Harta lui era întinsă pe masă şi-l invitai să se apropie. Veni lîngă masă şi, după ce o cercetă, ridică spre mine doi ochi aspri ca şi cum ar fi dorit să mă avertizeze : „Pînă aici !" Repetai întrebarea, apelai la altele, dar în zadar. Peter Lange îşi înghiţise limba. Eram pe cale să-mi pierd răbdarea, cînd îl auzii pe sergentul Manolache :

— Domnule maior, îmi permiteţi să mă adresez ?

Mă uitai mirat la el — nu obişnuia să intervină în timpul interogatoriilor —, el însă îmi făcu şmechereşte cu ochiul.

— Poftim, vorbeşte ! îl îndemnai.

— Eu sînt de părere, spuse sergentul cu o voce modificată, parcă încărcată de ură, să-mi daţi mînă liberă să fac cu el (îmi făcu din nou cu ochiul) ce-am făcut şi cu celălalt. Nu merită să ne pierdem vremea cu de-alde ăştia. Priviţi-l ce arogant e... Se vrea prizonier de război, dar a uitat că-i îmbrăcat civil... că-i un diversionist.

Înțelegîndu-i stratagema, replicai :
— Ai tu chef să-l împuști ?
— De ce nu ?... Tot aici în crîng... Ca pe celălalt...
— Crezi că-i un fanatic ?
— Miroase cale de-o poștă.
Îl iscodii pe neamț, apoi îmi îndreptai ochii spre „Pantera“ și rostii verdictul :
— Ia-l !
Îl lăsai pe sergentul t.r. Narcis Manolache să îndeplinească „ordinul“ cum îi trecea lui prin cap : se repezi la agent, îi trase mîinile la spate și-l împinse cu violență spre ieșire :
— *Heraus !*
Nu știa germana, însă cîteva cuvinte tot mai învățase : „Hände hoch !“, „Kaput“, „Halt“... În clipa cînd trebuiau să iasă „spre crîng“, se produse și minunea intuită de abilul meu sergent. Neamțul se întoarse spre mine și mi se adresă într-o română perfectă :
— Domnule maior, nu-l lăsați să mă împuște ! Vă rog...
Pe fața prelungă, cabalină, a lui Narcis Manolache se întinsese un zîmbet victorios.
— Ah, știi românește ? ! exclamai. Cu atît mai bine. De ce nu l-aș lăsa să te împuște, cînd, în loc să-mi răspunzi cu sinceritate, încerci să mă tragi pe sfoară ? Ia-l ! îi poruncii „Panterei“, în „cale-afară de supărat“.
— Domnule maior, se rugă Peter Lange, nu sînt decît un începător, la prima misiune... Nu vreau să mor... Dacă aș fi vrut, aș fi înghițit pastila de cianură primită. O am aici, ascunsă în vîrful gulerului de la cămașă și...
— Controlează-l !
Sergentul îmi sesiză neliniștea și se repezi la prizonier. Găsi nesperat de ușor în gulerul cămășii „bobul“ otrăvitor. Îi cerui să-i reteze vîrful gulerului. Cînd zări otrava în palma sergentului, Lange rînji într-un fel ciudat, ca și cum ar fi repurtat o izbîndă.
— Controlează-l peste tot !
— Nu-i nevoie, domnule maior, îmi ieși Lange în întîmpinare pe un ton spășit. Mai ascund în betelia pantalonului un mesaj... Trebuie să-l predau unui domn din Sibiu.

Şi iată cum, datorită intervenţiei inspirate a sergentului t.r. Narcis Manolache, interogatoriul prizonierului luă o întorsătură de-a dreptul senzaţională.

— Deci, după ce ţi-ai fi îndeplinit misiunea pe front, nu te-ai mai fi întors la bază ? Ţi-ai fi continuat drumul la Sibiu ?

— Da, domnule maior.

— Cu se scop ?

— Mi s-au încredinţat două misiuni. Prima — să mă infiltrez în spatele frontului şi să transmit date în legătură cu poziţiile trupelor române. Să dirijez timp de 48 de ore reperarea prin radio de către artilerie a acestor poziţii, după care un alt agent mi-ar fi luat locul, ca eu să pot trece la îndeplinirea celei de-a doua misiuni.

Nu mă îndoiam acum de sinceritatea prizonierului. Lange scoase la lumină mesajul ascuns în betelia pantalonilor şi mi-l întinse. Era scris codificat pe o hîrtie subţire cît foiţa de ţigară. Eram din ce în ce mai surprins.

— Adresa destinatarului ?

— Am memorat-o, îmi mărturisi Lange, ciocănindu-şi cu arătătorul fruntea. Aşa mi s-a cerut, s-o memorez.

— S-o aud...

— Cu o condiţie...

— Aici eu pun condiţii..., precizai cu o autoritate de anchetator ce-şi făcu pe dată efectul.

— Sibiu, strada Andrei Şaguna 243. Etajul 2, apartamentul 6. Profesor Otto Taub. Parola : „Domnule profesor, vin din partea firmei «Scherg» din Braşov." Răspunsul la parolă : „Cu firma «Scherg» nu mai întreţin de mult relaţii de afaceri. Totuşi, poftim în casă !"

Îmi veni în minte zicala : „Unde dai şi unde crapă". Mă minţea sau nu, eu, pe front, nu aveam cum să-i verific sinceritatea. Agentul trebuia negreşit transferat în spatele frontului şi predat Serviciului Secret. Şi încă rapid. Dar nici nu-mi era permis să las nerezolvate chestiuni militare depinzînd de competenţa şi responsabilitatea mea. Îmi fixai privirile în ochii lui : nu se feri.

— Nu cred că adevărata dumitale identitate e Peter Lange.

— Nu greşiţi, domnule maior, numele meu e Robert Liebling şi sînt originar din comuna Prejmer, judeţul Braşov. În toamna anului trecut am fost recrutat de SS şi trimis în Germania, la un curs de spionaj şi diversiune.

— Cu ce se ocupă părinţii ?

— Cu agricultura.

— Ţi-ai dezlegat bine limba ? Nu încerci să mă induci în eroare ?

— De ce-aş face-o ? Nu doresc altceva decît să ajung acasă, la ai mei.

— Dacă nu te capturam, ai fi dus la destinaţie mesajul, nu-i aşa ?

— Da, l-aş fi dus, recunoscu agentul.

Îi aruncai lui Manolache o căutătură. Încremenise lîngă uşă cu ochii căscaţi, ca şi cum ar fi urmărit un film poliţist. Îl poftii pe Lange să-mi arate pe hartă baza de plecare şi drumul străbătut pentru a se infiltra în spatele liniei noastre. De astă-dată agentul nu şovăi să-mi indice traseul. Căzuse în cealaltă extremă — a bunăvoinţei totale. Mai întotdeauna extremele mă pun pe gînduri. Liebling alias Lange îmi dezvălui, fără a-i mai solicita, pînă şi obiectivele identificate încă de la primii paşi ai misiunii sale : două cuiburi de mitraliere fixate pe două înălţimi, destinate să-l ţină pe inamic cu nasul în pămînt în eventualitatea că s-ar fi ridicat la atac : apoi, o baterie de 150 mm şi una de aruncătoare. Izbutise să identifice pînă şi un punct de comandă înaintat al unuia dintre regimentele diviziei.

Dezvăluirile agentului erau incitante. Dacă descoperirea celor două cuiburi de mitraliere era o treabă relativ uşoară printr-o pîndă bine aleasă şi răbdătoare, identificarea celorlalte trei obiective — mai cu seamă a punctului de comandă — nu mai reprezenta o operaţie de cercetaş solitar.

— Cum ai ajuns la poziţiile celor două baterii şi la cea a punctului de comandă ?

Manifestînd în continuare dorinţa de colaborare, Lange nu stătu prea mult pe gînduri pentru a-mi răspunde :

— La cursurile urmate în Germania am învăţat, printre altele, să distingem urmele lăsate de roţile vehi-

culelor, ale tunurilor, ale artileriei călărețe, ale unităților de tancuri. Un rol important l-a ocupat și studierea organizării transmisiunilor : cum, descoperind un cablu de telefon, poți să ajungi în prima linie sau la centrala telefonică a unui punct de comandă. Așa am identificat obiectivele marcate pe hartă.

— Cînd ai fost pregătit anume pentru România ?

— Începînd din toamna lui '43 și pînă în iulie anul acesta.

— Cum să te cred, că doar în această perioadă mai eram aliați ?

Pe fața agentului — pînă atunci mască a unui învins — străfulgeră lumina unui zîmbet. De altfel, unicul.

— Întrebarea mi-am pus-o și eu, îmi mărturisi tînărul originar din Prejmer. Pregătirea noastră era un semn concret că führerul își pierduse încrederea în români. Însă mie, între patru ochi, mi s-a explicat că după marea victorie, formațiile SS vor deține un rol important în România.

— Dezvoltă-ți răspunsul.

— Nu am ce declara mai mult... La atît s-au și limitat lămuririle ce mi s-au dat.

Informațiile lui Peter Lange alias Liebling erau, fără îndoială, valoroase. Încă de la începutul anului 1942 ne lovisem de un fenomen curios : sași și șvabi, cetățeni ai României, chemați să-și satisfacă serviciul militar în rînd cu românii, au început să dezerteze... aproape în masă. Organele noastre informative n-au avut nevoie de prea mult timp ca să stabilească ascunzătoarea dezertorilor : Germania, unde, de îndată, erau înregimentați în trupele SS. Dezertările luaseră o asemenea amploare, încît un scandal diplomatic devenise inevitabil. În cele din urmă, după sinuoase tratative patronate chiar de mareșal, înrolarea etnicilor germani din România în armata Reichului căpătă o bază legală.

— Ce informații ai transmis pînă acum centralei ?

— Nici una.

— Cum așa ? exclamai eu neîncrezător.

— Prima mea oră de emisie și recepție mi-a fost fixată pentru noaptea asta, către ziuă. La ora trei și un sfert.

Mă uitai la ceas : mai erau cîteva ore bune pînă în zori.

— Îl cunoşti personal pe agentul numit să te schimbe ?

— Nu.

— E tot originar din România ?

— În mod cert, da !

— De ce eşti atît de sigur ?

— Pentru că ştiu că operaţia noastră de infiltrare în interiorul ţării se desfăşoară în lanţ. Eu îi predau lui X aparatul şi codul conform unei parole convenite anterior şi dispar cu misiunea mea. X îi predă lui Y şi dispare şi el... şi aşa mai departe.

Tehnica predării „ştafetei" îmi atrase în mod deosebit atenţia.

— Unde, cînd şi în ce loc urmează să te întîlneşti cu X ?

— Încă nu ştiu. Aş fi aflat, probabil, astăzi, în cursul schimbului de mesaje prin radio.

Nu mai fusesem confruntat cu un asemenea caz. Dimensiunea şi consecinţele sale îmi depăşeau funcţia, deşi lipsit de experienţă nu eram. Un aspect mă interesa direct : informaţile lui Lange privind amplasarea unor obiective militare din sectorul frontului ocupat de divizie. Un agent, chiar şi atunci cînd îşi dezleagă limba, te pune pe gînduri, apoi începe să te sicîie o anumită suspiciune. Aş fi dorit să-l folosesc pe Lange, să-i permit să intre în contact radio cu centrul lui de dirijare. Bineînţeles, sub controlul nostru. Exista însă şi o primejdie : să ne tragă pe sfoară, să mai comunice, printr-un semnal stabilit dinainte, că a căzut în mîinile românilor.

— Leagă-i mîinile, îi poruncii lui Manolache.

De astă-dată nu numai agentul se arătă mirat, ci şi sergentul.

— N-am încotro, domnule Lange, trebuie să te leg... Vreau să verific sinceritatea declaraţiilor dumitale. Nu-ţi ascund că de acest rezultat depinde clemenţa noastră.

— Înţeleg..., şopti agentul oarecum dezolat şi îşi duse resemnat mîinile la spate.

De îndată ce am rămas singur, am raportat la corpul de armată cum şi de unde „mi-a sărit un iepure", valoarea lui şi ce intenţionam să întreprind. Am mai cerut ca, în cursul celor cîteva ore pe care le aveam la dispoziţie, să

se verifice dacă în comună îi locuiește familia. Mi s-a făgăduit tot sprijinul. Am trecut apoi să controlez pe teren existența obiectivelor reperate și fixate pe hartă de către agent. Am constatat că nu mă mințise. Avea ochi de spion și știa să-și facă meseria. În logica firească a misiunii lui, obiectivele respective erau ca și condamnate la moarte. În consecință, în lumina planului ce-l concepusem, i-am raportat șefului de stat-major al diviziei propunerea de a-și retrage, într-un secret absolut, trupele și tehnica de luptă de pe pozițiile inserise pe harta spionului, ca inamicul să nu prindă de veste.

Pe Peter Lange l-am readus la interogatoriu numai după ce șeful Biroului 2 al corpului de armată mi-a telefonat, confirmîndu-mi că prizonierul nu m-a mințit.

— L-ai hrănit ? îl întrebai pe Manolache după ce agentul fusese introdus în „birou".

— Să nu-i fie de deochi, are o poftă de mîncare !

— Din ce rezerve l-ai hrănit, ale lui ?

— E „oaspetele" nostru, domnule maior...

Deliberat am creat o atmosferă de bună dispoziție, pe care am accentuat-o adresîndu-mă agentului :

— Să-ți fie de bine, domnule Liebling. Am vești de la părinții dumitale... Trăiesc, sînt sănătoși.

Bucuria îi răsărise brusc pe chipul spînatic și îmi mulțumi. Dar de aici și pînă la atingerea scopului meu era cale lungă.

Lăsai cîteva minute să treacă în tăcere. În vremea asta sergentul t.r. Narcis Manolache îmi urmărea atent îngîndurarea, făcînd efortul de a-mi ghici intențiile. Atent devenise și agentul : presimțea că se apropie punctul culminant al anchetei.

— Robert Liebling alias Peter Lange, destrămai eu tăcerea devenită apăsătoare, ai trei posibilități... Bănuiești care-i cea de-a treia ?

Era inteligent, bănuia.

— De posibilitatea asta mi-era teamă cel mai mult. Nu-i așa că vreți să-mi cereți ceva ?

— Ghicești ce ?

— Îl vreți pe următorul căruia trebuie să-i predau aparatul și codul.

— Eşti perspicace, dragă Liebling. Şi mai vreau ceva : ca transmisia ta să fie, de la un cap la celălalt, una normală, adică sinceră... Să transmiţi tot ce ai de transmis şi să ne comunici cu sinceritate tot ce vei recepţiona.

Îşi lăsă capul în piept, fără îndoială indispus de miza jocului. O tristeţe nedisimulată îi înnegurase figura.

— După aceea, cu mine ce aveţi de gînd ?

— Ai vreo propunere ? îl încurajai, urmărindu-i frămîntarea.

— Să luaţi în consideraţie dorinţa mea de a colabora, punînd totul pe masă...

În clipa asta interveni ironic sergentul t.r. Manolache :

— După ce-ai dus mîna la pistol şi ai vrut să tragi în mine !

Intervenţia subalternului nu mă deranjă, chiar pot să afirm că picase la timp.

— Nu neg că am şi acest reflex, replică agentul. Vă rog să luaţi în considerare că am înţeles să colaborez cu ancheta şi anchetatorul şi, în consecinţă, pun o singură condiţie, să nu mă predaţi ruşilor.

— Fumezi ?

Nu refuză ţigara ce i-o întinsesem. Trase cu plăcere din ea. Îi întinsei tabachera şi sergentului, dar acesta mă refuză. Nu pentru că nu fuma, ci din respect pentru mine : socotea că a fuma în prezenţa superiorului, chiar şi atunci cînd acesta te îmbie, reprezintă un act de necuviinţă.

— Ştii prea bine că războiul are legi proprii... Tonul meu era prietenos. Te-ai făcut vinovat de două delicte grave. Primul : ai scuipat în fîntîna din care ai băut apă, dezertînd în Germania, unde ai acceptat să îmbraci uniforma Reichului. Al doilea delict : spionajul. Dacă nu te prindeam, informaţiile tale ar fi semănat moartea printre ostaşii mei.

— Am circumstanţe atenuante... N-am apucat încă să transmit nici una din informaţii.

— Ei, asta rămîne de văzut. În schimb, am cum să verific sinceritatea ta şi îţi promit să ţin seama de circumstanţele atenuante invocate. Accepţi sau nu propunerea mea ?

— Îmi daţi cuvîntul de onoare că nu mă daţi pe mîna ruşilor ?

Era dreptul lui să pună condiția. Eu însă în nici un caz nu-l puteam sili să-mi accepte propunerea. Îi vorbii mai departe pe același ton amical, la care mai adăugai un surîs binevoitor.

— Robert Liebling, ai auzit că la palatul regal, în noaptea de 23 august, un general german și-a dat cuvîntul de onoare că se va retrage pașnic din România, ca, după cîteva ore, să ordone bombardarea Bucureștiului ?

— Nu, n-am auzit, spuse agentul trăgînd din țigară cu o disperare stăpînită.

— Da' de generalul Alfred Gerstenberg ai auzit ?

— Dacă e vorba de cel care a fost șeful Misiunii aviației germane din România, da, am auzit.

— Înțelegi deci că, în privința respectării cuvîntului de onoare, Gerstenberg a creat un precedent ? Nu crezi că aș avea dreptul moral să-i urmez pilda ? Vezi, sînt sincer. Legile războiului sînt severe, n-ai cum scăpa de ele. Însă recunosc : circumstanțe atenuante ai ; ba mai mult, le poți întregi. Dacă accepți ce ți-am propus, eu personal, prin documentele ce le voi întocmi, voi cere Tribunalului Militar clemență.

— Înțeleg... Vă asigur de toată sinceritatea mea.

Drept să spun, gradul de sinceritate al agentului Lange-Liebling mă interesa prea puțin. Dacă mă înșela, se înșela pe sine. Toate pîrghiile, în momentul acela, se aflau în mîinile mele. În continuare trebuie să arăt că agentul a jucat sincer. Datorită lui, cel de-al doilea agent al lui Himmler a căzut fără complicații în plasa întinsă de noi. Și a mai existat o cale de a verifica sinceritatea lui Liebling. Artileria germană a bombardat puternic pozițiile transmise de el, dar părăsite de noi încă în cursul acelei nopți. De pe urma acestei întîmplări, Biroul 2 a mai stabilit că acești agenți mobili mai aveau misiunea, în raport cu evoluția frontului, să se constituie în grupe de diversiune. Tactica asta, asociată cu cea a folosirii lunetiștilor, ne-a adus mari prejudicii nu numai în luptele din Transilvania, ci și în cele din Ungaria și Cehoslovacia. Nimic mai greu decît să cauți un ac în carul cu fîn. Cu toate acestea, era de datoria noastră să-l căutăm fără ostenire și să-l găsim.

...Nu mai aud pufăitul Firuței. Mă sperii ca orice bătrîn căruia îi trece prin cap cîte un gînd negru. Mă răsucesc spre ea și îi întîlnesc ochii deschiși. Fără să-și ridice capul de pe pernă, îmi vorbește șoptit :

— De mai bine de un sfert de oră mă uit la tine. Ce ai, ce-i cu tine, nu mai ai somn ?

— Au început amintirile să-mi dea tîrcoale ca lupii la stînă.

— Ce e rău, dragule ?

— Scriitorul ăla e de vină.

— Vrei poate să spui că-i meritul lui, mă corectează Firuța.

— Iar eu, care l-am mințit...

— L-ai mințit ? ! Tu ? !

Firuța se înviorează, se neliniștește, dar eu o calmez mîngîind-o și o îndemn cu o voce moale, împăciuitoare :

— Hai, dormi... Dormi... Cu scriitorul mă împac eu. Pentru asta însă vă trebui să-mi dau osteneala să-i citesc măcar o carte. Hai, dormi...

5

Mă trezesc. Din prima clipă îmi dau seama că am dormit mai mult decît de obicei. Mă revolt pe mine însumi. Dar o descopăr pe Firuța. Șade cu filele de „Jurnal“ primite de la Corneliu Cara în mînă, pe marginea patului. Interesul ei pentru acele pagini mă pune pe gînduri. Nu cumva visez ? Firuța își scoate cu un aer profesoral ochelarii de pe nas și mă întreabă :

— Tu ai scris paginile astea ?

Răspund cu totul altceva :

— O, da' e tîrziu !... Ce-ai zice să mă duc în piață ?

Dau să cobor din pat. Ea nu mă lasă, se arată de neînduplecat :

— Azi nu e zi de piață ! De ce nu-mi răspunzi ? Tu le-ai scris ?

— Ce te miri așa ? Află că am scris și poezii cîndva... ehei !

Imi ardea, desigur, de glumă.

— Una nu mi-ai arătat, îmi reproşează Firuţa, să-ţi fie ruşine !

— Mă laşi să mă dau jos din pat ?

Îşi aşază mîna pe braţul meu, mi-l strînge uşor, aşa cum ai strînge braţul crud al unui copilaş, şi insistă cu o undă de duioşie în glas :

— În ziua aceea, pe cota 902, puteai să mori şi tu ?

Mă ridic în capul oaselor şi, cu o mutră şugubeaţă, zic :

— În primul război mondial, ca şi în cel de-al doilea, am murit de nu ştiu cîte ori... Da', vezi tu, nu ajungeam bine la porţile iadului, cînd un ordin dat de nu ştiu cine mă întorcea din drum. „Ia întoarce-te dumneata frumuşel acasă, glăsuia ordinul acela, că ai acolo, pe pămînt, nevastă tînără, bună, frumoasă..." Ei, şi cum ordinul nu se discută...

— Mihnea, dragule, suspină ea fericită. Tu, de-a lungul anilor, te-ai schimbat atît de puţin, pe cîtă vreme eu...

A oftat ; cochetează... Aşteaptă s-o contrazic, s-o servesc cu vorbe dulci, să-i declar că pentru mine a rămas aceeaşi. Îmi iau avînt să-i fac pe plac, ea însă mă stopează cu o nouă întrebare :

— Acel locotenent-colonel... cum îi spune ? Îşi pune ochelarii pe nas şi îşi apropie fila de „Jurnal" : Paul Ionescu... Chiar nu mai putea să fie salvat ?

Îi răspund după un timp, îngîndurat :

— A încercat adjutantul său, sublocotenentul Nicolae Pantea, să-l apere, să-l acopere cu trupul său, dar a fost şi el răpus de o rafală de mitralieră. Acest flăcău a avut şi el istoria lui. Încă din şcoală a înaintat o cerere să fie trimis pe front. Comandanţii n-au vrut să i-o aprobe, în cele din urmă, n-au avut încotro şi i-au aprobat-o.

— Bietul băiat ! oftează Firuţa şi mai îndurerată. Îşi căuta moartea... Sau poate moartea îl căuta pe el. Tu ce crezi ?

Ca să n-o impresionez şi mai mult, nu-i mai povestesc cum, inventariind lada de campanie a lui Pantea, am dat peste o carte poştală... N-a apucat s-o mai expedieze : era adresată tatălui său şi în cele cîteva rînduri încerca să-i aline suferinţa pricinuită de moartea mamei lui.

Chipul Firuței e numai durere, iar mie, acest dialog în faptul dimineții mi se pare ireal. Cum să nu mă uit la ea descumpănit ? În sufletul ei se produsese un miracol. Cînd eram tineri, ne drăgosteam, îmi mîngîia cicatricea, o săruta, dar niciodată nu a vrut să afle în ce condiții am fost rănit.

— Da', de fapt, acolo, în munți, ce s-a întîmplat, dragule ?

— Lasă... altă dată.

Mă împiedică să mă dau jos din pat și-mi poruncește :

— Nu, dragule, acum să-mi povestești !

N-am încotro și, amintindu-mi de Corneliu Cara : „Închipuiți-vă că le povestiți nepoților", cît pe-aci să pufnesc în rîs.

— Ar fi multe de povestit.

— Nu-i nimic, am răbdare... „Ninge"... Așa scrii tu aici...

— Lupta scurtă și dureroasă, care-ar fi putut să se încheie și mai prost — da, da, n-a lipsit mult ca să fim decimați —, a avut loc în Cehoslovacia, în munți. Amănuntul ăsta e bine să-l reții. Noi eram pifani... infanteriști... oameni de cîmpie... Mulți abia văzuseră munții, darămite să se mai cațăre pe creste și să lupte la mari altitudini ! Era tare, tare greu...

Simții că vocea îmi căpătase o altă rezonanță; mai gravă, de om răscolit de revoltă.

— Pentru noi, românii, războiul ar fi putut să se încheie la 25 octombrie 1944, la Carei. Era toamnă cînd am eliberat ultima palmă de pămînt românesc. Și, dacă s-ar fi sunat lăsarea la vatră, unii soldați ar mai fi apucat însămînțările de toamnă ori culesul porumbului. O să sar peste acest capitol. (Capitol ? ! E clar, mi-e mintea la carte.) Tu, Firuțo, buna și credincioasa mea nevastă, trebuie să știi...

Mă opresc intrigat de propria-mi disponibilitate de a sporovăi. Ce-i tot îndrug ? Problema e complicată pentru mintea mea, de militar, darămite pentru mintea ei de femeie !

— Ce trebuie să știu ? îmi amintește ea.

Ochii i s-au mărit, lăsînd să i se vadă mai bine lumina lor curată. Lumina asta am văzut-o pentru prima oară sub pirostrii, cînd s-a înălțat în vîrful picioarelor să mă sărute. Încă nu mă iubea, nici eu pe ea, era însă fericită că se vedea mireasă.

— Tu trebuie să știi că, pe o armată hotărîtă să reziste pînă la ultima suflare, lupta în munți o avantajează tot timpul. Nemții, în munți, erau tot timpul avantajați.

— Avantajați, avantajați, dar se retrăgeau !

Observația Firuței răsunase cu atîta naivitate, încît, împins de o bucurie lăuntrică, m-am ridicat și am sărutat-o pe frunte.

— Așa e... Însă, ca ei să se retragă, noi trebuia să-i atacăm întruna, să-i scoatem de pe poziții, să-i zdrobim sau să-i punem pe fugă. Noi, mai tot timpul, eram în situația de a-i ataca pe nemți de jos în sus. Nemții își alegeau din vreme înălțimile cele mai avantajoase, trecătorile cele mai gîtuite și ne așteptau. Logica inamicului era simplă : dacă tot voi fi învins, atunci să încerc cu cît mai puține forțe, de pe poziții bine alese, să omor cît mai mulți români. Atacam, ieșeam biruitori, dar cu ce pierderi ? ! Desigur, vînătorii de munte se descurcau mai ușor. Deci, 12 februarie ne-a găsit în munți, în plină iarnă.

— „Ningea...“, își amintește Firuța din nou.

— Da, ningea și era tare frig. Un batalion de infanteriști se afla pe o înălțime, un al doilea pe o altă înălțime. Așteptau ordinul de atac. În spatele lor, la o anumită distanță, se găsea punctul de comandă al regimentului.

— Tu ce căutai la regiment, că eu te știam la divizie, la statul-major ?

— Firuța mea cea scumpă, ție ți s-a întîmplat ceva peste noapte ? ! De unde așa, dintr-o dată, dorințe de a pătrunde în stratul destul de stratificat al amintirilor mele de război ? ! Chiar în dimineața asta vrei să le afli pe toate ?

— Ce căutai tu acolo ? stăruie ea ca un judecător în plină instanță.

— Mă aflam acolo cu două misiuni, răspund eu ca un copil cuminte și așezat. Trimisesem în cercetare, mult în spatele frontului inamic, un agent din subordinea mea și-l așteptam, conform înțelegerii, pe cota 902, așa încît informațiile ce mi le aducea să poată fi de folos ofensivei. Nu s-a mai întors niciodată.

— De ce ?

Ezit să-i răspund. Știu că n-am cum să scap de curiozitatea ei subită.

— A fost prins și, refuzînd să răspundă la întrebări, a fost spînzurat. L-am găsit atîrnat de craca unui brad.

Firuța se stăpînește să nu plîngă și efortul îi aduce pe chip o paloare îngrijorătoare.

— Mai vrei să auzi ?

— Da, dragule...

— A doua misiune avea un alt caracter : să urmăresc pregătirea de atac și, la nevoie, să sprijin cu experiența mea statul-major al regimentului. Nemții, probabil, au prins de veste că o să-i atacăm. Lăsau tot timpul în urma lor, prin păduri, prin podurile caselor, iscoade. Așa se explică faptul că ne-au luat-o înainte cu un plan, trebuie să recunosc, viclean. Ca să slăbească forța de atac a celor două batalioane de pe creste, să le demoralizeze, ce și-au propus ? Să ne cadă în spate, să atace punctul de comandă și să-l nimicească. Ca să-și atingă scopul, au trimis nu o subunitate de infanteriști, ci una de militari alpiniști pe schiuri, instruiți special pentru operații în munți. Unde mai pui că toți purtau combinezoane albe de camuflaj de iarnă.

— Da' voi n-aveați de-astea albe... de camuflaj ?

Izbucnesc în rîs... în hohote sănătoase. Văzînd-o însă jignită, o sărut pe un obraz, ca s-o împac.

— Noi ? !... Noi ne camuflam cu fulgi de zăpadă. Nu scrie în însemnarea aia că ningea ? !... În felul ăsta, alpiniștii nemți s-au furișat pe nesimțite.

Firuța mă întrerupse, arătîndu-se nedumerită :

— Da', punctu' ăsta de comandă, nu era și el păzit ?

— Ba da. Așa a început încăierarea... că s-au lovit de soldații din pază. Ei ne-au alarmat. Atunci am pus cu toții mîna pe armă, de la comandant pînă la bucătar.

— Și tu ?

— Și eu, doar n-aveam certificat de la doctor că n-am voie. S-a dat o luptă pe viață și pe moarte... cu grenade... la baionetă... cu ce ne cădea în mînă. Precum vezi, am învins... Asta a fost acolo, sus, la cota 902.

— Noapte grea. Senin. Ger mare, îmi amintește Firuța finalul însemnării. Mai spune-mi un lucru și te las. Cu morții germani ce se întîmpla ? Cine-i îngropa ?

— Morții ? !... Români... ruși... germani... unguri... militari și civili... Mă înfurii : Prea vrei să le afli pe toate dintr-o suflare !

— Auzi, dragule, eu știu de ce Corneliu Cara ți-a trimis în dar paginile astea.

— De ce ?

— Ca să-ți sugereze că ai și tu, acolo, un pic de talent, că dacă vrei, ai fi capabil să scrii o carte... de amintiri...

— Pe dracu ! zic și intru impetuos în baie.

6

— Ce faci, nu te duci să te plimbi ?

Firuța s-a obișnuit să mă vadă la ora 11 ieșind pe ușă. Eu însă m-am apucat să cotrobăi printre lucrurile rînduite în debara.

— Ce cauți, mă omule, acolo ? mă ia la rost, supărată, de fapt, că-i dau debaraua peste cap, iar cînd e supărată pe mine nu mă mai alintă cu „dragule“, ci mă ia cu „mă omule“.

— Unde-i aparatul ?

— Care aparat ?

— Care aparat ? ! o imit, răstindu-mă. De l-am adus de pe front...

— Păi nu l-ai dăruit chiar tu lui Petrișor ? ! Cu unspe ani în urmă ?

— Eu i l-am dat ? !

— Ai îmbătrînit de-a binelea, bărbate !

Devin prudent. Știu că, în asemenea momente, nu șovăie să scoată din traistă dovezi umilitoare că, într-a-

devăr, am îmbătrînit de-a binelea. Aşa, de altfel, s-a întîmplat şi acum.

— N-am vrut să-l arunc la gunoi ? N-ai zis tu : „Mai bine i-l dau lui Petrişor să se joace“ ?

Petrişor e nepotul meu dinspre partea fetei. S-a căsătorit, nu de mult, cu o colegă de an, de la Filologie, iar fiica noastră ne-a dat de înţeles că foarte curînd o să avem şi un strănepot.

— Da' ce nevoie ai tu de hîrbul ăla ? vrea Firuţa explicaţii.

— Uite că am !

— Ce-ar fi să te duci la Ghencea să te plimbi sau să te duci după pîine ? îmi propune Firuţa o soluţie de potolire a spiritelor.

O accept. Înainte însă de a ieşi din casă, îmi chem nepotul la telefon. E bucuros să mă audă şi-mi strigă în receptor să-mi ia auzul : „La ordin, tovarăşe general !“ Îl întreb dacă îşi mai aminteşte de aparatul foto pe care i l-am dat, cîndva, să se joace.

— Îl mai ai ?

Izbucneşte într-un rîs asemănător cu al meu.

— Să fii sănătos de cînd nu-l mai am !

— Ce făcuşi cu el, mă nepoate ?

— Mai eram încă în a şasea cînd l-am dat unui coleg, pentru o colecţie de timbre. O să rîzi, bunicule, da' colegul ăsta l-a vîndut unui colecţionar şi a luat pe el zece sute.

— I-auzi !

— Da' şi valoarea timbrelor mele a crescut, bunicule ! Da' ce nevoie ai de aparat ?

— Nici eu nu ştiu, nepoate.

— Vrei să dau de urma lui ? se oferi Petrişor să-mi vină în ajutor.

— Lasă-l acolo unde e... lasă-l să călătorească în timp.

Nu mai am de ce şi pe cine să fiu furios. Furia se stîrnise din senin şi s-a potolit brusc, după ce-am vorbit cu nepotu-meu.

— Te duci să te plimbi sau să iei pîine ? mă întreabă Firuţa din bucătărie. Să-ţi dau o sacoşă ?

— De care să iau ?

Mă simt ca un copil care a făcut o poznă şi acum e dornic să redobîndească bunăvoinţa părinţilor.

— Ia și tu o „împletită" mă instruiește nevastă-mea, înarmîndu-mă cu o sacoșă fără nici o emblemă pe ea.

De obicei, Zamfira mă scutește de asemenea îndeletniciri casnice chiar și atunci cînd eu îmi manifest dorința de a fi de folos gospodăriei. Astăzi constat că a abdicat de la unul din principiile ei. Așa-mi trebuie dacă nu m-am grăbit să ies la plimbare !

— Pune-ți panamaua pe cap, să nu te bată soarele !

Sfatul Firuței mă ajunge în vestibul și-l iau în considerare. Pe cer urcă alene un soare dogoritor. Zăpușeala plutește în aer. Ca tot bătrînul, mă trag mai la umbră și merg cu pas mic. N-am unde să mă grăbesc. Îmi amintesc de aparatul foto. Voiajează ! Ăsta îi este destinul. L-am găsit în Ungaria în timp ce, însoțit de sergentul t.r. Narcis Manolache și de caporalul Valter Nistor, intrasem într-o clădire pe jumătate distrusă s-o cercetez. Primisem o informație — ulterior, s-a dovedit eronată — precum că acolo s-ar fi adăpostit un comandament inamic. În asemenea împrejurări, o investigație la fața locului, cum spun polițiștii, putea să se soldeze cu descoperirea unor documente sau a altor „corpuri delicte" folositoare. Nu m-am dat îndărăt s-o întreprind. Într-adevăr, după unele semne, casa adăpostise militari, dar nicidecum un comandament. N-am găsit ceea ce căutam. În schimb, m-am împiedicat de un aparat de fotografiat : zăcea uitat lîngă o găleată și o perie de frecat podele. L-am ridicat, l-am examinat cu o plăcere infantilă. Era unul dintre primele tipuri „Kodak" cu plăci, de forma unei cutii dreptunghiulare. Am dus la ochi vizorul. Era bun : îmi întorcea realitatea cu capul în jos. Cît timp am făcut războiul, nu m-am atins de obiecte străine. Un principiu ? O prejudecată ? Poate și una și alta. Aparatul ăsta însă nu l-am mai putut lăsa din mînă. Nu știu de ce. „Domnule maior, fără plăci n-o să faceți mare brînză cu el...", m-a avertizat Manolache. „Nu-i nimic. O să-l pun acasă pe șemineu, ca pe un bibelou", am glumit eu.

N-a trecut mult timp și am făcut rost de un set de plăci. Nu eu, ci Manolache. Într-un magazin devastat din Abony. Se potriveau, iar „hîrbul", curînd, mi-a dovedit că își păstrase nealterate toate funcțiile. Cîte plăci am avut, tot atîtea fotografii am făcut. Aparatul se „născuse"

în Germania, „copilărise și se maturizase" în Ungaria. Războiul l-a lăsat orfan de stăpîni. L-a cules de pe drumuri un ofițer român care l-a folosit la noroc. A fotografiat cu el în Ungaria, în Cehoslovacia. Plăcile au fost „developate" în localitatea cehă Piven, după terminarea războiului. Cehul, în semn de recunoștință pentru eliberator, îmi refuzase banii. Fotografiile au reprezentat pentru mine o mare surpriză : ieșiseră bine. Peste așteptări, căci nu prea mă pricepeam să mînuiesc aparatul. Dar, se vede treaba, și el voise să-mi mulțumească în felul său că nu-l lăsasem să „moară" printre ruine.

În cele din urmă, aparatul a ajuns pe șemineul din sufrageria casei din Craiova și mulți ani a stat acolo ca un bibelou inedit. Apoi, mutîndu-ne la București, într-unul din primele blocuri noi din Drumul Taberei, și-a găsit cu greu locul într-o debara. De acolo, a săltat în brațele lui Petrișor, iar de la el... Ar trebui să caut fotografiile, îmi spun. Să i le arăt și lui Cara.

Deodată, simt în nări miros de pîine proaspătă și, într-o fracțiune de secundă, îmi trec pe dinaintea ochilor toate manutanțele prin care am trecut. Vînzătoarea, o femeie trecută de patruzeci de ani, cam grasă, cu părul oxigenat și tapat de parcă atunci ar fi ieșit de la coafor, îmi zîmbește respectuos și îmi întinde „împletita". Cu gîndul mai puțin la pîine și mai mult la aparat și fotografii, îi las o bancnotă de zece și ies.

— Tovarășe general, ați uitat restul, strigă ea după mine și vocea îmi pare ușor ironică.

Zîmbesc încurcat... Mulțumesc. Iau restul și mă îndrept spre ieșire. Dar auzul meu fin, ăla de vechi cercetaș, prinde din zbor șoapta vînzătoarei : „S-a zaharisit, săracu...". „Zău ? se miră clienta, e încă prezentabil." Nu răspund. Tot dintr-un principiu. Nu-mi place să mă cobor la nivelul unor asemenea inși. Totuși, mă întorc spre casă marcat de replica vînzătoarei. M-a fotografiat... instantaneu. Aparat modern. Frumoasă „fotografie", nimic de zis ! „S-a zaharisit, săracu." „E încă prezentabil..." Și dacă mîine îmi pun uniforma, ba și decorațiile, cum ar reacționa vînzătoarea ? Dar clienta ? Rîd. Pe urmă mă indispun. Ar fi trist dacă vînzătoarea ar avea dreptate...

Acasă, Firuţa mă laudă de parcă aş fi făcut cine ştie ce faptă de arme :

— Bravo, dragule, ai luat o „împletită" caldă, prăjită, aşa cum îmi place ! Acum poţi să ieşi să te plimbi.

Mă şi recompensează. E sigură că îi voi da ascultare. Ei bine, nu-i dau. Rămîn acasă cu un gînd : să scotocesc din nou în cufăraşul de răchită. Din bucătărie, Firuţa mă aude că umblu în debara şi mă întreabă :

— Ce faci, dragule, acolo ?

— Bagajele.

— Drum bun şi cale bătută ! îmi urează, deschizîndu-şi „tranzistorul".

Îi place să taie ceapa sau să curețe cartofi ascultînd muzică, sfatul medicului, buletinul meteo şi cîte şi mai cîte. În momentul ăsta aparţine bucătăriei cu trup şi suflet. Ridic capacul cufăraşului. Prin talmeş-balmeşul de obiecte, caut fotografii. Cele făcute cu vechitura aia de „Kodak". Prima care-mi cade sub ochi înfăţişează, în prim plan, o troiţă. Lîngă ea, meşterul — ce păcat că nu i-am notat numele ! — de la „serviciile de spate" ale Corpului 7 armată, care cioplea în lemn cruci şi troiţe, adevărate opere de artă populară. O privesc un timp. Abia acum îmi dau seama că aparatul, săracul de el, a dat tot ce putea. Caut şi celelalte fotografii, cu răbdare. Dau de ele. Le adun, încep să le cercetez. Ia, nişte fotografii palide de pe front. Unitate în marş... Comandantul diviziei, asistat de ofiţerii din statul-major, prinde pe pieptul unui ostaş „Virtutea militară". Ostaşul stă în poziţie de drepţi, cu capul sus. E sergentul Bucura Petre. Cel mai bun cercetaş al diviziei... Un obuzier şi servanţii săi în plină acţiune pe una din străzile Budapestei...

Următoarea fotografie îmi provoacă furnicături pe şira spinării. Am făcut-o în ultima zi a anului 1944, în localitatea Cinkota. Pusta ungară rămăsese în urmă. Înaintea noastră — capitala Ungariei. Aparatul era în mîinile sergentului t.r. Narcis Manolache. În timp ce eu îi aranjam pe ceilalţi camarazi în dreapta şi în stînga comandantului, acesta glumea pe seama aparatului şi a fotografului. „Avem noroc, mă agitam eu. Soarele e de partea noastră. Lumina-i bună. Numai să nu mişcaţi..."

M-am așezat și eu în grabă lîngă muieraticul căpitan Beșleagă, șeful „serviciilor de spate".

Îmi pun ochelarii pe nas. Chipurile celor din fotografie se dilată, se măresc. Cel din dreapta comandantului e Gheorghiade. Trăiește. La Giurgiu, îmi pare. Următorul e Mărășescu. Trăiește și el. Acum cîțiva ani a devenit bucureștean. Ultima oară l-am întîlnit la o festivitate, la Casa Centrală a Armatei. Ce-o fi cu Beșleagă ? Se retrăsese mai de mult într-o localitate cu multe livezi și începuse să se ocupe cu apicultura. Atunci, în '44, la despărțire, ne lăsase cîteva sticle de vin. „Să aveți ce bea de Anul Nou", ne-a spus înainte de a porni la ai lui, cantonați ceva mai în urmă.

Amintirea cuvintelor lui Beșleagă mi-l aduce înaintea ochilor pe Corneliu Cara. „Nu e oare păcat să nu povestiți urmașilor ce s-a petrecut pe front, la Budapesta, în noaptea de Anul Nou ? În țară, fiecare familie petrecea în felul ei Revelionul..." Mă întorc la fotografie ca și cum Corneliu Cara, din umbră, m-ar fi îndemnat, cu sentimentul că abia acum sesizez tîlcul îndemnului său. „E cumva subiectul cărții nescrise ?" am vrut eu să știu. Ocolise răspunsul.

Da, 31 decembrie, ultima zi a anului 1944 ! Război... Departe de țară... morți... răniți... dispăruți fără urmă. Întunericul nopții nu ținea seamă de împușcături. Pogora încet și sigur, cufundînd frontul într-un hău luminat cînd și cînd de cîte o rachetă ori de cîte o explozie.

„Ce s-a întîmplat la Budapesta în noaptea de Anul Nou ?" aud glasul lui Cara...

Beznă. Rafale cu și fără trasoare urmărind parcă să transmită în patru limbi — rusă, română, germană și maghiară — unul și același avertisment ; „Băgați de seamă ! Sîntem aici ! Veghem ! Stați liniștiți la locurile voastre !" Așteptăm cu nerăbdare să bată un ceas, cel de-al doisprezecelea. Întîmplător, noi știm ce ne va aduce prima zi a Anului Nou. Totuși, așteptăm cu nerăbdare Revelionul.

„În țară, fiecare familie petrecea în felul ei Revelionul, aud din nou vocea lui Cara. Dar pe front ? Ce se întîmpla, în același timp, pe front ?"

Mai rămîn o vreme îngîndurat. Să-i telefonez lui Cara ? Exit. Privirile mi se lovesc de chipul din fotografie al căpitanului Gheorghe Beşleagă. Ce-ar fi să-i scriu, să-i cer sfatul ? Ăsta da, e un om realist. Iau din nou fotografia, o cercetez cu luare-aminte şi, la un moment dat, îl rog cu glas tare : „Ajută-mă, Beşleagă. Scoate-mă din dilemă ! Că, altfel, înnebunesc..."

— Ai zis ceva, dragule ? mă întreabă Firuţa, mirată, din pragul bucătăriei.

7

„Bătrîne, bătrîne, ce te-a apucat ? Eu să te scot din dilemă ? Te-ai scrîntit cumva la cap taman acum, la spartul tîrgului ? Ţi-ai propus să scrii o carte ? ! Ia-te uită la dumnealui ! Mă băiete, mă, lasă treaba asta celor de meserie ! Istoricilor, scriitorilor, ziariştilor. Să le iei pîinea de la gură ? Se poate ? Barem unii dintre ei mai au şi un pic de talent, nu numai condei. Ţi-am citit epistola de cîteva ori şi, zău, tot nu mi-a venit să cred. Ba am mai pus-o pe nepoţica mea — că-i în a treia — să mi-o citească. Mă, tu îţi dai seama ce înseamnă să scrii o carte ? E greu s-o citeşti, darămite s-o scrii ! Nu te lua după ce a publicat Mircea sau Popescu-vînătorul de munte. Păi, cărţile lor numai memorii de război nu sînt ! Unde-i civilul ăla care să aibă răbdare să le citească ? Sînt pline de aceleaşi fraze şi formule cazone, că începi să crezi că-s scrise de unul şi acelaşi scrib.

Ştiu, ştiu, o să mă contrazici, o să-mi demonstrezi că dumnealor s-au adresat cu precădere militarilor din trecut şi din prezent. Atunci de ce eu, citindu-le, sau mai bine zis vrînd să le citesc, încep să casc încă de la primele pagini ? Na, m-am şi enervat. Nu-s nici măcar lucrări de tactică şi strategie. Şi-acum, hop şi tu ! Auzi, bătrîne, să nu care cumva să-ţi închipui că mă roade invidia că ideea ţi-a trecut ţie prin cap şi nu mie. Nu, bre, nu sînt invidios. De ce-aş fi ? Am o ocupaţie paşnică. Sînt apicultor ! Am un petic de livadă, stupi şi trei

nepoate care mă ajută. Apicultura — iată trecutul, prezentul și viitorul omului.

Mă rogi să te ajut. Măi Voievozene, am avut întotdeauna o mare slăbiciune pentru tine. Ținuta ta, calmul, discreția, faptul că nu încercai să faci pe deșteptul și să ieși ca păduchele în frunte. Unora dintre-ai noștri, după ce își făceau stagiul de atașați militari în străinătate, nu le mai ajungeai la nas nici cu prăjina. Apropo, mai știi ceva de Năstase ? Mai trăiește sau l-a halit nevastă-sa de-a binelea ? Că eu, de cînd mă ocup cu apicultura — și sînt cîțiva ani buni de cînd mă ocup —, nu mai citesc rubrica de decese din „România liberă". M-aș bucura să aflu că nătărăul ăsta de Năstase mai e în viață. Chefurile cu el erau o folie. Nu cădea sub masă, nu te făcea de rușine. Era spiritual. Avea însă o idee fixă, care-i ieșea la suprafață numai cînd se cherchelea : susținea cu vehemență că mă-sa îl născuse cu voce... cu voce de tenor... că el cîntăreț de operă trebuia să devină, nu ofițer de intendență. Cînd îl auzeai cum ridica vocea, îți venea să-ți iei valea.

Bătrîne, bătrîne, ce să fac eu cu tine și cu scrisoarea ta ? Să te iau în serios ? Să nu te iau ? Să te las să te joci cu focul ? Mai deunăzi, un scriitor declara la T.V. că, în meseria lor, „cuvintele sînt ardente". În fond, dacă eu, la bătrînețe, mă ocup cu apicultura — tu știi că în tinerețe, cînd vedeam o albină venind spre mine ca un obuz, mă aruncam la pămînt ? — de ce să nu te apuci și tu de scris ? Mai ales că tu ai învățat să scrii încă înainte de a merge la școală... Nu-i așa că memoria nu m-a lăsat ? Vei ști, deci, că am luat hotărîrea să te ajut. Catrinei să-i fii recunoscător, nu mie. Ea a avut ultimul cuvînt la luarea deciziei. Ce-mi zice olteanca ? «Scrie-i, Gicule... Mai faci și tu un exercițiu intelectual. Dacă apare cartea, o să-ți vezi și tu numele acolo publicat. Poate că te avansează general. Dacă n-o apărea, ce-ai avut și ce-ai pierdut ?» Așa că scriitor te fac. Însă din capul locului țin să te avertizez că am copii după scrisori și dacă, prin absurd, cartea ta o să apară și n-o să-mi placă cum le-ai folosit, nu mă voi da îndărăt să te condamn în public. Să nu zici că nu te-am avertizat !

Îmi ceri să încep cu Revelionul. Bine, facă-se voia ta. Dar nu ştiu dacă o să-ţi convină Revelionul meu, deoarece cărţile ce se tipăresc îmi par ca nişte fecioare neprihănite. In noaptea de Anul Nou am ciocnit şi eu un pahar de vin cu camarazii mei de la „Servicii". ne-am făcut urări de bine, de noi victorii. Urarea cea mai frecventă era asta : „Anul Nou să ne aducă sfîrşitul războiului, pacea, să ne întoarcem acasă biruitori !" Însă Revelionul propriu-zis, al meu personal, l-am petrecut în pat cu o femeie. Da' ce femeie ! Asta mi-a fost vrerea, bătrîne, ca Anul Nou să mă găsească făcînd dragoste. Aveam şi eu o superstiţie, dacă intru în 1945 lîngă o femeie, voi supravieţui cu siguranţă războiului. Ce să fac, Voievozene de cînd mă ştiu bărbat, mi-a plăcut un vin bun şi o femeie la înălţimea vinului. Nu una picată la întîmplare, ci s-o aleg eu. Nu-mi plăcea să mă ştiu ales. În noaptea aia de Anul Nou petrecută în comuna Isaszeg, am avut parte de o focoasă rar întîlnită, care i se ruga lui *Iştenem* să mă ţină în viaţă şi să mă aducă în patul ei şi la Revelionul următor.

Bătrîne, vreau să-ţi destăinuiesc că în noaptea aceea de trecere de la un an la altul, mi se strecurase în suflet îndoiala, ba şi disperarea. Şi ştii de ce ? În dimineaţa zilei de 30 decembrie 1944 m-a pus dracu să mă caţăr în vîrful unui plop din Rákósliget şi, de acolo, să cercetez cu binoclul panorama Budapestei. Ei bine, m-am îngrozit la gîndul că toată îngrămădirea aceea de clădiri cu multe etaje, solide ca nişte adevărate cetăţi, trebuiau cucerite. Dealurile, pădurile de la Válko, blestemata de cotă 301... tranşeele... barajele de sîrmă ghimpată, miile de morminte lăsate de noi în urmă mi se păreau acum simple bagatele... Tot cercetînd capitala Ungariei, de îngrijorare mi se lipise cămaşa de spinare. Disperarea cu care făcusem dragoste de Revelion de aici mi se trăgea. Sînt convins că tu. ca fost ofiţer de informaţii şi contrainformaţii, îţi formaseşi despre Budapesta o imagine mult mai amplă şi mai completă decît mi-o formasem eu. Însă tot ce văzusem prin binoclu mă trimitea cu gîndul la ziua şi „ora H" ale asaltului. Ei bine, panorama Budapestei — de ce n-aş spune-o ? — mă înfricoşa. Eram şef al Biroului 4 servicii. Răspundeam de aprovizionarea cu muniţii şi alimente

a întregului Corp 7 armată. Sarcini majore. Dar nu și singurele : intra în obligațiile mele să găsesc cantonamente corespunzătoare serviciilor sanitare, care să îndeplinească unele condiții esențiale : comunicații spre front, clădiri mai mari pentru spitale, pentru a le asigura o bună activitate, gări apropiate. Nu cred că ai avut ocazia să te confrunți cu o asemenea problemă sau să te fi gîndit vreodată la însemnătatea unei «gări apropiate».

Bătrîne, în zilele acelea tu nu aveai o părere prea bună despre mine. Să nu încerci să zici că nu-i așa, că mă supăr. Erai chiar mirat că unui ușuratic ca mine, pe deasupra și petrecăreț, și muieratic, i se încredințase o responsabilitate atît de mare. Crezi că eram chiar atît de nătăfleț încît să nu ghicesc ce te-a adus în noiembrie 44 în cantonamentul meu ? Erai îngrijorat de aprovizionarea cu muniții a diviziei. Sincer să fiu, aveai și de ce. Numai că mie îmi stătea pe cap nu aprovizionarea unei singure divizii, ci a întregului corp. Îngrijorarea mea era mult mai chinuitoare decît a ta. Nu o arătam, da' asta, bădie, e o altă mîncare de pește. Dar, atunci, tu ce ți-ai spus ? «Ia să văd cu ce își pierde timpul chefliul ăla de Gică Beșleagă !» Iar eu, ca să mă amuz pe seama ta, m-am prefăcut cherchelit și în loc să te informez amănunțit de ce sîntem în criză de muniții, m-am apucat să-ți povestesc aventurile mele galante. Nu eram noi prea apropiați, dar știam de la alți camarazi că îți repugnau istorioarele de amor povestite cu vulgaritate. Mamă, mamă, ce te-am mai împroșcat în ziua aia cu isprăvi născocite pe loc !

Nu știu cîți pași mă despart pînă la groapă și de aceea gustul spovedaniei nu mi s-a deschis încă. Totuși simt nevoia să te asigur că n-am fost un destrăbălat. Petrecăreț, da, am fost. Un vin bun, da, mi-a plăcut, dar asta-i cu totul altceva decît beția. Nu mi-am pierdut niciodată capul din pricina unei fuste și nici nu m-am pretat la nu știu ce porcării pentru a sili o femeie să se culce cu mine. Iar în ziua cînd tu m-ai «vizitat, așa într-o doară», ca să afli ce mai fac, cum o mai duc, eu eram de mult cu «planul îndeplinit și depășit», ca să folosesc terminologia zilelor noastre. În localitatea Tápiószentmárton ți-ai făcut apariția. Mai ții minte ? Umblaseși prin ploaie și mantaua și

chipiul îţi erau ude. Ai încercat să-ţi justifici apariţia îndrugîndu-mi verzi şi uscate.

Bătrîne, bătrîne, mă obligi să scotocesc prin amintiri şi, ca efortul să-mi fie cît mai uşor şi mai plăcut, am scos din «cramă» un vin negru, un «Cabernet» făcut de mine, pe cinste. Beau, îmi chem la apel amintirile, scriu.

Aşa cum ţi-am mai spus, era cam pe la începutul lui noiembrie şi ne găseam în plină Operaţie „Budapesta". Frontul se stabilizase pe linia Tápiószentmárton-Koka-Dány-Tura şi inamicul ne aştepta pe poziţii bine alese şi straşnic întărite, cu gurile de foc gata să ne facă una cu pămîntul. Ofensiva noastră cerea un mare consum de muniţii. De unde să le iei, Beşleagă ? Din zona Szentes-Kunszentmárton ! Ce să faci cu ele ? Să le ridici de unde ţi le-a lăsat eşalonul superior — Armata 1 — şi să le apropii de divizii. Cu ce să le transporţi ? Cu trenul. Cum să le aduci cu trenul, dacă podurile sînt distruse ? Bate-ţi capul ! Şi mi l-am bătut. I-am întrebat pe ruşi cînd vor termina de reparat podurile. În trei-patru zile, mi s-a răspuns. M-am arătat sceptic. Şi bine am făcut. Podurile nu au fost refăcute nici după o săptămînă.

Bătrîne, e drept că în acele zile (mai corect, în acele nopţi) îmi lipisem o muieruşcă scundă şi îndesată, cu un fund cît o pernă din alea mari din Moldova, dar borcanele nu le încurcam.

«Bine, bine, ai putea tu să mă întrebi, nu aveai trenuri, dar aveai la îndemînă vehicule ?» Da, aveam. Numai că între linia frontului şi depozitele de muniţii se interpunea o distanţă de 130 de kilometri. Asta ar fi prima la mînă. A doua la mînă : depozitele de muniţii şi alimente ale Armatei 1 se aflau în oraşul Cegléd. însă ordinul semnat chiar de comandantul Corpului 7 armată interzicea vehiculelor din subordine să treacă dincolo de linia Cegléd-Abony. Ai cunoscut ordinul ? Ei, chiar dacă l-ai fi cunoscut, problema tot a lui Beşleagă rămînea. Am analizat situaţia şi am ajuns la concluzia că era albastră... că foarte curînd criza de muniţii o să devină acută. O precizare : chiar dacă podurile ar fi fost reparate la vreme, criza tot s-ar fi accentuat. De ce ? Nu era deloc uşor să formezi o garnitură de tren (s-ar fi pierdut mult timp) ; era şi mai dificil să găseşti o locomotivă (s-ar

fi pierdut iarăşi timp). Iar dacă aveai norocul să rezolvi cele două probleme, te loveai invariabil de o a treia : încărcarea vagoanelor se efectua nu într-o singură gară, ci în mai multe.

Ce-a făcut atunci Beşleagă ? A iniţiat ceva ce încălca toate prevederile regulamentelor şi ale unor ordine. Pe barba lui ! Dacă ar fi ajuns în faţa Curţii Marţiale, nu i-ar fi sărit nimeni în ajutor. A conceput un plan care prevedea folosirea concomitentă a tuturor mijloacelor de transport hipo şi auto disponibile la toate unităţile Corpului 7 armată. Inclusiv a căruţelor de la popotă şi chiar şi a maşinilor de tractat tunurile grele. Toată această forţă de transport am pus-o sub comanda unică a maiorului Ion Baboianu. În felul acesta am organizat două coloane hipo totalizînd 360 de căruţe şi o coloană auto formată din 45 de camioane. În ziua de 21 noiembrie — cădea o ploaie măruntă şi rece — coloanele s-au pus în marş prin pustă. Rareori mi-a fost dat să văd o disciplină, o ordine şi o ţinută mai exemplară cum am văzut-o la aceste coloane care se deplasau în grabă pe itinerarele stabilite. Trei coloane masive de transport, fiecare avînd o lungime de 8 km. Nu lipseau din sistemul de organizare a marşului mijloacele de apărare antiaeriană, curierii motociclişti. Şi uite-aşa, tovarăşe general, mi-am îndeplinit misiunea la vreme : s-au transportat 234 de tone de muniţii şi diverse alte materiale în două zile cu mijloacele auto şi în şase cu cele hipo. Unde mai pui că muniţia a fost descărcată direct în dispozitivul trupelor.

Desigur, acum mi-e uşor să scriu «misiunea a fost îndeplinită». Organizarea şi formarea grabnică a coloanelor mi-au pus probleme complicate : hrană pentru ostaşi, furaje pentru cai, asistenţa sanitară, sistemul de apărare antiaeriană, mijloacele de comandă, stabilirea etapelor de deplasare etc., etc., etc. Era ca într-o operaţie militară de anvergură, pe care, de astă dată, eşalonul 2 o desfăşura în spatele frontului, sub comanda «generalisimului» Beşleagă.

Uite, o să-ţi mai dau un exemplu de cum rezolvam unele probleme în spatele frontului. Pe degeaba încercam eu să fac rost, pe sub mînă, de camioane, că benzină tot nu aveam. Ştii de cîtă benzină era nevoie ca să

pun în mişcare tur-retur cele 45 de vehicule ? De 5 000 de litri ! Am cerut combustibil la eşalonul superior, la Armata 1. «N-avem !» mi s-a răspuns. Se ştie că de unde nu-i, nici Dumnezeu nu ia. Bineînţeles, eşalonul 2 nu ştia de ce solicit cu atîta insistenţă benzina, iar dacă s-ar fi aflat, aş fi luat-o rău de tot pe coajă. Eram hotărît să comit un act care mi-ar fi adus mari necazuri, chiar dacă în urma comiterii lui diviziile s-ar fi pomenit cu suplimentări mari de muniţii. Auzi ce «crimă» intenţiona să comită acest «mare strateg» din «spatele» vostru, căpitanul Beşleagă ! Evidenţa contabilă îmi demonstra că Regimentul 4 de artilerie grea deţine o însemnată rezervă de benzină, şi, nici mai mult, nici mai puţin, mă hotărîsem să ordon returnarea ei la corp, în depozitele mele. Viaţa însă mi-a scos «coşarul în drum». Ca să vezi şi tu de ce poate să depindă uneori destinul unui om... Dacă aş fi apucat să retrag benzina, iar artileriştii, în acest răstimp, ar fi primit ordin să se pună în marş — îţi dai seama ce balamuc ieşea — nu ar fi avut cu ce să se urnească nici măcar un metru... Ei bine, pe cînd îmi storceam creierii şi eram gata să «arunc zarurile», hop, mă pomenesc în cameră cu colonelul Paţache, şeful intendenţei Corpului 7 armată. Îl mai ţii minte ? Un gospodar înnăscut. Venise însoţit de doi ofiţeri superiori sovietici. Şi, uite-aşa, aflu din gura lui Paţache cum că aliaţii au urgentă nevoie de un vagon de făină sub formă de împrumut. «Ce crezi, mă întreabă şeful meu, putem să le împrumutăm ?» Am greşit, bătrîne, îmi ieşiseră în cale nu un «coşar», ci doi. Noi stăteam bine cu făina şi rău cu benzina. S-a trezit deodată «academia comercială» din mine. Am început să „dau din colţ în colţ", că să vedeţi, că cîr, că mîr... nici noi nu stăm pe roze cu făina, dar dacă pe vagonul de făină ne-aţi da în schimb un vagon de benzină, tranzacţia ar fi ca şi încheiată. Nici nu fusese nevoie de atîta «diplomaţie». Sovieticii s-au învoit pe loc. Ba, după asta, am îndrăznit să le mai fac o propunere : camioanele care vor veni să ridice făina să facă bine să ne aducă benzina. N-au zis nu. În ziua următoare, «coşarul» mi-a adus în depozit un vagon de benzină.

Vezi, bătrîne, aveam şi eu «operaţiunile mele militare». Şi să nu crezi că eram un băiat chiar atît de bun.

Aveam vagonul de benzină, dar la cota ce urma s-o primesc de la Armata 1, conform normativelor, n-am renunțat. Ce pot să-ți mai povestesc ? Că planul meu cu coloanele hipo și auto a fost inspirat. Află că paisprezece zile în șir în Cegléd n-a intrat nici un tren, ceea ce reprezenta, față de nevoile frontului, o întîrziere primejdios de mare. Să rămîi într-un moment — chiar al ofensivei — fără muniții și alimente !

Ehei, Voievozene, Voievozene !, păcat că nu ești aici cu mine, să bem împreună din «Cabernetul» ăsta gros ca sîngele de taur și să-ți povestesc cum am făcut dragoste pe niște saci, în timp ce în preajma hambarului explodau obuze.

Dacă nu m-ai cunoaște, nu ți-aș povesti toate astea. De fapt și de drept, noi am stat prea puțin de vorbă. Tu erai mereu cu fața spre inamic, uneori chiar și în spatele lui. Iar eu, așa cum cereau regulamentele, în urma voastră, veghind să aveți în permanență strictul necesar. A, să nu uit ! Vinul și romul care s-au băut pe la unități în noaptea de Revelion '45 tot eu le-am procurat... Schimbul în natură să trăiască !

Dar ce știai tu, ofițer de informații în luptă cu spionii și diversioniștii, de problemele eșalonului 2 ? Să-ți mai povestesc o întîmplare, de astă-dată cu trenurile. Doamne, ăsta chin, cu trenurile ! Lipseau vagoane, locomotive... Nu cred că ai uitat ce pierderi mari au suferit trupele noastre în perioada luptelor de la Tápioszentmárton și Isaszeg. Cele două spitale — 1 și 2 —, subordonate Corpului 7 armată, nu mai puteau să primească răniți. Nu mai aveau unde. Doar să-i așezi unul peste altul, claie peste grămadă. Numărul lor ajunsese la 2 200, cu mult peste capacitatea de spitalizare. Îți dai seama cîtă suferință omenească înghesuise războiul în cele două clădiri ? Beșleagă umbla înnebunit. Pînă și în somn îl urmăreau gemetele și țipetele răniților. Dădea întruna telefoane la Armata 1, să vină să-i ridice răniții, să-i ducă în țară, să elibereze spațiul ca să primim alți răniți, că războiul nu cunoștea odihnă — trupa ataca și ziua și noaptea, și pe ploaie și pe frig. Iarna bătea la ușă. Dar Beșleagă primea unul și același răspuns ucigător : «Nu sînt trenuri sanitare !» De ce-l ucidea ? Cu fiecare zi de luptă ne

apropiam tot mai mult de Budapesta. Se gîndea bietul Beşleagă, în curînd, se va da sîngeroasa bătălie pentru capitala ungară, bătălie fără morţi şi răniţi nu există, şi dacă trenurile sanitare ale Armatei 1 nu vor sosi să descongestioneze măcar un spital ca să poată fi apropiat de linia de foc, atunci jalea va fi de neînchipuit.

Eh, bătrîne, nu mă îndoiesc că în linia întîi ai văzut cu ochii tăi mulţi morţi şi răniţi. Eu însă îi vedeam adunaţi cu zecile, cu sutele, cu miile. Şi soseau... soseau fără contenire. Ce era de făcut ? Situaţia în cele două spitale se complica de la un minut la altul. În cele din urmă, am ajuns la concluzia că nu există altă soluţie decît să organizez eu un tren sanitar din vagoanele răzleţe din gara Cegléd. Am discutat chestiunea cu şefii celor două spitale şi mi-au împărtăşit părerea. Nu mai puteam îndura mizeria în care zăceau răniţii, vaietele lor sfîşietoare. M-am pus imediat pe lucru. Organele feroviare din Cegléd mi-au dat mînă liberă. «Adună-ţi vagoanele... cîte ai nevoie !» Le adunam, dar ca să devină sanitare, trebuiau amenajate cu sobiţe — începuse decembrie —, bănci sau priciuri, trebuia să procur cărbune, paie, saltele, lămpi de petrol. Se mai cereau organizate echipe sanitare dotate cu truse şi materiale medicale pentru îngrijirea răniţilor pînă-n ţară. Mai erau necesare bucătării pentru hrana caldă. Cînd totul a fost gata, a început îmbarcarea... Tu, bătrîne, erai mai aproape de linia de foc, problemele tale te încărunţeau. Nu lua cuvintele mele ca un repros. Nu sînt un bătrînel absurd şi caraghios, care atunci cînd mai bea un pahar de «Cabernet» se prosteşte. Dar, uite, acum, cînd îţi răspund la epistolele tale, mă gîndesc că tare ar fi fost mai bine să te fi nimerit la Cegléd, în gară. Pe peron, căruţe cu răniţi ridicaţi de prin spitale... Brancarde... Răniţii, sprijinindu-şi scheletele de stîlpi. Unii în cîrje... Alţii sprijinindu-se în ciomege. Nu ştiu în lume nimic mai copleşitor şi mai răscolitor decît vaietele unor bărbaţi tineri imobilizaţi, în imposibilitatea de a se ajuta. Un adevărat coşmar. În ziua aceea am izbutit să îmbarcăm 1 600 de răniţi. Mulţi dintre ei, apţi să înţeleagă ce se petrecea cu ei, aveau pe chipurile supte şi palide o firavă lumină de bucurie : se vor întoarce, în sfîrşit, în ţară, acasă. Scăpau cu viaţă.

Parcă mă văd trecînd de la un vagon la altul cu inima strînsă de durere şi de remuşcări. Evacuasem un spital într-o garnitură de tren, ca să eliberez o clădire ce urma să primească alţi răniţi, însă pentru trenul sanitar nu aveam locomotivă. În depoul din Cegléd nu exista nici una. Pricepi, bătrîne, ce-am făcut ? La ce «stratagemă» am apelat ca să descongestionez un spital, unde era încorporată o sală de operaţie ? Şeful gării — probabil impresionat de spectacol şi de zbuciumul meu — îmi tot spunea : «Aştept o locomotivă... Trebuie să sosească dintr-un moment în altul.» Locomotiva însă nu mai sosea. Să înnebunesc, nu alta, la gîndul că trenul o să rămînă peste noapte acolo. Se făcuse ora 21. Nici o mişcare. Neavînd astîmpăr, am început să umblu ca un bezmetic prin gară, de-a lungul liniilor. Așa am ajuns la depozitul de cărbune. Acolo, să vezi şi să nu crezi ! Ascunsă după cîteva vagoane, o locomotivă luminată de un opaiţ. Am crezut că am halucinaţii. M-am frecat la ochi, ba m-am şi ciupit, cînd am zărit două siluete — un bărbat în toată firea şi un băiat de vreo paisprezece ani. La lumina opaiţului, îşi aşterneau de dormit. Mare mi-a fost bucuria cînd, adresîndu-mă în maghiară, mi-au răspuns în româneşte. Erau tată și fiu — români din Ardeal. Plecaseră din ţară cu vreo douăzeci de zile în urmă, puși la dispoziţia unui eșalon sovietic. Rămăseseră pe loc, așa primiseră ordin. Dar cel la dispoziţia căruia erau uitase de ei. Cîte nu se întîmplă la război ! Colac peste pupăză, locomotivei i se defectase una din biele. Bătrînul avea cu el o piesă de schimb, ar fi putut s-o înlăture pe cea defectă, dar îi era frică să se pună pe lucru fără ordin, îl aştepta pe ofiţerul sovietic care comanda eșalonul. După ce l-am ascultat, i-am povestit în ce situaţie mă găsesc cu cei 1 600 de răniți din improvizatul tren sanitar şi l-am întrebat dacă este dispus să pornească locomotiva încă în noaptea aceea. Putea, cu o singură condiţie : să se trimită un ordin scris şefului gării, care să-l pună la dispoziţia mea. Nu voia, adică, să plece de acolo decît cu acte în regulă. M-am repezit într-un suflet la şeful staţiei. O oră mai tîrziu, trenul se punea în mişcare. După o zi sau două, mi s-a raportat că trenul a mers cu viteză de accelerat pînă la Arad.

Se făcuse aproape miezul nopții. Gara rămăsese pustie, cufundată în beznă. Doar șeful stației umbla jur-împrejur ca o fantomă. I-am mulțumit și mi-a promis, în continuare, tot sprijinul. După cîteva zile, cînd am organizat cu aprobarea șefului celor două spitale o a doua garnitură sanitară, s-a ținut de cuvînt. De data asta, i-am sărit în ajutor aliatului : organizasem un tren sanitar mixt — din totalul vagoanelor, le-am cedat răniților sovietici șapte gata amenajate.

Iar acum, Voievozene, în timp ce duc paharul cu vin la gură, mă întreb : Oare ce-o fi făcînd domnul gheneral la ora asta ? O fi bînd ceai de sunătoare sau de mentă ? Chiar așa, bătrîne, scrie-mi cum o duci cu sănătatea. Cu colesterolul și cu tensiunea cum stai ?"

„Așadar, scrii, ai demarat ? Bravo ! Zici că ești în corespondență cu Bălănică, cu Nestor. Păcat că nu mai trăiește bravul general Nicolae Șova. E bine să chemi în ajutor memoria foștilor tăi camarazi. Mie, oricum, mi-ai dat de lucru. Nu în dauna albinelor... Iar Catrina mea e mulțumită că mi-am mai găsit o ocupație...

În ultima mea scrisoare, ți-am povestit modul în care am descongestionat cele două spitale ale Corpului 7 armată. Operația am înfăptuit-o urmărind, printre altele, un obiectiv important. Sînt convins că și tu, pe măsură ce ne apropiam de Budapesta, te gîndeai tot mai intens la luptele ce ne așteptau. În ce mă privește, încă de la începutul lui decembrie gîndurile mi se deplasau spre capitala Ungariei. Nu că aș fi fost un «mare gînditor», ci pentru că «serviciile spatelui» mă obligau. Cercetam terenul, căile de comunicație. Așa am ajuns să înțeleg cu mult înainte de a atinge periferiile Budapestei că ne vom lovi de greutăți mari cu transportarea răniților la Cegléd unde amplasasem cele două spitale, că pe drum se vor prăpădi mulți răniți din pricina unui transport anevoios. Ce și-a propus atunci Beșleagă ? Să apropie cît mai mult de front dacă nu unul din cele două spitale, atunci măcar o secție. Ai cunoscut problema ? M-aș mira ca tu, ofițer de informații, să nu fi auzit de ea. Ce-am inițiat eu a intrigat, a scandalizat, dar în cele din urmă, măsurile mele au fost aprobate și încununate

de succes. Ce-am făcut, de fapt ? Mai întîi, am cercetat zona, cu gîndul să găsesc o localitate potrivită pentru un spital întreg şi apoi, dacă nu se va putea, pentru o secţie, ca la «ofa H» problema să fie rezolvată. Am optat pentru Rákosliget. Printre nenumăratele condiţii favorabile, prezenta şi un risc. Un contraatac impetuos al inamicului ar fi ajuns rapid la porţile spitalului. M-am hotărît să risc şi am formulat propunerea statului-major. Colonelul Bălănescu nici n-a vrut să mă audă pînă la capăt, deşi evidenţa hărţii şi a terenului era de partea mea. Văzînd cum stau lucrurile, am replicat : «Domnule colonel, îmi pare rău, nu mai am cum revoca ordinul, secţia spitalului este în marş.» ; «Beşleagă, s-a răstit Bălănescu, cît era el de domn, ţi-a luat Dumnezeu minţile ! Îţi asumi o grea răspundere. Nu-i luptă în care să nu înregistrăm surprize...» Nu l-am contrazis. Ar fi fost un semn de prostie, căci n-aş fi avut ce căuta în corpul ofiţeresc dacă n-aş fi înţeles că îmi asum o grea răspundere.

Eram foarte îngrijorat, nu-mi mai găseam locul, liniştea. Frămîntările astea între ciocan şi nicovală m-au condus către o nouă soluţie : răniţii să rămînă în Rákosliget, în îngrijirea unei echipe sanitare, iar restul personalului spitalicesc să fie amplasat provizoriu în altă localitate. O asemenea soluţie însemna a accepta fără rezerve iminenţa unui contraatac inamic pe direcţia Rákosliget. În condiţiile acestea, soarta răniţilor şi a echipei sanitare era ca şi hotărîtă : căderea în prizonierat. Bătrîne, un mare actor mi-a mărturisit odată că de fiecare dată cînd intra în spectacol, de emoţie, îl apucau crampele. L-am crezut, fenomenul m-a încercat şi pe mine acolo, la porţile Budapestei. De teamă, nu de emoţie, crampele nu mă mai lăsau. Totuşi, luciditatea judecăţii nu mi-o pierdusem. N-am renunţat la idee... Pentru orice eventualitate, ordonasem ca toate formaţiunile serviciilor din zonă să fie în permanenţă «pe roate», adică încărcate, în stare de alarmă, pregătite să se deplaseze la primul semnal în zona dinainte stabilită. Chiar şi aşa, deplasarea unui spital în plină activitate rămînea o problemă foarte dificilă. Necesita, în primul rînd, timp : pentru evacuarea cu mijloace speciale a răniţilor ; pentru împachetarea şi încărcarea echipamentului, apoi pentru

despachetare şi o nouă instalare... Toate acestea reprezentau, în condiţiile unei presiuni a inamicului, operaţiuni ce nu puteau fi efectuate bătînd din palme.

Sper, bătrîne specialist în culegerea de informaţii, că acum ai priceput şi mai bine pentru ce m-am încăpăţînat să-i evacuez din Cegléd pe cei 1 600 de răniţi. Evacuarea a eliberat un spital din care am „extras" o secţie pe care, atunci cînd a bătut ceasul, am amplasat-o cît mai aproape de Budapesta. Am riscat, dar a meritat. Bătrîne, nu femeile m-au încărunţit, aşa cum mă «denunţă» pe la cîte o petrecere Catrina, ci riscul asumat. Ştiu şi ziua cînd mi-au ieşit fire albe : 4 ianuarie 1945, cînd, aşa cum, pe bună dreptate, mă avertizase Bălănescu, s-a produs «surpriza». Inamicul a trecut la contraatac în forţă, cu care blindate, dinspre Hipodromul mare spre Rákosliget, unde-mi amplasasem secţia spitalului, plină cu răniţii din Budapesta. Ca să nu crezi că bat cîmpii, extrag pentru tine din cartea generalului Ilie Antonescu, fostul comandant al Diviziei 9 cavalerie, următoarea mărturie :

În zorii zilei de 4 ianuarie 1945, comandanţii de regimente raportaseră că unităţile şi-au menţinut aliniamentele. Încercările repetate de a escalada, pe subunităţi, gardul hipodromului au rămas fără rezultat. Focul inamicului se intensificase. Pe la orele şapte şi ceva, fasciştii au executat un contraatac de valoarea unei companii întărite dinspre Hipodromul mare. Forţele vrăjmaşe au fost însă lovite de focul mitralierelor şi al tunurilor noastre şi apoi azvîrlite înapoi [...], la ora 11 unităţile diviziei au reluat atacul asupra hipodromului.

Vedeam foarte clar cîmpul de luptă. Din cauza focului intens al inamicului, atacul progresa anevoie pe tot frontul. Luptătorii înaintau mai mult tîrîş. Pe axul central al diviziei, Regimentul 13 călăraşi, condus exemplar de curajosul său comandant, locotenent-colonelul Ion Alexandrescu, pătrunde, deşi foarte greu, pe hipodrom. Subunităţile Regimentului 9 călăraşi nimiceau inamicul de pe latura de nord a oraşului. La stînga dispozitivului, Regimentul 3 roşiori străbătuse o bună parte a parcului şi se angajase spre grupul de clădiri de la vest de parc.

Astfel, începuse să se contureze din ce în ce mai bine realizarea manevrei preconizate [...].

La un moment dat, am auzit zgomot de motoare. Fasciştii contraatacau din nou. De data aceasta cu forţe mult sporite, sprijinite de tancuri grele de tip „Tigru". Era ora 15,20. Am reţinut această oră deoarece mi-a creat o mare tensiune nervoasă. Coloşii de oţel cu cruci albe, sprijiniţi de infanterişti hitlerişti, au apărut prin surprindere în direcţia parcului de la vest şi nord-vest de hipodrom, lovind puternic gruparea locotenent-colonelului Grunau. „Tigrii" pătrundeau încet în dispozitivul nostru, se opreau brusc şi aruncau încărcătura de proiectile asupra trupelor noastre. Înapoia tancurilor pistolarii trăgeau din mers. După primele ciocniri, trupele fasciste începuseră să-şi lărgească frontul, lovind trupele din flancul drept al Regimentului 13 călăraşi. Forţa de izbire fusese mare. În linia întîi apăruseră simptome de panică — cel mai mare duşman pe cîmpul de luptă. Soldaţii au început să se retragă neorganizat şi aceasta constituia marele pericol. Frica de a fi striviţi de şenile este extraordinară şi, în faţa acestei perspective, chiar militarii cu experienţă de război au ezitări.

Situaţia care se crease devenea deosebit de critică [...]. Gloanţele de mitraliere ajunseseră pînă la clădirea în care ne aflam. Alături, în dreapta şi în stînga, au răbufnit proiectile. [...]

Dispozitivul trupelor noastre a fost rupt în cîteva locuri. Ostaşii s-au retras iniţial cu 150—200 de metri, apoi şi mai mult, pînă la 500 de metri. Contactul strîns cu inamicul se menţinea. Tancurile alunecau pe şenile, urmărind replierea escadroanelor noastre. Pierdusem legătura telefonică cu locotenent-colonelul Grunau, dar o iniţiasem cu ceilalţi comandanţi de regimente.

Ordonasem să se intervină cu toată artileria pentru a bara înaintarea tancurilor şi a paraliza contraatacul hitleriştilor. Ordinul fusese recepţionat [...].

Minutele, secundele treceau enorm de greu.

Bătălia se angajase în manejul de vară. Înapoia barăcilor, arse din ajun, lanţul trăgătorilor s-a oprit ; aveau în apropierea lor tunurile antitanc.

Deodată o rachetă verde cu trei stele a spart văzduhul ; a urmat, apoi, un bubuit prelung de la un cap la altul al liniei de luptă. Mai întîi au deschis focul tunurile antitanc, iar imediat după ele au intrat în acțiune și obuzierele Regimentului 6 artilerie călăreață. Tancurile inamicului au început să se oprească unul cîte unul. Cînd se părea că inamicul va cuteza totuși să reia contraatacul, divizionul 1 antitanc comandat de maiorul Alexandru Ivanov, născut și crescut în mîndrul tîrg al Ieșilor, a deschis un foc vijelios, lovind de flanc pe atacatorii fasciști. Din acel moment, soarta luptei era ca și hotărîtă. Tancurile dușmanului au început să se retragă, iar infanteria acestuia a fost prinsă în zona tragerilor de baraj ale artileriei noastre. Luptătorii români, ofițeri și soldați, asaltînd cu un deosebit curaj rezistențele fasciste, le-au azvîrlit înapoi spre locul de unde porniseră la contraatac. Inamicul a fost pus pe fugă, lăsînd puzderie de morți și răniți. Situația a fost restabilită. Era ora 17,30.

Bătrîne, așa cum vezi, situația, din pricina contraatacului inamic din ziua de 4 ianuarie, devenise alarmantă și gravă prin consecințele sale posibile. Un spital plin de răniți să cadă în mîna inamicului ! Am analizat cu calm și luciditate situația împreună cu șeful spitalului, locotenentul doctor Valentin Tomescu (nu era ofițer de carieră, ci rezervist). Mă informase că aveau peste 200 de răniți grav, mare parte din ei operați. Evacuarea acestora pe timp de iarnă și cu mijloace necorespunzătoare nu era posibilă fără a le periclita viața ; erau militari, luptaseră cu eroism, vărsîndu-și sîngele pe caldarîmurile Budapestei pentru zdrobirea unui inamic care ne-a mutilat frontierele. Am considerat amîndoi că evacuarea acestor oameni în stare gravă ar fi o crimă și, ca urmare, am hotărît, de comun acord, ca toți răniții netransportabili să rămînă pe loc, sub îngrijirea unei echipe medicale formate, pe cît posibil, din personalul sanitar care se va oferi voluntar. La rîndul lor, nici răniții nu voiau să audă de evacuare. Din personalul sanitar, n-a refuzat nimeni să rămînă pe loc. Iar ceea ce l-a mișcat pe Beșleagă pînă la lacrimi — de, ce să-i faci, i se mai întîmpla și lui ! — a fost declarația doctorului Valentin Tomescu :

«Voi prelua conducerea echipei și voi rămîne pe loc să-mi apăr și să-mi îngrijesc răniții.» Exemplul doctorului, om iubit și respectat de toți subalternii, m-a pus în fața unei situații și mai complicate. Cu toate că întregul personal hotărîse să rămînă pe loc și să înfrunte necunoscutul în pofida urmărilor previzibile și imprevizibile, nu am putut să fiu de acord cu această emoționantă unitate de simțiri. Din cel puțin două motive. Primul : aveam nevoie de o parte a personalului medico-sanitar și de o parte a aparaturii. Al doilea : răniții soseau fără contenire. Așadar, am fost pus din nou într-o mare dilemă. N-am ezitat să iau hotărîrea pe care o credeam de cuviință, am ordonat să se treacă urgent la executarea măsurilor de repliere. Totodată, am indicat ca răniții transportabili să fie evacuați de îndată la spitalul din Cegléd.

În acest răstimp urmăream cu sufletul la gură progresiunea contraatacului inamic. Cîștiga teren. Parcă era un făcut, săgeata era îndreptată spre Rákosliget. Îmi tot veneau în minte cuvintele colonelului Bălănescu : «Îți asumi o grea răspundere !». Urmărind cum tancurile germane și pistolarii dușmanului făceau efortul de a intra în Rákosliget, stabilisem pe hartă «ora H» a replierii. Se apropiaseră foarte mult de spital și cît pe-aci să «apăs pe buton» și să declanșez evacuarea, cînd, pe neașteptate, o veste de sărbătoare : contraatacul a fost oprit și, după o luptă crîncenă și sîngeroasă, inamicul a fost pus pe fugă. Și de data asta «coșarul îmi ieșise în drum»... Cîți oare din ostașii Diviziei 9 cavalerie știau, în momentele grave ale luptei, că respingînd atacul au apărat, printre altele și nu în ultimul rînd, spitalul de răniți din Rákosliget ?"

„Bătrîne, în ultima ta scrisoare mă întrebi dacă povestea aceea cu trenul de muniții este adevărată și dacă da, să ți-o relatez. Da, este adevărată, și mă bucur sincer că, la vremea respectivă, ai aflat-o și tu. Cum să încep ? Ca în basme : a fost odată ca niciodată, că dacă n-ar fi fost... Intrasem în ultima decadă a lunii decembrie a anului 1944. Ne apropiam vertiginos de Budapesta, de parcă acolo ne-ar fi așteptat un imens pom de Crăciun

încărcat cu daruri. Ce făceau în vremea asta «birocraţii» lui Beşleagă ? Calcule. Şi ce arătau ele ? Arătau că trupele române, în raport cu marea confruntare — eliberarea Budapestei —, dispuneau de muniţii insuficiente. Mai arătau că am fi avut nevoie, în rezervă imediată, de cel puţin încă un tren cu muniţii. La alarmarea mea s-au adăugat şi rapoartele ce ne soseau zilnic de la divizii, semnalîndu-ne lupte grele, cu un consum de muniţii din ce în ce mai mare. M-am adresat, aşa cum era şi firesc, eşalonului superior — Armata 1. «Daţi-ne muniţii !... Avem nevoie de muniţii... Rămînem fără muniţii !» De fiecare dată auzeam unul şi acelaşi răspuns : «Două trenuri sînt în drum spre Cegléd.». Zilele se scurgeau şi trenurile nu mai ajungeau la destinaţie. Căzusem din nou între ciocan şi nicovală. Comandantul îmi cerea să raportez în fiecare zi stadiul aprovizionării cu muniţii, nivelul rezervelor, ce măsuri am luat. Spune şi tu, ce măsuri puteam să iau dacă eşalonul superior mă liniştea, asigurîndu-mă că două trenuri cu muniţii sînt în drum spre Cegléd ? Să nu-mi fac sînge rău ? Ce crezi tu că am iniţiat ca să nu fiu depăşit de evenimente ? Am pornit în căutarea trenurilor ! Nu era pentru prima oară cînd deveneam căutător de trenuri. În octombrie, înainte de forţarea Tisei, tot aşa, se crease o situaţie dramatică : trupele noastre, urmărind inamicul, luaseră un avans mare faţă de spatele frontului. Atinseseră localitatea Mindszent şi formaseră de-acum un cap de pod pe malul vestic al Tisei. Consumul de muniţii fusese mare, se înregistraseră mari pierderi în materialul de luptă. În vremea asta, fluxul aprovizionării fusese întrerupt — nu soseau din ţară trenurile programate, nici coloanele de transport hipo şi auto. Şi, ce era şi mai grav, nu ne ajunsese încă din urmă nici un spital de campanie, nici măcar o ambulanţă divizionară. Pe unde erai tu în octombrie '44 ? Îmi pare că nu te-am văzut la Mindszent. Transportul spre front reprezenta o problemă greu de rezolvat. Din cauza locomotivelor — lipseau ! Degeaba insistam zilnic la eşalonul superior, situaţia rămînea neschimbată. În schimb, se încerca liniştirea noastră cu vorbe ca astea : «Transporturile au fost programate, vor sosi cît de curînd.» Zilele treceau, iar pentru operaţiile proiectate la vest de Tisa

era nevoie de muniţii, de mijloace auto şi formaţii sanitare. Criza devenise acută. Atunci am pornit pentru întîia dată să caut trenurile. Le căutam din haltă în haltă, din gară în gară.

Beşleagă, care, la ora asta — şase fără un sfert —, stă în livadă, sub un măr, bea «Cabernet» şi scrie, nu s-a lăsat pînă ce n-a rezolvat problema transporturilor — deşi nu intra în obligaţiile sale —, iar cînd a rezolvat-o, trenurile au avut nevoie de 24 de ore ca să ajungă la destinaţie.

Să revin însă la transporturile din decembrie '44. Am pornit spre Cegléd în căutarea trenurilor. Cu o maşină. Nu ştiam pe unde o să înnoptăm, aşa că mi-am încărcat maşina cu hrană rece, ţigări, am mai pus acolo şi sticle de vin.

Da, bătrîne, mă hazardam într-o aventură «pe roţi» şi o clipă nu m-am gîndit că acţiunea mea ar putea lua un curs primejdios, sau absurd, sau aiurit. În schimb, eram convins că mai departe de Cegléd n-am cum să ajung. Uite-aşa, am pornit-o la drum cu şoferul «Ionică cel Isteţ» la volan. Frig... vreme închisă... umedă. Şoseaua mergea paralel cu calea ferată. Ajungem la Cegléd : trenurile — ioc. Aşa că am pornit-o mai departe, spre staţia Kecskemét. Dar nici acolo nu erau. Şi, aşterne-te iarăşi la drum ! Într-un tîrziu, ţinînd linia ferată, poposim într-o prăpădită de staţie în pustă. Izolată. Taman aici am dat de cele două trenuri garate pe linie moartă. Cînd m-au văzut soldaţii din paza transporturilor, au sărit în sus de bucurie. De două săptămîni stăteau în sărăcia aia de staţie, convinşi că fuseseră uitaţi. Li se terminase hrana, erau îngheţaţi de frig — băteau în pustă vînturi de gheaţă —, nebărbieriţi, murdari. Li se luaseră locomotivele pentru nevoi şi mai urgente şi zilnic se rugau de şeful gării să le dea o locomotivă, să fie duşi măcar pînă la Kecskemét, dar, în ciuda bunăvoinţei arătate de acesta, nu izbuteau să iasă de pe linia moartă.

Voievozene, pe la noi, prin Oltenia, bîntuie o vorbă : «Fă-mă Doamne cu noroc şi aruncă-mă în foc !» Pesemne că maică-mea m-a făcut cu un dram de noroc. Din nou Beşleagă s-a pomenit cu «coşarul în drum». Stăteam de vorbă cu ostaşii cînd, deodată, unul din ei îmi zice :

«Ia uitați-vă colo, dom' căpitan!» Mă uit eu și ce văd în zare? O pată neagră care creștea și căpăta contur pe măsură ce se apropia: o locomotivă trăgea după ea un vagon... Unul singur! Nu-mi închipuisem că o să oprească în prăpădita aia de stație. Minunea s-a produs însă. Am alergat într-acolo. Din vagon a sărit un locotenent sovietic de aviație: era tînăr, chipeș, puțin abțiguit, pus pe harță. Șeful gării îi oprise trenul, iar acum aviatorul îi cerea socoteală. Voia să ajungă cît mai repede dincolo de Cegléd și-i solicita «cale liberă». Dînd cu ochii de mine — eram cu mantaua pe umeri —, a văzut prinsă de veston insigna Școlii superioare de război și și-o fi închipuit că-i distincție de erou și mi-a declarat că și el este erou, un bun trăgător. Ca să mă convingă, mi-a arătat pistolul, împușcase cu el mulți fasciști. Drept care, Beșleagă l-a invitat la o gustare și la un pahar de vin. N-au lipsit de la această masă improvizată nici mecanicul de locomotivă și fochistul său, nici stăpînul prăpăditei stații. Vinul i-a apropiat pe toți. Beșleagă a devenit prieten la cataramă cu aviatorul, i-a povestit ce-i pe front, cum acționau trupele române și sovietice, victoriile comune, ca să ajungă apoi la ce-l durea — transportul muniției. Aviatorul a acceptat bucuros să atașăm garniturile noastre la locomotiva lui. Cînd am văzut vagoanele cu muniții cuplate la vagonul ofițerului sovietic, iar pe șeful stației dînd semnalul de plecare, am crezut că visez. Totuși, ca orice oltean, în asemenea ocazii trăiesc cu picioarele pe pămînt. N-am mai făcut cale întoarsă cu mașina, ci am urcat pe locomotivă. Mi-era teamă de complicații în stațiile următoare. Așa că i-am ordonat șoferului să se țină după tren.

Spre bucuria mea, în gara Kecskemét n-am întîmpinat greutăți: ni s-a dat cale liberă pînă la Cegléd. Eram în culmea fericirii și mă tot frămîntam ce să întreprind la Cegléd pe lîngă organele militare din gară ca să mă lase să duc trenul pînă la stația cea mai apropiată de zona Corpului 7 armată.

Apariția unei locomotive în Cegléd era pe atunci ca o pîine caldă pentru înfometați. Cu toate argumentele, nici pomeneală ca organele militare de resort care dirijau transporturile să-mi lase locomotiva. Începusem să

mă împac cu gîndul că, în definitiv, tot am realizat ceva. Parcursesem o etapă bună, apropiasem muniția de front. Între timp, aviatorul sovietic cu care mă împăcasem perfect și îmi venise în întîmpinare făcuse ochi. Călătorea cu o misiune. Vagonul lui era încărcat cu piese de schimb pentru avioane și trebuiau să ajungă departe de Cegléd. Văzînd că trenul stă, a coborît să se intereseze de ce. Primind din partea organelor militare sovietice din gară o explicație nesatisfăcătoare, s-a înfuriat și, ca în filme, a pornit locomotiva ignorînd toate avertismentele. Înnebunit, șeful stației s-a văzut nevoit, pentru a evita vreo nenorocire, să ceară cale liberă de urgență. Nu știu ce s-a petrecut mai departe, dar sînt convins că dacă aviatorul n-ar fi procedat astfel, greu și-ar fi îndeplinit misiunea. În ce mă privește, spre satisfacția tuturor, am reușit ca între 25 și 27 decembrie 1944 să car cît mai aproape de front muniția necesară luptelor pentru Budapesta.

Știi ce a urmat : cele 15 zile și nopți ale acțiunilor noastre în cadrul operației „Budapesta". La ceasul bilanțului, m-a încercat un puternic sentiment de biruință : toate serviciile de aprovizionare și evacuare au funcționat în cele mai bune condiții. Păcat însă că n-am fost lăsați să trăim pînă la capăt bucuria victoriei."

„Acum tu, Voievozene, ce mai vrei de la mine ? Să-ți scriu eu cartea ? Bătrîne, bătrîne, ești mai viclean decît mi-am închipuit. De altfel, dacă n-ai fi fost așa, n-ai fi avut ce să cauți la Biroul 2. Norocul tău — mai am în pivniță «Cabernet» și am prins gust să scriu... Cine știe, poate că mîine mă apuc și eu de o carte. Oho, cîte aș mai avea de povestit ! De pildă, numărul morților, răniților, al celor dispăruți fără urmă apărea și în hîrțoagele mele, dar într-o formă specifică, dacă pot să mă exprim așa. Numărul militarilor de la începutul unei zile era mai mare decît la sfîrșitul ei. Se gătea, să zicem, pentru cincizeci de oameni, dar la cină se prezentau treizeci și chiar mai puțini. Mureau ostașii români pe străzile Budapestei, dar creștea numărul pîinilor fabricate de manutanțele corpului de armată și împărțite populației. În cele 15 zile de lupte am pierdut mii de militari, dar consumul de alimente și de pîine, în loc să scadă direct proporțional cu pierderile,

creştea. Se dublase, se triplase. Din subsolurile şi ascunzătorile imobilelor eliberate ieşeau femei, copii, bătrîni. Erau livizi, lihniţi de foame, însetaţi, înfricoşaţi. Tabloul era jalnic. Nimic mai jalnic şi mai impresionant, în timp de război, decît suferinţele populaţiei civile. Budapestanii erau convinşi că vom pătrunde în oraş ca nişte răzbunători, că vom tăia şi spînzura în dreapta şi în stînga... Noi însă i-am întîmpinat cu bucătăriile de campanie, cu căruţele încărcate de pîine proaspătă... Dincolo de Hipodromul mare, pe direcţia Gara de Est, soldaţii români continuau să lupte, să-şi dea sîngele şi sufletul, zdrobind un inamic înrăit, iar în urma lor, hrăneam familiile celor care continuau să mai tragă încă în noi. Nu, n-am fost nici răzbunători — deşi am fi avut motive să fim ; n-am fost nici meschini — deşi am fi avut motive să fim. N-am stat să numărăm nici pîinile împărţite, nici alimentele distribuite, deşi depozitele Corpului 7 armată se goleau de la o zi la alta, iar aprovizionarea devenea tot mai anevoioasă din pricina distanţelor, a iernii, a lipsei mijloacelor de transport... N-o să uit telefonul primit de la generalul Lăcătuşu, care-mi spunea : «Vezi, Beşleagă, că pe strada cutare ostaşii mei au dat de un spital al inamicului, plin de răniţi. Trimite-le pîine sau ce ai tu pe-acolo». Am trimis... Ba m-am furişat şi eu pînă acolo. Luptele se dădeau la vreo cîteva sute de metri de spital ; gloanţele muşcau din ziduri, geamurile ferestrelor de mult nu mai erau întregi, iar răniţii zăceau ca vai de lume : nemţi, unguri, militari, ca şi civili. Printre sanitare era şi o româncă din Gheorghieni : devenise interpreta şefului spitalului. În cele 15 zile de luptă, îmi găseam mereu timp să umblu, în fiecare zi, o oră-două pe străzile Budapestei şi să casc ochii în jurul meu : oraşul ardea, se prăbuşea, era înecat în fum. N-o să crezi, dar m-am plimbat pînă şi pe aleile cimitirului Kerepes. Mare cimitir, dom'le, cît un orăşel, morminte şi cavouri, acoperite de zăpadă, iar zăpada purta urmele cizmelor, a bocancilor, a exploziilor. Pe ici, pe colo, exploziile scoseseră morţii la iveală de prin gropi. Dacă cercetai cum erau prăbuşite pietrele funerare, statuile, stabileai uşor din ce parte atacaseră trupele noastre. Ei da, a fost prima şi ultima mea vizită în capitala Ungariei.

Dar pe tine, bătrîne, am înţeles că te mai interesează cum s-au descurcat «serviciile spatelui» după ce am fost scoşi din Budapesta şi trimişi pe frontul din Cehoslovacia. Sincer să fiu, aş fi preferat să uit acest capitol. Dar dacă mă obligi... Toamna m-a găsit în pustă, iarna, pe dealurile din jurul Budapestei, iar apoi pe străzile marelui oraş... Pe neaşteptate, Ordinul nr. 0019 ne-a întors cu faţa spre frontul din Cehoslovacia, care însemna nu numai iarnă, ci şi munţi. Munţi, nu glumă ! Nu eram dotaţi cu echipament şi mijloace de transport corespunzătoare luptelor în regiunea muntoasă. Cu toate astea, în ciuda vicisitudinilor, aprovizionarea cu hrană şi muniţii, pînă la subunităţile cele mai înaintate de pe crestele munţilor sau pînă la cele mai izolate, s-a realizat la timp şi îndestulător. Muniţiile de toate categoriile erau transportate pe comunicaţiile accesibile cu mijloace auto şi hipo, pînă la limita posibilităţii de deplasare, cît mai adînc şi mai aproape de dispozitivul de luptă al unităţilor, fără teama de a fi descoperite şi bombardate. De la centrele de distribuţie pînă la linia întîi, transportul se făcea mai departe pe chesoane, săniuţe, samare improvizate şi chiar pe braţe pînă la gurile de foc.

Evacuările de răniţi pe frontul munţilor din Cehoslovacia pînă la posturile de prim-ajutor şi autosanitare erau un calvar : se făceau pe braţe, pe tărgi, pe pături, pe săniuţe improvizate din crengi de brad. Eram continuu confruntaţi cu troienele de zăpadă, cu ninsorile abundente, viscolele, îngheţul, pantele abrupte, cu configuraţia terenului care se schimba de la o etapă la alta. Mereu deszăpezeam căile de comunicaţii, mereu ne cream căi de acces, pîrtii, adăposturi. Nu pe degeaba românul zice : «Să nu-i dai omului cît poate să ducă !» Ne-am descurcat, dar cu ce preţ ! Da, bătrîne, dacă stau bine să mă gîndesc, toate cărţile de război, toate articolele descriu ori povestesc efortul eroic şi dramatic al celor din linia întîi, uitîndu-i cu totul pe cei din eşalonul 2. Cum să aduci formaţiunile de servicii ale diviziilor cît mai aproape de zonele lor ? Aceste formaţiuni cuprindeau ambulanţe, brutării, ateliere, dotate nu pentru lupte în zona muntoasă, ci pentru cele din cîmpie.

Gata, Voievozene, m-ai chinuit destul cu cartea și scrisorile tale ! Te avertizez că nu-ți mai răspund la nici o întrebare. Dacă vrei și ai timp, vino la mine... Ți-am mai spus-o : am unde să te culc, cu ce să te hrănesc și să te «adăp»... Îmi pui întrebări și-ți răspund pe loc. Hai, vino, mi-ar face mare plăcere să te văd. Îți mai amintești de banchetul de la hotelul «Modern» din Oradea ? Mare pișicher mai erai ! De altfel, așa și trebuie să fie un bărbat zdravăn !

G. B."

8

Devenisem de nerecunoscut, de astă-dată din pricina lui Gicu Beșleagă. Umblam prin casă ca un leu în cușcă. Bineînțeles, în cap cu ideea „Revelionului '45". Scoteam mereu din debara „lădița mea de campanie" și mă apucam să scotocesc precipitat, ca un fur intrat în... criză de timp. Îmi cădeau în mînă aceleași fotografii, documente, obiecte. Nu-mi mai apăreau relevante, stimulatoare. Mă așezam să scriu, ca, în momentul următor, să mă ridic, să-mi reiau plimbările în jurul mesei și să înjur cu glas tare. Firuța se prefăcea că nu vede, n-aude. Nici nu mă zădăra, nici nu-și propunea să mă potolească. Se purta cu mine cu tact și diplomație, așa cum te porți cu un om beat, căruia e mai bine să-i intri în voie, să-l ajuți să se dezbrace și să se bage în pat fără să-l dădăcești.

În cele din urmă, mă hotărîi să mă consult cu generalul Virgilius Stavarache. Nu era un fitecine. Studiase la Paris și Berlin datorită familiei sale, boieri de viță veche, cu trecut în istorie. Era el cam ciufut și distant, însă pasionat de meseria armelor. Făcuse tot războiul pe front. Îl chemai deci la telefon, îi propusei o întîlnire.

— Unde ? deveni Stavarache bănuitor.

— Cred că locul cel mai potrivit ar fi la cimitir, la Ghencea, răspunsei, fără să mă gîndesc prea mult.

— Poate pentru tine... Păi eu, din moși-strămoși, am cavou la Belu. Rîse cu poftă și cînd se mai liniști, îmi

propuse să trec a doua zi pe la el. Te aștept la cinci și jumătate.

Numai după ce am pus receptorul în furcă, îmi amintii că unii dintre camarazii mei susțineau că bătrînul artilerist o luase razna: umbla prin casă gol-pușcă și nu se sfia să-și primească musafirii în ținuta asta. Alteori punea, cică, pe el un costum de colonialist britanic. Cu cască pe cap. Prostii! Cum să le iau în serios? Și-apoi, ce-ar fi viața noastră dacă n-ar fi presărată și cu bîrfe?

Locuia în apropierea Parcului Ioanid, într-o casă străveche, clădită de un Stavarache participant la Revoluția din 1848. Găsii poarta din fier forjat de la intrare căzută pe o parte, iar grădina, odinioară frumos îngrijită, năpădită de bălării. Îmi deschise un valet bătrîn care abia își mai tîra picioarele. Mă informă solemn:

— Domnul general vă așteaptă în bibliotecă...

Valetul, în nelipsita lui vestă de mătase cu dungi albe și negre, îmi arătă direcția bibliotecii. Într-adevăr, mă aștepta, nu gol-pușcă sau în comentata uniformă de colonialist britanic, ci în halat și papuci. Se ridică de la birou și înaintă spre mine pentru a-mi strînge mîna.

— Salut, Voievozene! Își scoase de pe cap o căciuliță veche, descoperindu-și fruntea înaltă și chelia-i lucioasă. Întotdeauna m-am întrebat, urmă el bine dispus, dacă nu cumva te tragi din os domnesc, Voievozene?! Nume rar, cu rezonanță boierească.

— Regret, dragă Virgilius, dar bunii mei au fost răzeși.

Nu era prea multă lumină în biblioteca aceea spațioasă, cu rafturi pînă la tavanul înnegrit de fum și praf, încărcate cu cărți vechi. Nici aerul nu era prea curat, deși cele două ferestre dinspre Parcul Ioanid erau deschise și zefirul se juca umflînd perdelele de o culoare îndoielnică.

— De cînd nu ne-am mai văzut, Voievozene?

— De la înmormîntarea lui Zamfirescu.

— Da. Și ai refuzat să vorbești la catafalcul lui... De ce?

— De ce?... De ce? nu izbutii eu să-mi ascund iritarea. Să nu mai vorbim de asta, despre morți numai bine.

În realitate, nu mă împac cu acest dicton latin, iar, dacă m-aș fi călăuzit după el, m-aș fi pomenit debitînd de multe ori minciuni. Am lucrat eu la Biroul 2, dar du-

plicitar nu sînt. Zamfirescu n-a fost nicicînd un brav militar. Nu-l ducea mintea să-şi conducă trupa cu iscusinţă. Aroganţa îi întuneca judecata. Incapacităţii sale i se datora eşecul unor lupte cu mari pierderi în vieţi omeneşti, pe care le mai şi justifica : „Aşa-i firea românului, e gata să-şi dea oricînd sufletul !“

— Eşti bine, sănătos, Voievozene ? schimbă generalul Stavarache cursul discuţiei. Bei un coniac ?

— Beau... cu plăcere...

— Şi eu aş bea. Dar n-am un strop în casă.

Cum de uitasem de avariţia lui proverbială ?

— Atunci un pahar cu apă rece ?

— Nu, Virgilius, mulţumesc, nu sînt însetat. Am vrut doar să te văd... Eventual, să-ţi cer un sfat.

Mă aşezai într-un fotoliu vechi şi jos, copleşit de un sentiment de jenă : cum să-i vorbesc de intenţia mea de a scrie o carte, cînd el, marele intelectual al Corpului 7 armată, ar fi fost cel mai îndreptăţit s-o facă ? Era unul din generalii cei mai culţi ai armatei române, şi din ceea ce scrisese şi publicase înainte şi în timpul războiului vădea un condei talentat.

— Ce să fac, mă năpădesc amintirile...

— Şi pe mine, îmi mărturisi şi se aşeză şi el în fotoliul din dreptul meu. Halatul de casă lăsa să se vadă picioarele subţiri descărnate, străbătute de vene groase, vineţii. Ale mele arătau mult mai bine.

— Simt nevoia să le aştern pe hîrtie...

— Aşterne-le... Şi după ce le aşterni, ce-ai de gînd să faci cu ele ? Să le publici ? Să le depui la arhivă ?

— La asta nu m-am gîndit.

Nu eram sincer cu Virgilius Stavarache, ceea ce nu mă prea onora.

— Vezi, Voievozene, îmi vorbi amfitrionul cu intonaţia omului superior, faţă de tine eu deţin un mare avantaj. De cînd mă ştiu, ţin un jurnal. Guvernantele din Germania, dascălii aduşi din Franţa şi Anglia m-au învăţat şi m-au încurajat să-l scriu. Aşa că toate amintirile mele acolo sînt... Caut caietul şi dau de ceea ce vreau.

— Chiar şi pe front îl ţineai ?

Nu-mi răspunse imediat. Înțelegînd subtextul întrebării, își lăsase capul în piept și părea că mă cercetează pe sub streașina sprîncenelor groase și stufoase.

— Ai rămas cu neliniștile unui militar care a condus Biroul 2. Da, l-am ținut și pe front. Călcam regulamentul...

— Erai ofițer în comandamentul unui corp de armată aflat în contact cu inamicul.

— Așa e, cum zici. Peste fața rotundă cu pometții rozalii trecu un zîmbet ironic, superior. Dacă inamicul ajungea la jurnal ? Asta a fost sensul întrebării, nu-i așa ?

— Recunosc, ăsta a fost...

— Uite că n-a ajuns... căci e o meteahnă să ții zi de zi un jurnal. În familia noastră metehnele ni se ofereau ca pe niște delicioase bomboane de ciocolată. Nu aveai decît de ales : să înveți pianul, vioara sau să ții un jurnal.

Mărturisirile lui Stavarache îmi oferiră prilejul de a constata că de pe urma funcției mele din anii războiului rămăsesem cu „sechele". Îmi amintii că, după ce lăsasem în urmă vechile frontiere ale țării, interveniseră instrucțiuni severe cu privire la paza arhivelor, la păstrarea secretelor militare. Generalii și ofițerii din cadrul comandamentelor și chiar al diviziilor erau cantonați în casele unor gospodari unguri sau cehi, care nu-și părăsiseră locuințele. Oricînd, oricine, putea să cotrobăiască printre lucrurile militarilor găzduiți. Colonelul Virgilius Stavarache nu era un fitecine și, în plus, ținea un caiet cu însemnări.

— Știu ce-ți trece prin cap, Voievozene ! Află acum, dacă acest lucru nu-l aflaseși pe front : lîngă lada mea de campanie rămînea întotdeauna de pază un soldat.

— Încălcai instrucțiunile, stăruii eu fără rost.

— Lasă asta, mă sfătui pe un ton împăciuitor. Să discutăm despre altceva ; după ce mi-ai telefonat, m-am întrebat dacă te-oi fi prins în vreo însemnare de pe front. Am constatat...

— ...că m-ai prins, anticipai, înviorat de o spontană curiozitate.

Generalul zîmbi sardonic și recunoscu :

— Așa e... Prima însemnare consacrată maiorului V. datează de la sfîrșitul lunii octombrie 1944, în Ungaria. Găsiseși un aparat de fotografiat și te jucai cu el, iar

eu scrisesem : „Coşcogeamite ofiţer superior cu informaţiile se joacă în loc să mediteze la problemele complexe ale cercetării în noile condiţii ale alianţei cu armata roşie."

Mă înviorai şi mai mult, ca şi cum aş fi băut un pahar cu apă de la gheaţă.. apă care încă nu-mi fusese servită. Aflasem dintr-o dată două lucruri : că aristocratul Stavarache ţinuse pe front un jurnal şi că din paginile sale nu lipseam nici eu. Într-un cuvînt, mă „fotografiase" fără să-mi atragă atenţia : „Nu mişcaţi !... Zîmbiţi, vă rog !... Păsărica !" Generalul Stavarache trebuie să fi surprins ceva pe figura mea, căci mă întrebă binevoitor :

— Te-ai supărat ?

— Nicidecum... M-am întristat doar.

— De ce ? !

Părea sincer mirat.

— Mă gîndesc că va veni o vreme cînd un istoric îţi va consulta jurnalul şi, dînd peste aprecierea ta : „se joacă în loc să mediteze la problemele complexe ale cercetării", s-ar putea să-l judece greşit pe maiorul V.

— Va fi un dobitoc acel istoric, sări agresiv Stavarache. De ce ? Pentru că nu va înţelege un adevăr elementar : că în jurnal nu fac istorie. Şi să-ţi mai spun ceva, ca să-l liniştesc pe maiorul V. Un adevărat cercetător al istoriei nu se va mulţumi niciodată cu o singură sursă. Nu-i aşa că ai fost îndrăgostit de sanitara Elena Chiriţă ?

Fiori îmi furnicară şira spinării.

— Îndrăgostit ? ! De unde ai mai scornit şi prostia asta ? ! Mi-era dragă... Asta-i cu totul altceva. Iar dacă mi-ar fi fost în putinţă, aş fi ocrotit-o.

— De ce ?

— Îţi răspund, cu o condiţie...

— Formulează-o... S-o aud.

— După plecarea mea, să consemnezi în jurnalul tău, cuvînt cu cuvînt, răspunsul meu.

— Făgăduiesc.

— Mi-era dragă din mai multe motive : era tînără... plăcută... curajoasă... iubea... Lăsase la Arad un iubit.

— Un civil ?
— Da, un civil.
— Asta n-am știut.

— Corpul nostru de armată a avut o singură femeie în prima linie ca sanitară : pe Elena. După izgonirea nemților și a ungurilor din Arad, ne-a urmat de bunăvoie. S-a rugat s-o înregimentăm. Știa nu numai să bandajeze o rană și să scoată un rănit de pe linia de foc, ci și să tragă cu arma, să arunce grenada.

— Ia-te uită ! se minună Virgilius Stavarache, iar mie mi se păru că joacă teatru.

— Elena Chiriță era de o înaltă moralitate, a adus-o printre soldați numai dragostea ei de țară. Continua să-i scrie iubitului și-l ruga s-o ierte că l-a părăsit plecînd pe front, îl ruga s-o aștepte.

— De unde știi ?

— Intra în competența unității mele și capitolul „corespondență", ai uitat ? Acum știi de ce mi-a fost dragă ?

Generalul se ridică sprinten din fotoliu. Dorii să-i urmez exemplul, dar îmi ceru să rămîn locului. Crezui că voia să-mi aducă ceva de băut, mă înșelam. Se duse direct la biblioteca din spatele biroului, unde stăteau frumos rînduite un număr mare de caiete, toate de același format. Scoase unul din ele și reveni la fotoliul său.

— Am peste o sută de caiete ca astea... se mîndri ultimul descendent al boierilor Stavarache. Prin testament, le las Arhivelor Generale ale Statului. O să mă întrebi : De ce nu arhivelor militare ? Pentru că cele mai multe caiete privesc familia mea, viața politică a țării, opiniile mele în legătură cu moravurile din înalta societate. Bineînțeles, sînt și însemnări din viața mea de militar. Sînt la zi... Deschise caietul și citi :

„Îmi telefonează generalul M.V. Îmi solicită o întîlnire. Ca întotdeauna, e secretos. Amprenta Biroului 2. Țin la el și i-am apreciat calitățile de militar. Manifestă idei, dacă nu trăsnite, cel puțin bizare. Îmi dă întîlnire pe aleile cimitirului Ghencea. Refuz să mă întîlnesc printre morminte, oricine ar fi persoana. Îl invit la mine pentru mîine după-amiază. Acceptă."

Nu m-am putut abţine şi-l luai la rost :

— Domnule general, cu ce-i mai puţin trăsnită ideea dumitale de a mă primi în halat şi papuci decît a mea, cu cimitirul ?

— Acum, că ţi-am vorbit de însemnările mele zilnice, ai devenit mai prudent, rîse Stavarache. Acelaşi rîs sardonic. Te autocenzurezi, nu-i aşa ? Nu mai eşti chiar atît de dispus să-mi dezvălui ce ai pe suflet ?

Ripostai imediat, dovedindu-i că nu-s timorat şi nici înfricoşat de caietele lui :

— Te înşeli, dragă Virgilius. Mă bucur nespus că ai un asemenea jurnal. Ai fi tu dispus să-mi citeşti ce-ai consemnat în ziua de 31 decembrie 1944 ?

De parcă mi-ar fi ghicit gîndurile, izbucni vulcanic, exclamînd :

— Revelionul ? ! Unde l-am petrecut ?

— Exact...

— Corneliu Cara ! ţipă el ca din gură de şarpe.

— Ce-i cu el ?

Amfitrionul meu sări în sus, ca un bezmetic şi începu să se agite prin bibliotecă. Comportamentul lui mă nedumerea tot mai mult, cu toate acestea, nu mă trădai. Aşteptam răbdător să văd ce va face după ce îşi va fi terminat plimbările nervoase prin încăpere. Nu, nu făcu nimic şocant : se reaşeză în fotoliu. Faţa lui brăzdată de riduri şi chelia căpătaseră însă culoarea racului scos din oală. Apăsă pe buton. Bătrînul valet se ivi de îndată. Îi porunci în franceză :

— Michel, adă-ne cîte un pahar cu apă de la gheaţă ! Pe urmă, adresîndu-mi-se, adăugă : Vrei să ştii ce i-am declarat lui Cara ?

— Cînd ?

— Cu cîţiva ani în urmă, cînd mi-a trimis prin poştă o scrisoare, rugîndu-mă să-i răspund pe larg cum am petrecut Revelionul 1945.

— I-ai răspuns ?

— Dacă i-am răspuns ? ! Ochii generalului deveniră mici, iluminaţi de o bucurie rea. Cred că o să mă ţină minte toată viaţa... L-am pus la punct, Voievozene ! Asemenea indivizi se cer puşi la punct ! Blasfemie ! Să mă în-

trebe dumnealui cum mi-am petrecut Revelionul ? ! Pe front ? ! În fața Budapestei, de petrecere ne ardea nouă atunci ?

Ciudată-i și viața asta ! În fotoliul din fața mea ședea, foindu-se cînd și cînd, unul dintre cei mai competenți comandanți din armata română. Își dovedise calitățile pe cîmpul de luptă. Era unul dintre rarii ofițeri ai armatei române proveniți dintr-o familie de boieri de viță veche, spre deosebire de majoritatea ofițerilor care proveneau din medii de mijloc. Generalul Virgilius Stavarache era dublat de un adevărat intelectual. Cum de nu pricepuse că întrebarea lui Corneliu Cara nu se referea la o petrecere cu sarmale și taraf, ci la trecerea soldatului din tranșee dintr-un an în altul. Nu a vrut să înțeleagă ? Făcuse o criză de aroganță aristocratică ? Ca să nu greșesc în aprecierile mele, repetai întrebarea :

— Chiar l-ai pus la punct ?

— Te îndoiești ? Întrebarea lui m-a jignit... A jignit memoria celor căzuți.

A intrat valetul aducînd pe o tavă de argint, cu o eleganță exagerată, două pahare neaburite, semn că apa nu era de la gheață. Tava de argint cu încrustații bizantine poposi mai întîi în fața mea, apoi în dreptul gazdei mele.

— Vreau să te rog ceva, îndrăznii eu după ce-am băut cîteva înghițituri de apă leșiatică.

— Roagă-mă orice... Îți stau la dispoziție.

Așteptă să iasă valetul.

— Citește-mi ce ai scris în jurnal în ziua de 31 decembrie 1944.

Nu mă refuză. Se ridică și reveni în fotoliu cu un alt caiet. Amabilitatea lui mă impresionă plăcut și interesul meu crescu. Nu-l scăpai din ochi. Își puse ochelarii și, cu caietul pe genunchi, căută o anumită pagină.

— Știi franceza, nu-i așa ?

— Toate însemnările sînt în franceză ?

— După cum îmi era dispoziția... Goli paharul, plescăi mulțumit și începu să citească, gîtuit de emoție întocmai ca un școlar :

31 decembrie 1944... Ultima zi a anului. De dimineață, dl. general Șova mă cheamă la el. E încă afectat de sfîrșitul celor doi parlamentari sovietici. Generalul de-

testă tot ce-i în afara legilor războiului. Ce-i drept, nu ne puneam prea mari speranțe în această inițiativă. Totuși, ce cadou frumos ar fi făcut nemții și ungurii istoriei, popoarelor lor și alor noastre, dacă ar fi acceptat propunerile rușilor. Acum tunurile vor deschide foc... Domnul general Șova îmi atrage atenția să fiu în noaptea de Anul Nou printre soldați, să-i îmbărbătez... Acolo unde pot să ciocnesc un păhărel, să nu mă dau îndărăt.

Numai după rostirea acestor gînduri, îmi dezvăluie că atacul asupra Budapestei va avea loc mîine, în prima zi a Anului Nou. „Ora H" urmează să ne fie transmisă de ofițerul de legătură al rușilor... Îl las redactînd un ordin pentru militarii corpului ce-l comandă.

După ce se întunecă — e ger, negură — însoțit de B. („B. a fost aghiotantul meu, preciză generalul. Ți-l mai amintești ?" Dau din cap afirmativ.), *inspectez unitățile în poziție. Sînt mulțumit. Artileriștii mei îmi urează „La mulți ani !". Le mulțumesc și le urez și eu : „La mulți ani !" Fiecare a primit cîte o rație de rachiu. Din țară ne-au sosit daruri. Moralul românilor e ridicat.*

Către miezul nopții îmi convoc comandanții de regimente. B. a întins o masă sărbătorească. Nu știu de unde a făcut rost de rom. ... Mă gîndesc la familie, la ostașii români... Sună telefonul. La celălalt capăt al firului, generalul Șova. Îmi face cuvenitele urări și mă roagă să transmit celor de față „La mulți ani !" Primele ore ale Anului Nou. Stăm cu hărțile în față și studiem dispozitivele, pentru executarea ciocanelor de foc asupra Budapestei. La mulți ani 1945 !

Generalul a închis caietul și mă iscodi îndelung, întrebător. Eram sincer tulburat. I-am mulțumit și din nou m-am pomenit gîndindu-mă la Cara. Cum de Stavarache nu i-a înțeles intențiile ? Să-i fi citit și lui ce mi-a citit și mie !

— Ei, ce zici ?

Nu-l satisface un simplu „mulțumesc"... Vrea cuvinte în plus, muiate în miere. Nu i-am împlinit dorința nemărturisită.

— Regret că n-am putut să țin și eu un jurnal... de front.

— Ei, monşer, un Stavarache *sans un journal intime* e ca un aristocrat fără blazon. Cu a mea persoană dispare şi ultimul reprezentant al familiei Stavarachilor. Mare păcat ! Dar dacă aşa vrea Domnul...

M-am ridicat să plec.

— Cum, asta a fost tot ? ! Pleci atît de repede ? ! Îmi pare sincer rău.

Nu schiţă însă nici un gest pentru a mă reţine. Îşi chemă valetul cu ajutorul unui clopoţel de pe birou, îi ordonă să mă conducă. Lîngă uşă mă salută ca la primire, strîngîndu-mi mîna.

— Mai treci pe la mine, Voievozene... Avem multe să ne spunem...

O dată ajuns în stradă, mi-am dat seama cît eram de mîhnit. Ar fi fost inutil să caut o explicaţie a stării mele. Am mers o vreme pe jos. Soarele dispăruse şi amurgul întinsese o boare de răcoare peste oraşul cu clădirile încinse. Puţin mai tîrziu în autobuz, am simţit cum mă învăluie o stare bizară. Mă simţeam de parcă mă întorceam acasă de la nu ştiu ce spectacol unde n-am mai apucat să văd decît epilogul.

9

Ce mai, Corneliu Cara făcuse din mine un zbuciumat, izbutise să mă scoată cu imboldurile sale dintr-un făgaş confortabil, unde mă simţeam în largul meu. Dacă n-ar fi fost dumnealui, scriitorul, n-aş fi avut nici un motiv să trec pe la Virgilius, aş fi fost scutit de a-l vedea semeţindu-se în halat şi papuci, de a-i cunoaşte mortăciunea de valet. Cine o să treacă mai întîi pe cealaltă lume, el ori valetul ? În starea mea de nemulţumire, mi-i închipuiam nedespărţiţi, incapabili să trăiască unul fără celălalt. Stavarache nu se ramolise, dar probabil voia să-şi trăiască zilele, cîte îi mai rămăseseră, în trecut, într-un univers plin de excentricităţi, rod al arborelui său genealogic. Amintirea revederii nu mi s-a şters din memorie chiar atît de curînd, o vreme mă şi obsedase. Tot din pricina lui Corneliu Cara. Nu încăpea nici o îndoială că Stava-

rache, cu aroganța sa boierească, îl nedreptățise, tratîndu-l ca pe un intrus nechemat la una din „recepțiile" onorabilei sale familii. Nu-mi place să-mi nedreptățesc semenii. Poate de aceea simpatiile mele se îndreptau către Corneliu Cara. Cu toate că nu aveam nici un motiv să-l apăr, din vina lui mecanismul existenței mele cotidiene se dereglase. Nu mă mai sculam ca altădată cu noaptea'n cap, ca la cazarmă. Mai ieșeam, ce-i drept, să mă plimb, însă nu-mi mai prelungeam plimbarea pînă la cimitirul Ghencea. Mergeam împovărat de gîndurile ce mi le aruncase scriitorul în cîrcă. Mă vedeam nevoit destul de des să mă opresc, să caut printre blocuri o grădiniță, o bancă, să mă așez și să încerc să-mi regăsesc liniștea pierdută... Urmărind cu nostalgie jocul copiilor supravegheați de bunici sau de bunicuțe, uitam de Cara. Așa se petrecură lucrurile și în ziua următoare întîlnirii cu Virgilius. O vreme, stînd pe bancă, am avut convingerea că mă eliberasem din ghearele scriitorului, că scăpasem de imaginea absurdă a unui Stavarache în halat și papuci. Lîngă mine se așeză un bunicuț, un bărbat mai aproape de anii mei, care, se vede treaba, plictisit de cumințenia nepotului, intră în vorbă cu mine, ajutîndu-mă să mă depărtez de „Revelionul '45". Dar, curînd, găsi de cuviință să-mi vorbească de starea sănătății și începu deodată să mi se plîngă de tot felul de boli, să treacă în revistă analizele și tratamentele făcute. Îl ascultai cît mă ținu răbdarea, apoi mă ridicai, îi urai omului sănătate și trecui agale pe o altă alee. Mă plimbai cît mă plimbai, fără gînduri, cu un pas ușor, ceea ce îmi dădu iluzia că redevenisem eu, cel de altădată, de pe aleile cimitirului Ghencea. Cam după o jumătate de oră de plimbare prin parc, mă așezai din nou pe o bancă ocrotită de coroana unui castan bătrîn. Tocmai mă gîndeam cum să-i explic Firuței că realizarea unei cărți nu era de nasul meu — de unde atîția nervi ? de unde atîta răbdare și voință ? —, cînd în dreptul meu se opri o doamnă onorabilă, firește, o bunicuță. „Îmi permiteți și mie ? !" mă întrebă. „Vă rog !" o poftii eu. Era o femeie trecută de șaizeci de ani, îmbrăcată cochet, fardată, coafată. S-a așezat picior peste picior și imediat și-a aprins un „Kent", mi-a oferit și mie unul. O refuzai cu tact. După cinci sau zece minute știam totul despre viața

ei — rămăsese văduvă şi devenise automat slujnică la nora sa, cu care, bineînţeles, nu se împăca : dacă era risipitoare şi habar n-avea de ce-i acela spirit gospodăresc !

— Barem dacă m-ar aprecia, că le dau şi pensia pînă la ultimul ban !

Ca să zic şi eu ceva, o întrebai :

— Da' fiul ?

— Parcă nici n-ar fi al meu, continuă ea să mi se lamenteze. Domnule, ce-a putut să facă o muieruşcă dintr-un copil bun !... O, amîndoi intelectuali !

„Mda, parcă tot mai bine era pe aleile de la Ghencea", îmi spuneam, dînd compătimitor din cap. O mai ascultai preţ de cinci minute după care, scuzîndu-mă, mă ridicai să plec tocmai cînd nefericita doamnă se pregătea să-mi povestească cum s-a cunoscut cu răposatul ei soţ şi ce om a fost : „Pîinea lui Dumnezeu !"...

Acasă, hotărît să nu mai fac nici o tentativă de a mă elibera de zbuciumul amintirilor, îl chemai pe Corneliu Cara la telefon şi, în prezenţa Firuţei — tocmai punea masa — îi mărturisii, fără nici o altă introducere, dorinţa de a-l vedea.

— Cînd ? se arătă el binevoitor ca în prima zi.

— Chiar şi astăzi, dacă dispuneţi de timp.

— De cînd n-aţi mai fost în pădurea Snagov ? mă întrebă el fără nici o legătură cu rugămintea mea.

— O, de mult !... Foarte de mult !

— Dacă nu aveţi nimic împotrivă, pe la ora cinci şi jumătate trec să vă iau cu maşina. Vă rog să mă aşteptaţi în faţa blocului.

— De acord, mă învoii eu.

— Am să aduc cu mine un „sicriaş", mai adăugă el, rîzînd.

Nu-mi dădu răgazul să-l întreb la ce sicriaş se referea. Spuse „La revedere !" şi închise telefonul.

Ca orice militar de carieră, sînt punctual şi apreciez punctualitatea. La ora cinci şi jumătate, am coborît. Scriitorul mă aştepta la scară cu o „Dacie".

— Doamna nu vine cu noi ?

— O, nu, doamna mea e foarte ocupată...

Era un răspuns de circumstanţă la o întrebare de circumstanţă.

Cara mă pofti să mă aşez în dreapta sa. Era proaspăt bărbierit şi mirosea a lavandă, o colonie folosită şi de mine. L-am iscodit fără un scop anume. Părea încîntat că i se oferise ocazia să mă scoată la plimbare. Aşa cum se instalase la volan, pîntecul rotunjor i se revărsa peste cureaua pantalonilor. „Păcat! E încă un bărbat tînăr... Dacă ar umbla pe jos sau ar face puţintică gimnastică..."

— Aţi fi dorit un alt popas decît cel de la Snagov, propus de mine ? deschise el discuţia după ce porni maşina.

— Sincer să fiu, mi-e indiferent... Doream să vă văd, nimic altceva... Să mai conversăm un pic.

Îmi amintii deodată de sicriaş, însă ar fi fost prea din cale-afară să-l întreb dacă l-a adus.

— Atunci, mergem la Snagov ! se bucură scriitorul. Îmi place pădurea asta de stejari din mai multe motive.

Tăcu, concentrîndu-se asupra volanului, fără însă a se crispa.

— Îmi puteţi dezvălui motivele ?

— Cum să nu... Îmi aruncă o ocheadă şugubeaţă şi continuă : Cîndva, stejarii de la Snagov au făcut parte dintr-un codru vestit, Codrul Vlăsiei, ce se întindea de la hotarele Bucureştilor şi pînă dincolo de Ploieştii de astăzi. Îmi place să poposesc aici, la umbra stejarilor, şi să încerc să-mi imaginez cum arăta acel drum prin codru.

— Drum de care şi de tîlhari la drumu' mare..., rostii eu furat de imaginea codrului de altădată.

— Ce fericire m-ar încerca dacă, printr-o minune, aş putea să străbat într-o toamnă un asemenea drum !

— Cu „Dacia" ?

Ironia mea îi întări buna dispoziţie.

— Călare, domnule general, călare, precum haiducii.

Cînd, în depărtare, se zări Fîntîna Mioriţei, Corneliu Cara trecu de la anecdotele cu olteni la un subiect serios.

— Unde v-a găsit Actul revoluţionar de la 23 August ?

Întrebarea mă făcu bănuitor. „Aha, vrea să mă tragă de limbă... să profite... să se documenteze !"

— Ei, ar fi multe de povestit ! ocolii eu răspunsul.

O tăcere diplomatică se furişă între noi. Cara îmi sesizase desigur stratagema şi nu insistă. După ce trecurăm

de podul feroviar de la Băneasa, scriitorul sparse tăcerea cu o nouă întrebare :

— Sînteți și dumneavoastră de părere că bătălia Capitalei la podul ăsta de peste lac a fost cîștigată ?

— Da și nu, încercai eu să-i frînez efuziunea istorică. Vă previn că nu agreez formulările categorice ale istoricilor.

— Vă vorbește un scriitor, nu un istoric, mi-o întoarse Cara.

— E vreo deosebire ?

— La școală, istoria se învață după manuale și nu după romane.

— Să înțeleg că numai manualele școlare respectă adevărul istoric, iar romanele nu ?

— De fapt, voiam să subliniez ideea că nu trebuie tras un semn de egalitate între faptul istoric reținut și atestat de istorici și același fapt reflectat într-o carte de ficțiune artistică.

Ascultîndu-l, mă pomenii întrebîndu-mă : „Cartea mea ce va fi oare, manual de istorie, memorialistică, ficțiune literară ?“ Cum să nu-mi vină să rîd ? Nu apucasem să scriu un rînd, dar marile dileme începuseră să-și croiască drum în mintea mea.

Dincolo de Băneasa, șoseaua se continua armonios către punctul terminus al evadării noastre. Deși ziua era lungă, soarele pogora alene către asfințit, așternînd umbre în calea mașinii.

— Obișnuiesc, chiar și atunci cînd am de scris un simplu text, să mă documentez, uneori cu răbdarea unor istorici pasionați în căutările lor.

Corneliu Cara făcu o pauză, iar mie îmi trecu prin cap un gînd năstrușnic : „Cum ar reacționa dumnealui dacă i-aș declara : Domnule, aflați că nu am citit nici una din cărțile dumneavoastră ?“

— Din documentarea mea în legătură cu cele petrecute la podul Băneasa rezultă o situație militară inedită, reînnodă el firul temei sale preferate. Rezultă că pe direcția Otopeni-Snagov-Ploiești se crease o situație unică în felul ei.

Discuția se anunța interesantă și mi se făcu poftă de o țigară, dar mă stăpînii.

— La pod, în noaptea de 23 spre 24 august, se întăriseră cîteva unităţi militare.
— Subunităţi, îl corectai eu spontan.
— Subunităţi, se învoi Cara cu observaţia mea. Baricadaseră podul mai ales cu bărcile de pe lac, închizînd în felul acesta intrarea în oraş...
— Şi ieşirea. În timp ce pe aeroportul militar şi civil Băneasa se aflau unităţi române şi...
— Şi germane.
— Şi germane... Între ele se interpuneau, „călare" pe şosea, ostaşii Regimentului 115 infanterie.
— Corect : Regimentul de gardă al mareşalului, mă simţii eu obligat să intervin. Era un regiment care, înainte ca Ion Antonescu să fi făcut din el o unitate pentru paza persoanei sale, se numea „Regimentul Regele Alexandru-infanterie", în onoarea monarhului sîrb.
— În noaptea de 23 august, acest regiment de gardă a trecut de partea trupelor insurecţionale.
— Aşa e... S-au făcut presiuni asupra comandantului, să intervină, dar a refuzat.
— L-aţi cunoscut pe colonelul Victor Popescu, comandantul acestui regiment ?
— Doar din auzite.
Minţeam. Pentru a doua oară îl minţeam. De ce ? Zău, nu izbuteam să-mi explic. Pur şi simplu minciuna ieşise din mine o dată cu respiraţia.
— Militarii lui se instalaseră cu faţa spre nemţii din Lagerwald-ul de la Otopeni, dar, în acelaşi timp, cu spatele spre nemţii de la Băneasa. Dincolo de linia germană de la Otopeni, identificăm trupe române stînd cu faţa spre Ploieşti. Această ţesătură de poziţii din noaptea de 23 august mi se pare un caz unic.
— Remarca este interesantă... Ce grad aţi avut în armată ?
— Soldat... neinstruit.
În clipele acelea eram înclinat să cred că îmi ascundea adevărul, dar trei luni mai tîrziu, într-o anumită împrejurare, m-am convins că aşa era : stătusem de vorbă cu un soldat neinstruit.
— Ştiţi cumva şi care a fost soarta acestui regiment în noaptea de 23 spre 24 august ?

Otopenii rămăseseră în urmă şi autoturismul scriitorului înainta spre destinaţie cu viteză moderată. Cu toate astea, ca să-mi asculte răspunsul cu mai multă luare-aminte, Cara reduse din viteză.

— Tot ce ştiu e că în noaptea de 23 august, între orele 22 şi 23, regimentul a plătit un tribut greu de sînge, fiind atacat de nemţi prin surprindere între Otopeni şi Băneasa.

Mai ştiam, desigur, şi alte amănunte, dar încă nu mi se dezlegase limba pe măsura dorinţelor interlocutorului meu.

— Am evocat într-o carte destinul tragic al acestui regiment.

Dacă ar fi rostit titlul cărţii, m-aş fi trezit într-o postură stingheritoare, obligat să mint : „Da, am citit-o. Îmi amintesc", sau să-i mărturisesc de-a dreptul : „Din păcate, n-am citit-o..."

Corneliu Cara, sesizînd pesemne inapetenţa mea pentru anumite discuţii, privi sever spre şoseaua care, de-altminteri, nu punea probleme rutiere. Îmboldit de tăcerea din maşină, mă pomenii fără să vreau gîndindu-mă la soarta regimentului de gardă al mareşalului, fostul Regiment 115 infanterie, devenit „Regele Alexandru", devenit şi redevenit... Era una din cele mai bine instruite unităţi militare. Subunităţile sale se aflau dislocate la Bucureşti, Snagov, Băneasa, Predeal, avînd o singură misiune — paza mareşalului. În după-amiaza zilei de 23 August 1944, după arestarea de la palatul regal a lui Ion şi Mihai Antonescu, colonelul Victor Popescu fu convocat la Comandamentul Militar al Capitalei şi pus în faţa unei întrebări cruciale : „De partea cui eşti, domnule colonel ?"

Colonelul optă fără echivoc şi îşi dădu acordul să-şi adune trupa şi să o aducă în interiorul Capitalei, în vederea apărării oraşului. Operaţia, destul de complicată, necesita mult timp. Cu acest ordin părăsi C.M.C.-ul şi se deplasă imediat la punctul său de comandă din pădurea Băneasa, să-şi pună subunităţile în mişcare. În decursul afluirii, coloana regimentului ce venea dinspre Snagov fu atacată prin surprindere, în bezna nopţii, de către nemţi

şi, literalmente, decimată. Puţinii ostaşi scăpaţi cu viaţă ocupară, sub comanda colonelului Victor Popescu, poziţii de luptă „călare" pe şosea, cu faţa spre Lagerwald-ul lui Gerstenberg de la Otopeni. Din pricina acelei întîmplări nenorocite, comandantul nu mai avu cum să raporteze C.M.C.-ului incidentul sîngeros, precum şi că se găsea în imposibilitatea de a-şi aduce trupele în Capitală, adică de a îndeplini ordinul primit. Pînă-n zorii zilei de 24 august, ostaşii mai făcură faţă cîtorva atacuri germane, cu toate acestea, spre dimineaţă fură siliţi să depună armele. Printre prizonieri se număra şi colonelul Victor Popescu. La Bucureşti, din pricina lipsei unor informaţii precise, se crease în jurul acestui comandant o atmosferă grea şi confuză. Domina zvonul că regimentul se predase inamicului de bunăvoie. Cîteva zile mai tîrziu, după înfrîngerea nemţilor la porţile Capitalei, apărură şi prizonierii împreună cu comandantul lor. Acesta a fost convocat la Marele Stat-Major, să se explice. A făcut-o cu convingere sau fără, n-aş putea preciza, însă ştiu precis că la începutul lunii septembrie 1944, pe baza unui ordin, colonelul Victor Popescu fu convocat în faţa unui juriu de onoare pentru a i se analiza şi aprecia comportarea. Am făcut parte din juriu, audiind mai mulţi ostaşi ieşiţi din scurta lor captivitate. După o îndelungată dezbatere, juriul de onoare se pronunţă fără echivoc: comandantul nu trădase cauza întoarcerii armelor. Drept care, colonelului i se încredinţă din nou comanda unui regiment, în fruntea căruia a făcut toată campania din vest, pînă la victoria finală. Să-i fie, oare, cunoscut scriitorului acest episod dramatic din viaţa unui ofiţer superior al armatei române, care fusese numit comandantul Regimentului de gardă al mareşalului ?

— L-aţi cunoscut pe colonelul Victor Popescu ?

Propria-mi întrebare mă miră de parcă ar fi gîndit-o altcineva. Corneliu Cara izbucni în rîs.

— Am crezut că aţi adormit, domnule general, şi tocmai îmi ziceam să trag maşina uşor pe dreapta, să nu vă trezesc.

— Puterile încă nu m-au părăsit, mă apărai eu fără să mă supăr.

— L-am cunoscut... Se retrăsese în anonimat, cu întreaga familie, la Satu Mare, deși era moldovean, originar din Roman. Nu mi-a fost deloc ușor să-l găsesc... A fost foarte uimit cînd am bătut la ușa lui. Pe urmă nedumerirea s-a transformat în teamă. Nu fusese el comandantul Regimentului de gardă al mareșalului ? Cu toate că nimeni nu-l luase la întrebări pe chestia asta, frica i se cuibărise în suflet. Din gura lui am aflat și eu adevărul în legătură cu cele petrecute în noaptea de 23 august între Băneasa și Otopeni. Se știe că generalul Sănătescu i-a permis lui Gerstenberg să iasă din oraș și să ajungă la Otopeni, pentru a ordona unității germane de acolo să se retragă fără vărsări de sînge.

— Ați crezut tot ce vi s-a povestit ?

— Da... Revenit în București, am consultat la arhivele Marelui Stat-Major un dosar... Am dat de el și de concluziile unui juriu de onoare. Am aflat astfel adevărul și m-am bucurat nespus.

— De ce ?

— Pentru că i-am putut închina, în scris, un medalion pe care l-am publicat într-o prestigioasă revistă literară și așa a intrat în atenția unor istorici militari... Curînd, a fost și avansat la gradul de general-maior.

Interesul meu pentru destinul fostului colonel crescu. Nu cunoșteam fericitul epilog al existenței sale. Nu fusese vina sa că Ion Antonescu îl numise la comanda unui regiment care trebuia să-l păzească. Îmi amintii cu cîtă demnitate se comportase în fața juriului de onoare, de tratamentul umilitor ce i l-au aplicat nemții în cele trei sau patru zile de detenție. Acum îmi părea rău că memoria mea nu reținuse toate acele amănunte zguduitoare relatate de cel ce fusese comandantul unei unități pe care Ion Antonescu o dorea o replică la Batalionul de gardă regală.

— Mă bucur pentru fostul meu camarad, spusei eu aproape în șoaptă.

Scriitorul însă mă auzise și schiță un surîs. Atunci, impresionat de modul de-a fi al lui Cara, recunoscui fără să mă rușinez că nu-i citisem nici o carte. Bonomia nu-i dispăru de pe chip. Ai fi zis că mărturisirea mea îl lăsase indiferent și rece. Vorbi înveselit :

— Nu vă faceţi griji, domnule general, dacă i-aţi citit pe Eminescu, Rebreanu, Arghezi, Blaga, e O.K. !

Mă răsucii uşor spre stînga, să-l văd mai bine. Ochiul nu mă înşela : nu mima modestia. Maşina părăsise şoseaua naţională, înscriindu-se pe un drum lateral bine asfaltat, poate cîndva potecă ori cărare prin Codrul Vlăsiei. Străbăteam un colţ de rai şi mă dojenii că lăsasem viaţa cotidiană să fie atacată de rutină şi inerţie. Aş fi putut de multe ori să ajung cu Zamfira mea pe acest meleag. Corneliu Cara îşi parcă maşina lîngă alte surate, apoi mă invită să cobor. Pe limbă îmi veni întrebarea : „Dar sicriaşul unde e ?" O înghiţii. Poate că de azi-dimineaţă şi pînă acum omul uitase sau se răzgîndise. Mă apucă de cot şi îmi spuse : „Pe aici, la dreapta." Stejarii respirau răcoare, prospeţime. Îmi umplui plămînii cu aer curat şi mă înviorai, ca pe vremuri, după o suită de exerciţii de gimnastică.

— O să găsim o bancă pe mal, la umbră, şi ne vom aşeza ca doi... veterani, glumi Cara.

— Unul din ei fiind neinstruit, îi replicai.

— Neinstruit... militar ! sublinie el cu vervă.

Cînd, puţin mai tîrziu, m-am aşezat pe bancă şi am cuprins dintr-o privire întinderea lacului, din piept îmi scăpă un suspin prelung. Umbrele asfinţitului se întinseseră peste oglinda apei parcă pentru a pune în valoare lumina dulce a unui soare ce se replia pe poziţii pregătite dinainte. În depărtare, canotorii se întreceau în ţipetele încurajatoare ale unor pescăruşi — de unde or fi apărut ? —, ca şi cum ar fi fugit să nu-i ajungă din urmă amurgul. Îi mulţumii scriitorului din toată inima pentru ideea de a mă scoate din oraş. Dacă mi-ar fi replicat : „Vedeţi, domnule general, pe-aici e mai agreabil decît la cimitirul Ghencea", m-aş fi supărat, ar fi stricat totul... Însă Corneliu Cara îmi făcu dovada că era şi un fin psiholog. Iniţiativa de a ne întîlni venise din partea mea, hotărîi să intru în subiect. Începui fără a-mi lua ochii de pe lac.

— Domnule Cara, ieri l-am vizitat pe generalul Virgilius Stavarache.

— Da ? !... Asta-mi place ! izbucni el cu o uimire amestecată cu bucurie.

— Am înţeles din convorbirea avută cu el că s-a purtat cu dumneavoastră nedrept... chiar jignitor.

— Judecînd după scrisoarea primită de la el, pare un ins bizar.

— Bizareria lui nu-i decît manifestarea unui spirit aristocratic, atrofiat de scurgerea implacabilă a timpului. Consideră că sînt teme istorice pe care numai cei din viţa sa boierească au dreptul de a le aborda... fiindcă sînt singurii care au făcut istoria şi o pot înţelege cu adevărat. De aceea nu v-a răspuns la chestionarul ce i l-aţi expediat. Vă rog să-mi daţi mie un asemenea chestionar... Vă voi răspunde cu toată seriozitatea.

Nemaiavînd ce să-i spun, am rămas cu privirile pierdute în zare.

— Vă mulţumesc, murmură de parcă n-ar fi dorit să-mi tulbure contemplarea. Dar cu cartea... cu cartea dumneavoastră de amintiri cum rămîne ? V-aţi răzgîndit ?

Îmi întorsei capul spre el : aştepta această mişcare pentru a da posibilitate ochilor noştri să se studieze. În cele din urmă, fără a-mi muta privirile, îi declarai :

— Încă nu m-am răzgîndit... M-aţi pus aşa, dintr-o dată, în faţa unui prag înalt şi mă îndemnaţi să-l trec. Iar eu îl tot măsor şi-l găsesc de netrecut. Nu ştiu de unde să-mi iau avînt. Mă simt ca şi cum ar trebui să escaladez un munte, eu, care n-am fost niciodată alpinist.

— Tot ce aud e în favoarea viitoarei cărţi.

— Cum asta ?... De ce sînteţi atît de sigur ?

Expresia gravă a feţei mele îl imboldi să mă fixeze cu indulgenţă şi înţelegere.

— Îndoielile sînt un prim simptom. Ele, într-o zi, vă vor aşeza la masa de lucru.

— Siguranţa dumneavoastră mă uimeşte...

— Şi pe mine, rîse el prietenos. „Sicriaşul“ cu care v-am ameninţat la telefon e în maşină. O să vi-l las... o să găsiţi în el „stimulente“ concrete. Sper că o dată „înghiţite“, o să căpătaţi curajul să treceţi pragul de care mi-aţi vorbit atît de plastic.

— Cum rămîne cu chestionarul ?

— În „sicriaş“ o să găsiţi, pe lîngă chestionarul-tip, scrisoarea generalului Virgilius Stavarache, precum şi multe altele.

— Dacă pricep bine, „sicriașul“ nu-i altceva decît o arhivă ?

— Mica mea arhivă... care, de-acum încolo, vă va aparține pînă la realizarea volumului de amintiri. Dacă doriți, vă dau în scris că vă acord dreptul să folosiți din dosar tot ce veți crede de cuviință și că n-am nici o pretenție.

— Atît de mult v-a jignit scrisoarea lui Stavarache ?

De astă-dată fu rîndul meu să identific perplexitatea pe chipul scriitorului. Zise :

— Sînteți perspicace, domnule general... Ca în anii cînd ați aparținut Biroului 2 al Marelui Stat-Major. Tinerețea dumneavoastră este de invidiat. Așa e, domnule general, scrisoarea m-a jignit. Nu e pentru prima oară cînd sînt jignit. Totuși, după o îndelungată chibzuință, mi-am spus : „Poate are dreptate... poate că asemenea carte ar avea mai mulți sorți de reușită dacă ar fi scrisă de un participant la operația «Budapesta».“ Și, uite-așa, spre ghinionul generalului Voievozeanu, dar spre bucuria scriitorului Corneliu Cara, întîmplarea ne-a pus, într-o zi, față-n față...

Mă uitai la ceas. Întîrziasem deja și Firuța, de bună seamă, era îngrijorată.

— Să ne întoarcem, propusei, se face răcoare.

Cara nu încercă să mă rețină. Ne îndreptarăm spre mașină în tăcere, ca și cum apucaserăm să ne spunem totul. Îmi deschise politicos portiera și mă așezai pe banchetă într-o poziție cît mai comodă. În acest răstimp, scriitorul își făcu de lucru pe bancheta din spate. Mai mult îl simțeam decît îl vedeam. Din pricina asta n-am fost surprins cînd mi-a pus pe genunchi un dosar nu prea gros, legat cu șnururi.

— „Sicriașul“ ? !

Rezonanța întrebării îmi trăda bucuria.

— Exact.

Cara se așeză mulțumit la volan și demară imediat. Privirile îmi căzură pe eticheta dosarului, pe care scria cu majuscule : „REVELION ’45“, iar dedesubt, cu litere mici : „documente—anchete—mărturii—amintiri—exerciții pe teme date“.

Anii de serviciu în cadrul Biroului 2 mă învățaseră multe. Printre altele, să-mi ascund curiozitatea sau inte-

resul, bineînţeles cînd anumite situaţii mi-o cereau. Trecusem cam de multişor în rezervă şi acum îmi era teamă că unele din deprinderile formate în exerciţiul profesiunii se topiseră. Muream de nerăbdare să dau deoparte coperţile dosarului, să-l răsfoiesc, să-i descopăr „miezul". Însă mă stăpîneam. Şi de data asta voinţa se dovedi a fi mai puternică decît curiozitatea.

— Domnule Cara, sînt copleşit, dar şi jenat totodată, redeschisei eu discuţia bine dispus.

— Jenat ? ! Nu înţeleg de ce ?

„Dacia" ieşise din umbra compactă a pădurii şi se înscrisese pe direcţia Capitalei. Înregistram automat fuga copacilor, a crîngurilor, stîlpilor de telegraf, a satelor cu casele lor pitoreşti.

— Pentru că dumneavoastră v-aţi purtat deschis şi prietenos cu mine, pe cînd eu am fost ceva mai reţinut, chiar şi nesincer în două împrejurări.

— Un comportament cît se poate de firesc, mă linişti Cara. Cum era să vă deschideţi „garda" în faţa unui om pe care îl întîlneaţi pentru prima oară ?

— Dumneavoastră cum v-aţi deschis-o ?

— A, cu mine e altceva. Scriitorul, asemenea unui anchetator, este obligat să cunoască bine arta de a sta de vorbă cu oamenii...

— Pentru a le dezlega limbile ?

— Nu numai pentru asta. De altfel, ştiu cînd m-aţi minţit întîia oară...

— Cînd ? sării eu.

Cara depăşi un „Renault", după care îşi îngădui să-mi arate o faţă surîzătoare şi prietenoasă.

— Eram sigur că dumneavoastră aţi scris acea filă din „Jurnalul de operaţii" datată 21 octombrie 1944 şi anume vă pusesem întrebarea, ca să văd cît sînteţi de deschis cu mine.

— Iar a doua oară ?

— Astăzi, rîse scriitorul mai gălăgios ca niciodată, dar stenic. În unul din documentele legate de judecarea fostului comandant al Regimentului de gardă al mareşalului figura numele, gradul şi funcţia dumneavoastră.

Nu-mi rămăsese decît să tratez și eu cu nonșalanță propria-mi greșeală, afirmînd spășit :

— Da, nu-i frumos să minți... Dincolo de această întîmplare, trebuie să constat că sînteți un om foarte periculos.

— Foarte ! întări Cara radios. Mai ales pentru femei. Vai de ele dacă-mi ies în cale !

Pentru moment am fost înclinat să cred că vrea să schimbe vorba, că nu-i convenea subiectul. Mă înșelam. N-a fost așa.

— Printre multe altele, în „sicriaș" o să găsiți copia unui raport cu privire la misiunea *Astoria*, semnat de locotenentul în rezervă Dan Satmari.

— Nu se poate ! izbucnii eu de-a dreptul nepoliticos.

Cara continuă să-și manifeste satisfacția că reușise să mă intrige.

— Ba se poate, mă contrazise el vesel. Trăiește.

— Ați stat de vorbă și cu dînsul ?

— ...Am corespondat... Vocea scriitorului se modifică sub influența unui evident val de tristețe. Pe urmă, nu i-am mai scris. Plecasem steagul, renunțasem la proiect. Pretextul unei eventuale întîlniri cu Dan Satmari căzuse. O să găsiți însă în dosar adresa.

Siguranța interlocutorului mă copleșea. Îmi dădea mereu de înțeles că era convins că-mi voi scrie amintirile.

— Nu-i așa că *Astoria* a fost misiunea care a aureolat activitatea dumneavoastră ?

— Nu sînteți departe de adevăr, îi confirmai eu, îngîndurat.

— De ce-ați codificat-o *Astoria* ?

Zîmbii nostalgic unei amintiri. Nimeni, pînă la Corneliu Cara, nu mă întrebase de ce „Astoria" și nu „Steaua Nordului". Nici generalul Belcea, nici maiorul Medoiu, șefii mei direcți de la Marele Stat-Major. Îi răspunsei cu plăcere :

— Exista în Budapesta — mai există și astăzi — un hotel al fostei aristocrații ungare numit *Astoria*. Într-o toamnă, înapoindu-mă cu mașina de la Viena, am tras la acest hotel. Suna frumos : Misiunea *Astoria*.

— Interesant...

— Ce mai ştiţi referitor la activitatea mea ?

— Că în zilele acelea premergătoare lui 23 August 1944, aţi fost detaşat să-l însoţiţi pe prinţul Albrecht von Hohentzollern, unchiul regelui Mihai, că seara zilei de 23 august 1944 v-a găsit la Clubul ofiţerilor germani, unde i se organizase prinţului o recepţie de adio.... recepţie căreia evenimentele de la palat i-au retezat finalul.

Cum eram să mă stăpînesc ? Mai să sar în sus cînd l-am întrebat :

— Formidabil ! De unde ştiţi toate acestea ? ! În urma mea n-am lăsat nici un document.

— Dumneavoastră n-aţi lăsat, deoarece printre ofiţerii Biroului 2 exista un consemn. Dar în Occident, generalul Hansen, după ce a ieşit din captivitatea sovieticilor, a lăsat în urmă nişte hîrtii scrise... adresate istoricului Hillgruber. Iar în hîrtiile alea Hansen descrie şi coşmarul trăit la Bucureşti în seara zilei de 23 august şi în zilele ce-au urmat.

— Habar n-aveam...

Într-adevăr, nu ştiam că generalul Erick Hansen a supravieţuit captivităţii, că a mai apucat să aibă un dialog cu istoricul Hillgruber, de a cărui carte „Hitler, regele Carol II şi mareşalul Antonescu“ da, auzisem.

— În seara lui 23 august 1944 aţi mai avut o participare memorabilă, continuă Cara să mă uluiască. Generalul Sănătescu, noul prim-ministru al ţării, v-a convocat de urgenţă la el şi v-a încredinţat misiunea de a-i aduce la palatul regal pe cei trei paraşutişti englezi, deţinuţi la Inspectoratul General al Jandarmeriei.

— Asta de unde o mai ştiţi ? !

— E secret ! decretă Cara sentenţios, iar eu nu puteam să-mi dau seama dacă glumeşte sau nu. Vedeţi, mă lămuri el puţin mai tîrziu, după ce constată din nou cît de intrigat eram de relatările sale, dacă mi-aţi fi citit cartea „Cui îi bate ceasul“...

— Sună a roman de Hemingway, îl întrerupsei.

— Titlul corect al romanului lui Hemingway e „Pentru cine bat clopotele“, de aceea mi-am permis să-mi intitulez cartea „Cui îi bate ceasul“. Dacă aţi fi citit cartea, aţi fi

aflat că l-am cunoscut pe bunul dumneavoastră prieten, colonelul Ștefan Niculescu. Ăsta-i secretul !

— Ce om minunat a fost Ștefan Niculescu ! Oftai nostalgic, din adîncul inimii, la amintirea acestui minunat camarad. Așadar, l-ați cunoscut pe Fane ! Neapărat am să vă citesc cartea.

— Nu-i obligatoriu, rîse iar scriitorul.

Intrasem în oraș trăgînd după noi un amurg liniștit de vară. Priveam „sicriașul" ce mi se odihnea pe genunchi și mă gîndeam că, de la un kilometru la altul, omul de lîngă mine izbutise să mă uimească datorită informațiilor sale senzaționale.

— Probabil colonelul Ștefan Niculescu v-a povestit zborul lui secret la Ankara, în zorii zilei de 24 august 1944 ?

— Da... Am organizat o masă rotundă cu el și cu membrii echipajului „Lares"...

Luai în mîini „sicriașul", îl ridicai — era destul de greu — și-l întrebai pe Cara :

— Sînteți convins că voi ști să folosesc tot ce ați adunat în acest dosar ?

— Foarte, domnule general.

— De unde atîta siguranță, domnule Cara ?

— Rareori intuiția mă înșeală...

Restul drumului l-am parcurs cufundați amîndoi în tăcere.

PARTEA A DOUA

DIN ARHIVA SCRIITORULUI CARA (1)

Operaţia „Budapesta"

ARTICOL

■ Autor : General-colonel în rezervă Nicolae Şova, fost comandant al Corpului 7 armată.

Titlu : „Pagini din marea bătălie" (extrase)

„În acest răstimp, (octombrie 1944 — n. a.) trupele corpurilor 4 şi 7 armată române din compunerea Armatei 1 s-au apropiat de Tisa mijlocie cu scopul de a duce acţiuni de fixare şi măcinare a forţelor inamice aflate în această zonă, tăindu-le astfel orice posibilitate de a interveni în raionul Debreţin. După un marş lung executat în condiţii grele, primele subunităţi ale Corpului 7 armată au ajuns în seara zilei de 11 octombrie pe Tisa, în raionul Mindszent. Pe malul opus, trupele sovietice duceau lupte înverşunate pentru stăvilirea unui puternic contraatac executat în vederea lichidării capului de pod. Comandantul Diviziei 243 sovietice m-a informat despre situaţia creată şi împreună am stabilit modul de cooperare. Deşi străbătuseră 120 de kilometri în numai două zile, ostaşii Regimentului 96 infanterie din Divizia 19 infanterie, comandată de generalul Mihail Lăcătuşu, au trecut apele învolburate ale Tisei chiar în seara sosirii lor în zonă."

CONVORBIRE

■ Interlocutor : colonel în rezervă Aurică Sitaru, fost şef al Biroului 3 operaţii din Divizia 19 infanterie (I)

— Tovarăşe colonel, v-aş ruga să-mi explicaţi în ce context trupele Corpului 7 armată au trecut graniţa Ungariei.

— În contextul desfăşurării cu succes a operaţiei de eliberare a teritoriului naţional răpit de Ungaria horthystă.

— Unde v-a găsit istorica noapte de 23 August 1944 ?

— În zona de „pace“ Oltenia de Vest-Banat. Se înţelege, alături de divizie, care-şi avea postul de comandă nu departe de Turnu Severin.

— Dar ultima zi de război unde v-a găsit ?

— În Cehoslovacia, la 80 km de Praga, în zona localităţii Vej.

— Tot în rîndurile Diviziei 19 infanterie ?

— Tot !

— Să ne întoarcem la acel început de octombrie al anului 1944. Vă mai amintiţi cînd aţi primit ordinul de a vă pune în marş spre Tisa ?

— În ziua de 8 octombrie, în jurul orei 10 dimineaţa, am primit ordinul Corpului 7 armată de a ne deplasa din zonă pe următorul itinerar : Vinga, Monastur, Calacea, Orţişoara, spre Arad. De aici, la Turnu, de unde urma să trecem graniţa în Ungaria în zona Battonya, Mezöheghes, Földeák.

— Cînd aţi început marşul ?

— Chiar în ziua primirii ordinului.

— A fost un marş forţat ?

— Da..., însă fără ciocniri sau alte incidente. Vremea era frumoasă şi ţi se crea falsa impresie că o s-o ţinem aşa, ca într-o excursie. Îmi aduc aminte că în localitatea Mezöheghes am dat peste o cazarmă. Inamicul o părăsise într-o grabă atît de mare, încît la popotă mîncarea mai era pe foc.

— Cînd aţi ajuns în Mindszent ?

— La 11 octombrie, către ora 12... Mai întîi a pătruns în localitate grupul de cercetare al diviziei, iar ceva mai

tîrziu, o dată cu avangarda, a sosit şi punctul înaintat de comandă al diviziei, în frunte cu generalul Mihail Lăcătuşu.

— Se simţea de-acum prezenţa frontului ?

— Desigur, oraşul fiind situat pe malul estic al Tisei, iar pe celălalt mal trupele Diviziei 243 sovietice luptau cu disperare să-şi menţină capul de pod.

— Aţi avut răgazul să vă instalaţi ?

— Ne-am instalat într-o clădire din centrul localităţii şi, aşa cum cerea ordinul corpului, am căutat să luăm legătura cu comandamentul diviziei sovietice. L-am găsit la sud de Mindszent, adăpostit într-o moară părăsită. Comandantul acestei divizii, colonelul Parfentiev, şi ajutoarele sale ne aşteptau.

— Cum v-aţi înţeles cu ei ?

— Divizia avea un interpret... Situaţia capului de pod de pe celălalt mal era dramatică în dimineaţa zilei de 11 octombrie. Inamicul contraataca cu tancuri, puternic, împingîndu-i pe ostaşii sovietici în apele Tisei, bombardînd în acelaşi timp intens cu aviaţia şi artileria punctele de trecere. Aflat într-o vădită tensiune nervoasă, datorită rapoartelor ce le primea de pe celălalt mal, colonelul Parfentiev a cerut generalului Lăcătuşu ca unităţile noastre să treacă repede pe malul de vest al Tisei, pe măsură ce soseau, şi să-i înlocuiască ostaşii.

— Ce trebuie să înţeleagă cititorul civil prin formularea unităţi ?

— Altminteri spus, regimentele. În compunerea diviziei intrau trei regimente de infanterie — 94, 95, 96 —, care, la rîndul lor, aveau cîte trei subunităţi : batalioanele.

— Cîţi luptători număra Divizia 19 infanterie în ziua de 10 octombrie, cînd aţi pornit în marş ?

— 7 500 de ostaşi.

— Povestiţi-ne ce s-a petrecut, în continuare, în ziua de 11 octombrie 1944, la Mindszent.

— În jurul orei 16,30 au fost convocaţi la divizie comandanţii de regimente. Generalul Lăcătuşu le-a făcut o scurtă informare, după care am pornit cu toţii la recunoaşterea plajelor.

— Ce înseamnă cu toţii ?

— În afară de comandanţii de regimente, mai erau prezenţi şefii birourilor de operaţii de la regimente. Ne

călăuzeau în zonă ofiţeri din statul-major al Diviziei 243 sovietice. Ne-am apropiat, cu greu, pînă la circa 100 de metri de rîu.

— **De ce ?**

— Inamicul ţinea malul în bătaia necontenită a tunurilor, a aruncătoarelor, a mitralierelor grele. Am fost nevoiţi să ne adăpostim în pîlnia scurmată de un obuz de mare calibru. Din groapa aceea, colonelul Parfentiev ne-a indicat sectorul, plajele de trecere peste rîu şi cam atît. Detaliile privind sectorul care, de-acum înainte, ne interesa în cel mai înalt grad — plajă, mijloace de trecere — le-am stabilit după ce ne-am întors la punctul de comandă al diviziei sovietice.

— **Ce reprezenta Tisa în acest sector ?**

— Distanţa dintre cele două maluri era de peste 200 de metri. Maluri înalte, acoperite cu pomi şi stufăriş... Fund mîlos.

— **Nu exista nici un pod ?**

— Singurul pod existent fusese aruncat în aer. El se aflase în sectorul unde urma să operăm. După ce am luat toate datele care ne interesau, ne-am apucat imediat de lucru.

— **Nu vă supăraţi că vă întrerup : cine s-a apucat de lucru ?**

— Statul-major al diviziei. Ne confruntam cu o problemă foarte dificilă. Nu numai trecerea, ci şi faptul că, o dată trecut rîul, intrai imediat în luptă, pentru a uşura retragerea puţinilor ostaşi sovietici scăpaţi cu viaţă sau răniţi din infernul pe care-l intuiam. Intrai în luptă fără să ştii însă cu exactitate în ce poziţii te nimereai în clipa aceea. Ne-au dat mult de lucru calculul materialelor, al ambarcaţiunilor pentru trecere, constituirea punctelor şi grupelor de trecere, stabilirea mijloacelor de protecţie, precum şi a acţiunilor pentru respingerea inamicului dincolo de rîu, de asemenea, realizarea legăturii cu artileria proprie — greu de înfăptuit pe întuneric —, astfel încît primele valuri ale infanteriei să reuşească să pună piciorul pe malul opus.

— **La ce oră a început trecerea ?**

— Către orele 19...

— Greșesc dacă afirm că în mai puțin de trei ore ați avut de rezolvat un pachet serios de probleme ?

— Nu, nu greșiți...

— Ați mai avut de rezolvat asemenea probleme de trecere ?

— La scara asta și mai ales în condițiile astea, nu. Însă capul de pod realizat cu atîtea sacrificii de ostașii aliatului trebuia menținut și dezvoltat cu orice preț, căci el reprezenta, de-acum încolo, nu numai sectorul diviziei, ci și al Corpului 7 armată. Conform planului nostru, trecerea urma să fie deschisă de batalionul 2 din Regimentul 96 infanterie, aflat sub comanda maiorului Cristache Stănescu... Un batalion călit în luptele din defileul Mureșului.

— Unde se găsea în acest răstimp comandantul diviziei ?

— Încă înainte de a sosi prima unitate ce avea să treacă Tisa, generalul Lăcătușu a ordonat ca punctul înaintat de comandă al diviziei să funcționeze în același loc cu punctul de comandă al Regimentului 96 infanterie, care fusese amenajat într-o groapă de proiectil, aproape de malul stîng al Tisei. Din acest loc dominant se puteau observa bine plaja de trecere și o parte din terenul de dincolo de rîu.

— Nu-și alesese un loc prea primejdios pentru un comandant de divizie ?

— Generalul Lăcătușu luase o hotărîre care trebuia îndeplinită.

Nu era el însă omul căruia să nu-i pese cu ce preț se plătește o luptă cîștigată. De aceea, voia să fie cît mai aproape de linia de foc, de comandantul regimentului, să poată interveni operativ cu un sfat, un ordin, o măsură. Risca, desigur... De altfel, în noaptea trecerii, un obuz explodat în apropiere ne-a aruncat pe toți cei din groapă la pămînt. Numai după ce ne-am ridicat, am constatat prin ce trecuserăm. Căpitanul Octavian Novac a fost răpus de o schijă. Alți doi militari au fost răniți. Generalul Lăcătușu a scăpat neatins.

— Astăzi, cînd priviți în urmă, cum vi se înfățișează acea noapte de 11 spre 12 octombrie 1944 ?

— Astăzi, ca şi atunci, o socot noaptea cea mai grea... Apele Tisei clocoteau de exploziile proiectilelor de toate calibrele, suflul lor măturînd ambarcaţiunile cu ostaşi... Moartea pîndea la fiece pas... Regimentul 96 infanterie a terminat trecerea la orele 3,30, în ziua de 12 octombrie 1944, iar la ora 7, împreună cu resturile Diviziei 243 infanterie sovietică, a început atacul împotriva inamicului.

— Generalul Lăcătuşu a însoţit, în continuare, Regimentul 96 infanterie sau a rămas pe malul stîng ?

— La orele 9,30 generalul Lăcătuşu împreună cu colonelul Parfentiev, ambii însoţiţi de cîte o grupă operativă din statele-majore ale celor două divizii, au trecut rîul, îndreptîndu-se în grabă spre punctul de comandă al Regimentului 96 infanterie, care, aşa cum am arătat, se angajase în luptă.

— Eraţi şi dumneavoastră cu comandantul diviziei ?

— Da.

— Aţi avut surprize ?

— Surpriza terenului... era un teren plan, însă acoperit cu boschete, stufăriş şi traversat de mici canale de irigaţie, ce îngreuiau în mod considerabil misiunea trupelor noastre.

DOCUMENT

■ „Jurnal de operaţii“ al Regimentului 96 infanterie

11 octombrie 1944

La orele 6 dimineaţa, conform ordinului de operaţii al Diviziei 19 infanterie nr. 32/1944, se pune în marş din nou pe itinerarul : Földeák-Hódmezővásárhely-Mindszent.

La orele 18 soseşte în Mindszent, unde se iau măsuri de trecere a rîului Tisa, începînd cu batalionul 2/Regimentul 96 infanterie. În această zi s-a executat un marş de 30 km.

După ce s-a luat legătura cu comandamentul rus, care ne-a informat că inamicul se găseşte pe dig la circa 600-700 metri în jurul locului de trecere, la orele 19 a început trecerea pe bărci a primelor elemente din batalionul 2, care avea misiunea să ocupe poziţie la dreapta (N) punctu-

lui de debarcare, să se orienteze şi să ia contact cu inamicul în zorii zilei.

La orele 21,30, batalionul 2 a fost trecut în întregime, urmînd compania antitanc, pionierii şi apoi batalionul 1. Pînă în zorii zilei întreg regimentul a trecut rîul Tisa şi s-a aşezat în dispozitiv de atac cu distanţe şi intervale reduse. Spre marea noastră surpriză, inamicul nu era pe dig, aşa cum ni se comunicase de comandamentul rus, ci în imediata apropiere a locului de trecere. Frontul capului de pod existent la trecerea regimentului era de aproximativ 300 metri, iar adîncimea în unele locuri chiar sub 50 metri. Tot timpul trecerii am fost bombardaţi intens de artileria inamicului de toate calibrele şi bătuţi cu focuri de arme automate de pe malul opus, care împiedicau serios îmbarcarea. Cu această ocazie, a căzut la postul datoriei, grav rănit de schije de obuz, căpitanul Novac Octavian, ofiţerul cu operaţiunile regimentului, în timp ce raporta diviziei situaţia trecerii, cu greutăţile ce le-a întîmpinat ; după 48 de ore a decedat la spitalul din .... Au fost răniţi 45 soldaţi şi foarte mulţi cai ce se aflau pe comunicaţia ce ducea spre debarcader.*

12 octombrie 1944

La orele 7 dimineaţa, după un scurt ordin verbal de atac, batalionul 1 şi 2 şi compania de pionieri au pornit la atac [...].

După cîteva minute de la debuşare, a început un foc violent de armament automat de la inamic, care era ascuns în pădure, în imediata apropiere a bazei de plecare. A început lupta apropiată, luptă de pădure, reducînd la tăcere, pe rînd, fiecare cuib prin izbire şi foc de grenade. [...]

În luptele din această zi, regimentul a pierdut 7 ofiţeri bravi, morţi pentru naţiune şi dreptate, 7 răniţi, 41 soldaţi morţi, 224 soldaţi răniţi, 63 soldaţi dispăruţi. [...]

În jurul orei 17,50 artileria inamică a dezlănţuit un nou puternic bombardament asupra întregului cap de pod realizat, timp de o oră, trăgînd în special asupra punctului de trecere.

* Lipsă în text.

Noaptea a plouat și s-a scurs în general în liniște. S-au evacuat toți răniții și s-au transportat morții în localitatea Mindszent, unde au fost înmormîntați. [...]

SCRISOARE

■ Expeditor : colonel în rezervă Ioan Gârbu-Babeu (I)

Am făcut parte din Regimentul 96 infanterie. Eram maior. După moartea căpitanului Octavian Novac am fost numit în locul lui ca șef al Biroului 3 operații. În această calitate am ținut zilnic „Jurnalul de operații" al unității.

În noaptea de 11 spre 12 octombrie 1944, Regimentul 96 infanterie a trecut primul Tisa la Mindszent, cu misiunea de a realiza un cap de pod împreună cu puținele elemente ce mai rămăsesră, dincolo de rîu, din Divizia 243 sovietică.

Am avut deci onoarea să trec cu primele subunități rîul Tisa, la orele 22, făcînd siguranța trecerii batalionului 1. Aici am asistat la cel mai sever examen la care a fost supus regimentul nostru. Aici am văzut scene și sacrificii nebănuite. Aici s-a întîmplat să văd și să trăiesc momentele culminante ale unei bătălii la care participau doi adversari hotărîți — unul, să-și apere libertatea și independența, celălalt, să nu cedeze, să lupte îndîrjit, cu toată încăpățînarea.

Aici Regimentul 96 infanterie s-a acoperit de glorie. A fost lăudat, a fost citat prin diferite ordine de zi. Aici ofițerii Regimentului 96 infanterie au dovedit cu prisosință temeinica lor pregătire militară și patriotică. Soldații s-au comportat excepțional, cu mult curaj și dragoste de glia strămoșească. Inamicul a fost învins, iar cei care au reușit să supraviețuiască vor ține minte toată viața lor această sîngeroasă încleștare.

A fost, poate, cea mai crîncenă luptă a regimentului nostru. Au fost jertfe mari de ambele părți, dar misiunea a fost îndeplinită cu onoare și eroism.

DOCUMENT

■ „Jurnalul de operaţii" al Diviziei 243 infanterie sovietică

[...] La orele 22 din 11 octombrie 1944, sub un puternic foc al artileriei, primul regiment din Divizia 19 infanterie (română) a început trecerea pe malul drept al Tisei pentru colaborare la ofensiva împotriva inamicului [...]. În timpul trecerii, care s-a făcut în condiţiuni foarte grele, toţi ofiţerii, subofiţerii şi trupa au arătat că posedă un curaj supraomenesc. Toţi sînt înzestraţi cu o disciplină şi o tactică militară complexă. Merită atenţiune deosebită curajul şi tactica militară a ofiţerilor din această divizie, care, dispreţuind moartea, au demonstrat soldaţilor lor cum trebuie înfrînt un inamic [...].

MĂRTURII

Trecerea Tisei

■ Locotenent în rezervă Gheorghe Dănescu, fost comandant al plutonului de transmisiuni din Regimentul 1 dorobanţi, Divizia 2 infanterie (I)

La Cinkota, localitate la vreo douăzeci de kilometri de Budapesta, a murit locotenentul Gheorghe Sâlniceanu, în timp ce încerca să facă o breşă în barajul de sîrmă ghimpată care-i ţinea în loc compania. L-am cunoscut. De aceea, înainte de a vă povesti cum mi-am „petrecut" Revelionul '45, aş vrea să vă relatez o întîmplare cu cel ce a fost eroul Sâlniceanu.

Regimentul 1 dorobanţi din Divizia 2 infanterie (Corpul 7 armată) a trecut graniţa în Ungaria pe la vest de Arad, venind din direcţia Orşova-Caransebeş, şi urma să ajungă la Szolnok. Pe jos. Întregul itinerar, pe jos, precum dorobanţii din '77. Am mărşăluit cu tot echipamentul în spinare aproape 500 km, timp de nouă zile. Ajunşi la est de Szolnok, urma să schimbăm o unitate sovietică.

Insist asupra acestui marş plin de privaţiuni, căci în război moralul şi dîrzenia unei unităţi se fac remarcate nu numai în timpul luptelor, ci şi în timpul unor marşuri

lungi, la capătul cărora trebuie să intri în foc. Moralul dorobanţilor noştri după cei 500 km străbătuţi a fost de toată lauda. Nu era militar care să nu-şi dea seama că acest efort era absolut necesar pentru a nu da posibilitatea trupelor duşmane, care se găseau la est de Tisa, să-şi refacă forţele după înfrîngerile de la Oradea şi Debreţin.

Aflîndu-se în avangarda diviziei, Regimentul 1 dorobanţi a intrat din marş direct în luptele de la est de Szolnok, unde, în ciuda numeroaselor contraatacuri ale duşmanului, nu a dat un pas înapoi. Patruzeci şi opt de ore mai tîrziu, sîntem transferaţi în zona localităţii Tiszaüg, unde trupele horthyste şi hitleriste mai menţineau, pe malul de răsărit al Tisei, un cap de pod. Ni se cerea să-l lichidăm cît mai repede, pentru a uşura astfel trecerea trupelor române şi sovietice pe celălalt mal. Iată, ţin minte ziua şi ora — 17 octombrie, ora 14 — cînd am luat contact cu primele posturi înaintate ale duşmanului. Le-am distrus, le-am depăşit şi ne-am pomenit în faţa fortificaţiilor construite de inamic să apere capul de pod. Operaţia de lichidare a rezistenţei duşmanului s-a declanşat în noaptea de 18 spre 19 octombrie, printr-un atac dat prin surprindere de compania 1, comandată de locotenentul Gheorghe Sâlniceanu, căruia i s-a încredinţat misiunea să realizeze o breşă pe unde să pătrundă apoi în adîncime batalionul 1, precum şi un batalion sovietic. Atacul condus de Sâlniceanu a fost atît de impetuos, încît într-un timp relativ scurt a atins digul Tisei, permiţînd celor două batalioane să intre în capul de pod fără un efort prea mare, drept care, înainte de a se lumina de ziuă, batalionul sovietic a şi fost scos şi mutat în alt sector.

Dar între dig şi malul Tisei se întindea o fîşie de pămînt de circa doi kilometri. În acest spaţiu se refugiaseră trupele inamice. De acolo, în dimineaţa zilei de 19 octombrie, aceste trupe, sprijinite de artileria şi aruncătoarele de pe celălalt mal, au contraatacat în forţă. După lupte îndîrjite, două din cele trei companii ale batalionului 1 sînt nevoite să se retragă. Rămîne însă pe loc compania 1 a locotenentului Sâlniceanu. Ostaşii lui au rămas neclintiţi chiar şi atunci cînd se conturase clar primejdia încercuirii. Păreau pentru inamic o pradă uşoară. Ei bine, n-au fost... Spre seară, nemţii şi-au concentrat artileria grea pe pozi-

ţiile dorobanţilor. Nu am cuvinte pentru a descrie ce-am văzut din adăpostul meu de transmisionist ! Explozie după explozie, minute în şir. Un adevărat infern. Toată zona ocupată de compania lui Sâlniceanu se cufundase în foc şi fum... Eram convins că nimeni nu scăpase cu viaţă. Cu toate astea, dorobanţii au rezistat, îmbărbătaţi mereu de către tînărul lor comandant. În zori, comandantul regimentului, pe atunci colonelul Antoniu, a băgat în foc batalionul 2, care, după ce a despresurat compania 1, a continuat lupta alături de ea, izbutind nu numai să-l arunce pe inamic pe celălalt mal, ci să şi asigure regimentului condiţii favorabile trecerii Tisei.

Locotenentul Sâlniceanu a fost în viaţa civilă învăţător, meseria armelor a învăţat-o în zilele războiului. Îşi iubea ostaşii, ştia cum să şi-i apropie. Mi s-a povestit cum în noaptea aceea infernală de la Tiszaug alerga de la un pluton la altul pentru a încuraja luptătorii... Nu-l pot uita, cum nu-l pot uita nici pe sublocotenentul rezervist Remus Ghişe, comandant de pluton, căzut în noaptea de 19 spre 20 octombrie în luptele pentru trecerea Tisei.

CONVORBIRE

■ Interlocutor : locotenent-colonel în rezervă Ion St. Dăscălescu, fost ofiţer în cadrul Biroului 3 operaţii din Corpul 7 armată (I)

— Stimate tovarăşe Dăscălescu, aţi făcut parte din comandamentul Corpului 7 armată, comandat de generalul Nicolae Şova, căruia i-aţi închinat pagini memorialistice de mare interes.

— Nu se putea altfel.

— Cînd aţi ajuns pe frontul din Ungaria ?

— La începutul lunii octombrie. Pregătirile de trecere a Tisei erau în toi cînd am ajuns la postul de comandă al Corpului 7 armată.

— Vă mai amintiţi unde se găsea instalat ?

— În localitatea Vásárhely. M-am prezentat generalului Nicolae Şova care m-a repartizat de îndată la biroul operaţii, al cărui şef era căpitanul Constantin Bălănescu.

— Un căpitan, şef al biroului operaţii în cadrul unui corp de armată ? !

— Mirarea dumneavoastră este îndreptăţită. La Corpul 6 armată, de unde veneam, aceeaşi funcţie era deţinută de un locotenent-colonel.

— Căpitan eraţi şi dumneavoastră, nu-i aşa ?

— Da. Totuşi trebuie să menţionez că şeful meu de atunci, căpitanul Constantin Bălănescu, un oltean de prin părţile Doljului, a fost la înălţimea misiunii : capabil, îndrăzneţ, dinamic.

— De unde această denumire — operaţia „Budapesta"?

— După eliberarea părţii de est a Ungariei, Comandamentul Suprem Sovietic a hotărît să execute o operaţie de mare amploare cu obiectivul : nimicirea forţelor hitleriste şi horthyste dintre Tisa şi Dunăre şi eliberarea Budapestei. Această mare acţiune militară a intrat în istoria războiului antihitlerist sub denumirea de operaţia „Budapesta".

— Care a fost, calendaristic vorbind, prima zi a acestei operaţii ?

— 29 octombrie 1944.

— Şi pentru trupele române aparţinînd Corpului 7 armată ?

— Corpul 7 armată acţiona în subordinea operativă a Frontului 2 ucrainean, iar acestui front i se încredinţase sarcina să forţeze Tisa cu trupele de la centru şi de la dreapta sa şi să execute o lovitură puternică împreună cu Armata 46 sovietică. Corpul 7 armată român, de sub comanda generalului Nicolae Şova — avînd în compunere diviziile 19 infanterie, 9 cavalerie şi 2 infanterie —, a acţionat în această operaţie împreună cu Armata 7 de gardă sovietică. Deci, la această întrebare răspund cu un document — Ordinul de operaţii al Armatei 1 române, în care se preciza : „Corpul 7 armată [...], în dimineaţa de 30 octombrie, să treacă la ofensivă pe direcţia generală Kápolna-Kocsér-Cegléd, iar pînă în seara aceleiaşi zile să ocupe linia Thurso, Nagykörös, ambele exclusiv."

— Pe ce aliniament se găseau diviziile Corpului 7 armată român ?

— Divizia 19 infanterie se afla în sectorul Alpár, iar Divizia 9 cavalerie deţinea zona Tiszaug, un mic cap de

pod peste Tisa. Divizia 2 infanterie era în rezervă. Corpul a mai fost întărit cu Regimentul 1 artilerie grea (aparţinea, de fapt, Corpului 4 armată) şi cu Regimentul 114 artilerie antitanc sovietic. Începea o primă etapă a luptelor.

— **Cum arăta traseul pe care urma să-l străbată trupele române ?**

— De pe Tisa pînă la Cegléd-Abony, pe o adîncime de 50 km, traseul se prezenta ca o platformă întinsă, uşor înclinată, acoperită cu un covor de toamnă răvăşit şi trist. Întreaga zonă era împînzită cu numeroase ferme denumite *tanya* şi hanuri denumite *csarda*, în jurul cărora se aflau, de obicei, mici plantaţii de salcîmi. Restul cîmpului era acoperit de mirişti, de culturi de porumb şi de floarea-soarelui încă neculese. Din loc în loc se conturau mici pîlcuri de păduri.

— **Cum erau drumurile ?**

— Aproape impracticabile.

— **De ce ?**

— Din pricina ploilor abundente căzute în ultimele zile, terenul devenise mlăştinos pe zeci de kilometri. Deplasările cereau eforturi mari.

— **Inamicul se afla şi el confruntat cu aceleaşi obstacole ?**

— Nu... Pe inamic îl avantaja terenul. În condiţiile acestea, el era în măsură să întîrzie şi chiar să oprească înaintarea trupelor române în ofensivă.

— **După cîte ştiu, raportul de forţe era în favoarea trupelor române şi sovietice.**

— Aşa e... Statistica arăta că forţele în ofensivă dispuneau de trei ori mai multă infanterie şi artilerie decît adversarul... Pe de altă parte, acest raport de forţe dovedea că duşmanul avea totuşi posibilitatea să se apere foarte bine. Dispunînd de tancuri şi de autotunuri, putea executa contraatacuri în forţă. Ne era foarte clar că trupele noastre vor trebui să facă mari eforturi pentru a zdrobi apărarea nemţilor şi a ungurilor.

■ Generalul-maior în rezervă Ion Lungu, fost comandant al Regimentului 3 roşiori din Divizia 9 cavalerie (II)

Menţionez că, în pusta ungară, inamicul a rezistat succesiv, mai cu seamă pe canalele de irigaţie ce împînzeau zona. Acestea, prin adîncimea lor de 5 m şi prin malurile lor abrupte, constituiau obstacole anticar foarte eficiente. [...]

Regimentul 3 roşiori, după o pregătire de foc de 15 minute, executată cu armamentul greu şi o baterie de artilerie, a atacat frontal cu divizionul 1 şi escadronul 3, avînd în rezervă escadronul 4.

Deşi chiar de la debuşare unităţile sînt primite cu focuri puternice, totuşi se acţionează cu mult curaj, trupele susţinîndu-se reciproc. În felul acesta izbutesc să pună stăpînire pe malul de vest al canalului, obligîndu-l pe inamic să bată în retragere. Nu ne oprim, avansăm cu încă 1,5 km, lăsînd în urmă canalul. Sîntem însă din nou opriţi de o rezistenţă organizată pe liziera unei păduri şi în jurul unui grup de 4-5 case.

Ca să fiu mereu pe fazele acţiunii, mi-am instalat punctul de comandă aproape de linia întîi. Locotenent-colonelul Vasile Podhorschi mă însoţea. Ajunsesem, de fapt, eu, comandantul regimentului, în raza de foc a inamicului. Cercetînd situaţia, am ajuns la concluzia că nu ne putem deschide drum decît cu tunurile grele. Din păcate însă bateria de artilerie a regimentului nu ne ajunsese încă din urmă. M-am văzut atunci în situaţia să folosesc tunurile anticar de sub comanda lui Podhorschi Vasile, împinse nu departe de linia întîi. Ca să obţin efectul scontat, am organizat un foc combinat cu armamentul automat şi tunurile anticar împotriva mitralierelor inamice, ale căror cuiburi fuseseră reperate în grupul de case. A urmat un atac frontal executat de divizionul 1 şi escadronul 1, sincronizat pe la nord cu o manevră a escadronului 4. Rezultatul a fost cel dorit — inamicul a fost pus pe fugă, iar trupele l-au urmărit îndeaproape.

S-a produs, pe neaşteptate, o scenă care ne-a mai descreţit frunţile. În momentul în care inamicul a început să se retragă precipitat, mi-am zis că n-ar fi rău să-l bag în

panică. Ce-am făcut ? Am ordonat secției anticar, care era trasă de cai, să însoțească trupa, schimbînd succesiv, în galop, pozițiile de tragere, amplasîndu-și tunurile cît mai aproape de linia întîi. Astfel, acțiunea a căpătat efectul unei adevărate șarje. Inamicul a intrat în derută și panică, spre satisfacția ostașilor mei. Numai întunericul înserării l-a salvat. Unitățile au capturat în acea zi 8 prizonieri, între care și un subofițer. Acțiunea viguroasă a regimentului mi-a încălzit sufletul. În clipele de răgaz, revăd ca pe peliculă acel spectacol și îmi spun : „Ce păcat că această «șarjă» inedită n-a fost filmată !“ Imaginea pe ecran ar fi fost mult mai grăitoare decît prezenta evocare.

Morți și răniți am înregistrat și noi. Printre cei căzuți la datorie se numără și sublocotenentul în rezervă Storojan Popescu. Un glonte i-a străpuns plămînul.

[...] În ziua de 10 noiembrie, regimentul meu atacă o puternică poziție inamică situată pe direcția Tápiószentmárton, după o formidabilă pregătire de artilerie executată timp de o oră cu foarte numeroase baterii și katiușe sovietice, consumîndu-se o mare cantitate de muniții. Pregătirea acestei puternice trageri a fost organizată de un comandament de artilerie sovietic, trezind în noi mari speranțe. Ne imaginam că după asemenea ciocane de foc, atacul roșiorilor mei nu va fi decît o simplă formalitate. Un atac fulger și atît. Iluzii, iluzii deșarte ! Încă de la debușare, escadroanele din prima linie au fost întîmpinate cu focuri puternice de arme automate și de aruncătoare, împroșcînd moarte pe o întindere întinsă, ca și cum nici un obuz de artilerie n-ar fi căzut pe capul lor. Unitățile mele din linia întîi, combinînd focul cu mișcarea, au progresat. Totuși, foarte încet. Cu mulți morți și răniți. În scurt timp, întregul eșalon de foc al roșiorilor este oprit ; nu mai puteai înainta un pas, într-atît de puternic era focul inamic.

Astăzi, ca și atunci, apreciez că loviturile masive ale artileriei și ale katiușelor nu au fost plasate pe fortificațiile inamice active, foarte bine camuflate, din lipsa unor informații temeinice.

Mă aflam instalat împreună cu locotenent-colonelul Vasile Podhorschi la vrea 300 m de linia întîi, într-o casă în care se instalase și un post de prim-ajutor sovietic. De

acolo se vedeau perfect lanțurile noastre de trăgători, precum și toate fluctuațiile luptei. Am încercat prin diverse și variate manevre să-i împing pe roșiori să înainteze. Zadarnic. Orice mișcare era imposibilă. Intervenea imediat focul inamic, culcîndu-mi ostașii la pămînt și făcînd imposibil orice progres. Și totuși inamicul trebuia scos din bîrlogurile lui... M-am gîndit să apelez la o judicioasă folosire a armamentului greu propriu și a secției anticar de 75 mm. Dar, pentru ca loviturile să dea maximum de randament, ele trebuiau să bată la sigur pe armamentul automat inamic. Pentru a identifica cuiburile de rezistență ale inamicului, m-am urcat, însoțit de locotenent-colonelul Podhorschi Vasile, pe o șură de paie din curtea casei unde-mi instalasem postul de comandă. De acolo, de sus, cu ajutorul binoclului, am început să examinăm poziția inamică. Așa am constatat destul de repede că inamicul săvîrșea o eroare care avea să-i fie fatală : printre altele, folosea și gloanțe-trasoare. Urmărind traiectoria lor luminoasă, am descoperit cuiburile de mitraliere. Această descoperire, conexată cu alte informații culese de la eșalonul de foc, m-a determinat să iau urgent măsuri pentru neutralizarea mitralierelor inamice cu armamentul greu, dar și cu secția anticar de 75 mm primită de la Divizia 9 cavalerie ca întărire. În acest scop, la ordinul meu, locotenent-colonelul Vasile Podhorschi și-a condus în galop tunurile, instalîndu-le chiar în livada casei unde se găsea postul meu de comandă. De acolo, tunurile anticar, comandate de un sublocotenent mărunțel de nu dădeai doi bani pe el, împreună cu aruncătoarele și mitralierele proprii au deschis focul asupra obiectivelor indicate. Efectul a fost eficient. Cînd am lansat rachetele verzi, ridicîndu-mi ostașii la atac, inamicul a început să se retragă. Vedeam totul de la postul meu de comandă și, desigur, mă încerca o mare satisfacție.

Spre a forța și mai mult retragerea inamicului, am ordonat roșiorilor în atac să nu se oprească o clipă din înaintare, iar mărunțelului sublocotenent de la secția anticar, care s-a dovedit a fi la înălțime, să-și deplaseze tunurile și să le pună în bătaie oriunde se vor lovi de cuiburi de rezistență ale dușmanului. Secția anticar și-a

îndeplinit exemplar misiunea, dar a suferit și o grea pierdere. În timpul deplasării, un tun a trecut peste o mină. Explozia a distrus tunul, omorînd și rănind cîțiva artileriști.

În ziua aceea, regimentul a înaintat cu patru kilometri. Era frig și începuseră să cadă primii fulgi de zăpadă. Oamenii erau extenuați de luptele purtate zile în șir. Lipsiți de un echipament călduros, au învins însă oboseala, frigul și lipsurile, luptînd cu o vitejie exemplară. Și cîte lupte îi mai așteptau pe acești bravi ostași, ale căror rînduri se tot răreau de la o zi la alta !

Aș vrea acum să povestesc una poate din cele mai glorioase fapte de arme ale Regimentului 3 roșiori din intervalul de la 20 octombrie la 7 decembrie 1944.

În cadrul atacului pregătit și executat de Corpul 7 armată cu toate cele trei divizii în linie, Regimentul 3 roșiori străpunge, în ziua de 5 decembrie 1944, poziția inamicului, străbătînd un culoar descoperit la est de pădurea Luszkaszentkirály, iar în ziua de 6 decembrie întoarce apărarea opusă de inamic pe liziera de sud a acestei păduri, deschizînd astfel drum Diviziei 19 infanterie care ataca frontal. Caz foarte rar, cînd o mică unitate aduce un ajutor determinant și neprețuit unei mari unități, care, în felul acesta își vede îndeplinit obiectivul fixat de Corpul 7 armată.

În zilele de 5 și 6 decembrie 1944, Regimentul 3 roșiori capturează 350 de prizonieri — printre ei, 3 ofițeri și 5 subofițeri — și o mare cantitate de armament și muniție.

În cadrul operației din 6 decembrie 1944, voi mai relata o întîmplare petrecută cu cîțiva ostași din escadronul 2, comandat de sublocotenentul Ion Dinu. Eroul principal al întîmplării — caporalul brancardier Petre Ciopec. Acesta, în timpul urmăririi inamicului în pădurea Luszkaszentkirály, s-a rătăcit. Cu el mai era un ostaș. Amîndoi au pătruns adînc în pădure, pînă ce au dat de casa pădurarului. Caporalul Petre Ciopec s-a apropiat și, auzind zbîrnîit de telefon, a crezut că sublocotenentul Ion Dinu și-a instalat postul de comandă acolo. A intrat ca la el acasă, cu geanta de sanitar sub braț, dar fără armă. Cînd colo, ce-a văzut ? Un ofițer ungur secondat de vreo

14 ostaşi. De unde să ştie brancardierul că nimerise peste postul de comandă al unui batalion ungar ? Românul a fost somat să se predea. Neavînd încotro, caporalul a ridicat mîinile. Dar, spre norocul său, în momentul următor îşi făcu apariţia şi celălalt ostaş cu arma în mînă. Acesta nu şi-a pierdut cumpătul. Cu o voce tunătoare le-a cerut ungurilor să se predea. Ca la o comandă, toţi au depus armele şi au ridicat mîinile. A făcut mare senzaţie cînd cei doi ostaşi au revenit la escadron cu 15 prizonieri.

În prezent, Petre Ciopec locuieşte în comuna Cireşul, judeţul Mehedinţi. În luptele de la Budapesta şi-a pierdut un ochi.

CONVORBIRE

■ Interlocutor : locotenent-colonel în rezervă George Ursoiu, fost comandant de baterie obuziere în Regimentul 7 artilerie grea (I)

— Tovarăşe Ursoiu, unde şi cînd a început pentru dumneavoastră campania din Ungaria ?

— La 11 octombrie, unităţi ale Diviziei 19 infanterie forţau Tisa. Noi, artileriştii Regimentului 7 artilerie, — comandant : colonelul Vasile Danacu —, am susţinut cu foc această istorică trecere. Regimentul aflat în subordinea Corpului 7 armată intervenea acolo unde efortul infanteriştilor era mai mare. În această ordine de idei, Divizia 19 infanterie, prin experienţa sa de luptă, era foarte solicitată, iar noi, prin tăria şi precizia cu care ne executam loviturile, îi întăream capacitatea de penetraţie.

— De fapt, în Ungaria, care a fost prima mare ofensivă la care aţi luat parte ?

— Cea executată de Corpul 7 armată la 30 octombrie 1944, pe direcţia Kápolna-Törtel. A fost ziua în care s-a văzut cît de puternic este regimentul, înalta pregătire a artileriştilor. Nu sînt vorbe goale : executarea cu precizie a unor „ciocane de foc" era rezultatul unei cercetări temeinice a poziţiilor deţinute de inamic, al calculelor efectuate de comandanţii de baterii şi care asigurau precizia tragerilor.

— Era greu să fii ofițer-observator ?

— Ca să înțelegeți ce însemna, în linii mari, această funcție, este necesar să vă inițiez în cîteva „taine“ ale artileriei. Instalarea unei baterii de 150 mm nu se făcea la întîmplare. Ți-o indicau, pe hartă, ofițerii topografi ai divizionului, însă poziția observatorului o alegea comandantul bateriei, iar alegerea aceasta trebuia să-i asigure, o dată cu securitatea, și o bună vizibilitate a cîmpului de luptă, căci ofițerul-observator repereazā obiectivele inamicului, execută calculele, le transmite bateriilor, cere foc, observă din adăpostul său tragerile, le corectează dacă este cazul. Trebuie să vă mărturisesc că în pusta ungară ne-am lovit de mari greutăți în observarea și corectarea tragerilor.

— Din ce cauză ?

— Ne lipseau dealurile, colinele, înălțimile apte pentru observatoare. De aceea, ori de cîte ori ne ieșea în cale cîte o biserică, ne bucuram. Turlele îți permiteau să cercetezi în adîncime frontul și reprezentau locurile cele mai potrivite pentru observatoarele artileriei grele, dar și cele mai riscante. Inamicul, la rîndul său, le repera ușor. Îmi aduc aminte că în luptele pentru Cegléd urcam în grabă scara unei turle, ca să ajung să-mi instalez mai repede observatorul. Dar n-am apucat să mi-l instalez : un bombardament aerian a luat în primire biserica.

— Ce alte localități vă mai amintiți ?

— Cele la ale căror lupte am luat parte : Törtel, Tápioság, Tápiósuly, Dány, Gödöllö, Isaszeg, Cinkota, Rákosliget, Rákoscsaba. Mă incitați... Iată, îmi amintesc cum, lăsînd în urmă localitatea Törtel, am ajuns spre seară la o fermă împrejmuită de livezi sau, cum ne exprimăm noi, militarii, cu multe acoperiri. Aici am dat peste stăpînii fermei și de un mare număr de femei cu copii în brațe și cu boccele în spinare. Erau tare speriate, fiind sigure că le vom batjocori, umili. Multe din ele vorbeau românește. Mi s-a explicat că fugiseră din Törtel de teama războiului. Acum orașul lor era eliberat... Am înțeles situația tragică în care se găseau : fugiseră de război și nimeriseră exact într-o zonă unde războiul avea să se dezlănțuie dintr-un moment în altul. Le-am îmbarcat într-un camion „Škoda“ cu care ne transportam munițiile

și le-am expediat acasă, în orașul lor eliberat. Parcă le văd cum se înghesuiau pe lăzile cu proiectile, ca să încapă cît mai multe refugiate. Iar ca să dau siguranță deplină transportului de civili, l-am însărcinat pe sergentul Gheorghe Dăncilă să escorteze camionul.

— Plăcută amintire.

— În schimb, localitatea Tápiósuly îmi amintește de un bombardament aerian în care n-a lipsit mult să-mi pierd bateria. Localitatea numai ce fusese eliberată și în una din case se instalase postul de comandă al Diviziei 19 infanterie. La marginea așezării, îmi lăsasem bateria în linie de tragere sub comanda locotenentului Mircea Maior. Eu îmi găsisem un observator pe o înălțime, la vreo doi kilometri înaintea bateriei mele, și mă aflam acolo cînd au apărut avioanele germane. Le vedeam cum își aruncau încărcătura, exploziile. Mi-am dat ușor seama că multe din bombe căzuseră în perimetrul bateriei. M-am îngrozit... După încetarea bombardamentului, am alergat într-un suflet la ai mei. Într-adevăr, căzuseră bombe și pe pozițiile bateriei, însă adăposturile tunurilor și ale artileriștilor fiind bine făcute, n-au fost victime, iar pagubele s-au limitat la brațul unui afet de obuzier, care a fost găurit de o schijă. Și, cum se întîmpla destul de des pe cîmpul de luptă, locotenentul Mircea Maior a scăpat cu viață nu pentru că s-a refugiat în adăpostul lui, ci pentru că n-a mai apucat să ajungă acolo și s-a culcat la pămînt, lîngă tun. Una din bombe îi nimerise adăpostul, de parcă ar fi fost dirijată. Puțin mai tîrziu, aveam să aflu că n-a lipsit mult ca Divizia 19 infanterie să-și piardă comandantul și ofițerii ce se găseau în clădirea punctului de comandă... Și astăzi mă întreb : cine era, de fapt, în atenția bombardamentului inamic, comandamentul diviziei ori bateria mea în linie de tragere ? Oricum, ambele obiective fuseseră atinse..., din fericire, fără pierderi prea mari.

— Cîte minute ținea o pregătire de artilerie ?

— Zece-cincisprezece. Cea mai lungă pregătire la care am luat parte a fost cea din 5 decembrie, în sectorul Gödöllö-Isaszeg. A ținut 45 de minute, după care s-au ridicat la atac cele trei divizii ale Corpului 7 armată.

— N-ați dus lipsă de muniție ?

— Nu. Ba, la un moment dat, ne-am dotat cu proiectile de 150 mm capturate de la nemți, prevăzute cu focoase ce puteau fi reglate pentru a asigura proiectilului o explozie fuzantă. Noi n-am avut în dotare asemenea focoase, iar pentru a le regla era necesar să posezi codul tehnic de reglare. Ne durea în suflet : să ai asemenea focoase și să nu le poți folosi cu eficiență maximă. Se afla însă printre noi un locotenent — Dumitru Neformiță —, care, avînd o pregătire tehnică excelentă, și-a bătut capul și nu s-a lăsat pînă ce n-a găsit „cheia". Din momentul acela, mulțumită lui Neformiță, am putut folosi cu eficiență muniția germană.

SCRISORI

■ Expeditor : colonel în rezervă Ioan Gârbu-Babeu, fost șef al Biroului 3 operații din Regimentul 96 infanterie, Divizia 19 infanterie (II)

După luptele din Alpár, unde inamicul a fost forțat să se retragă precipitat și nu în prea mare ordine, urmărirea lui s-a făcut încontinuu, ziua și noaptea, fără a se pierde contactul cu el și fără a-i da răgaz să-și refacă forțele. Obiectivele au fost ocupate unul după altul, iar rezistențele izolate nimicite ori capturate.

Înaintam vertiginos spre Budapesta — obiectivul principal al eforturilor noastre — cu dorința de a nimici horthysmul în bîrlogul său și a merge mai departe, pînă la victoria finală. Moralul luptătorilor era ridicat. Contam pe această forță.

În jurul datei de 15 noiembrie 1944, în apropierea zonei Dány-Valkó-Isaszeg, într-un teren complet acoperit, cu forme variate, cu înălțimi în jurul a 200 m, rezistențele inamicului se simțeau din ce în ce mai îndîrjite. Ne aflam în fața primei centuri de apărare a Budapestei. De altfel, buletinul primit de la Divizia 19 infanterie confirma acest lucru, informîndu-ne că „în jurul Budapestei se aflau trei centuri de apărare puternic organizate din timp, cu cîmpuri de mine, rețele de sîrmă, adăposturi betonate, cazemate etc." Un prizonier ungur, ofițer de

pionieri, ne-a dat şi o schiţă sumară a acestor poziţii, care a corespuns întru totul cu realitatea terenului. Pe aceste poziţii duşmanul intenţiona să se apere pînă la ultimul om. Terenul acoperit ne-a îngreuiat simţitor acţiunea. Am avut multe surprize, inamicul, devenind din ce în ce mai agresiv, executa dese contraatacuri cu infanterie şi tancuri.

În ziua de 15 noiembrie 1944, batalionul 2 a fost contraatacat în sectorul companiei 7, prin pădure, în flancul stîng, cu infanterie şi tancuri. Atacul realizat prin surprindere a reuşit să decimeze aproape întreaga companie în frunte cu comandantul său, căpitanul Ilie Crăciun, care a fost lovit în plin de un proiectil tras de un tanc. Locul infanteriştilor l-au luat de îndată pionierii, şi astfel inamicul a fost nu numai respins cu mari pierderi, ci şi pus pe fugă, lăsînd pe teren morţi şi răniţi. Tancurile — cele care au mai rămas întregi — au făcut şi ele cale întoarsă.

În ziua de 26 noiembrie 1944, printr-o manevră iscusită, batalionul a făcut prizonieri un subofiţer, un stegar şi 70 de soldaţi inamici.

În tot acest răstimp am izbutit să oprim toate încercările inamicului de infiltrare în poziţiile noastre, cu mari pierderi pentru el. Singura dificultate pentru noi a fost că nu prea puteam să apelăm la acţiuni prin surprindere, datorită terenului acoperit pe o suprafaţă mare. Aceasta ne-a impus ca orice mişcare înainte să fie precedată de patrule de cercetare. Sub siguranţa lor înainta primul eşalon de luptă.

Şi acum aş vrea să vă relatez un episod inedit, petrecut nu cu mult înainte de a atinge suburbiile Budapestei. Am cantonat într-o aşezare cu case pustii. Nici ţipenie de fiinţă. Prin alte locuri părăsite mai vedeai un cîine, mai auzeai un cotcodăcit de găină. Linia de luptă era împinsă în faţă, la circa 700-800 de metri. Postul de comandă a fost instalat într-o căsuţă modestă, cu două camere, situată în mijlocul unui grup de case asemănătoare, că greu le mai deosebeai. Telefoanele puse imediat în circuit mi-au permis să iau legătura cu batalioanele şi cu divizia, apoi cu celelalte subunităţi neîmbatalionate şi de sprijin.

În timp ce vorbeam la telefon, îşi face apariţia un soldat din grupul de comandă al regimentului şi îmi ra-

portează că au arestat cîțiva civili, niște țigani-muzicanți. „Fugi, mă, d-aici ! am reacționat eu. De unde lăutari pe front ? !" „Au și instrumentele cu ei ! îmi puse ostașul pe masă un argument convingător. Au fugit din Budapesta. Așa susțin."

După ce am terminat convorbirile telefonice, am ieșit în curte să-i văd. Într-adevăr — un taraf întreg. Lăutarii vorbeau și românește. Aveau și un șef. Acesta mi-a explicat că sînt originari din Tîrgu Mureș, că încă din '40 au cîntat la Budapesta, într-un restaurant, unde cîștigaseră bine. Acum voiau să se înapoieze la Tîrgu Mureș, de frică să nu fie duși în lagăr. Toți păreau să fie sinceri, numai că tremurau de frică, iar nervozitatea lor creștea de la un minut la altul. Aflînd că vor mai rămîne pe loc, au început să mă roage să-i instalez într-altă casă, la vreo 500 de metri de noi, pretextînd că au acolo o bună cunoștință și, pînă ce se vor lămuri lucrurile, se vor bucura de o bună găzduire.

I-am lăsat în curte, iar eu m-am întors la telefoanele mele. Cînd, deodată, aud un proiectil explodînd la vreo 50 de metri de postul de comandă. Explodează și al doilea, ceva mai aproape. Al treilea proiectil ne-a încadrat casa. N-am mai stat mult pe gînduri, mi-am luat transmisioniștii și am luat-o la fugă, cu lăutarii după noi, în direcția indicată de ei. În urma noastră, casa părăsită continua să fie încadrată perfect. Întîmplarea mi s-a părut cam suspectă. Prin forța împrejurărilor, am făcut o legătură între nervozitatea lăutarilor și explozia obuzelor. Această bănuială s-a întărit și mai mult cînd am constatat că în altă zonă a satului nu căzuse nici un proiectil. Așadar, inamicul vizase și viza postul de comandă.

I-am pus atunci pe lăutari la încercare. Am dat ordin să fie duși înapoi și închiși în casa reperată. N-au vrut, au protestat, au opus rezistență. Totuși au fost duși sub amenințarea armelor. Am dedus din întregul lor comportament că nu sînt străini de reperarea postului de comandă. N-au trecut nici zece minute și pe casa unde-i închisesem pe lăutari au început să cadă proiectilele, năruind-o. A ieșit de sub ruine doar un singur lăutar. Nu avea nici o zgîrietură. Ceilalți împărtășiseră soarta ce mi-o hărăziseră mie și subalternilor mei. Supraviețuitorul

era într-atît de speriat, încît n-a fost nevoie să-i pun prea multe întrebări. I-am cerut să ne conducă la casa al cărei stăpîn le era prieten. Ne-a condus. Gospodăria era părăsită. Judecînd după acareturi, mobilă, după sobele de teracotă, aparținea unui țăran cu stare. Dintr-una din sobe, cea din dormitor, „lăutarul" a scos la lumină un aparat de emisie și recepție. N-am avut cînd să mă ocup de acest caz de diversiune și spionaj. M-am mulțumit cu mărturisirile „muzicantului" din Tîrgu Mureș și l-am expediat mai departe, Biroului 2.

■ Expeditor: locotenent-colonel în rezervă Tudor Turtoi, fost comandant de companie în Regimentul 26 infanterie (I)

În ziua de 10 decembrie 1944, un ordin îmi încredința comanda companiei 2 pușcași din Regimentul 26 infanterie. Aveam gradul de sublocotenent și comandasem pînă atunci o companie antitanc. În această calitate am participat încă din primele zile la luptele din Ungaria, începînd cu trecerea Tisei. Am intrat în foc pe direcția Gödöllö. Inamicul se retrăgea, iar noi eram în urmărirea lui.

12 decembrie 1944! Nu exagerez, a fost ziua cea mai grea din viața mea de infanterist. Ploua mărunt, fără întrerupere, o ploaie rece, pătrunzătoare. Înaintam prin noroi, în bătaia ei. Eram uzi pînă la piele și nu se întrevedea nici un popas unde să ne putem usca lucrurile sau să ne încălzim. Spre seară, am intrat într-o pădure deasă de brazi. E drept, ploaia încetase, dar, în același timp, temperatura scăzuse. Ne clănțăneau dinții în gură de frig. Dîrdîiam și eu. Am încercat să ne încălzim improvizînd adăposturi din foi de cort și aprinzînd focuri din uleiul destinat puștilor-mitraliere. Golisem toate bidoanele, de încălzit, nici vorbă. În zori, cînd s-a luminat de ziuă, se așternuse peste pădure, ca și peste trupurile noastre, un strat gros de brumă.

Ridicîndu-ne din nou în urmărirea inamicului, speram ca cerul să se lumineze, iar soarelui să i se facă milă de noi. Decembrie nu s-a milostivit. Înaintînd spre Gödöllö, am lăsat în urmă o șosea, o cale ferată — ambele ducînd spre localitatea Isaszeg —, fără a întîmpina vreo rezistență. Cam la 3 km de Gödöllö am urcat o pantă și, cînd

să-i atingem creasta, am fost opriți de un foc puternic, bine dirijat. Am primit ordin să rămînem locului, să ne organizăm la teren. Asta însemna să ne scoatem lopețile și să ne săpăm adăposturi. Pămîntul era tare ca piatra, ostașii obosiți. Nu ne-am putut săpa gropi mai adînci de 50 cm. Cobora înserarea și eram convinși că, a doua zi de dimineață, vom relua atacul. În schimb, la vreo sută de metri înaintea noastră, pe firul văii, ungurii și nemții erau bine amplasați, în bordeie și tranșee placate cu scînduri și acoperite cu bîrne. Dar toate astea aveam să le aflăm în zilele următoare, căci pe această cotă am rămas țintuiți exact 15 zile.

Să mă întorc însă la noaptea de 13 spre 14 decembrie. Temperatura coborîse la —10°, iar noi, pe pămîntul gol, sub cerul liber, cu gîndul că ne vom încălzi la flăcările atacului din ziua următoare... Într-adevăr, am primit ordin să atacăm, ne-am ridicat la atac, dar inamicul ne-a obligat să ne întoarcem pe poziția inițială. Abia atunci ostașii și-au dat seama că adăposturile făcute nu-i puteau feri de moarte. Cît am stat pe această cotă am fost ridicați la atac zi de zi. Pierderile erau mari, rămăseserăm puțini. În sprijinul nostru a fost trimisă o nouă companie de marș. Printre cei sosiți, și un locotenent — Ciupegea. A preluat, așa cum cerea regulamentul, comanda companiei, iar eu, fiind sublocotenent, am trecut la comanda unui pluton. Ierarhizarea asta n-a ținut mai mult de trei-patru zile. În dimineața zilei de 27 decembrie, compania a fost ridicată la un nou atac. Am ieșit primul din groapă, strigînd „La atac !" și, pentru a-mi îmbărbăta plutonul, am pornit într-un salt prelungit vreo 30 de metri. Inamicul a început să tragă puternic și din momentul ăsta nu s-a mai putut înainta deloc. În urma mea, gemete. Am aruncat o privire înapoi și am văzut soldații retrăgîndu-se. M-au mirat tăcerea și inactivitatea locotenentului Ciupegea. După vreo jumătate de oră, folosind terenul și mersul tîrîș, am ajuns la ai mei. Așa am aflat că locotenentul Ciupegea, comandantul companiei, murise încă de la primii pași,

împușcat în cap, și că sublocotenentul Parfene, comandantul altui pluton, fusese și el grav rănit și scos din luptă. Numai morți și răniți... Și iarăși mi s-a încredințat comanda companiei...

Înainte de a porni mai departe cu relatarea mea, aș dori să mai pun în lumină o altă întîmplare tragică petrecută în perioada la care mă refer (13-27 decembrie). Într-una din zile, pe cînd stăteam și înghețam în gropile noastre, a răsunat în spatele nostru, la o distanță relativ mică, o bubuitură puternică. Mi-am întors îngrijorat privirile. Am văzut fumul exploziei înălțîndu-se dinspre liziera pădurii. Nu-mi explicam decît într-un singur fel explozia : un obuz greu, tras la întîmplare, a căzut în pădure. Puțin mai tîrziu, m-am lămurit. Și-a făcut apariția artelnicul companiei, un caporal destoinic. Era galben la față, de groază. Mi-a raportat cele întîmplate. Venea cu căruța cu mîncare, pe capră. Andrei, ordonanța mea, mîna caii. Artelnicul mergea pe jos, la cîțiva metri în urma căruței. Deodată, una din roțile din față a călcat pe o mină bine camuflată sub un strat de pămînt. Căruța cu cai cu tot și ordonanța mea au sărit în aer. Toată nenorocirea s-a petrecut sub ochii artelnicului. Acesta tremura și nu-și mai revenea din spaimă.

Tot în acest răstimp ne-au năpădit păduchii. Nu aveam unde să ne spălăm sau primeni. Toate încercările mele și ale altora de a ne primeni au eșuat. Dar ăsta e războiul, asta este soarta ostașului căzut într-o anumită conjunctură, conjunctură care a luat sfîrșit în dimineața zilei de 28 decembrie, cînd întreaga artilerie a regimentului și, poate, nu numai a regimentului, a supus trainicile poziții ale inamicului unui bombardament intens, distrugîndu-le și permițîndu-ne nouă, infanteriștilor, să ne ridicăm la atac și să-l punem pe inamic pe fugă. Îl mai așteptau poziții pregătite din timp în fața localității Kistarcsa și la nord de șoseaua Kerepes. Aceste două denumiri marcau apropierea noastră de periferiile Budapestei.

CONVORBIRE

■ Interlocutor: Constantin Brezeanu, actor al Teatrului „C. I. Nottara"

— **Tovarăşe Constantin Brezeanu, aţi jucat ani mulţi pe scena Teatrului Armatei, apoi a Teatrului „C. I. Nottara", interpretînd roluri care şi-au binemeritat aplauzele spectatorilor. Sînteţi cumva rudă cu marele şi legendarul actor Iancu Brezeanu ?**

— A fost unchiul meu.

— **Voi intra în fondul problemei... Am avut bucuria de a intîlni în arhivele militare ale ultimului război numele unor cunoscuţi şi apreciaţi actori bucureşteni ca: Ionescu-Ghibericon, Colea Răutu, Constantin Brezeanu, precum şi ale unor remarcabili interpreţi ai muzicii uşoare româneşti: Dorina Drăghici şi Nicu Stoenescu.**

— Da, în anii războiului, am făcut parte dintr-o formaţie artistică a Secţiei de propagandă a Ministerului de Război.

— **Într-o lucrare — Corpul 7 armată în operaţia „Budapesta" — semnată de lt.-col. (r) Ion St. Dăscălescu, se aduce un omagiu acestei formaţii.**

— Mă bucur.

— **Aţi dat în toamna anului 1944 un şir de spectacole pe frontul din Ungaria ?**

— Au trecut de atunci trei decenii...

— **Aş dori, în legătură cu activitatea dumneavoastră şi a altor artişti, să vă citesc din sus-amintita carte un fragment care vă priveşte şi să-mi confirmaţi autenticitatea relatării.**

— Cu plăcere.

— **Citez :** „La un spectacol, acolo pe front, am improvizat o scenă, iar drept cortină, am pus foi de cort care trebuiau manevrate de cineva. Printre cei solicitaţi să ne dea o mînă de ajutor a fost şi un sergent, un bărbat chipeş de prin Mehedinţi. M-a ajutat sergentul din toată inima şi după spectacol mi-a adresat rugămintea să mai venim pe front. I-am promis că vom reveni, că ne vom mai revedea. Însă, chiar în noaptea care a urmat spectacolului,

inamicul a atacat într-un anume punct al frontului şi, după cîte îmi amintesc, s-au dat atunci lupte grele. Nu ştiu cum şi de ce, mă gîndeam mereu la sergent, ros de o presimţire. A doua zi dimineaţă, în curtea casei unde rămăsesem peste noapte, răniţii au fost aduşi pe tărgi, pentru a li se da primul ajutor. Pe una din ele, un rănit acoperit cu o foaie de cort, stătea nemişcat. Am fost împins de curiozitate spre acea targă şi, ridicînd colţul foii de cort, am rămas înmărmurit. Aveam în faţă pe falnicul sergent care, cu o seară înainte, trăise atît de intens spectacolul, iar acum îşi dormea somnul de veci. Rugămintea lui de a ne revedea nu se va mai împlini niciodată. Am tras încet la loc colţul foii de cort şi în acel moment am simţit că ceva se rupsese în mine. Nu-mi aduc aminte numele sergentului, dar toţi cei care l-am cunoscut îl păstrăm viu în suflete. El continuă să trăiască printre noi ca un simbol, aşa cum trăiesc toţi cei căzuţi vitejeşte pe cîmpul de luptă."

Am încheiat citatul.

— M-aţi emoţionat... Vă asigur că faptele s-au petrecut aidoma. Le puteţi reda întocmai şi în cartea ce intenţionaţi s-o realizaţi.

— Vă mai amintiţi numele aşezării unde a avut loc această dramatică întîmplare ?

— Din păcate, nu. Dar, în orice caz, foarte aproape de front... Vreau să reţineţi că dădeam foarte multe spectacole, atît aproape de linia întîi, cît şi în spatele frontului, apoi pe la spitalele militare... În această toamnă din Vest, formaţia noastră, în general, era la dispoziţia Armatei 1, al cărei comandant era generalul Macici.

— Tovarăşe Brezeanu, o formaţie artistică are întotdeauna şi un conducător. Cine era conducătorul colectivului dumneavoastră ?

— Vreţi să spuneţi comandantul ? Era actorul Ionescu-Ghibericon. Cumula cîteva funcţii : regizor, interpret şi comandant..., căci eram militari.

— În uniforme ?

— Da, în uniforme.

— Dorina Drăghici purta și ea uniformă ?

— Desigur. De-altminteri, și celelalte femei din formații purtau uniforme. În spectacol apăreau și cîteva dansatoare.

— Ce program avea un asemenea spectacol ?

— Asemănător unui spectacol de estradă : poezii, cîntece, dansuri, numere de jonglerii sau de scamatorii, scheciuri — un spectacol care să descrețească frunțile militarilor.

— Cine și cu ce se deschidea spectacolul ?

— Mie îmi revenea sarcina de onoare de a deschide spectacolul cu o poezie patriotică.

— Unde aveau loc spectacolele ?

— Pe unde se nimerea și cum se nimerea. Uneori mai găseam cîte o sală cu scenă. Alteori improvizam o scenă unind mai multe mese. Nu întotdeauna scena era obligatorie. Spectatorii făceau roată în jurul nostru și „scena" era gata. Ne-am înfățișat și răniților. Aici, reacția spectatorilor era variată. Unii ne suportau, alții nu...

— Cu ce ați călătorit spre front și pe linia frontului ?

— Cu un autobuz... Ministerul de Război ne pusese unul la dispoziție.

— Ce alte amintiri mai aveți din acel turneu ?

— La Cegléd, orașul fiind eliberat de curînd, au asistat și locuitorii orașului — mai ales femei și copii... Au trăit și ei un moment de destindere... Îmi amintesc apoi de căldura cu care am fost primiți la comandamentul Armatei 1. La spectacol a asistat și generalul Macici, care nu s-a mulțumit numai să ne felicite, dar în onoarea artiștilor sosiți pe front a oferit o masă pe care, de altfel, a prezidat-o.

— Printre amintiri nu cumva păstrați și una mai puțin... actoricească ?

— Cum să nu... Am văzut-o pe Dorina Drăghici în postura unei artileriste. Ajunseserăm cu spectacolele foarte aproape de pozițiile artileriștilor. Un comandant de baterie sau de divizion, asta nu-mi amintesc prea bine, a poftit-o pe populara cîntăreață să deschidă focul. Adică să

tragă de șnurul declanșator. Ne adunaserăm cu toții în preajma acelui tun. Servanții au vîrît obuzul pe țeavă. Venise rîndul Dorinei Drăghici să-și îndeplinească... misiunea. A apucat șnurul, dar puterile n-o prea ajutau. A tras o dată... de două ori... Abia a treia oară a reușit, însă, din pricina efortului, a căzut pe spate, stîrnind hazul și... aplauzele „spectatorilor".

— Tovarășe Constantin Brezeanu, vă mulțumesc nu numai în numele meu, ci și al viitorilor cititori ai cărții.

DOCUMENTE

— extrase —

Marele Stat-Major al Armatei

C o m u n i c a t

asupra operațiunilor din ziua de 28 decembrie 1944

[...] La est de Budapesta, trupele noastre, trecînd la atac, în legătură cu forțele aliate sovietice, au străpuns adînc apărarea inamicului și au ajuns în imediata apropiere a periferiilor orașului.

Au fost cucerite localitățile : Pécel, Rojoscsaba, Rákosliget, Nagytarcsa și Kistarcsa.

N o t ă t e l e f o n i c ă

Zefirul *

către

Veronica **

Raport operativ nr. 348 din 29 decembrie 1944, ora 19

[...] **7. Diverse :**

În zilele de 27 spre 28 decembrie s-au distins următoarele unități și comandanți :

a) Colonelul Rusu Virgil, comandantul Regimentului 1 dorobanți, care, cu cele două batalioane ale sale și cu (batalionul) 2 din Regimentul 26 dorobanți, în cursul

* Denumire codificată a Corpului 7 armată.

** Denumire codificată a Marelui Stat-Major.

zilei de 27 decembrie, după lupte grele şi eroice eforturi, a reuşit să pătrundă şi să cucerească unul din bastioanele întărite în zona de sud-est Kerepes, ce formau centura de apărare a Budapestei, iar în cursul nopţii de 27 spre 28 decembrie, printr-o înaintare viguroasă şi asalt îndrăzneţ, a cucerit localitatea Kistarcsa, deschizînd astfel drumul armatei române spre Budapesta

MĂRTURII

■ Colonel în rezervă Virgil Rusu, fost comandant al Regimentului 1 dorobanţi

Pe scurt, iată cum s-au petrecut faptele. În seara zilei de 27 decembrie 1944, o ceaţă densă s-a întins de-a lungul frontului ca o perdea de fum. Ei bine, tocmai ceaţa asta nesuferită, îmbibată cu pulbere, mi-a sugerat ideea unui atac de noapte prin surprindere. Adică să încerc să reuşesc, la adăpostul întunericului şi al ceţei, ceea ce nu izbutisem zile în şir, pe lumină. Ar fi fost un atac pornit din proprie iniţiativă şi pe deplina mea răspundere. Într-un cuvînt, nu raportasem încă diviziei gîndul ce nu-mi dădea pace. Intra în competenţa mea. Nu am trimis însă în acest atac de noapte ostaşi istoviţi în luptele purtate pînă atunci, ci pe cei ţinuţi în rezervă... pe ostaşii companiei a 2-a. Ideea mea a fost înţeleasă : împlinirea ei se baza pe elementul surpriză. Inamicul, în ultima vreme, se obişnuise cu gîndul că românul atacă numai la lumina zilei, noaptea preferînd să mănînce în tihnă o ciorbă caldă, să-şi odihnească mădularele... Aşa că şi el, vrăjmaşul, trecea la un program de noapte nu prea diferit de al nostru.

A urmat ceva greu de descris... Compania a 2-a s-a apropiat pe nesimţite de poziţiile inamicului şi l-a atacat aşa cum îi cerusem. Ce îi cerusem ? Să cucerească doar dealul şi să-l menţină. Şi ce-a ieşit ? Surpriza atacului de noapte, pentru inamic, a fost atît de neaşteptată, încît, intrînd în panică, acesta s-a retras fugind în dezordine, antrenînd în panică şi unităţile de rezervă, care, într-o situaţie ca asta, aveau misiunea să-i vină în ajutor şi să ne răpească posibilitatea de a dezvolta succesul...

Tot înaintînd, ne-am pomenit într-o pădure. Într-o asemenea conjunctură nu e suficient să posezi o hartă, o busolă și îndrăzneală. Am dat de casa unui pădurar. Nu era părăsită. Pădurarul ne-a dat un ghid care nu ne-a înșelat. În dimineața zilei de 28 decembrie, ostașii mei au pătruns în comuna Kistarcsa, au eliberat-o și au pornit mai departe în urmărirea inamicului. Ne-am oprit în fața unei alte comune — Nagytarcsa... Pentru eliberarea ei s-a dat o luptă violentă, dar, ivindu-se posibilitatea de a manevra localitatea, l-am silit pe vrăjmaș, care ne sesizase stratagema, să se retragă spre Cinkota. Aș vrea ca denumirea acestei localități să fie reținută. Aici ne-am lovit de o împotrivire organizată... Studiind harta și terenul, am ajuns, împreună cu statul meu major, la concluzia că, cu cît ne vom apropia mai mult de barajul de sîrmă ghimpată, cu atît ne va fi mai ușor să asaltăm localitatea. În ziua de 29 decembrie am atacat puternic, cu tot regimentul. Către ceasul înserării, ne aflam de-acum, pe alocuri, la vreo 50 de metri de sîrma ghimpată. Poate că civilii — civilii de astăzi — nu vor înțelege însemnătatea atacului povestit mai sus, dintr-o noapte cețoasă, dar, la un moment dat se credea că, după atîtea săptămîni de lupte grele in pusta ungară, nu vom reuși, cu forțele de care dispuneam, să ne croim drum spre Budapesta.

Dimineața zilei de 30 decembrie ne-a găsit deci în fața Cinkotei, pregătiți pentru atacul decisiv. Dorobanților mei le revenea misiunea cea mai grea : să atace frontal. Dinspre sud urmau să intre în acțiune infanteriștii Diviziei 19 infanterie. Era o dimineață cețoasă, ceea ce ne-a permis să manevrăm prin surprindere, cu succes. În aceste momente de foc a căzut eroic unul dintre cei mai curajoși ofițeri ai regimentului, locotenentul Gheorghe Sâlniceanu — în prezent, în Craiova, o stradă îi poartă numele.

Efortul ostașilor a fost încununat de succes : după aproape două ore de lupte, localitatea Cinkota era eliberată... Am fi putut dezvolta succesul, dar un ordin ne cerea să sistăm orice acțiune pînă la noi dispoziții. Explicația am aflat-o ceva mai tîrziu [...]. Ostașii și comandanții au fost felicitați de comandantul Corpului 7 armată și, drept recompensă pentru efortul făcut, au

fost înlocuiți din linia întîi și retrași în comuna Nagytarcsa, la refacere.

Noaptea de Anul Nou 1945, cum ar veni Revelionul, eu și cu unitățile mele am petrecut-o nu în linia întîi, ci retrași în rezerva diviziei, la odihnă. La Nagytarcsa, cele mai multe case erau întregi, așa că Revelionul l-am petrecut sub un acoperiș străin, totuși acoperiș. Ne-am adunat în jurul unei mese, ce-i drept străină, dar totuși masă... Eram — mă refer la ofițerii mei din comandament — militari de carieră, căliți în război. În așteptarea miezului nopții, s-ar fi cuvenit să fim relaxați. Nu eram... Mimam relaxarea. Știam că după uciderea celor doi parlamentari ruși de către unguri și germani, nici vorbă ca Budapesta să se predea fără lupte. Și mai știam un „mic amănunt", că „ora H" a operațiunii fusese stabilită pentru 1 ianuarie 1945... prima zi a Anului Nou. Inevitabil... Ne priveam în ochi cu aceeași întrebare încărcată de dorul de cei de acasă. [...]

■ Sublocotenentul în rezervă Gheorghe Dănescu, fost comandant al plutonului de transmisiuni din Regimentul 1 dorobanți (II)

Colonelul Virgil Rusu a fost comandantul meu și l-am cunoscut foarte bine : un om energic, hotărît, sever, drept, găsind pentru fiecare subaltern un cuvînt de îmbărbătare.

Eu, fiind cu transmisiunile pe unitate, pot afirma că am fost umbra colonelului Rusu. Bineînțeles, cu centrala telefonică și cu legăturile telefonice, în sus către divizii, în jos către batalioane. Îl însoțeam și în linia de foc cu telefoanele...

Ne apropiam de Budapesta. Îmi dădeam seama după rapoartele operative. Luptele erau crîncene. Numai în ziua de 27 decembrie 1944, dorobanții noștri au dat cinci asalturi consecutive pentru cucerirea unei singure poziții. Nu m-am dezlipit nici măcar o clipă de comandant, care, în tot cursul bătăliei, se afla la postul său înaintat. Ataca, îmi amintesc, batalionul 1 susținut de batalionul 2. Iar în rezervă se găsea batalionul 3. Abia al cincilea atac a frînt apărarea vrăjmașă și inamicul a început să se retragă. Noi, după el, în urmărire, ca să nu-i dăm posibili-

tate să se întărească pe alte poziții. Însă pozițiile dușmanului erau pregătite dinainte și cu multă știință militară.

Surpriza s-a conturat destul de repede. După o înaintare de circa doi kilometri, dorobanții n-au mai întîmpinat nici o rezistență. În urma lor veneam și eu cu căruța, cu centrala, bobinele, aparatele. Mergeam în pace și credeam că ne-a pus Dumnezeu mîna-n cap. Subunitățile se regrupaseră pe companii, batalioane. Mărșăluiau, astfel, obosite, mulți ostași dormeau de-a'n picioarelea. Fenomen frecvent în război. După alți cîțiva kilometri de liniște, am nimerit în bătaia neașteptată a inamicului. Înaintarea s-a transformat în retragere. Ba, pe alocuri, cum se întîmplă pe front nu rareori, a izbucnit panica... Retragerea a fost, în cele din urmă, oprită la marginea unui sat.

Ce s-a întîmplat cu mine, cu plutonul meu, cu căruța ? Sesizînd că inamicul, după ce ne-a surprins cu focul său, va contraataca cu infanterie pentru a recuceri poziția pierdută, am luat hotărîrea să-mi aleg un loc mai potrivit și să încerc să întîrzii cît mai mult înaintarea inamicului. Am expediat căruța în spate, la punctul de comandă al regimentului, trăgînd după ea un fir. Iar pe cei șapte soldați din pluton i-am organizat într-o mică linie de foc. Ei bine, cu cei șapte ostași l-am ținut în loc pe inamic aproape toată ziua. Cu chiu, cu vai, prin centrala diviziei, am prins legătura cu comandantul regimentului, pentru a-i raporta situația. Mi-a ordonat : „Rămîneți mai departe pe loc... Trimit o companie să vă înlocuiască."

Într-adevăr, la adăpostul întunericului am fost înlocuiți, iar eu și ai mei am revenit teferi la punctul de comandă al regimentului. A doua zi, de dimineață, ordin să ne ridicăm iarăși la atac. Din nou surpriză. În cursul nopții inamicul se retrăsese, de astă-dată pe noi poziții, identificate de cercetare. Apărarea asta trebuia dată peste cap. După primul atac, inamicul și-a descoperit ascunzătorile și, mai ales, forța de foc. De pe o înălțime, urmărind replica inamicului, colonelul Virgil Rusu a hotărît să anuleze ordinul de atac. Cum nu existau suficienți agenți de legătură, m-a trimis și pe mine la comandantul celei mai depărtate companii cu ordinul verbal de oprire a atacului și de întărire a dispozitivului de luptă, folosindu-se cît mai bine terenul. O să înțelegeți abia acum de ce, din toate

atacurile văzute și trăite, pe ăsta de la poalele Budapestei nu-l pot uita. Înaintam în salturi scurte... mă tîram... iarăși executam salturi... lăsam în urmă sute de metri... Am ajuns, în fine, la comandantul companiei. Cu el mai erau încă 13 ostași. Am transmis ordinul și am plecat. Dar n-am mai apucat să ajung înapoi. Poziția a fost supusă unui bombardament de aruncătoare. Exploziile proiectilelor mă năuciseră. Stăteam cu nasul vîrît în pămînt și îmi așteptam deznodămîntul. N-aș putea să apreciez cîte minute a ținut acest bombardament. Mie mi s-a părut o veșnicie. Tragedia am constatat-o cînd m-am răsucit să mă uit în jur. Eram singurul rămas în viață. M-am tîrît de la un cadavru la altul... Mă mir și astăzi cum de nu mi-am ieșit din minți. Am numărat paisprezece cadavre sfîrtecate. Îngrozit, am început să mă retrag către comanda regimentului. Cred că inamicul mă reperase, căci a început să mă vîneze tot cu proiectilele de aruncătoare. Exploziile se apropiau de mine. Schijele îmi ciuruiseră mantaua, căciula. La un moment dat — cred că mă îndepărtasem cu vreo 500 de metri de locul unde lăsasem cei paisprezece morți — o nouă explozie m-a făcut să-mi pierd cunoștința. Într-un tîrziu, cînd am făcut ochi, am descoperit că eram îngropat de viu. Am avut nevoie de aproape două ore ca să mă smulg din strînsoarea pămîntului. Cînd m-am văzut pe picioare, nu mi-a venit să-mi cred ochilor. Se înserase, iar peste cîmpul de luptă se așternuse o tăcere mormîntală. Am pornit-o clătinîndu-mă într-acolo unde eu bănuiam a fi postul de comandă. Ca și în alte multe dăți, am avut un dram de noroc. Mi-au tăiat calea doi camarazi. Fuseseră trimiși de comandantul regimentului să-mi ridice... cadavrul. Mă urmărise cu binoclul și văzuse cum explozia mă doborîse și mă acoperise cu pămînt. Mare i-a fost bucuria cînd m-a văzut întreg. M-a îmbrățișat, iar eu m-am simțit în brațele lui ca un copil la pieptul tatălui său.

Hm !... Revelionul ? ! Fie, să-l numim și așa !... Unde m-a găsit ? La Nagytarcsa, la refacere cu întregul regiment. Sosiseră din țară delegați ai Crucii Roșii să ne împartă daruri — pachete cu flanele călduroase, pantaloni de corp, cu bomboane și biscuiți, cu cîte o sticluță de coniac ori de lichior. Pachetele ni se înmînau o dată cu o urare ti-

părită în ţară. Ne-am bucurat ca nişte copii şi, ca bucuria să fie deplină în fiece unitate, s-au organizat „ospăţuri de Anul Nou". Am ronţăit biscuiţi, am băut coniac, lichior.

Seara, către orele 19, s-a primit ordin ca toţi ofiţerii să se prezinte la postul de comandă al regimentului, unde colonelul Virgil Rusu a dat o mică „petrecere", tot cu biscuiţi şi coniac. Asta ne-a fost „Revelionul". Comandantul ne-a urat „La mulţi ani!" şi „Noi victorii!". Dar tot cu prilejul acesta ne-a adus la cunoştinţă că încă în acea noapte „refacerea" va lua sfîrşit şi ne vom pune în marş spre linia de foc, Divizia 2 infanterie reprezentînd rezerva Corpului 7 armată. Trebuie să fi fost în jurul orei 22 cînd comandanţii de batalioane şi companii s-au înapoiat la unităţile lor pentru a ne pregăti să întîmpinăm Anul Nou pe cîmpul de luptă.

În ce mă priveşte, am verificat legăturile telefonice ale centralei telefonice cu divizia, cu batalioanele şi companiile.

Exact la miezul nopţii ne constituiam în dispozitiv de luptă. O rachetă cu trei stele roşii a vestit nu numai intrarea în Anul Nou, ci şi intrarea în noi operaţii, ce aveau să culmineze cu luptele de stradă din Budapesta.

■ Locotenent-major în rezervă Radu Raita, fost ofiţer observator şi cu transmisiunile în Regimentul 1 artilerie (I)

Să încep cu acţiunile din apropierea Budapestei. Eram artilerist observator în Regimentul 1 artilerie grea motorizată, unitate în subordinea Corpului 7 armată.

Pînă a ajunge la Isaszeg şi Cinkota şi periferiile Budapestei, noi am avut de înfrînt o puternică rezistenţă din partea inamicului în pădurea Gödöllö, unde se afla o întinsă rezervaţie de vînătoare a lui Horty. Pentru a ne deschide drum către aceste obiective a fost nevoie să-l dislocăm pe inamic de pe fortificaţiile acestei centuri de apărare. S-a executat un baraj ca la carte de către artileria Corpului 7 armată.

La 25 decembrie 1944 intervenise un moment de respiro şi, pentru că era şi prima zi de Crăciun, ce mi-am zis? „Hai să organizăm o echipă de colindători..." De fapt, ideea îmi venise încă din ajun, dar n-a fost chip s-o înfirip. Aveam

în unitate ostași unul și unul, dezghețați, ageri la minte, din județele Dolj, Romanați, din alte ținuturi. Am avut de unde alege. Am repetat cu ei colinde știute din copilărie, după care am plecat cu colindul mai întîi la comanda divizionului, apoi la cea a regimentului și ne-am oprit și la comanda Regimentului 114 artilerie antitanc sovietic, trecut în subordinea Diviziei române 19 infanterie. Colindătorii mei au provocat surpriză, bucurii. Țin minte că locotenent-colonelul Pavlik, comandantul unității sovietice, ne-a mărturisit că și pe meleagurile lor se mai păstrează datina și ne-a servit cu cîte un pahar de votcă.

În zilele următoare, tunarii români au intrat din nou în acțiune, cu succes, așa că în seara zilei de 30 decembrie 1944 ne aflam în apropierea șoselelor ce intrau în Budapesta.

Divizionul 2 și-a instalat comanda într-o clădire arătoasă. Proprietarul, un bărbat scund, slăbuț, brunet, cu nasul cîrn, avea o nevastă mai voinică, cu o față plină de pistrui. Ne-au primit cu amabilitate, dar și cu neîncredere.

Revelionul '45 l-am făcut sub acoperișul acestei case, ca invitat al comandantului Divizionului 2, maiorul Constantin Iliescu, originar din Craiova, un om de o excepțională capacitate militară și de o rară bunătate sufletească în relațiile cu trupa și ofițerii. La rîndul lor, și aceștia îl respectau, îndeplinindu-i exemplar ordinele. Orice misiune era îndeplinită cu promptitudine.

Nici cu acest prilej n-am neglijat „Plugușorul", pe care isteții mei subalterni îl cunoșteau de parcă ieri l-ar fi învățat. Am mers cu „Plugușorul", cu tradiționalele urări, pe la comandamentul român și cel sovietic. Am creat astfel, ce-i drept pentru un timp scurt, o atmosferă sărbătorească. Urarea : „Fie ca Anul Nou să ne aducă victoria cît mai repede !" era și cea mai frecventă. La miezul nopții am tras cîteva salve de artilerie. Reper : pozițiile inamicului de pe Dunăre.

■ Locotenent-colonel în rezervă Ion St. Dăscălescu, fost ofițer la Biroul 3 operații din Corpul 7 armată (II)

Ultima noapte a anului 1944 ne-a găsit la periferiile Budapestei față în față cu inamicul. Noi, cei din comandamentul Corpului 7 armată, simțeam în sufletele noastre

mîndria de a fi reușit să ajungem prin lupte pînă aici. Era un sentiment care ne dădea noi forțe, noi energii, care ne făcea să avem în continuare, ca și pînă acum, un moral ridicat, determinat în special de dreptatea cauzei pentru care luptam, de căldura cu care ne înconjura întregul popor.

Alături de aceste sentimente de mîndrie patriotică își făcea loc bucuria firească a sosirii nopții de Anul Nou. [...] În acea noapte m-am aflat la postul de comandă al Corpului 7 armată, în Isaszeg. Ne adunasem cu toții într-o cameră simplă, cu cîteva mese. Aici ne-am petrecut Revelionul. A fost un revelion modest, dar plin de o atmosferă caldă, reconfortantă. N-a ținut decît foarte puțin, doar cît a trebuit să ne exprimăm ceea ce simțeam, în acele momente, unul față de celălalt și toți față de viteii noștri soldați și ofițeri din linia întîi. Spre miezul nopții, în ultimele clipe ale anului 1944, comandantul Corpului 7 armată, generalul Nicolae Șova, a dat citire ordinului de zi adresat soldaților și ofițerilor de sub comanda sa cu ocazia Anului Nou 1945. Citez :

„De mai bine de patru luni sînteți în lupte grele, neîntrerupte, pentru doborîrea dușmanului. V-ați îndeplinit pe de-a-ntregul datoria, cu sacrificiul vieții voastre. Din Banat, peste Tisa și pînă la porțile Budapestei ați luptat cu hotărîre și ați învins inamicul. Acum, ultimele lui rămășițe se găsesc încercuite între zidurile Budapestei, fără posibilități de scăpare. [...] Țara întreagă vă este recunoscătoare pentru sacrificiul vostru, iar eu vă adresez cuvîntul meu cald de mulțumire. [...]

Pentru anul care începe — se arăta în încheierea ordinului — vă urez la toți sănătate și izbîndă deplină spre binele Patriei și al vostru, al tuturor. Să terminăm, în acest an, victorioși și cît mai degrabă războiul, pentru a vă întoarce la casele voastre unde vă așteaptă o nouă datorie, aceea a reconstrucției țării. [...] Încă un pas înainte, cu hotărîre, cu vitejie și victoria va fi a noastră !"

■ General-colonel în rezervă Ilie Antonescu, fost comandant al Diviziei 9 cavalerie (I)

Dacă intrarea în foc în fruntea Diviziei 9 cavalerie am trăit-o la 17 decembrie 1944, la Tápiosáp, ultima zi a

anului m-a adus în fața Budapestei, la 31 decembrie 1944, între orele 18 și 22. Divizia 9 cavalerie ducea lupte aprige la aripa dreaptă, respingînd, cu Regimentul 9 călărași și batalionul 1 (Regimentul 31 infanterie a trecut sub ordinele diviziei de cavalerie), ultimul contraatac inamic în fața postului de radio Budapesta de la Határ.

Cînd acele ceasornicului au indicat ora 24 — Revelionul — și Anul Nou 1945 a trecut pragul, comandanții de regimente s-au prezentat la punctul de comandă al diviziei din Rákosliget. Ne-am îmbrățișat, ne-am urat reciproc să ajungem în scurt timp la mult așteptata zi de pace, să trăim mulți ani fericiți. Am ciocnit un pahar de rom cu bucuria unei izbînzi depline și cu gîndul la cei dragi din patrie. De asemenea, am urat tuturor luptătorilor diviziei sănătate și ani mulți fericiți, urare care a străbătut adăposturile și tranșeele bravilor ofițeri, subofițeri și soldați. Eram convinși cu toții că cel mai tîrziu în vara anului 1945 vom obține victoria și mult dorita pace.

În noaptea Anului Nou am avut serios de lucru, statul-major îmi pregătise elementele principale pentru analiza situației tactice și a posibilităților noastre de a duce lupta în oraș potrivit dispozițiilor comandamentului Corpului 7 armată.

Budapesta forma bastionul principal de apărare al trupelor hitleriste și horthyste, bastion care închidea direcția strategică ce ducea în lungul Dunării spre Viena.

■ Locotenent-colonel în rezervă Dumitru Dumitrescu, fost șef al Biroului 3 operații din Divizia 9 cavalerie (I)

Luna decembrie a anului 1944 s-a caracterizat printr-o alternanță de lapoviță și ger uscat, fără prea multă zăpadă. Începînd cam din 12 decembrie, ne-am aflat într-un nesfîrșit atac. Luptele au ținut fără întrerupere pînă în dimineața zilei de 30 decembrie 1944, cînd divizia a fost oprită în fața unei puternice linii defensive sprijinite pe cătunele Forásy și Határ, ce apărau posturile de radio și T.F.F. ale Budapestei.

Fuseserăm opriți, dar atacul se cerea reluat. Așa se face că în dimineața zilei de 30 decembrie îl însoțeam pe generalul Ilie Antonescu la punctul înaintat de comandă

al diviziei. Cu puțin înainte de ora H, primim ordin de la corpul de armată să amînăm atacul pînă la noi dispoziții. Motivul ? Pentru a se evita pierderi de vieți omenești în ambele tabere, precum și distrugerea clădirilor și întreprinderilor din capitala Ungariei, comandamentul sovietic va trimite la nemți parlamentari cu propuneri concrete de capitulare și de predare a orașului, care, la ceasul acela, era încercuit. Rezultatul ? Comandamentul fascist a respins propunerile de capitulare și, sfidînd uzanțele internaționale, a ordonat uciderea parlamentarilor purtînd steagul alb. Ca urmare, noi am reluat atacul. Rezistența inamicului a fost dîrză. Atacurile s-au succedat și în tot cursul zilei de 31 decembrie 1944, pînă către ceasul înserării, cînd, o dată cu cucerirea pozițiilor Forásy și Határ, ne-am pomenit în fața primelor clădiri de la periferia răsăriteană a Budapestei.

În concluzie, ultimele ore ale anului 1944 au găsit unitățile diviziei la marginea capitalei Ungariei, instalate în pozițiile părăsite de inamic.

Am făcut această scurtă introducere cu scopul de a sublinia eforturile continue timp de 20 de zile (12-31 decembrie 1944), tenacitatea, bravura, dar și starea de oboseală fizică a trupei în momentul pășirii în Noul An 1945.

Revelion — noapte întunecoasă și geroasă. Unitățile se organizau și se întăreau în poziția inamicului, cucerită cu atîtea jertfe. Gînduri frumoase pentru cei dragi de acasă și multe, foarte multe gînduri pioase pentru camarazii care nu vor mai fi lîngă ei atunci cînd ceasul va marca începerea anului 1945.

Se stabilesc efectivele, se reorganizează subunitățile. Se instalează elemente de siguranță, căci un contraatac inamic în noaptea de Anul Nou nu este exclus. O parte din soldați se odihnesc. Odihnă relativă, ca la război.

Se iau măsuri pentru a se servi hrană caldă, îmbunătățită pe cît posibil. În cursul zilei, cît a ținut atacul, nu s-a mîncat, căci în încleștarea cu inamicul nu ai acest răgaz.

La miezul nopții se transmite tuturor militarilor urarea comandantului diviziei : „La mulți ani, și victorie deplină !"

La postul de comandă al diviziei — o casă părăsită la liziera de nord-vest a localității Rákoskeresztúr — activitatea este intensă. Se primesc rapoartele unităților, se raportează mai departe la Corpul 7 armată. Fiecare ofițer aparținînd statului-major al diviziei, precum și șefii de birouri își pun la punct documentația cu modificările rezultate din operațiile zilei.

Sîntem deci absorbiți de probleme specifice și s-ar părea că întregul stat-major a uitat că peste cîteva ore vom păși într-un an nou. Către orele 23 sosește ordinul de operații al corpului armatei : se prevede continuarea ofensivei pentru eliberarea Budapestei. Cu începere de la 1 ianuarie 1945, ora 11. Ca prim obiectiv al Diviziei 9 cavalerie, eliberarea cartierelor Kőbánya și Rákoshegy.

Pe baza hotărîrii luate de comandantul diviziei, trec la redactarea ordinului de operații. Trebuie să lucrez cît se poate de repede, deoarece domnul general Ilie Antonescu a convocat camandanții de regimente cu scopul de a le mulțumi pentru rezultatele obținute și a le înmîna personal ordinul privind declanșarea operației, de asemenea, pentru a le face urări cu ocazia Anului Nou.

Anul Nou 1945. Toți ofițerii statului-major al diviziei fac roată în jurul comandantului. În cuvinte pline de entuziasm și de afecțiune, domnul general ne mulțumește pentru contribuția fiecăruia dintre noi la șirul de succese ale diviziei, ne urează sănătate și fericire și noi succese militare în anul care începe. În continuare, maiorul Baboianu ne rezervă o surpriză : a procurat cîteva sticle de vin. Se ciocnește pentru victoria deplină asupra fascismului, după care generalul ne îmbrățișează.

Către ora 1,30 sosesc și comandanții de regimente. Nou prilej pentru urări reciproce și pentru a închina un păhărel de coniac — de data aceasta din zestrea generalului. Se păstrează un moment de reculegere în memoria ostașilor, ofițerilor și subofițerilor pentru care noul an nu a mai venit. În scurtul răgaz ce-l avem, evocăm situații din cursul ultimei zile a anului, ne mărturisim gînduri de viitor. A urmat apoi expunerea situației inamicului și a misiunii diviziei și a fiecărui regiment în atacul asupra Budapestei. S-a insistat foarte mult asupra specificului

luptelor într-un oraș mare, asupra constituirii unităților de asalt. Convocarea a luat sfîrșit în jurul orei 3, cînd comandanții de regimente se întorc la unități să-și pună în temă subordonații.

Comandantul diviziei a dispus ca ofițerii statului-major să-și încheie cît mai repede documentele necesare primului atac al anului 1945, după care să se treacă la odihnă obligatorie. Am pregătit hărțile, am controlat dacă s-a instalat centrala și legăturile telefonice la postul înaintat de comandă, unde, în dimineața zilei, urma să-l însoțesc pe comandantul diviziei.

Am dormit îmbrăcat, pe un pat improvizat și cu telefonul la cap. Era aproximativ ora 4 din ziua de 1 ianuarie 1945. Începea un nou an de război, dar și ultimul.

■ File din „Jurnalul de operații" al Diviziei 9 cavalerie scrise de locotenent-colonelul în rezervă Dumitru Dumitrescu, pe atunci maior :

1 ianuarie 1945

La ora 11, se reia atacul cu toate unitățile în linie. La 12,30, inamicul a început să cedeze în fața presiunii noastre. Mișcarea continuă în lungul șoselei, întîmpinînd de data aceasta rezistențe mai slabe din partea inamicului.

La ora 16,30, unitățile au ajuns la primele acoperiri nord Köbánya, unde au început să primească din nou foc puternic. După o nouă regrupare a regimentelor se reia mișcarea și la ora 18 se ajunge cu primele elemente pe linia șosea-cota 120. Mișcarea continuă spre vest, însă se primește un foc puternic pe tot frontul, ceea ce obligă unitățile noastre să acționeze numai pe detașamente mici. Acțiunea a durat în tot cursul nopții.

■ Colonel în rezervă Aurică Sitaru, fost șef al Biroului 3 operații din Divizia 19 infanterie (II)

Prima „bornă" din anul victoriei, 1 ianuarie 1945, pentru noi, cei din Divizia 19 infanterie, a fost o zi de luptă ca oricare alta. Eram, totuși, fericiți că trecuserăm o dată cu începutul de An Nou dincolo de porțile Budapestei. Într-adevăr, un eveniment de seamă.

[...] Ne gîndeam cu inima strînsă la cei căzuți pînă acum, la eroii noștri care își vărsaseră sîngele în numele

libertății și care nu mai apucaseră această zi de An Nou. Gîndul fiecăruia zbura și spre casă, spre cei dragi din țară. Ne încerca pe toți aleanul și pe mulți, pe foarte mulți, oboseala.

Trecînd în noaptea aceea de hotar dintre ani din adăpost în adăpost, din clădire în clădire — frontul avea aci, în marele oraș, o conformație cu totul nouă, pe care n-o mai întîlnisem —, priveam chipurile trase, slăbite ale oamenilor și parcă îmi părea rău, parcă mă simțeam vinovat ca unul ce știam că nu voi avea prea mult răgaz, întrucît, se hotărîse deja de cu seară, în zori aveam să reluăm atacul.

A fost un „revelion" tăcut, pe care fiecare l-a petrecut amintindu-și și sperînd.

Rîndurile ce urmează privind sus-amintitul „revelion" tăcut au fost scrise în „Jurnalul de operații" al Diviziei 19 Infanterie chiar de mîna colonelului în rezervă Aurică Sitaru, pe atunci căpitan.

1 ianuarie 1945

Pentru ziua de 1 ianuarie 1945, ordinul nr. 81 al corpului de armată prevede continuarea atacului pentru a pătrunde în cartierele Budapestei [...]. Patrulele noastre de recunoaștere, împinse înainte în timpul nopții și către ziuă, au reușit să se infiltreze prin golurile inamicului și să manevreze rezistențele inamice. În urma acestor manevre, inamicul parte a fost făcut prizonier, parte s-a retras în dezordine.

Rezultatul acestor succese a fost antrenarea grosului după patrule și, dintr-un atac montat, așa cum se plănuise în seara zilei de 31 decembrie 1944, acesta a luat aspectul unui atac din mișcare, continuîndu-se a se manevra rezistențele inamice [...]. Inamicul, pentru a ne produce cît mai mari pierderi și a ne și întîrzia, întrebuințează toate procedeele posibile. Face uz pe scară întinsă de cîmpurile de mine. Astfel înaintînd, trupele diviziei au reușit să cucerească pădurea Luska, cota 127 și creasta de la sud-est de această cotă. Cu această ocazie s-au capturat foarte mulți prizonieri și materiale.

SCRISOARE

■ Expeditor : locotenent-colonel în rezervă Ioan Babeu-Gârbu, fost şef al Biroului 3 operaţii din Regimentul 96 infanterie, Divizia 19 infanterie (III)

Dacă ordinele primite de la eşaloanele superioare nu ar fi fost prevăzute şi cu data emiterii lor, poate că nu am fi ştiut că e Anul Nou. Eram atît de încleştaţi de inamic, încît întreaga noastră fiinţă era stăpînită de modul cum ne vom putea îndeplini misiunea, care nu era deloc uşoară. Născoceam zeci de ipoteze, de planuri, de idei, cîntărindu-le şi alegînd pe cea pe care o consideram că are mai multe şanse şi ne va produce mai puţine pierderi. Informaţiile cu privire la inamic erau incomplete, ameninţările veneau din toate direcţiile. Recunoaşterile făcute prin luptă ne-au edificat oarecum asupra cuiburilor de rezistenţă din faţă, ce s-au înmulţit însă considerabil cînd a început atacul.

Cu toate acestea, la ora 24 din noaptea de 31 decembrie 1944, comandantul Regimentului 96 infanterie, colonelul Mihail Gheorghiu, a luat receptorul din mîna centralistului şi a felicitat batalioanele şi pe toţi luptătorii regimentului, urîndu-le : „Viaţă lungă, sănătate şi izbîndă asupra inamicului !". Avea ochii plini de lacrimi. Cine ştie ce era, la ora aceea, în sufletul său ! Mai mult ca sigur că îşi presimţea sfîrşitul.

În dimineaţa zilei am plecat la atac.

CONVORBIRE

■ Interlocutor : locotenent-colonel în rezervă George Ursoiu, fost comandant de baterie obuziere în Regimentul 7 artilerie grea (II)

— **Am reţinut că noaptea de 23 August 1944 v-a găsit pe frontul din Moldova. Unde v-a găsit ultima noapte a anului 1944 ?**

— La marginea Budapestei.

— Vă mai amintiţi în ce condiţii aţi „petrecut" Revelionul '45 ?

— Dacă supravieţuieşti unei conflagraţii, aşa ceva nu se uită pînă la moarte. Anul Nou 1945 l-am „petrecut" la etajul întîi al unei clădiri, unde-mi instalasem observatorul, deoarece bateriile erau în linie de tragere, adică în luptă. Vedeam prin binoclul meu de artilerist panorama Budapestei. Era primul mare oraş pe care-l scrutam ca observator artilerist. O panoramă care m-a înfricoşat, căci m-am gîndit la cei care îşi vor jertfi viaţa pentru a elibera o asemenea cetate.

— Cine mai era în observator cu dumneavoastră ?

— Plutonierul Braia, sergentul-major Sonea Mircea şi sergentul Dăncilă Gheorghe.

— Aţi avut deci cu cine să vă îmbrăţişaţi şi cui să spuneţi „La mulţi ani"...

— A fost un „Revelion" pe cinste. Am improvizat o „masă sărbătorească". Am avut şi invitaţi.

— Glumiţi ?

— Noi eram la etaj, cu telefoanele şi cu aparatele optice, iar jos, la subsol, se ascundeau de război stăpînii casei, soţ şi soţie, oameni mai în vîrstă. I-am invitat să „petreacă" Revelionul cu noi. Au venit, dar erau înspăimîntaţi. Puţin mai tîrziu, după un păhărel de rachiu şi o farfurie cu mîncare caldă, au prins curaj şi au început să zîmbească. Eram convinşi că intrăm în ultimul an de război.

— Nimic nu v-a tulburat „petrecerea" ? Eraţi doar pe linia frontului, ca observator.

— Cu cîteva minute înainte de miezul nopţii, exact în acele clipe cînd acasă stingeam luminile şi ne uram „La mulţi ani !", m-a chemat regimentul la telefon şi mi-a ordonat ca bateriile să salute sosirea Anului Nou 1945 trăgînd o salvă pe poziţiile inamicului. Aşa a început 1945... Cîteva ceasuri mai tîrziu, trupele române ale Corpului 7 armată se ridicau împreună cu cele sovietice la asaltul Budapestei, apogeul operaţiei „Budapesta".

Veronica *
către
Coroana **

Raport operativ special
1 ianuarie 1945, ora 18,30
(propunere pentru comunicat special)

În ziua Anului Nou 1945, trupele Armatei 1 române, în strînsă colaborare cu marile unități sovietice, după ce au sfărîmat ultima centură de apărare, au pătruns în Budapesta cu corpul de armată al generalului Șova Nicolae, ale cărui brave divizii, comandate de generalii Lăcătușu Mihail, Antonescu Ilie și Voicu Mihail, duc în aceste momente lupte de stradă spre centrul capitalei maghiare.

În aceeași zi, cu corpul de armată al generalului Boițeanu Ion, după ce s-a traversat complet prin lupte grele regiunea muntoasă din nordul Ungariei, s-a atins cu vînătorii de munte comandați de generalii Mociulschi Leonard și Iordăchescu Constantin rîul Ipel (Eipel), continuîndu-se atacurile pe teritoriul cehoslovac.

Comandantul Armatei 1
General de corp de armată NICOLAE MACICI

Șeful Secției a 3-a
Locotenent-colonel D. PANAITESCU

Nr. 45221 din 1 ianuarie 1945

* Denumirea codificată a Armatei 1.
** Denumirea codificată a Marelui Stat-Major.

PARTEA A TREIA

1

Raportul locotenentului în rezervă Dan Satmari, a cărui copie am găsit-o în „sicriașul" lui Corneliu Cara laolaltă cu alte documente, mărturii, amintiri, debuta astfel :

La începutul lunii noiembrie 1944 — nu pot preciza data, dar nu cred să fi trecut două săptămîni de la forțarea Tisei — am fost chemat de către domnul maior Mihnea Voievozeanu, șeful Biroului 2 al diviziei. (Ne aflam cantonați în localitatea D...) La capătul unei convorbiri care a durat mai bine de o oră, domnul maior m-a întrebat dacă aș fi de acord să plec într-o misiune plină de riscuri în spatele frontului inamic, la o mare adîncime. Mi-a explicat în linii generale obiectivele misiunii. Nu a pronunțat nici un nume de localitate, însă din cuvintele „la o mare adîncime" am dedus că se avea în vedere un raid în capitala Ungariei.

Introducerea lui Satmari corespundea adevărului. Prima pagină a misiunii *Astoria* a fost scrisă la puțin timp după ce trupele Corpului 7 armată trecuseră pe malul vestic al Tisei și declanșaseră primele lupte pe direcția Budapesta. Mai întîi însă aș dori să povestesc cine-i autorul acestui misterios raport. Misterios. deoarece unicul exemplar al raportului întocmit de Satmari, la cererea mea, îl distrusesem chiar eu, cu mîinile mele. Dan Sat-

mari se născuse într-o familie de ţărani în judeţul Arad. Fiind bun la carte, fusese înscris să urmeze cursurile unei şcoli normale, de pe băncile căreia ieşise învăţător. Dacă ţin bine minte, n-a profesat decît un an în comuna sa natală, după care a fost mobilizat şi trimis la o şcoală de ofiţeri de rezervă. Gradul l-a obţinut în vara anului 1944, iar botezul focului l-a trăit în luptele din Transilvania. Atunci l-am cunoscut. Trecusem pe la punctul de comandă al regimentului din al cărui efectiv făcea parte pe cînd interoga un maior ungur, stat-majorist, care susţinea că generalul Hans Friessner vizitase de curînd poziţiile trupelor ungare şi-şi manifestase făţiş nemulţumirea faţă de starea de spirit ce domnea pe front în rîndurile soldaţilor unguri. Mai susţinea prizonierul că ar putea să ne fie călăuză pe drumurile ascunse ce duc către cartierul general al lui Hans Friessner, comandantul grupului de armate germane din Ungaria. Bineînţeles, dacă am fi căzut la o anumită învoială. Îndeobşte, cînd era vorba de Friessner, nu acceptam nici un fel de tîrg. Agenţi versaţi ai Corpului 7 armată, infiltraţi în spatele inamicului, urmăreau îndeaproape mişcările comandamentului.

Încă de la bun început, locotenentul Satmari îmi făcuse o impresie bună. Poseda multe calităţi, printre altele vorbea maghiara la perfecţie. Am cerut imediat să fie mutat la divizie, ca translator, sarcină de care, ulterior, s-a achitat ireproşabil şi cu inteligenţă. Ce mai, l-am apreciat încă din primele ore ale colaborării noastre; traducea bine, nuanţat, era perspicace, dejuca stratagemele unor prizonieri, întindea capcane, realiza conexiuni şi emitea ipoteze interesante, vrednice de a fi luate în considerare. Într-un cuvînt, avea stofă de ofiţer de informaţii, iar activitatea sa desfăşurată cu tact şi răbdare a ajuns, în cele din urmă, să mă elibereze de povara unor interogatorii. Îmi solicita prezenţa doar atunci cînd la orizont se contura un caz interesant, o informaţie inedită ce merita atenţie pentru a fi fructificată.

După forţarea Tisei, devenise evident că trupele Corpului 7 armată vor participa mai departe, alături de cele sovietice, la luptele pentru eliberarea Budapestei. Perspectiva unei astfel de operaţii militare de anvergură nu putea să nu mă îngrijoreze. Obligaţia mea principală

— desigur şi a altor şefi de birouri 2 — era să furnizez statului-major al diviziei informaţii cît mai variate şi mai complete din zona frontului şi, în acest scop, să-mi împing agenţii mobili în adîncime şi pe spaţii cît mai mari, dar care rareori depăşeau cincisprezece kilometri. Fără îndoială că a intui încă de pe atunci evoluţia luptelor dincolo de Tisa — pe direcţia Budapesta — era cam hazardant.

Operaţia „Budapesta" a debutat la 29 octombrie 1944. Data nu e întîmplătoare. Cel puţin aşa rezultă dintr-un fragment care a fost extras din memoriile mareşalului Rodion Malinovski, comandantul Frontului 2 ucrainean, fragment extras de Corneliu Cara din volumul „Memorial de război". Scriitorul îmi indica şi paginile : 472-473.

„Este cazul să facem aici o mică digresiune şi să prezentăm cititorilor o convorbire semnificativă, după părerea noastră, dintre comandantul suprem [al forţelor armate sovietice] I. V. Stalin şi comandantul Frontului 2 ucrainean. Această convorbire a avut loc în ajunul ofensivei Armatei 46 asupra Budapestei, care a început, după cum am arătat mai sus, la 29 octombrie.

Comandantul suprem :

— Este necesar ca dumneavoastră, în cel mai scurt timp, să cuceriţi capitala Ungariei — Budapesta. Acest lucru trebuie făcut cu orice preţ. Veţi putea face acest lucru.

Comandantul Frontului 2 ucrainean :

— Această misiune ar putea fi îndeplinită după cinci zile, după ce Corpul 4 mecanizat de gardă se va apropia de Armata 46. Apropierea acestuia este aşteptată abia pe 1 noiembrie. Atunci Armata 46, întărită cu două corpuri mecanizate — corpurile 2 şi 3 —, ar putea să execute o lovitură puternică, prin surprindere, şi după 2-3 zile să cucerească Budapesta.

Comandantul suprem :

— Marele Cartier General nu vă poate acorda cinci zile. Trebuie să înţelegeţi că, din considerente politice, noi trebuie să cucerim cît mai repede Budapesta.

Comandantul Frontului 2 ucrainean :

— Înţeleg foarte bine că pentru noi este foarte important să cucerim Budapesta tocmai din considerente poli-

tive... Totuși, ar trebui să așteptăm sosirea Corpului 4 mecanizat de gardă. Doar în aceste condiții putem sconta pe un succes.

Comandantul suprem :

— Nu putem accepta amînarea ofensivei cu cinci zile. Trebuie să se treacă imediat la ofensiva asupra Budapestei.

Comandantul Frontului 2 ucrainean :

— Înțeleg întreaga importanță politică a cuceririi Budapestei și pentru acest lucru cer cinci zile.

Comandantul suprem :

— Vă ordon să treceți chiar mîine la ofensivă împotriva Budapestei !

Telefonul a fost închis, ceea ce însemna că convorbirea s-a terminat [...].

Convorbirea cu comandantul suprem [...] a fost efectuată de către comandantul Frontului 2 ucrainean chiar de la statul-major al Armatei 46. Și tot aici, pe loc, el a dat ordin comandantului de armată să treacă la ofensivă în dimineața zilei de 29 octombrie. Natural că aceasta s-a desfășurat încet și comandamentul fascist a dispus de timpul necesar pentru a deplasa un număr suficient de forțe și mijloace pentru organizarea unei rezistențe îndîrjite [...]".

Nu știu dacă generalul Macici, comandantul Armatei 1 române, sau generalul Șova, comandantul Corpului 7 armată român, au fost puși vreodată la curent sau nu cu acea dorință strict politică a lui I. V. Stalin — personal, sînt înclinat să cred că nu —, dar, în dimineața zilei de 29 octombrie 1944, trupele române, încă ostenite după forțarea Tisei și după luptele sîngeroase purtate pe malul vestic al rîului, s-au ridicat la ofensivă pentru a executa, împreună cu Armata 46 (cea care încă nu primise ca întărire Corpul 4 mecanizat de gardă, pomenit de mareșalul Malinovski), o lovitură puternică pe direcția Budapesta, cu obiectivul : nimicirea grupării adverse din acea zonă și eliberarea capitalei Ungariei.

Așadar, o dată cu începerea operației „Budapesta", urmărind cu încordare rezistența inamică, îngrijorarea mea creștea tot mai mult, dintr-un raționament simplu : dacă în pustă — cîmp descoperit — trupele noastre și

ale aliatului se lovesc de linii complexe de fortificații, la ce fortificații trebuie să ne așteptăm în ziua cînd vom ajunge la porțile Budapestei ? Desigur, astăzi, cele trei centuri constituind un sistem unic de apărare sînt cunoscute, comentate și evaluate de experți militari, dar în acele zile și nopți de foc centurile erau identificate cu prețul unor mari jertfe. Ideea misiunii *Astoria*, adică infiltrarea a doi agenți în capitala Ungariei, în aceste frămîntări personale își are sursa. Pentru a-mi împlini ideea se cerea să acționez cît mai urgent posibil S-a întîmplat ca ofensiva de la 29 octombrie 1944 să se lovească de o rezistență mult mai puternică decît presupusese comandamentul sovietic și să progreseze foarte încet. Am folosit aceste condiții pentru ca să mă apuc de lucru. L-am convocat pe locotenentul Dan Satmari și i-am expus planul meu, cu avantajele și dezavantajele sale, întrebîndu-l dacă ar accepta să se angajeze într-o asemenea operație informativă. Privindu-mă fără să clipească în ochi, mi-a răspuns afirmativ. În clipele acelea chipul său plăcut exprima inteligență, voință, hotărîre de luptă.

— Cu o condiție, domnule maior, mi se adresă el după o scurtă tăcere meditativă. Dacă-mi permiteți, bineînțeles, s-o formulez.

— Te ascult.

— Să mă lăsați să-l aleg eu pe cel care ar urma să-mi fie camarad în această complexă misiune.

Am fost de acord, însă i-am atras atenția că nu aveam la dispoziție prea mult timp de pierdut. Mi-a înțeles deziderattul și încă în seara aceleiași zile a revenit în adăpostul meu însoțit de un soldat mărunțel și jigărit, pierdut în mantaua sa largă ca într-un costum de scafandru. Părea nu numai lipsit de vlagă, ci și timid și umil. Privindu-l, îți venea să-i plîngi de milă, ori să-i pui un ban în palmă, ori să-l lași la vatră. S-a prezentat însă milităros, cu instrucția la zi.

— Domnule maior, sînt soldatul Popa D. Stelian din plutonul de cercetare al companiei 5.

Eram foarte mirat, dacă nu chiar dezorientat : oare ce găsise Satmari în pirpiriul ăsta ? Nu cumva locotenentul nu mă înțelesese, nu sesizase esența misiunii ? I-am dat

totuşi roată nefericitului, l-am tot cîntărit şi cîntărit. I-am aruncat priviri nedumerite ofiţerului...

— De unde eşti ? l-am întrebat pe soldat.

— Sînt născut în comuna Brebu, dar am copilărit în Timişoara. Şcoala primară în Timişoara am făcut-o.

— Ştii limba maghiară ?

— O ştiu, domnule maior. O vorbesc foarte bine... Am trăit printre maghiari.

A intervenit şi Satmari :

— Dacă îmi permiteţi, domnule maior, aş zice că vorbeşte ungureşte mai bine decît mine.

— Contingentul ?

— '45 !

— Profesiunea ?

— Librar... Am fost angajatul lui Penescu... Librăria „La 10 Mai".

Cunoşteam librăria. Era a doua mare librărie din Timişoara.

— Nu cumva ai călătorit prin Ungaria ? am vrut să aflu, încercînd să pricep sensul alegerii lui Satmari.

— O, de multe ori ! L-a iscodit zîmbitor pe locotenent. Un zîmbet şiret, care ascundea un subînţeles. De altfel, am călătorit mult în lumea largă...

— Dacă-mi permiteţi, domnule maior, a intervenit din nou Satmari. Soldatul Popa D. Stelian a citit şi citeşte multe cărţi de călătorie. Asta-i pasiunea lui.

Auzind explicaţia, l-am întrebat pe soldat ce şcoală a absolvit.

— Patru primare şi două gimnaziale, domnule maior. Aş fi mers mai departe, dacă părinţii ar fi dispus de posibilităţi materiale...

— Părinţii trăiesc ?

— Numai mama..., tatăl meu a decedat acum două luni.

— Te pomeneşti că ai citit şi multă literatură maghiară ?

— Citit, domnule maior.

M-am întors spre Satmari : acesta, ca un mecanism bine pus la punct, a trecut în poziţie regulamentară.

— I-ai explicat despre ce-i vorba ?

— Nu, domnule maior, fără aprobarea dumneavoastră n-am îndrăznit.

— De unde știi că-i hotărît să te însoțească ? Poate că i-e frică de moarte... Pe fața cam măslinie a soldatului Popa D. Stelian se ivise un surîs care nu cuteza să fie ironic pînă la capăt. Vă trimit într-o misiune de unde s-ar putea să nu vă mai întoarceți, l-am speriat eu, ce-i drept cam copilărește, căci frontul, de la un cap la altul, era sub stăpînirea morții.

— Sîntem soldați, domnule maior. Iar soldatul nu moare decît o dată, și atunci definitiv !

Mi-a venit destul de greu să iau o hotărîre : îl găseam prea firav pentru o acțiune plină de riscuri imprevizibile. L-aș fi preferat pe sergentul Petre Bucura, un dîmbovițean înalt, suplu, voinic, cu o minte brici, capabil de hotărîri rapide. În plus, cu experiență de front. Dar, din păcate, nu știa maghiara.

— Misiunea are în vedere infiltrarea voastră în Budapesta. Pentru o lună, poate chiar două. Singuri printre dușmani... cu un scop foarte important : culegerea și transmiterea prin radio a unor informații militare și civile. M-am uitat la ceasul de mînă. Acum e șase și un sfert... Ai la dispoziție patru ore să te gîndești.

— Domnule maior...

— Nici un domnule maior... Te gîndești, soldat Popa D. Stelian ! Instrucția va fi sumară, căci nu am cum să vă trec printr-un curs de lungă durată și n-ar fi exclus ca, din pricina asta, să fiți vulnerabili. De aceea îți acord timp de reflecție...

— Am înțeles, domnule maior.

— Sînteți liberi.

Au făcut amîndoi un stînga-mprejur impecabil, cum rareori ți-e dat să vezi pe front. Aș fi putut să-i binecuvîntez pe loc, dar voiam ca în răgazul creat să verific dacă soldatul Popa, o dată revenit la compania lui, nu va trăncăni, dacă va avea tăria să păstreze secretul discuției.

De fapt, ce se propunea în planul elaborat de mine și aprobat de eșalonul superior ? Să fie pregătiți doi agenți buni cunoscători ai limbii maghiare, care, îmbrăcați în uniforme ale armatei ungare și înarmați cu actele și legendele de rigoare, să fie infiltrați în Budapesta cu cît mai

puţine riscuri. În plan se mai prevedea ca, într-un timp relativ scurt, cei doi agenţi să-şi însuşească tehnica folosirii unui mic aparat de emisie şi recepţie de fabricaţie germană, precum şi memorarea unui cod cît mai simplu posibil.

În perioada pe care o descriu, trupele sovietice din sud şi din nord se apropiaseră destul de mult de Dunăre şi totodată de Budapesta. Din informaţiile ce le deţineam, îmi îngăduisem — desigur, cu gîndul la *Astoria* — să anticipez cîteva mişcări ale aliatului : acesta va încerca să forţeze Dunărea, să ocupe un cap de pod ce îi va oferi condiţiile de a-şi dezvolta înaintarea spre lacul Balaton şi de a învălui Budapesta. În eventualitatea unei asemenea evoluţii, cu siguranţă că Friessner — care învăţase ceva din catastrofala sa înfrîngere din România şi concentrase, de astă-dată, în mîinile sale toate pîrghiile militare germane şi ungare — va iniţia măsuri draconice menite să apere Budapesta pînă la ultima... cărămidă. Or, tocmai aceste măsuri de fortificare a oraşului ne interesau în cel mai înalt grad. De ce ? Poate că este locul să-i dau cititorului civil cîteva lămuriri. O apărare îndîrjită şi desperată a Budapestei ar fi impus trupelor în atac lupte de stradă într-un oraş întins, cu o organizare urbanistică inelară, similară cu cea a Vienei şi dominată de clădiri masive din piatră, cu multe etaje. Iar noi ne gîndeam, aşa cum era şi natural, cu nelinişte la soldatul român, care nu fusese confruntat cu lupte de stradă la scara unei metropole. Bineînţeles, *Astoria* nu reprezenta singura noastră sursă informativă din capitala Ungariei, dar ar fi fost unica legată direct de trupele operative ale unei divizii.

Cu un sfert de oră înainte ca Popa N. Stelian să se prezintă la raport, am primit o scurtă notă cu privire la conduita lui. Nu trăncănise, nu se lăsase descusut nici măcar de comandantul companiei. În schimb, mi se atrăgea atenţia că viitorul meu agent ţinea în văzul tuturor un carnet cu însemnări. Se retrăgea pe unde se nimerea şi scria. Sesizarea mă pusese pe gînduri.

La ora zece şi un sfert, sergentul t.r. Manolache mi-l anunţa pe Popa. Se prezentase însoţit de locotenentul Dan Satmari. La lumina palidă a unei lămpi „Petromax" atîr-

nate de un cîrlig înfipt în centrul tavanului, cei doi îmi păreau a fi de aceeași statură, la fel de firavi și de timizi. Popa N. Stelian îmi raportă scurt și concis : „Sînt gata să îndeplinesc orice misiune mi s-ar încredința, cu prețul vieții". Le-am mulțumit, subliniind, printre altele, că misiunea *Astoria* are nu numai un început, ci și un final : revederea noastră. Ea poate să se producă fie la Budapesta, fie într-alt loc, în conformitate cu ceea ce vom stabili ulterior.

— De mîine intrați în cantonament. Dumneata, soldat Popa, din acest moment nu te mai întorci la companie, rămîi în subordinele mele. O să vă deplasați încă în noaptea asta, conduși de sergentul t.r. Narcis Manolache, într-o comună a cărei denumire e bine nici să n-o rețineți. Lucrurile personale, minus legitimațiile, rămîn aici. Mîine o să primiți înapoi numai acele obiecte selectate de mine.

Soldatul Popa își depuse ranița la picioare, după care începu să-și deșerte buzunarele.

— Batista, pieptenele, creionul, țigările rămîn la voi, am precizat.

— Și banii ?

— Ai chiar atît de mulți ?

A urmat din partea lui Popa o replică inteligentă :

— Cu inflația asta, nu mai știu dacă sînt mulți ori puțini.

— Banii o să mi-i predați la plecare.

— In cazul ăsta, doar asta am să vă mai predau, a mai declarat Popa punîndu-mi pe masă un pachet de cărți de joc. Cărțile erau uzate, murdare, slinoase.

— Joci cărți ?

— Rar... 14/31... Mai des, fac pasiențe.

— Te pricepi ?

— Aș ! Mă joc.

— Dumneata, locotenente, o să-ți predai lada de companie sergentului Manolache. Ia-l pe Popa cu dumneata și așteptați.

Au ieșit și am rămas singur. O vreme, am tot privit ranița soldatului Popa. În cele din urmă am luat-o și am

pus-o pe masă. Nu era prea grea. Am deschis-o și am început să-i scot la lumină conținutul. Mă interesa în mod deosebit bloc-notesul semnalat în nota primită de la compania 5. Înainte de a-l găsi, mi-a căzut în mîini o carte. „La condition humaine" de André Malreaux. Auzisem de acest roman „en vogue" înainte de război, dar nu-l citisem. L-am răsfoit cuprins de o inexplicabilă curiozitate. Cîteva zile mai tîrziu, cînd l-am întrebat pe Popa dacă știe franceza, mi-a răspuns că nu.

— Atunci ce caută romanul lui Malreaux în ranița dumitale, dacă nu citești în franceză ?

— Cartea am găsit-o printre dărîmăturile unei case, mi-a răspuns el calm, nelăsîndu-se surprins de întrebare. Numele autorului îmi era cunoscut. Malreaux e un mare scriitor, domnule maior... Cum să nu vrei să duci în raniță o carte de valoare ?

Crescuse mult în ochii mei după acest răspuns. Să revin însă la ranița lui Popa. Am descoperit și bloc-notesul. L-am frunzărit, se înțelege, cu interes sporit. Nu era ceea ce numim în mod curent un jurnal... un jurnal intim, ci mai curînd o însăilare de scurte însemnări... de impresii... de descrieri. Nici una nu era datată, iar numele unor camarazi de tranșee era marcat cu o simplă inițială. În ultima însemnare — cea în care ar fi putut reține discuția noastră — descria starea vremii... norii... ploaia măruntă... noroaiele din jur. Ostașii abia își mai trăgeau sufletul. Se ridicau din gropi, noroiți, uzi pînă la piele și îi asaltau pe inamici la baionetă, corp la corp.

Cît de dramatic ne apare imortalizat efortul soldatului român în cele cîteva file extrase de Corneliu Cara din „Jurnalul de operații" al Regimentului 19 infanterie și păstrat cu sfințenie în „sicriașul său !

9 noiembrie 1944

Plouă. Sîntem în răchita de pe malul de vest al Tisei, plină de noroi și de nisip. Ne regrupăm sub focul ucigător al inamicului, la început de artilerie și branduri, ulterior cel automat. Avem ordin să înlocuim Regimentul 681 aliat (Divizia Smolensk) și să continuăm atacul spre Tiszatardos. Ploaia nu contenește și eforturile depuse ating maximum încercărilor. Rezultatul este negativ.

Postul de comandă este într-un mal nisipos, în apropierea Tisei. Dăm ordine și ținem legătura cu linia 1. Reacțiunile inamicului ne-au dat mult de lucru.

În cursul după-amiezii, un duel extraordinar de artilerie și branduri ne ține treji. Curg răniții — cei mai buni din bravii ostași ai regimentului. Ne menținem poziția și așteptăm de la vrăjmaș un moment de slăbiciune pentru a-l împinge cu tărie mai departe. Noaptea se lasă imprecisă, tulbure și cu ploaie.

O zi foarte grea, care a însemnat un succes tactic de necontestat, dar cu pierderi mari.

10 noiembrie 1944

În cursul dimineții, se atacă în aceeași direcție — Tiszatardos —, în legătură cu Divizia 133 Smolensk, la stînga.

Atacul se reia sub focul artileriei, brandurilor și armelor automate. Cîștigăm teren, dar nu reușim să ocupăm satul. Seara, cîțiva camarazi din comandamentul diviziei (căpitan Popa, căpitan Simian) vin pînă la linia postului de comandă regiment pentru informare și pentru încurajare.

Ne trebuie satul Tiszatardos.

În cursul nopții, verificăm linia batalioanelor și, după o regrupare, în cursul celei de-a 2-a părți a nopții, la ora 4, se atacă satul prin surprindere. Strigătele de „ura" și țăcănitul mitralierelor dau senzații tari. Nu s-a reușit decît aceea că am micșorat spațiul dintre noi și inamic. Satul este sub focul efectiv al batalionului 1/Regimentul 19 infanterie. În această zi am avut pierderi : 9 ofițeri, 2 subofițeri — răniți ; trupă — 19 morți, răniți 116, dispăruți 71.

Zi foarte grea. Timpul continuă a se menține ploios.

11 noiembrie 1944

Se atacă, cu batalionul 1/Regimentul 19 infanterie pe la sud satul Tiszatardos, (iar) cu batalionul 2/Regimentul 19 infanterie pe la nord-vest de sat.

La ora 12, satul este cucerit de batalionul 1/Regimentul 19 infanterie, luînd 136 de prizonieri unguri. La ora 16, în urma unui contraatac puternic dat cu blindate, satul este

pierdut ; batalionul 2/Regimentul 19 infanterie este prins ca într-un cleşte de focul foarte puternic de la Hegyeshal, cota 109, şi nu mai poate progresa un pas, neputînd veni nici în ajutorul batalionului 1/Regimentul 19 infanterie.

Timpul este insuportabil : plouă, noroi şi ceaţă.

Pierderi mari. Zbucium şi mai mare. Satul însă continuă să reziste.

2

Cătunul D. se afla în urmă, la vreo zece kilometri de punctul de comandă al Corpului 7 armată, într-o vîlcea. Căzuse în mîna noastră fără lupte, întreg, aşa cum îl lăsaseră oamenii locului atunci cînd fugiseră spre vest de urgia războiului. Doar un moşneag — clopotarul bisericii ce se înălţa semeaţă în centrul cătunului — nu-şi părăsise vatra şi-i tot întreba pe ai noştri în ce zi şi la ce oră o să înceapă războiul, că s-a săturat de atîta linişte şi pace, că numai războiul le mai poate reda oamenilor credinţa în Dumnezeu, îmbunîndu-i şi făcîndu-i să asculte din nou cu evlavie dangătele clopotelor, adevăratul grai al Domnului.

Alesesem la marginea de nord a cătunului o casă ţărănească modestă, cu trei odăi, o bucătărie şi mai multe cămări. Una din încăperi o destinasem celor doi agenţi, cărora le era interzis să părăsească locuinţa în cursul zilei. Noaptea, da, puteau ieşi să se plimbe, dar numai în curtea gospodăriei, şi atunci cu precauţiile de rigoare. Împreună cu ei mai locuia, într-altă odaie, un sublocotenent, specialist în ale transmisiunilor. Acordasem zece zile programului de instruire a celor doi militari.

Reproduc, în continuare, un fragment din misteriosul raport al locotenentului în rezervă Dan Satmari, aşa cum l-a reţinut Corneliu Cara după un — n-aş crede — document oficial.

Prima măsură luată de maiorul Mihnea Voievozeanu a fost aceea de a ne crea legende plauzibile în legătură cu „dispariţia" noastră din unitate. În ce mă priveşte, s-a pus în circulaţie o explicaţie destul de simplă. Un ordin sosit

de la Marele Stat-Major cerea trimiterea mea urgentă la București, în vederea absolvirii unui curs de specializare. Deci, mi-am făcut rapid „bagajele", mi-am îmbrățișat camarazii și... „la drum spre țară". În ochii unora am citit invidie.

În schimb, legenda dispariției soldatului Popa N. Stelian a fost ceva mai complicată, mai ieșită din comun. A fost dat lipsă la apel, adică dispărut, după care a început să se zvonească că Popa, rupînd-o bine pe ungurește, s-a încurcat cu o unguroaică care l-a ajutat să dezerteze. În consecință, dezertorul și ibovnica lui au fost dați în urmărire.

Cătunul în care cantonaseră unități de-ale noastre nu era prea animat : o manutanță, căruțe, nechezat de cai, miros de pîine. Nici picior de ungur. Nu-mi explic de ce, n-aș putea să declar că fugeau din calea noastră, iar cînd se întîmpla să fugă, reveneau destul de repede la gospodăriile lor. Se lămureau că dracu' nu era chiar atît de negru, că românii nu sînt puși pe răfuieli.

Domnul maior Mihnea Voievozeanu ne-a atras atenția că prezența noastră în cătun trebuia să treacă absolut neobservată. În acest sens, la plecarea în misiune, nu ne-a reproșat nimic. De altminteri, și nopțile rămîneam în casă ; ploua întruna și ne era bine la căldurică.

În cadrul programului de pregătire a misiunii am luat în discuție mai multe teme. Una pe care noi am întors-o pe toate fețele a fost modul de pătrundere în Budapesta, ce căi să urmăm, ce mijloace să uzităm pentru ca riscul să fie cît mai mic. Ne despărțeau de capitala Ungariei, în linie dreaptă, circa 90 km. Au fost analizate toate obstacolele, și cele principale, și cele secundare. Cercetarea, mai ales cea aeriană, ne semnala în spatele inamicului, atît pe șoselele principale, cît și pe drumurile lăturalnice, o animație permanentă. Alte informații ne atrăgeau atenția asupra unor cordoane de control exercitate de jandarmeria militară ungară, dar și de cea germană. Din pricina bombardamentelor executate deasupra Budapestei de aviația anglo-americană și cea sovietică, autoritățile luaseră măsuri severe de control. Se înmulțiseră dezertările, cazurile de jaf, crimele. În oraș, poliția, ajutată de patrule formate din nylasiști, întreprindea razii. Ne mai parveneau infor-

mații și cu privire la soarta tragică a evreilor ce continuau să fie ridicați peste noapte din locuințele lor și expediați în lagărele din Germania.

Împreună cu domnul maior Voievozeanu, am luat în discuție cîteva soluții. Toate, așa cum era și firesc, aveau o mare încărcătură de risc. Trebuia să optăm pentru soluția cea mai convenabilă din toate punctele de vedere. În acest scop, am analizat următoarele formule de infiltrare :

— să încercăm trecerea liniei frontului dîndu-ne drept tineri fugiți din „zona ocupată de inamic" și dornici ca, la Budapesta, să ne punem la dispoziția „voluntarilor" nylasiști ;

— să luăm înfățișarea unor civili, bineînțeles avînd asupra noastră actele de rigoare. Și astfel, urmînd drumuri cît mai dosnice, mărșăluind numai noaptea, evitînd deliberat orice mijloc de transport, să încercăm să ajungem în Budapesta. O asemenea formulă ne-ar fi obligat să străbatem pe jos o distanță mare, iar primejdiile pentru noi ar fi crescut direct proporțional cu numărul kilometrilor parcurși ;

— să pornim, din start, pe itinerare diferite ca, în cele din urmă, să ne întîlnim în capitala Ungariei la o dată și într-un loc stabilit dinainte.

Toate aceste modalități de a pătrunde adînc în spatele inamicului se loveau de două mari obstacole : identitatea noastră și transportul aparatului de emisie-recepție. Rezolvarea problemei a venit de acolo de unde ne așteptam mai puțin, adică din partea soldatului Popa N. Stelian.

Mi-am ridicat ochii de pe documentul întocmit de locotenentul Dan Satmari — pentru cine oare ? — și, o vreme, am rămas cu gîndul dus departe, către cătunul D., unde mă repezeam în fiecare zi, călare sau cu mașina, însoțit de sergentul t.r. Narcis Manolache. Îl am înaintea ochilor pe „sfrijitul" de Popa, de parcă ieri m-aș fi despărțit de el. Ridică două degete, ca la școală. „Vorbește !" îl îndemn, iar el, întocmai ca un școlar silitor, deschide gura :

„Misiunea noastră este să ajungem la Budapesta vii și nevătămați. Pentru a ne atinge obiectivul, noi trebuie să reducem la minimum primejdiile ipotetice. Cele mai multe și mai neașteptate primejdii se pot ivi pe distanța

ce se interpune între punctul de plecare și cel de sosire. Deci, părerea mea este asta : dacă reducem această distanță, eliminăm automat și un șir de pericole potențiale. O eventuală parașutare a noastră în apropierea Budapestei cade din capul locului. Ar rămîne... (Aici s-a oprit și s-a uitat îndelung la Satmari, apoi la mine. Voia parcă să-și dea seama dacă-l luăm sau nu în serios.)..., ar rămîne să apelăm la serviciile unui biplan. Unul din acele tipuri care zboară la înălțimea porumbului. Le folosesc noaptea și nemții, prăvălind peste noi grenade. Le folosesc și rușii, tot noaptea, prăvălind și ei, peste inamic, grenade. Un asemenea aparat ne-ar transporta, în nici o oră, cît mai aproape de Budapesta. Aterizează ușor oriunde, decolează la fel de ușor. Dacă ne oprim asupra acestei soluții, consider că alegerea locului de aterizare reprezintă cheia. În felul ăsta, într-o noapte, am fi lăsați la circa 15 kilometri de obiectiv și am cîștiga și timp."

Propunerea lui Popa m-a entuziasmat, însă nu mi-am exteriorizat simțămintele. M-am mulțumit doar să declar că ideea merită studiată, de aceea doresc s-o analizez mai profund, consultîndu-mi superiorii. Puțin mai tîrziu, lăsîndu-i pe cei doi agenți în seama ofițerului transmisionist, m-am îndreptat în grabă la punctul de comandă, pentru ca, de acolo, să mă consult cu eșalonul superior ; sprijinul aviației, desemnarea unui aparat, a unui pilot, alegerea unui loc cît mai potrivit pentru aterizare și decolare reprezentau probleme a căror rezolvare mă depășeau. Se cerea apoi întărită colaborarea cu cercetarea aeriană, chemată să joace un rol decisiv în alegerea locului de aterizare și în stabilirea culoarului de zbor. Pe urmă, mai era ceva : un biplan zburînd la joasă înălțime emitea un zgomot ce atrăgea atenția. Numai o „hărmălaie" artileristică îl mai putea atenua sau acoperi. Evident, ar fi fost nevoie și de sprijinul artileriei. Iar după ce se vor fi rezolvat toate aceste „amănunte", mai urma să fac rost de o... noapte favorabilă zborului. Or, noiembrie pe meleagurile ungare nu se prea deosebea de cel de pe plaiurile României : ploi reci, negură, ceață, vînt, frig.

În „arhiva" scriitorului Corneliu Cara, am dat și de următoarea mărturie :

„Începutul lunii noiembrie a găsit divizia noastră în mișcare. Vremea era neprielnică : ploi îndelungi și reci, vînturi puternice, drumuri desfundate, cețuri. Toate acestea, precum și podurile de peste cursurile de apă, care fuseseră distruse, îngreunau înaintarea. Hotărît să nu mai cedeze teren, inamicul opune rezistență îndîrjită [...]. Oamenii noștri erau obosiți. Aprovizionarea se făcea greu. Trenurile regimentare, cum se numeau pe vremea aceea eșaloanele de transport ale serviciilor, se împotmoleau des ; lipseau furajele pentru cai și nu o dată soldații erau nevoiți să pună umărul spre a scoate căruțele greoaie din făgașurile mustind de apă. Mai erau, apoi, și dorul de casă, grija, ogoită de speranță, dar și îngreunată de îndoieli, pentru cei dragi aflați în patrie. Ne străduiam cum puteam să menținem ridicat moralul trupei..."

Așadar, propunerea lui Popa mă tentase deoarece o găseam inedită, îndrăzneață, dar, mai cu seamă, aplicabilă. Hotărîsem în sinea mea să întreprind totul ca s-o traduc în fapt. Cu puțină stăruință și răbdare, dificultățile puteau fi înlăturate, în afară de una din ele. Ne depășea, iar eliminarea ei nu mai depindea de noi : starea vremii. În vederea definitivării misiunii am fost convocați la Armata 1 șeful Biroului 2 din cadrul Corpului 7 armată și subsemnatul. Acolo am ajuns cu toții la concluzia să adoptăm propunerea lui Popa. În cadrul aceleiași convocări au mai fost definitivate cîteva elemente esențiale și anume :

— Indicativele agenților : *Gyula* pentru locotenentul Dan Satmari și *Lajos* pentru soldatul Popa N. Stelian.

— Ținuta agenților : uniforma armatei ungare.

— Legendele celor doi agenți.

3

Orice misiune militară pe front sau în spatele inamicului, de cercetare sau de spionaj, presupune temeritate. *Astoria* nu făcea excepție de la această regulă. Misiunea celor doi avea însă o particularitate care-i ridica și mai mult gradul de îndrăzneală și de periculozitate. Misiunea ca atare nu era inițiată și manipulată de către un serviciu

de informații și contrainformații, așa cum se obișnuia, ci de către un birou 2 al unei mari unități aflate pe front în plină desfășurare și care nu beneficia de experiența altor misiuni asemănătoare.

Ce le ceream, de fapt, celor doi agenți, recunosc, pregătiți atît de sumar ? Ca, o dată ajunși la Budapesta, să-și găsească ascunzători, să se „plimbe“ pe arterele principale și secundare ale orașului, să cerceteze căile de acces, să confrunte ceea ce văd cu ochii cu un „Plan turistic al Budapestei“ tipărit înainte de război, să rețină „noutățile“, concentrările de trupe ungare și germane. Le mai ceream să observe moralul populației, aprovizionarea orașului cu alimente, apă și curent electric. Pe scurt, era o misiune tipică de spionaj, care, în vreme de război, dacă ai nefericirea să fii prins, te aduce automat în fața plutonului de execuție. În schimb, dacă activitatea subversivă a agenților își atingea scopul, informațiile lor erau în măsură să salveze, fără exagerare, mii de vieți.

Urmărind de la o zi la alta procesul de instruire a lui *Gyula* și *Lajos*, am constatat cu o mare satisfacție că Dan Satmari și Stelian Popa alcătuiau un cuplu excelent. Locotenentul — în uniformă de subofițer t.r. — producea o impresie plăcută, de tînăr intelectual vorbind o maghiară aleasă. În schimb, de soldat ți se făcea milă : jigărit, suferind parcă de stomac, purta pe chip semnele omului sărman și umil.

I-am îmbrăcat în uniforma armatei inamice cu patru zile înainte de „ora H“ a lansării, învățîndu-i să recunoască gradele armatei ungare, decorațiile, însemnele, salutul... Am mai prelungit instruirea cu două zile, introducîndu-i timp de 48 de ore printre prizonierii unguri. A fost o experiență nemaipomenită, deoarece le-a fost dat să audă nenumărate istorioare de pe front, chiar și anecdote pe care, o săptămînă mai tîrziu, aveau să le debiteze unor budapestani.

Curînd, un telefon primit prin fir secret îmi aducea la cunoștință că doi piloți, la baza Corpului 1 aerian român, se oferiseră voluntari să piloteze un „Potez“ în cursul unui zbor de noapte. Mi se mai comunica, de asemenea, voi primi în aceeași seară vizita unui curier. Sentimentul că pregătirea misiunii se desfășura sub sem-

nul unei zodii fericite devenea, cîte puţin, certitudine. Intr-adevăr, în deplină concordanţă cu mesajul telefonic, am primit, prin mijlocirea unui agent de legătură al Corpului 1 aerian, un pachet de documente, sigilat şi expediat de şeful Biroului 2 al bazei aeriene române de la Miskolc. Ce să vă spun ? Îmi tremurau mîinile de emoţie în timp ce îl desfăceam. Primul document mi-a luat pur şi simplu un pietroi de pe inimă. Mi se aducea la cunoştinţă că pe baza unui ordin special, un avion român de cercetare a întreprins în ultima vreme cîteva zboruri de recunoaştere în sectoarele de la sud-est de Budapesta, drept care expeditorul anexa trei fotografii aeriene înfăţişînd sectorul aflat la aproximativ 15 kilometri de capitala Ungariei, unde „Potez"-ul putea să aterizeze şi să decoleze fără prea multe probleme tehnice.

Într-o altă notă, mi se atrăgea atenţia asupra unui detaliu cunoscut : *„ora H"* a zborului secret pentru *Astoria* se cerea corelată cu condiţiile meteo. Îmi amintesc pînă şi de cuvintele din finalul mesajului : „O noapte senină cu lună plină ar fi de preferat, dar nu şi obligatorie." Am studiat cu atenţie fotografiile : erau excelent executate. M-am convins, pe hartă, că locul propus pentru aterizare, deci pentru lansarea celor doi agenţi, era bine ales, se afla situat între liziera unei păduri şi o cale ferată ce înconjura Budapesta pe la sud, ca apoi să se înscrie în linie dreaptă spre Gara de Est a oraşului. S-ar fi zis că nu-mi mai rămînea decît să aleg momentul „aruncării zarurilor".

4

Ciudatul raport nedatat întocmit de către locotenentul în rezervă Dan Satmari (Cine i l-o fi cerut ? Cu ce prilej ? Întrebările acestea m-au sîcîit pe tot parcursul citirii sale.) îmi amintea detalii pe care la uitasem de mult. ***Aveam cu noi, în cantonament, un aparat de radio fixat pe postul de radio Budapesta şi deschis în permanenţă, chiar şi în timpul orelor de instruire.***

Ideea de a le pune la dispoziţie un aparat de radio îi aparţinea lui Satmari, iar eu am aprobat-o. Emisiunile postului Budapesta îi familiarizau pe viitorii mei agenţi cu viaţa Ungariei de dincolo de front, de pe teritoriul ei încă neeliberat. Îşi întregeau astfel, pe calea undelor, imaginea capitalei Ungariei. Văzîndu-i după un timp cît de bine erau informaţi despre ce se petrecea în oraşul de pe Dunăre, mi-am reproşat că nu mi-a venit şi mie ideea de a introduce în punctul meu de comandă un aparat de radio deschis în permanenţă pe Budapesta, un soi de post de ascultare pus să funcţioneze douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru. Într-o asemenea ascultare, am fi putut reţine multe informaţii utile ; prealarmele aeriene, alarmele, numărul bombardierelor anglo-americane sau sovietice angajate în raidurile de deasupra capitalei Ungariei, comunicatele de război. Într-un cuvînt, pot să afirm că radio Budapesta a contribuit indirect şi multilateral la pregătirea psihologică a lui *Gyula* şi *Lajos*.

Ceasurile premergătoare zborului le-am petrecut într-o relaxare aproximativă, scrie în continuare Dan Satmari. *Recunoşteam vocile crainicilor, le reţinusem numele, ne obişnuisem cu comunicatele de război ale inamicului. In plus, eu, avînd ureche muzicală, am învăţat uşor cîteva şlagăre şi cîntece populare ungare. Toate astea mi-au prins bine în perioada misiunii. Le-am fredonat sau le-am fluierat atunci cînd situaţia o cerea. În schimb, Stelian Popa era total afon. Buletinele meteo, prognoza vremii, din păcate, nu se transmiteau, reprezentînd şi la ei un secret militar.*

Stimulat de cele citite, am reuşit să reconstitui, în linii mari, ziua de 17 noiembrie, fixată pentru zbor. In mod cert nu mai ploua, sufla însă un vînt rece ; se juca cu norii : cînd îi risipea, cînd îi îngrămădea din nou deasupra capetelor noastre. Nu-mi mai luam ochii de la cer, îi observam schimbările „la faţă“ cu mînie, cu bucurie, cu furie. În linia întîi se dădeau lupte grele : ofensiva progresa anevoie, în condiţii de iad, pînă la Budapesta mai era un drum lung, iar luptele îl presărau cu morminte.

Popa era mai puţin expansiv decît în celelalte zile şi îmi ceruse permisiunea să stea în pat, zăcea întins pe

spate, cu mîinile sub cap, cu ochii închiși. Părea că visează sau se gîndește profund la ceva... Cînd mi-am găsit timp să-i citesc însemnările de la un cap la altul și să reflectez pe marginea lor, am aflat că soldatul Popa N. Stelian, ca vînzător în librăria „La 10 Mai" a lui Penescu, „înghițise" multe romane, iar cînd se odihnea sau se plictisea, își alegea din „biblioteca memoriei" o carte și se apuca să și-o povestească. Crezusem că Popa, în ziua aceea, își petrecuse timpul „citind" în gînd o carte dragă, dar „raportul" lui Satmari îmi dezvăluia abia acum adevărata stare de spirit a fostului librar.

Muțenia lui Stelian m-a intrigat. Într-un moment cînd domnul maior Voievozeanu ieșise în curte să cerceteze cerul, l-am întrebat pe ungurește :

— *Bre* Lajos, *la ce te gîndești ?*

— *La ultima femeie pe care am avut-o la Timișoara.*

— *E mult de-atunci ?*

— *Trei luni... Cît un veac ! N-am crezut că o să rezist atît de mult fără o femeie.*

— *Ți-e greu ?*

— *Ție nu ? Oi fi eu slăbănog, dar bărbat în putere sînt. În tranșee uitasem de ele... Aici, între pereții ăștia care n-au nimic cazon, mi-am amintit de Camil Petrescu, frumos mai descrie el nuditatea femeii, și m-au năpădit pe dată dorințele.*

M-a făcut să rîd. Nu mi-l închipuiam atît de viril încît să cadă pradă obsesiilor erotice. Frămîntările mele erau cu totul de altă natură. Pe front, te obișnuiești cu imaginea morții așa cum te obișnuiești cu imaginea unui vecin care nu ți-e simpatic, dar îl accepți, că n-ai încotro. Misiunea Astoria *m-a smuls din atmosfera tranșeii și m-a introdus într-un alt tip de război, total necunoscut. Către această zonă necunoscută mi se concentrau toate gîndurile, simțurile. O vreme de-acum încolo, atît eu, cît și Stelică vom trăi printre străini... cu un ordin precis și categoric să ne identificăm cu ei. Firește, moartea, umbra noastră, ne va însoți și la Budapesta. De aici, un gînd negru. Una e să fii îngropat de ai tăi, iar familia să-ți afle mormîntul, și alta e să sfîrșești printre străini, ca un cîine, fără mormînt, ori într-o groapă comună. De fapt, asta mă obseda în ceasurile premergătoare zborului. Să mori și să nu lași*

în urmă nici măcar un mormînt !

— Da' tu, Gyula, cînd te-ai culcat ultima oară cu o femeie ?

Îmi pusese întrebarea, însă ochii tot închiși și-i ținea. Nu mi-a plăcut niciodată să-mi dezvălui viața intimă, dar gîndul că de-acum încolo, o bună bucată de timp, voi împărți cu el victoriile și înfrîngerile, bucuriile și necazurile, viața și moartea, m-au îmboldit să-mi deschid inima. I-am povestit cum odată, în timpul luptelor din nordul Transilvaniei, am înnoptat pe prispa unei case din comuna Cojocna — așezare ce vine din adîncul istoriei — și cum în somn, am simțit cum un trup subțire și mlădios de femeie se întinde lîngă mine : am crezut că visez, dar nu visam. Era fiica gospodarului care ne primise cu pîine și sare. Am încercat s-o îndepărtez. Respirația ei fierbinte și ațîțătoare, apoi ruga : „Nu mă izgoni... De-ai știi de cînd te aștept !“ A rămas lîngă mine. Totul s-a petrecut ca într-un basm.

— Literatură ! mă trezi Stelică din reverie. Ai citit undeva toată povestea asta și acum încerci să-mi vinzi gogoși. Femeia voia pur și simplu...

Izbucnirea lui nu mă jignise. Mă deprinsesem cu stilul său, cu vocabularul lui care se deosebea mult de-al meu.

— Mi-ai pus o întrebare, ți-am răspuns. I-am scris... îmi scrie.

— Era fată mare ?

— Nu.

— Atunci te cred... Totuși, ne-ar fi prins bine dacă domnul maior ne-ar fi acordat o permisie de o zi sau de cîteva ore...

Am izbucnit în rîs. E adevărat, cîteva ore petrecute în ambianța unei femei îți redau încrederea în propria ta forță bărbătească. Bătuse însă ceasul despărțirii. „Potez“-ul, amenajat special pentru a ne transporta, aștepta de mai bine de o oră la doi kilometri de cătun, într-un cîmp ocrotit de porumbul rămas neculés. Înainte de a fi conduși la avion, ni s-a mai făcut un control : să nu ne rămînă nimic românesc prin buzunare. Totul era în ordine. „Poate vă vine greu să mă credeți, ne-a declarat maiorul Mihnea Voievozeanu la despărțire, dar

vă invidiez. O să vedeți Budapesta într-o împrejurare de excepție. Nu e un fapt oarecare. Sînt convins că în ziua eliberării orașului, o să ne revedem bine și sănătoși sub acoperișul ambasadei."

Locotenentul Dan Satmari, în ineditul său raport — amestec de fraze cazone cu fraze de povestitor — îmi făcea dovadă că reținuse mai bine decît mine elementele tehnice ale misiunii.

Fixasem următoarele date tehnice : la încheierea unei zile, adică la ora 24, Arpad — *denumirea centralei care ne manipula — avea obligația să intre pe recepție, lansînd în eter semnalul destinat postului nostru codificat* Buda. *Dacă, din motive imprevizibile, emisia nu putea să aibă loc, eram obligați să intrăm pe recepție în noaptea următoare, la aceeași oră. Fuseserăm instruiți într-un termen scurt, de aceea, nu a mai fost timp pentru a se elabora un cod al obiectivelor strict militare, și chiar dacă s-ar fi elaborat, n-am fi avut cînd să ni-l fi însușit. În consecință, domnul maior Voievozeanu a simplificat tehnica legăturii lui* Buda *cu* Arpad, *lăsîndu-ne libertatea de a ne transmite mesajele în direct, în limba maghiară, sugerîndu-se astfel unui eventual ascultător nimerit pe frecvența emisiunii, că are de-a face cu un post al unui grup maghiar de rezistență. [...]*

Au mai fost stabilite și alte date legate de îndeplinirea misiunii. De pildă, dacă Arpad *ne-ar fi comunicat în românește versurile : „Mai lung îmi pare drumu', acum la 'nîors acasă", trebuia să înțelegem că misiunea* Astoria *lua sfîrșit, urmînd ca noi să facem cale întoarsă printr-un sector ale cărui coordonate ne-ar fi fost indicate chiar atunci. În cazul că misiunea ar fi continuat pînă la eliberarea Budapestei, întîlnirea cu domnul maior Voievozeanu ar fi avut loc sub acoperișul clădirii în care funcționase ambasada țării noastre de pe Ullái-utca, unde ne-am fi găsit adăpost temporar. Cu aceste înțelegeri, ne-am despărțit de șeful Biroului 2 al diviziei...*

Bătuse ceasul despărțirii. Înainte de a-i conduce pe cei doi agenți, cu mașina, la locul unde îi aștepta „Potez"-ul, locotenentul Satmari mi-a întins un plic închis, cu rugămintea să-l expediez la adresa indicată în eventualitatea că ar cădea la datorie. Vă asigur că știu să citesc

în ochii unui om și să-i deslușesc sufletul. În clipa aceea, mi se făcuse teamă să nu descopăr în ochii locotenentului frica, a cărei lumină se poate aprinde cînd nu te aștepți. Privirile lui firești, expresia feței, ținuta mi-au izgonit îngrijorarea. M-am întors către soldatul Popa : Oare avea și el ceva să-mi lase ? „Nu... Am însă o rugăminte, să nu-mi pierdeți bloc-notesul... Iar dacă o fi să cad la datorie, vă rog să faceți cu el ce veți crede de cuviință."

Cînd am ieșit în noapte, ne-am oprit o clipă lîngă mașină, atrași parcă de vuietul luptei ce răzbea pînă la noi din depărtări. „Situația-i grea, nu-i așa ?", m-a întrebat ofițerul, cu oarecare reținere în glas. „E grea, însă răzbim noi în cele din urmă !" Ce altceva aș fi avut să-i spun ? Să-i mărturisesc cît eram de amărît din pricina tacticii numită „atac continuu" și care nu ne acorda nici măcar timpul necesar unor recunoașteri temeinice a pozițiilor inamice imediate, din a cărei pricină ostașii în atac erau surprinși de focul unor cuiburi de arme automate ? ! În consecință, am trecut la un subiect ce ne privea : „Ce ziceți de noaptea asta ?" Pe cer sclipeau încurajator puzderie de stele. Ei, dacă ar mai fi răsărit și luna, fie chiar și după decolare, norocul ar fi fost în întregime de partea misiunii.

Pilotul ne aștepta lîngă avion îmbrăcat în combinezonul lui de piele, îmblănit pe dinăuntru. Numele și gradul lui nu mi le-am amintit multă vreme. Pînă într-o zi... Întîmplarea — de ce să nu recunoaștem — își are rolul ei precis în existența noastră diurnă. Deci, pînă într-o zi, cînd mi-a căzut sub ochi o carte în ale cărei pagini autorul evoca simplu, fără patos, faptele eroice ale aviatorilor români în campania din Vest. Citind și tot întorcîndu-i filele, ochii mi s-au oprit pe o fotografie. Era a pilotului. L-am recunoscut imediat. Sub fotografie, numele lui — Bădulescu Constantin — și gradul — locotenent-aviator. Căzuse la datorie într-o luptă aeriană pe cerul Cehoslovaciei. Doborîse două „Messerschmidt"-uri, dar, în cele din urmă, a fost și el lovit, iar, în cădere, își îndreptase aparatul în flăcări în direcția unei baterii germane antiaeriene.

Pilotul i-a ajutat să urce în carlinga amenajată special. Pe locul din spatele aviatorului se așezase Satmari,

mai în urmă Popa, cu raniţele ungureşti pe genunchi. Cîteva minute mai tîrziu, „Potez"-ul a rulat vreo treizeci de metri, după care a luat înălţime. Aş fi continuat să scrutez orizontul, dacă sergentul-major t.r. Manolache nu m-ar fi smuls din îngîndurare cu întrebarea : „Să trag racheta ?" „Trage-o !" i-am ordonat, cuprins de o surprinzătoare energie. O rachetă albastră de toată frumuseţea, răspîndind, ca la o serbare populară, mii de steluţe albe, strălucitoare, se înălţase spre cer vestindu-le artileriştilor că pot să înceapă „hărmălaia" de acoperire a zgomotului făcut de biplanul pilotat de temerarul aviator Bădulescu Constantin.

Pînă atunci nu mai zburasem, menţiona Gyula *în acel raport despre care amănunte aveam să aflu într-o zi de septembrie, cînd „procesul de documentare" — aşa îl numea Cara — mă puse din nou faţă-n faţă cu fostul locotenent Dan Satmari. Nici Popa Stelian nu mai zburase. Domnul maior Mihnea Voievozeanu ne avertizase că în momentul cînd ne vom apropia de linia frontului, artileria va deschide foc pe poziţiile inamicului, exploziile de pe pămînt permiţînd „Potez"-ului să treacă nebăgat în seamă. Spectacolul era feeric şi înfricoşător. Văzduhul întunecat se lumina, se cutremura de puşcătura tunurilor şi exploziile obuzelor. Treceam prin unde sonice hurducîndu-ne ca o căruţă pe un drum de ţară, plin de hîrtoape. Mulţumită artileriştilor, am survolat zona frontului neobservaţi. Acest prim pas „în necunoscut" ne-a inoculat o doză de încredere. Vedeam de sus, prin bezna nopţii, cum frontul rămînea în urmă.*

Am zburat tot timpul la o înălţime de circa 100 de metri. Vedeam înaintea mea spinarea pilotului, iar dacă mă înălţam puţin, zăream peste umărul său aparatura fosforescentă de la bordul aeroplanului. Mi-ar fi plăcut să schimb o vorbă cu pilotul sau cu Popa. Pe Lajos *l-aş fi descusut să-i aflu gîndurile. Întrebarea i-am pus-o totuşi într-o seară, la Budapesta, cînd stăteam ascunşi în podul unei case părăsite şi pe jumătate distruse. „Mă rugam lui Dumnezeu să se încheie cu bine zborul", mi-a răspuns.*

După un timp, pilotul şi-a întors capul spre mine şi mi-a făcut semn cu mîna să mă uit în direcţia ce mi-o indica. În zare, acolo unde, cu siguranţă, se întindea capi-

tala Ungariei, reflectoare puternice, antiaeriene, măturau întruna cerul, încrucişîndu-se, depărtîndu-se. O nemaivăzută luminozitate pîlpîitoare aureola zona. Am înţeles că Budapesta, la acel ceas de noapte, era supusă unui bombardament aerian intens. Cine oare o supunea ?

Deodată, „Potez"-ul a prins a se scutura : cobora, de fapt, iar orizontul incendiat dispărea cîte puţin. După un timp, pilotul mi-a aruncat o căutătură şi i-am văzut buzele mişcîndu-se. Voia, probabil, să mă anunţe că în curînd vom ateriza. După toate informaţiile ce le deţineam, nu aterizarea reprezenta totuşi primul mare pericol de care misiunea se va lovi. Aşa a şi fost.

5

Da, fără indoială, scurgera timpului, trecerea anilor conferă faptelor din trecut alte dimensiuni. După încheierea misiunii *Astoria* am stat de vorbă cu locotenentul Satmari. Ba l-am pus să întocmească şi un amplu raport. Însă în ianuarie 1945, trăirile lui, trăirile mele erau seci, lipsite de substanţa vieţii. Abia acum, scriindu-mi amintirile, încep să preţuiesc prin cîte am trecut după ce urmărisem tulburat cum biplanul se depărta înălţîndu-se în beznă. Ca niciodată, am cunoscut ceasuri de coşmar. Ardeam, nu-mi găseam locul, mă uitam mereu la ceas. Mă asaltau gînduri sumbre, care de care mai prăpăstioase. Unul din ele mă chinuia cel mai rău şi, oricît încercam să scap de el, nu reuşeam. Vedeam aievea biplanul aterizînd, îi mai vedeam pe Satmari şi Popa coborînd din carlingă ajutaţi de pilot... Se îmbrăţişau bucuroşi, dar pilotul nu mai apuca să urce în aeroplan, ca din pămînt răsărea o unitate germană, ridicîndu-i pe tustrei ca din oală. Şi, deşi nu aveam încă nici un motiv, îmi reproşam iniţiativa, o găseam superficială. Începusem să mă simt vinovat de pierderea celor trei tineri militari. Am suferit ca un cîine pînă în clipa în care telefonistul m-a anunţat că sînt căutat de *Săgeata*. Am sărit să apuc receptorul de parcă mi-aş fi ieşit din minţi. Corpul 1 aerian codificat

Săgeata îmi comunica, prin șeful Biroului 2, că locotenentul-aviator Bădulescu își îndeplinise misiunea cu succes. „Aparatul a aterizat fără dificultăţi în zona stabilită, între liziera pădurii şi rambleul căii ferate.“ Săltasem brusc în al nouălea cer. După ce l-am rugat să-l felicite pe pilot în numele meu, m-am repezit să golesc un pahar de rom, după care am adormit buştean pe patul meu de campanie.

Continuînd citirea aşa-zisului raport al locotenentului Dan Satmari, am fost şi mai frapat de inegalitatea stilistică a autorului. Cînd scria ca un ofiţer, cînd ca un povestitor.

Deşi nu o dată, din dorinţa de a mă familiariza cu acel univers străin în care urma să mă introducă Astoria, *am încercat să-mi închipui ce vom simţi în clipa cînd vom rămîne singuri în noapte, realitatea a declanșat în mine un simţămînt de teamă, de frică infantilă, de parcă m-aș fi rătăcit într-un codru departe de ai mei și m-a ajuns din urmă noaptea cu fantasmele sale. Popa s-a lipit de mine și am rămas un timp nemişcaţi, cu privirile pierdute după aeroplanul al cărui zgomot se stingea cîte puţin. Cînd nu l-am mai auzit, disperarea a luat locul fricii. Ne uitam unul la altul cu ochi perplecși, ca şi cum, brusc, ni s-ar fi spălat creierul și nu mai ştiam ce trebuia să întreprindem. Auzeam liniştea : devenise grea, apăsătoare. Dacă cineva s-ar fi apropiat de noi, ne-ar fi luat drept stane de piatră. Cît a ţinut starea asta ? Secunde, minute ? Nu știu. Primul şi-a revenit Stelică. Mi-a spus în românește : „Mi-e tare frig.“ Iar eu, comandantul lui, i-am replicat în ungurește, amintindu-i că din momentul acela trebuie să ne uităm obîrșia : „Totuși, dragă* Gyula, *ce facem ca să ne încălzim ?“*

De parcă cineva i-ar fi amintit lui Dan Satmari că nu e povestitor, ci un fost agent al unei misiuni secrete, pus să-și scrie raportul, acesta reintra în pielea militarului.

În timpul instruirii, domnul maior ne-a atras de nenumărate ori atenţia că realitatea ne va pune în situaţii imprevizibile. „În asemenea împrejurări, ne spunea domnia-sa, veţi deveni proprii voştri comandanţi, trebuie să fiţi apţi să luaţi decizii rapide, radicale, chiar cu riscul vieţii. De-acum încolo, riscul este meseria voastră.“

Încă din primele ore ale misiunii Astoria *ne-am convins de adevărul cuvintelor sale. Conform planului inițial, s-ar fi cuvenit să ne retragem în pădure, să ne facem un culcuș și să așteptăm să se lumineze de ziuă, așa încît înainte de a face pasul următor, să putem cerceta terenul. Ne-am retras mai spre liziera pădurii, dar impactul cu realitatea parcă ne cerea altceva. L-am întrebat pe* Lajos *dacă-i obosit. Nu era. „Ce-ai zice să profităm de întuneric și să pornim, pe terasament, la drum ?“* Lajos *m-a sfătuit să nu ne pripim, să cumpănim. I-am mai dat un argument : „Ai văzut și tu bombardamentul... Cred că locuitorii Budapestei sînt în panică... au ceva de lucru. Iar noi am pătrunde în oraș neobservați.“*

Înainte de a fi de acord cu propunerea, Lajos *a scos busola și harta, pe care la lumina lanternei, a studiat-o. Mi-a dat dreptate. Ne-am pus în marș pe direcția arătată de busolă. Prima informație care, fără doar și poate, avea să-l intereseze pe* Arpad *a fost culeasă de* Lajos *: „Să reținem că terasamentul căii ferate la est de oraș este înalt, să transmitem această particularitate“, fu el de părere. „De ce ?“ Soldatul Popa N. Stelian îmi arătă încă o dată cît de ager era. „Inamicul, la nevoie, îl poate folosi drept parapet.“*

De pe înălțimea „parapetului“, noaptea ni s-a părut și mai sinistră. Nu se auzea nici un foșnet, nici o împușcătură. Doar ecoul bocancilor noștri pe traverse, pe pietrișul dintre traverse. (Iarăși stilul povestitorului ? !) *Înaintam spre vest în tăcere. Popa venea în urma mea : aparatul de emisie și recepție el îl căra. Dar ranițele noastre erau deopotrivă de grele și, pe măsură ce mărșăluiam, deveneau și mai grele. Ne încălzisem, însă gîndul unui popas era încă departe de noi. În clipa în care am zărit la o distanță relativ mare lumina incendiilor, eram convinși că făcuserăm încă un pas important către obiectivul misiunii* Astoria.

Spre nedumerirea mea, documentul făcea un salt peste multe din întîmplările și peripețiile trăite de cei doi agenți și înșiruia informațiile transmise diviziei. Aceasta a sporit pentru mine enigma paginilor scrise de Satmari. Îmi aminteam fără să ezit că prima lor noapte — marșul pe terasamentul căii ferate ce i-a condus spre Gara de

Est a Budapestei — le-a rezervat surprize. Printre altele, au găsit o ascunzătoare pentru aparatul de emisie și recepție. Așadar, intraseră în oraș fără aparat. și bine au făcut. Ce-l determinase, oare, pe locotenentul în rezervă Dan Satmari să treacă sub tăcere aceste amănunte, impactul cu orașul învăluit. în fum și, în flăcări, bucuria primei emisiuni cu *Arpad* ? Trecuseră cîteva zile bune pînă ce *Buda* a răsunat în eter.

În fiecare noapte, la ora 24, radistul diviziei era pe recepție și aștepta cu căștile la urechi semnalul postului *Buda*. Mă așezam și eu lîngă el. Îmi aprindeam o țigară — radistul nu fuma — și rămîneam în așteptare, îngîndurat. Păream calm, dar nu eram și încercam să mi-i imaginez pe cei doi agenți acționînd în timp și spațiu, căci, așa cum am mai spus, cunoșteam Budapesta. Însă tot ceea ce îmi reușea era să mă văd pe mine însumi într-una din luxoasele camere ale hotelului „Astoria“, înfundat într-un fotoliu și citind „Le Monde“ cu încordare — erau zilele de după asasinarea regelui Alexandru și a lui Louis Barthou — și încercînd să găsesc similitudini între atmosfera premergătoare primului război mondial și atmosfera creată de împușcarea celor doi la Paris...

Se scurgeau minute în șir de așteptare, după care radistul își scotea căștile și mă privea cu compasiune. „Nu vă faceți gînduri negre, mă încuraja el în timp ce mă pregăteam să plec. O să fie bine... O să vedeți.“

În cea de-a treia sau a patra noapte de la debutul misiunii *Astoria*, starea mea de îngrijorare atinsese apogeul. Pe acest fond de neliniște, a trecut pe la mine maiorul Titi Nestorescu, ofițer în statul-major al Regimentului 19 infanterie. Să nu-l mai recunosc. Părăsise de cîteva ore spitalul corpului de armată și se înapoia la unitate. Oboseala, dar mai ales boala îl uscaseră. Ochii i se pierduseră în adîncul orbitelor, iar umerii obrajilor i se reliefau pregnant sub pielea gălbejită. Doctorul îi recomandase să se interneze imediat într-un spital din țară, însă el refuzase și luase hotărîrea să se întoarcă în linia întîi.

— Înțelegi, Voievozene, nu pot, nu pot să-mi las soldații taman acum, cînd e mai greu.

— Dar ai acest drept, încercam eu să-l conving. Nimeni n-ar îndrăzni să te judece altfel.

Vorbele mele sincere, rostite din toată inima, îi intrau pe o ureche și-i ieșea pe alta. Era un oltean încăpățînat și pace : o ținea într-a lui.

— Bei un rom ?

A refuzat alcoolul, dar n-a refuzat *ersatz*-ul.

— Tu, Mihnea, te-ai născut cu o fire liniștită, știi să gîndești, să analizezi, să realizezi sinteze, simți el nevoia să-mi vorbească, iar vocea îi era înceată, ușor tărăgănată, poate din vina suferinței fizice. Explică-mi tu, că uite, pe mine nu mă ajută capul. De ce românul trebuie să îndure... și să tot îndure ? Drama din Crimeea e încă vie în sufletul meu... Deznodămîntul trupelor germane și române se citea atunci clar pe hartă. Pe cîmpul de luptă, ce să mai spun ? ! Evacuarea la timp ar fi salvat mii și mii de vieți omenești. Dar nu voia Hitler și pace. Eram la cheremul lui... Nici măcar domnul mareșal nu i-a putut smulge consimțămîntul de evacuare. Cu toate că de sufletele noastre răspundea el, nu Hitler. Uneori, dragă Mihnea, văd din senin o navă în flăcări luminînd, noaptea, valurile mării. Trupurile ostașilor noștri luptînd cu valurile, ca să se mențină la suprafață... Ordinul de evacuare a fost dat prea tîrziu. Mulți s-au înecat, puțini s-au salvat sau au fost salvați. Mi-a revenit în minte drama de atunci în zilele astea, cînd luptam pe malul vestic al Tisei, în răchită, în bătaia ploii, plini de noroi și de nisip. Ne regrupam sub focul ucigător al nemților... Aceiași nemți care, în acele clipe grele, pentru a se salva, ne ordonau nouă să le asigurăm retragerea... Adică noi să murim, ca ei să trăiască !

Stăteam în răchită, dragă Mihnea, uzi pînă la piele, ca să eliberăm Tiszatardos,... un sat. Tiszatardos-ul ăsta mi-a mîncat sufletul, cît a mai rămas din el. Aș fi putut să mă adăpostesc într-un loc ferit de ploaie, am refuzat. Ostașii mei stăteau în noroi și în bătaia ploii. Am înlocuit resturile unui batalion rus... ca să eliberăm satul ăla prăpădit. Ne-am ridicat la atac. Ne vedea inamicul ca în palmă. De ce îți vorbesc tocmai ție ? Că tu cunoști foarte bine situația. Abia în a treia zi am eliberat satul,

dar nici ungurul, nici neamţul nu se împăcau cu gîndul că satul e în mîinile noastre. Şi ne contraatacă... şi ne contraatacă... şi ne contraatacă... Alţi morţi, alţi răniţi. Te întreb, de ce-i dat românului să îndure ?

Întrebarea lui Nestorescu era retorică, dar nu lipsită de adevăr, un adevăr pe care şi eu, şi el îl simţeam pe pielea noastră. Fusesem trimis în Crimeea de Biroul 2 al Marelui Stat-Major să constat, la faţa locului, starea de spirit a luptătorilor. Rapoartele sosite erau alarmante şi glăsuiau despre unul şi acelaşi lucru : nemulţumirea crescîndă a trupei şi a ofiţerilor faţă de comandamentele germane, faţă de realitatea dramatică a cîmpului de luptă... Verificările mele confirmau pesimismul îndreptăţit al rapoartelor. Drept care, generalul Ilie Şteflea, şeful Marelui Stat-Major, a insistat pe lîngă mareşal să-i ceară lui Hitler libertatea de a ne evacua diviziile la timp, dar führerul, în numele intereselor Germaniei, nu ne-a acordat-o, iar cînd ne-a acordat-o era prea tîrziu.. Pe maiorul Titi Nestorescu îl frămîntase întrebarea, şi îi găsise răspunsul, încă din vara anului 1941, cînd trecuserăm Nistrul. Băuse ersatz-ul, s-a ridicat să plece şi, înainte de a mă lăsa singur, m-a îmbrăţişat. N-o mai făcuse niciodată şi gestul lui mi-a strecurat în suflet o presimţire. Trei zile mai tîrziu, aflam că maiorul Titi Nestorescu „a căzut eroic la datorie", secerat de o rafală de mitralieră în luptele pentru recucerirea satului Tiszatardos, a cărui denumire o pronunţa cu greutate. La aflarea veştii, am încălecat şi am alergat calul într-acolo pe o ploaie deasă şi rece. Înaintam de-a lungul Tisei şi pămîntul era atît de desfundat şi de mustos, încît calul abia mai putea să facă un pas. M-am văzut nevoit să descalec şi să-l las „la mînă". A fost un drum îngrozitor : cadavrele încă neridicate, trupuri rigide, feţe de ceară spălate fără încetare de ploaie, cu dinţii strînşi, parcă, a scrîşnire.

Satul Tiszatardos nu mai exista decît ca nume. Încolo, luptele l-au ras, l-au făcut una cu pămîntul. Două bătrîne, singurii locuitori ai fostei aşezări, dădeau din găleţi apă românilor, care beau însetaţi din căuşele palmelor ori duceau gura direct la marginea găleţii. Mă uitam după ei, în gînd cu întrebarea lui Titi Nestorescu : „De ce

i-e dat românului să îndure ? !" Un căpitan m-a condus la trupul neînsufleţit al celui care mi-a fost un bun camarad : zăcea întins pe spate, învelit în mantaua înmuiată în ploaie, plină de sînge. Capela de campanie îi alunecase de pe cap, descoperindu-i părul ud, încărunţit prea devreme. Ochii îi erau deschişi şi păreau măriţi de ceva văzut, probabil, de el în ultimele clipe ale vieţii. Ar fi putut să mai trăiască dacă ar fi ascultat sfatul medicului. Dar n-a vrut să-şi lase soldaţii. M-am aplecat să-i închid ochii, dar pleoapele opuseră o rezistenţă care m-a înfricoşat şi mi-am retras mîna. Aşa a şi fost pogorît în groapă, cu ochii deschişi.

De ce mi-am amintit de maiorul Nestorescu în acest punct al amintirilor mele ? Pentru a mărturisi cititorilor, cu discreţia şi modestia ce se impun, că în acele zile misiunea *Astoria* nu reprezenta unica mea trăire. E drept, domina celelalte preocupări şi răspunderi, dar nu era singura. De pildă, în noaptea cînd radistul a interceptat primul mesaj transmis de *Buda* nu mă aflam în adăpost, lîngă el, deci viaţa îmi refuzase bucuria unei clipe unice, deoarece mă aflam în linia de foc a unuia din regimentele noastre. Trimisesem într-o incursiune de noapte un pluton de cercetare condus de sergentul t.r. Manolache. Era o misiune delicată : răpirea unui ofiţer din comandamentul lui Friessner — un căpitan pe care îl cunoscusem în august 1944, la Slănic-Moldova, unde se afla instalat Comandamentul „Grupării de armate Ucraina de Sud". Ştiam ce-i poate pielea, de aceea, cînd o informaţie mă avertizase că *Herr Kapitän Kraus* efectua o „vizită" la unul din punctele de comandă ale unei mari unităţi germane, mi-am propus să-l capturez.

Deci, în noaptea aceea cînd *Buda* „conversa" cu *Arpad*, eu aşteptam în aparenţă calm întoarcerea plutonului din misiune. Nu mă lăsase inima să nu-l aştept în tranşee, în sectorul unde pionierii, riscîndu-şi viaţa, deminaseră terenul, pregătindu-le cercetaşilor mei un culoar neprimejdios. Nu i-am aşteptat în zadar, dar nici pe *Herr Kapitän Kraus* nu mi l-au adus. M-am mulţumit şi cu un... maior, un omolog al meu. Deşi „prada" plutonului era de valoare certă, adevărata bucurie am trăit-o în adăpostul

radistului, cînd acesta m-a întîmpinat cu primele informații culese de *Gyula* și de *Lajos*.

Aș vrea, fac efortul să-mi amintesc care au fost primele informații transmise de *Buda*, însă în momentele acestea nu reușesc. Toate mi se învălmășesc. Sub imperiul acestei stări, mi-am propus să mă folosesc de adresa lui Dan Satmari, menționată în raport, sub semnătura sa, și să-i scriu.

6

Trecu astfel o săptămînă, mai trecu una, trecu și a treia săptămînă... Tăcerea fostului meu subaltern mă amăra. Să nu-i fi parvenit scrisoarea ? ! Să-și fi schimbat adresa ? Dar dacă, din anumite pricini, nu vrea să-mi răspundă ? Ne despărțiserăm în poarta unității. Fusese lăsat la vatră și era fericit că se înapoiar la profesiunea de dascăl de țară. Ne îmbrățișaserăm chiar.

Așteptarea mă băgase la idei. Să fi decedat ? am gîndit în cele din urmă, nu fără o undă de jale, și să nu fie cine să-mi răspundă ?

Abia cea de-a patra săptămînă mi-a adus o scrisoare cu ștampila poștei din Arad. Bucuria mea ținu pînă ce ochii îmi căzură pe numele expeditorului : Kardas Ilonka. Mă luă deodată cu frig și nu avui curajul să deschid plicul. O rugai pe Firuța să-mi facă acest serviciu, că de cînd mă pusesem pe scris, îmi devenise și... secretară. Firuța trecu să execute „ordinul", își aranjă mai întîi ochelarii pe nas, apoi scoase din plic o filă desprinsă dintr-un caiet de dictando și îmi citi următorul text :

Domnu general,

Locotenentul dumneavoastră Dan Satmari e în spital bolnav. Rugat la mine scrie răspuns la dumneavoastră. Bucurat mult scrisoarea. Zice să aibă domn general sănătate. Zice veniți... Așteaptă la dumneavoastră.

Ilonka

— Asta-i tot ? murmurai eu complet dezorientat.

Zamfira dădu afirmativ din cap și, privindu-mă compătimitor pe deasupra ochelarilor, îmi confirmă :

— Tot, dragule !

Îi smulsei din mînă scrisoarea și mă convinsei singur de efortul necunoscutei Ilonka Kardas de a scrie cele cîteva rînduri. Așadar, presimțirile mele se adeveriseră. Un val de tristețe căruia nu reușii să-i fac față mă ridică de pe scaun și mă duse, nici eu nu știu de ce, lîngă fereastră. De acolo, puțin mai tîrziu, îi cerui Firuței să-mi dea un sfat. Nu mi-l refuză.

— Omul e bolnav... grav... Dacă n-a fost în stare nici să-ți scrie ? ! Sînt de părere să pleci la Arad și să-l vezi. Te așteaptă... Poate are nevoie de ajutorul tău.

— Singur să plec ? veni întrebarea mea.

— Ai plecat singur în două războaie mondiale și te-ai întors.

De mult nu mai plecasem la drum fără Firuța. Ea îmi ghici zbuciumul și mă încurajă să plec, și încă foarte curînd. Găsea că rîndurile Ilonkăi, așa strîmbe cum erau ele așternute pe fila aceea de caiet, erau, în esență, alarmante. O alarmă trasă de un om simplu și inimos.

In zilele următoare, am trecut pe la „Comitetul veteranilor“, le-am cerut sprijinul, mi-a fost acordat, asigurîndu-mi-se la Arad și casă, și masă. Pînă și un ordin de serviciu mi se înmînă. „O să vă aștepte în gară colonelul Voicu. Nu vă faceți griji, tovarășe general-locotenent“, mă liniști secretarul comitetului.

Am plecat la Arad cînd vara era pe sfîrșite, fără să-l anunț pe Satmari că am să sosesc. Nu voiam să se agite nici el, nici Ilonka. Într-adevăr, la gară, întru întîmpinarea mea veni colonelul Voicu, care mă conduse cu „Dacia“ sa personală la căminul garnizoanei, unde mă aștepta „camera generalilor“.

— Tovarășe general-locotenent, doriți să vă conduc prin oraș ? mă întrebă politicos amfitrionul.

Îi mulțumii și-i explicai că orașul nu mi-e străin, așa că mă voi descurca.

— Dacă aveți nevoie de ceva, vă stau la dispoziție...

Nevoie aş fi avut, dar nu-mi plăcea să dau de lucru celor din jur cînd era vorba de persoana mea. Ultima oară fusesem la Arad înainte de război, în cadrul unor manevre şi rămăsesem cu imaginea unui oraş frumos şi ospitalier. Oprii primul taxi ieşit în cale : la volan, o şoferiţă tînără şi foarte amabilă.

— Nu sînteţi din Arad, nu-i aşa ?

— Cum de-ai ghicit, domnişoară ?

Îmi zîmbi enigmatic.

— Pot să jur că sînteţi din Bucureşti... Unde vă duc ?

Îi întinsei adresa şi ea citi :

— Strada Amurgului 17, e cam depărtişor...

Porni maşina, deschizînd în acelaşi timp şi aparatul de radio.

— Vă deranjează ? Cîntă Angela Similea.

— Să cînte sănătoasă ! Nu mi-ai răspuns de unde ţi-ai dat seama că nu sînt din Arad.

Şoferiţa îmi arătă o faţă numai lumină şi zîmbet : îi admirai dantura albă, frumoasă, de invidiat.

— După vorbire... după accent... după îmbrăcăminte. În general, semănaţi cu bunicul meu.

Mă făcu să rîd : mai trebuia să-mi spună şi cu ce prilej poposisem în Arad, pentru a-i lăuda perspicacitatea. Dar tînăra părea acum mai atentă la Angela Similea decît la bătrînelul din dreapta. A fost o cursă cam lungă, prin nişte străzi întortocheate, cu case patriarhale, înecate încă în verdeaţă.

Taxiul opri în dreptul unui gard înalt, cenuşiu, ce nu-i lăsa trecătorului posibilitatea să-şi arunce o privire în curtea locatarului.

— Amurgului 17. Treizeci şi şapte de lei, mă anunţă şoferiţa.

Îi plătii, îmi mulţumi, îmi făcu ştrengăreşte un semn de salut cu ochiul, o mai urmării cu cîtă rapiditate întorcea maşina în direcţia de unde venise. Poarta în faţa căreia mă oprisem făcea corp comun cu gardul care se întindea cam pe o distanţă de douăzeci şi cinci de metri. O tăbliţă bătută în cuie avertiza : „Cîine rău“ şi mă sfătuia să sun pe butonul alăturat. Tăbliţa mă indispuse şi mă întrebai îngrijorat dacă n-ar fi fost totuşi mai bine să-mi fi anunţat sosirea. Apăsai pe buton. După o

scurtă aşteptare, auzii un lipăit de papuci. O femeie aproape de cincizeci de ani apăru în poartă ; obrajii îi erau încinşi şi lucioşi. Se vedea să soneria o scosese din bucătărie. Îşi ştergea mîinile de şorţul ce-i ocrotea o rochie veche de stambă, în timp ce mă privea mîhnită. Scoase deodată un ţipăt : „Ioi, Iştenem, domnu' general !“ Cum de mă recunoscuse ? Apariţia mea neaşteptată o zăpăcise, se uita cînd la mine, cînd spre fundul curţii. Mai să pice jos de emoţie.

— E acasă ? încercai eu s-o scot din încurcătură.

— Ioi !... Că-i acasă..

Îmi cîştigase simpatia din prima clipă, căci întreaga ei fiinţă iradia bunătate şi candoare.

— Condu-mă, te rog, o dirijai eu.

Nimerii într-un „tunel“ de viţă de vie, al cărui punct terminus ducea către treptele unei case solide din cărămidă. Ilonka o luase înainte, strigînd : „Dani, domn' general !... Dani !...“ Nu intră în casă, o ocoli, iar eu, tulburat, mă luai după dînsa.

Sub un nuc, în spatele casei, unde se întindea în adîncime un petic de grădină, zăcea într-un scaun pe rotile, un bărbat uscat de boală, ale cărui trăsături îmi aminteau vag de locotenentul Dan Satmari. În timp ce înaintam spre el, ochii i se umplură de lacrimi.

— Am onoarea, domnule general, mi se adresă el cu un glas doborît de suferinţă, sînt locotenentul în rezervă Satmari Dan... Bine aţi venit în casa mea !

Încercă să ridice mîna, să mi-o întindă, dar îi veni dureros de greu. Atunci îi pusei mîna mea peste mîna sa galbenă şi uscată. Îmi stăpîneam cu greu tulburarea şi nu aş vrea să insist mai mult asupra acestui moment. Aş dori însă să mai fac o observaţie. Eram cu douăzeci şi şase de ani mai în vîrstă decît fostul meu subaltern şi forma mea fizică şi intelectuală sărea în ochi. Ideea că înfăţişarea mea i-ar putea accentua suferinţa fizică mă chinui, un timp, îngrozitor.

— Ilonka, adu un scaun pentru domnul general...

— Ioi, că bine zici !

Femeia dispăru în casă, de unde reapăru cu un scaun ce-l puse în faţa soţului ei. Nu mi-o închipuiam a-i fi

decît soție. Mă așezai lîngă bolnav și, preț de cîteva minute, ne privirăm îndelung, fără să scoatem un cuvînt.

— Iată ce-a făcut boala dintr-un trup voinic și sănătos, vorbi el într-un tîrziu. Și încă nu și-a încheiat „opera"... Scleroză în plăci !

La auzul acestui groaznic diagnostic, îmi stăpînii cu greu reacția. Dar faptul că ochii lui nu mai lăcrimau și mă cercetau ca pe vremuri, cu cutezanța militarului obișnuit să privească adevărul în față, mă mai liniști.

— Dacă ți-e greu să vorbești, lasă, nu te obosi.

— E tot ce pot să mai fac fără dureri — să vorbesc... De-ați ști cît mă bucur că sînteți aici, că vă văd !

Starea sănătății lui Satmari complicase rosturile deplasării mele la Arad. Aș fi dat dovadă de un cinism reprobabil dacă m-aș fi apucat să-i înfățișez proiectul unei cărți ce-ar urma să fie scrisă de un bărbat mult mai în vîrstă decît el.

Ilonka reapăru, venindu-mi fără să știe în ajutor. Puse pe o măsuță din apropierea scaunului pe rotile o tavă, adresîndu-mi-se cu accentu-i specific :

— Pălincă !... Piept ardelenesc... Serviți, rog frumos la dumneavoastră.

— Totul e de casă... pînă și pîinea. Ilonka e o gospodină a-ntîia, o lăudă Dan Satmari cu tandrețe.

Băutura mă relaxă, mă îmbărbătă, mai ales că, în chip simbolic, ofițerul apucă tremurînd ceșcuța. Puțin mai tîrziu, începu să-mi povestească istoricul bolii : se declanșase cu trei ani în urmă, pe neașteptate. De atunci intrase într-o lungă și grea suferință. Nu-i cerusem să-mi istorisească cum își rînduise traiul după ce se lăsase la vatră, dar el, dintr-o firească nevoie lăuntrică, epuizînd tema bolii, se întrebă nu fără nostalgie :

— Dacă am fost fericit în viața asta care se topește în mine ca o lumînare ? Vă raportez, domnule general, că am fost... Cu fătuca din Cojocna. V-am vorbit de ea. Vă mai amintiți ?

Ascultai, în continuare, spovedania unui bărbat, de fapt nefericit în scurta sa existență. Fătuca din Cojocna — Măriuca — îi devenise nevastă. Absolvise, la îndemnul viitorului ei soț, Școala Normală și devenise și ea învăță-

toare la aceeași școală unde profesa și ofițerul trecut în rezervă. Gospodăria pe care o vedeam o realizaseră împreună, trudind cu pasiunea îndrăgostiților. Îi mai ajutaseră bănește și părinții Măriucăi. Le lipseau însă un suflet de copil ca fericirea să fie deplină. Dar Măriuca pierduse consecutiv trei sarcini. La a patra, nu a mai rezistat și s-a prăpădit. De atunci, traiul tihnit al lui Satmari intrase în derivă. Singurătatea îi devenise tovarășă de viață. Pe Ilonka o cunoștea din copilărie. O preferase unor legături întîmplătoare. Se ducea la ea, ori venea Ilonka la el. Nimeni nu îndrăznea să-i bîrfească. După ce se îmbolnăvise, ea i se devotase cu totul, îngrijindu-l nu ca pe un amărît, ci ca pe un copil,... unicul copil.

— Nu mai am pe nimeni pe lume decît pe Ilonka... Da' nici ea nu are pe nimeni.

— Poate ai vrea să te odihnești ?

— Mai am puțină vlagă în mine, se chinui el să zîmbească, anume am păstrat-o, pentru această întîlnire... Domnule general, chiar vreți să scrieți o carte ?

— Doar ai primit scrisoarea... Da, una cu amintiri de război.

— Și aveți de gînd să spuneți adevărul ?

Întrebarea nu mă supără, socotii că era la locul ei, așa că declarai categoric :

— Numai adevărul !

Dan Satmari închise ochii și figura sa palidă și uscată îmi aminti de o mască mortuară. Nu-l tulburai. Ieși din starea asta foarte curînd și abia atunci cutezai să-l întreb iarăși dacă nu cumva discuția noastră reprezenta pentru el un efort prea mare.

— Domnule general, cînd am primit scrisoarea dumneavoastră, zăceam pe un pat de spital... Ca orice bolnav care-și cunoaște deznodămîntul, mi-am trecut în revistă existența... Doream tare mult să vă mai văd... înainte de a trece în lumea umbrelor.

— De ce nu m-ai căutat ? De ce nu mi-ai scris ?

— Domnule general, chiar nu știți ?

— Ce să știu ?

Cred că vederea lui slăbită de boală mi-a surprins mișcarea sinceră de pe chip.

— Că am fost anchetat...

— Cînd ?... În legătură cu ce ?

— În 1950... Aici, la Arad, în legătură cu *Astoria*.

Mă retrăsei brusc către spătarul scaunului, de parcă o mînă nevăzută își înfipsese ghearele în gîtul meu... Abia îmi auzii glasul :

— În legătură cu *Astoria* ? !... Te-au anchetat ? ! De ce nu mi-ai dat de veste ? Să le fi dat eu lămuririle...

Probabil că mă făcusem alb la față de mînie sau că mi se ivise pe chip o expresie de amarnică durere, dacă bolnavul imobilizat în căruciorul său cu rotile îmi șopti :

— Liniștiți-vă, domnule general.

— N-am știut nimic.

— Mi-ați luat o piatră de pe inimă ! îmi mărturisi Dan Satmari. Cînd le-am spus...

— Cui ? îl întrerupsei.

— Anchetatorilor... Cînd le-am spus să vă întrebe pe dumneavoastră, mi-au răspuns : „Generalul e de mult arestat."

— Eu, arestat ? ! mă foii nervos pe scaun.

— Așa mi-au spus. Iar cînd le-am cerut să mă confrunte cu dumneavoastră, m-au potolit cu vorbe în care am crezut : „Toate la vremea lor !"

Eram total descumpănit : călătoria la Arad, revederea cu locotenentul în rezervă Dan Satmari, prezența Ilonkăi undeva, într-o bucătărie sau într-o odaie, îmi dădeau senzația unei călătorii într-o lume ireală.

— M-au chinuit mai bine de un an de zile. Mă convocau la ei, la opt dimineața, mă băgau într-un birou, îmi porunceau : „Așteaptă aici... Te chemăm cînd îți vine rîndul." Mă lăsau în plata Domnului ceasuri în șir, iar eu, în vremea asta, îmi omoram creierii cu tot felul de întrebări. După șase și chiar opt ore de așteptare, mi se comunica : „Poți să te duci acasă... Ești liber. Te prezinți din nou mîine la opt..."

Abia izbutii să-mi descleștez gura și să întreb :

— Ce voiau ?

— Vă amintiți întîmplarea cu aviatorul american ?

— Cum să nu ? Mi-aţi raportat că aţi dat de el într-o pivniţă, că era rănit, flămînd, însetat... că l-aţi ajutat şi l-aţi transportat în ascuns la ambasada suedeză...

— La rugămintea lui, îmi aminti Dan Satmari, clătinînd din cap. Am făcut-o cu preţul vieţii...

— Da, da, la rugămintea lui ! Şi dumneata, şi Popa, eraţi mîndri de fapta voastră.

— Ei bine, ei aveau o altă explicaţie. De unde au luat-o ? Cine a născocit-o ? Mi-era peste puteri să-mi răspund. Îmi cereau mereu să le spun cine mi-a dat misiunea de a intra în contact cu ambasadorul Suediei. Ce informaţii am pus la dispoziţia unor capitalişti care numai neutri n-aveau cum să fie ?

Dintr-o tainică pornire sufletească, mă aplecai şi-i apucai mîna — era rece, de gheaţă — şi i-o ţinui în a mea, să i-o încălzesc.

— Doamne, cît trebuie să fi suferit !... Bietul meu locotenent !

— Mai era ceva. Mai vroiau să afle ce-am căutat noi în zilele de 16 şi 17 ianuarie 1945 în clădirea ambasadei. Ce, nu ştiam că era ocupată de legionarii lui Horia Sima din Viena ?

— Bine, dar eu stabilisem locul unde să ne întîlnim ! rostii, debusolat şi impresionat pînă la lacrimi de cele auzite.

— Asta am susţinut şi eu. Ei însă mi-au închis gura dezvăluindu-mi că domnul general a declarat anchetatorilor adevărul şi că aş face bine dacă şi eu i-aş urma exemplul. „Dacă dumnealui, care a fost comandantul meu, a declarat adevărul, de ce mai aveţi nevoie şi de adevărul meu ?“ îi combăteam eu. Într-o zi, n-am mai fost chemat, iar mie nu mi-a venit să cred că m-au lăsat în pace.

O mînie surdă se răzvrăti în mine :

— Cine sînt ăştia ? Le ştii numele ? Să-i chem în faţa judecăţii !

Naivitatea mea îl făcu să zîmbească. Îmi replică trist :

— Nu i-am mai văzut în Arad din '54...

— N-am ştiut nimic, murmurai, chinuit totuşi de un simţămînt de culpabilitate. N-am ştiut nimic... Te rog să mă crezi.

— Asta-i și motivul pentru care am vrut să vă mai văd înainte de..., să-mi risipiți îndoiala. Vă mulțumesc că ați venit, domnule general. Stelică... Soldatul Popa N. Stelian a fost scutit de o asemenea umilință... Ce băiat minunat a fost !

Îi eliberai mîna și-mi sprijinii spinarea de spătarul scaunului. O vreme îl ascultai cu capul în piept, jignit de ofensa ce-i fusese adusă. Încercam să-mi amintesc cum trecuseră prin mine anii 1950—52, dar eram prea surescitat de spovedania lui Satmari ca să pot reuși. Sosisem la Arad bucuros, cu gîndul la viitoarea carte ce nu se voia decît o închinare camarazilor și subordonaților mei. Mai aveam dreptul să-i cer lui Dan Satmari să-mi răspundă la unele întrebări legate de misiunea *Astoria* ?

În continuare, Dan Satmari mă rugă să-i vorbesc de mine, de familia mea, de foștii ofițeri superiori și de foștii generali ai diviziei. I-am răspuns pe îndelete cine mai trăia, cine a trecut în lumea umbrelor. După o bucată de vreme, mă întrerupse pe neașteptate :

— Frumoasă idee de a scrie o carte la anii dumneavoastră... Sînt măgulit că acest gînd nobil v-a adus aici.

Mă simții dator să-i explic fostului meu subordonat cum se născuse această idee, rolul lui Corneliu Cara în grăbirea hotărîrii de a mă dedica realizării cărții. Mă ascultă cu respect.

Nu tresărise, nici nu mă întrerupsese cînd am pronunțat numele scriitorului. Așa, din una-n alta, ajunsei și la „sicriașul" pus de scriitor la dispoziția mea și, bineînțeles, la problema raportului care-mi stîrnise atîtea nedumeriri.

— Ce-i cu raportul ăsta ? îndrăznii eu, în cele din urmă, să-l întreb direct. Nu-i identic cu cel pe care mi l-ai prezentat mie cînd te-ai întors din misiune... Sau memoria mă înșeală ? Oricum, toate documentele secrete ale Biroului 2, inclusiv ale diviziei noastre, s-au mistuit într-un incendiu, al cărui mister n-a fost elucidat nici pînă astăzi. Iar unicul exemplar al raportului *Astoria* l-am distrus eu, din ordin superior. Dacă ți-e greu să-mi răspunzi, lăsăm pentru altă dată.

— Nu, nu !... Pot..., vorbi el ușor reanimat de tenta discuției. Doar o clipă...

O strigă pe Ilonka și femeia se ivi fericită din casă.

— Fii drăguță, Ilonka... Mi-e sete. Aș bea un pic de lapte rece.

— Imediat aduc, Dani...

— Încă din copilărie îmi spune Dani.

— Luptele de la Dány ! murmurai evocator.

— Domnule general, sper să acceptați invitația de a servi prînzul la noi.

— Cu plăcere, locotenente.

Mi se păru că vocea îmi răsunase ca altădată, pe front. Ilonka reveni cu un pahar pe jumătate plin cu lapte și-l ajută pe prietenul ei din copilărie să-l bea. Dan Satmari îi mulțumi și o anunță că „domnul general rămîne să prînzească cu noi".

— O, Iștenem ! Că tare bucur la mine !

După ce femeia dispăru din nou în casă, fostul ofițer se simți obligat să mă lămurească.

— Eu sînt de vină... Vorbesc cu ea tot timpul ungurește... Făcu o pauză, ca și cum ar fi dorit să-și adune puținele resurse pentru a se avînta într-o nouă etapă a discuției. În legătură cu raportul... Domnule general, memoria nu vă înșeală. Documentul ce l-ați primit de la Corneliu Cara are un istoric. Într-o zi, asta s-a petrecut acum vreo cinci sau șase ani, scriitorul Corneliu Cara a bătut la poarta casei mele. Nu era singur, ci însoțit de un maior — era secretarul Comitetului de partid al școlii de ofițeri din Sibiu. Îl cunoșteam. Fusesem invitat la Școala de ofițeri activi „Nicolae Bălcescu" să vorbesc elevilor și ofițerilor despre luptele din Banat și Transilvania, din Ungaria și Cehoslovacia. Așa cum era și natural, le-am vorbit și de misiunea *Astoria,* de dumneavoastră, de soldatul Popa N. Stelian. I-am invitat pe cei doi oaspeți în casă, la o palincă... Pe atunci, boala încă nu mă lovise. Ce se întîmplase ? Sosise în oraș să scrie un reportaj pentru revista „Viața militară"...

— I-ai citit vreo carte ?

Mă înviorasem, de fapt eram mulțumit că intrasem pe un făgaș mai puțin sumbru și dureros.

— Una ? !... Cred că i le-am citit pe toate.

— În spital ?

— Și înainte, și în spital.

— Ce voia ?

— Vizitase și școala de ofițeri din Sibiu. Iar acolo i se relatase că în Arad trăiește un veteran care a luat parte la o misiune secretă în Budapesta. A dorit să mă cunoască, să stea de vorbă cu mine. Am petrecut cîteva ore plăcute în atmosfera creată de el, povestind cu haz tot felul de întîmplări.

— Te-a pus să-i povestești de *Astoria* ?

— Doar în linii mari. La despărțire, mi-a promis că o să mai treacă pe la mine... După un timp am primit o scrisoare de la el, mărturisindu-mi intenția lui de a scrie o carte.

— „Revelion '45" ? anticipai eu, fericit că mă apropiam, în sfîrșit, de obiectivul deplasării mele la Arad.

— Văd că sînteți la curent, constată Satmari, cu o bucurie răzbită din suferință.

— El n-a mai scris-o, îl lămurii pe dată. M-a îmboldit pe mine s-o scriu...

— Bine a făcut ! se înveseli bolnavul. Cine știe dacă altfel aș fi apucat să vă mai văd... A încercat și pe mine să mă convingă să scriu, dar eu i-am rezistat. M-a rugat atunci să-l ajut să includă în „Revelion '45" capitolul *Astoria*. L-am sfătuit să vă caute. „O să-l caut după ce o să-mi dai dumneata coordonatele misiunii într-o variantă proprie." „Nu pot... nu sînt scriitor", m-am apărat eu „Nici nu-i nevoie să fii, a insistat el. Închipuiește-ți că te-ai întors din misiune și comandantul, după ce te-a ascultat, ți-a cerut să-i scrii un raport ceva mai amplu"...

— Așa a și fost, îi confirmai, retrăind, fără voie, ziua aceea de neuitat, dar, în același timp, gîndindu-mă la „schemele" de convingere ale lui Cara ca la ceva plăcut.

Rog cititorii să-mi ierte paranteza ce o voi deschide pentru a le vorbi de cele petrecute în seara zilei de 15 ianuarie 1945, la Budapesta. Mai aveam o zi-două ca să ajungem la Dunăre, bineînțeles nu în pas de paradă, ci prin lupte de stradă, cînd, pe neașteptate, se primește Ordinul nr. 0019, prin care se stabilea înlocuirea trupelor române angajate pînă atunci în operația „Budapesta" cu trupe sovietice și începerea afluirii acestora spre frontul din Cehoslovacia. Retragerea începuse la ora 23, într-o

consternare totală. Respectivul ordin îmi crease o situaţie critică, căci eu mai aveam de finalizat misiunea *Astoria* : întîlnirea cu *Gyula* şi *Lajos*, pe teritoriul românesc al ambasadei. Abia în ziua de 17 ianuarie, cînd sovieticii anunţau eliberarea Budapestei, am reuşit să-mi ating scopul. Am ajuns la ambasadă cu maşina comandamentului, însoţit de sergentul-major t.r. Narcis Manolache şi de încă un subofiţer. Locotenentul Dan Satmari mă aştepta îmbrăcat civil în pustietatea unei încăperi, priveghind trupul sfredelit de gloanţe al soldatului Popa N. Stelian. La căpătîiul mortului ardea o lumînare. Eram atunci prea grăbit şi prea forţat de împrejurări să ascult explicaţiile locotenentului. Ajutat de subalterni, am ridicat cadavrul lui Popa şi l-am întins ca vai de lume pe bancheta din spate. În maşină, locotenentul Dan Satmari mi-a povestit cum a sfîrşit soldatul Popa N. Stelian.

— L-am ascultat pe Cara şi am început să scriu, ros de anumite îndoieli, povesti mai departe fostul meu ofiţer. N-am avut totuşi răbdarea să termin... I-am expediat paginile scrise. Mi-a mulţumit. Între timp a intervenit boala, care, în chip inexplicabil, mi-a dat putere să reiau scrisul şi să-i răspund la o întrebare.

— Pagini pe care nu le-ai mai expediat lui Cara ?

— Cred că i s-o fi întîmplat ceva... Mi-a trimis o scrisoare, mă anunţa că într-un viitor cît mai apropiat va fi în Arad şi o să treacă să mă vadă, dar pînă atunci să-i scriu cum am sărbătorit „Revelionul '45". N-a trecut... Nici o altă scrisoare nu mi-a mai expediat, aşa că o să vă dau dumneavoastră respectivele pagini.

Simţii din nou nevoia de a-i apuca mîna pe jumătate moartă şi a o aşeza într-a mea.

— Nu-i aşa că-i frumos aici, la mine ? se înduioşa Satmari de afecţiunea mea.

— Tare frumos... ca într-o casă a copilăriei.

— Măriuca şi cu mine am sădit tot ce vedeţi în jur, în speranţa că vor avea copiii noştri unde să se joace. Poate e mai bine că Măriuca n-a apucat să mă vadă prăbuşit fără vlagă în scaunul ăsta.

— Te pot ajuta cu ceva, locotenente ?

— Din păcate, cu nimic... Zilele îmi sînt numărate. De data asta destinul mă trimite într-o misiune fără întoarcere.

Şi, pentru că soarta a vrut să ne mai pună o dată faţă-n faţă, v-aş adresa o rugăminte... o ultimă rugăminte : să fiţi aici cînd... să mă conduceţi pe ultimul drum... Să veniţi în uniformă.

Cîteva minute se scurseră într-o tăcere adîncă, şi, cum eu eram acolo cel „bătrîn şi înţelept", m-am hazardat să-l întreb :

— Cum rămîne cu Ilonka ? Că nu sînteţi căsătoriţi...

— Am vrut să-i las casa cu tot ce-i în ea. A refuzat categoric... Are gospodăria ei, cîteva străzi mai încolo. Casa o las, prin testament, primei perechi de tineri căsătoriţi de pe strada Amurgului...

Răsună, pe neaşteptate, vocea Ilonkăi. Mă întreba din pragul bucătăriei :

— Domnu general mîncă gulaş ?

— Mîncă, o asigurai.

— No, că-i bine-aşa !

Amintindu-mi deodată de ceva, mă uitai cu insistenţă în jur.

— Unde-i cîinele ? Nu-i aud lătratul.

— N-am ţinut cîini în curte, mă lămuri Satmari cu o voce stinsă, mai ales răi. Tăbliţa-i pusă aşa, să impresioneze trecătorii certaţi cu legea.

...Şase luni mai tîrziu, într-un început de primăvară, l-am condus pe locotenentul în rezervă Dan Satmari pe ultimul drum, respectîndu-i întru totul dorinţa.

7

Stimate domnule Cara,

Pentru a răspunde la întrebarea dv. : „Unde şi cum ne-am «petrecut» Revelionul '45 ?" este absolut necesar să vă introduc în atmosfera din capitala Ungariei. Pe la sfîrşitul lunii noiembrie, cînd, de fapt, a şi început misiunea Astoria, *Budapesta, în ciuda bombardamentelor efectuate de aviaţia anglo-americană şi cea sovietică, era un oraş animat, inconştient de vesel şi de petrecăreţ. Restaurantele, cafenelele, cîrciumile şi bodegile — pline. Se dansa, se chefuia. Străzile erau în stăpînirea plimbăreţilor.*

Nu toate magazinele aveau rafturile goale. Inflația însă înregistra creșteri serioase de la o zi la alta. La fiecare pas, te loveai de militari nemți. Nu de trupe ale Wehrmacht-ului, ci de cele ale SS-ului. Pretutindeni vedeai uniforme negre. Nu mă refer la gestapoviști aflați și ei în Ungaria în număr mare, ci la unitățile de luptă SS, precum diviziile de tancuri, de grenadieri. Budapestanii, veseli, vorbeau despre aceste „divizii negre“ ca de niște unități de elită invincibile. Salvatorii ! Altminteri, de ce i-ar fi trimis Hitler în Ungaria ? !

În orice cîrciumă ai fi intrat puteai asculta, așezîndu-te la un pahar de vin ori o halbă de bere, discutîndu-se cu aprindere situația fronturilor. Retragerile nu erau decît niște replieri strategice menite să camufleze o mare ofensivă germano-ungară, care o dată declanșată, nu se va mai opri decît dincolo de Tisa. Multă pălăvrăgeală, dar era bine s-o asculți. Ba chiar să intri și tu în discuții.

Cînd am înțeles că prezența acestor „uniforme negre“ trebuie tratată cu toată seriozitatea, ne-am propus să trecem la identificarea unităților SS-iste (denumirea lor, locul unde erau cantonate, ce armament aveau în dotare). N-a fost o operație complicată, deoarece nemții erau mai puțin vigilenți decît în prima etapă a războiului. Ne luam după cîte un ostaș sau după un ofițer și aceștia, în cele din urmă, fără să știe, ne conduceau fie la o cazarmă, fie la un comandament. Mulți ofițeri SS, mai ales cei care aparțineau unor comandamente, locuiau în mari și elegante hoteluri. Chiar și hotelul „Astoria“, despre care domnul maior Mihnea Voievozeanu ne-a vorbit nu o dată, era în întregime ocupat de esesiști. Se înțelege că toate datele culese i le transmiteam lui Arpad. Poate că ar fi util să arăt că, într-o primă fază a misiunii, ne „plimbam“ aparatul de emisie și recepție dintr-o ascunzătoare în alta. Nu transmiteam de două ori din același loc. Totuși, în cea de-a doua jumătate a lunii decembrie, mai aproape de Crăciun, analizînd evoluția frontului, a situației din interiorul Budapestei, am ajuns la concluzia că nu mai era cazul să fim un „post mobil“. Numărul clădirilor distruse de bombe crescuse... crescuse și numărul locuințelor părăsite. Deci, nu ne-a fost greu să ne găsim trei ascunzători. Două pentru noi și una pentru aparatul de emisie. Îmi

aduc aminte că în timpul scurtei noastre instruiri, locotenentul Popescu (Nume fictiv. Nici el nu-l cunoştea pe al nostru.) ne atrăsese atenţia să ne aciuim cu „postul" în preajma unor mari comandamente militare ale inamicului încărcate cu antene, pentru ca astfel să punem emisiunile cît mai bine la adăpost. De asemenea, ne-a mai atras atenţia să observăm dacă marile artere sînt străbătute de maşini germane de gonio şi direcţia lor. Ne-a şi desenat o maşină de tipul ăsta : se făcea recunoscută printr-o antenă ce se rotea continuu. Nu, nu reţinusem prezenţa unor asemenea maşini speciale...

Oricît ar părea de neverosimil, dar cu cît situaţia militară devenea mai dramatică pentru inamic, cu atît misiunea noastră devenea mai uşor de îndeplinit. Treptata încercuire a Budapestei modificase atmosfera oraşului, tonusul populaţiei. Îşi croiseră drum frica, panica. Uneori aveam impresia că mă aflam pe un vapor încărcat cu pasageri, care se scufunda încet şi sigur. Auzeam destul de des cuvintele : „Se salvează cine poate." Psihoza asta era pentru Astoria ca o perdea de fum.

Luna decembrie 1944 la Budapesta a fost plină de întîmplări. Una mai semnificativă decît cealaltă. Aş relata una din ele. S-a răspîndit zvonul că generalul Hans Friessner, comandantul tuturor grupărilor de armate germano-ungare, a obţinut de la Hitler aprobarea de a declara Budapesta oraş deschis. Zvonul a descreţit frunţile budapestanilor, exuberanţa lor era din nou în creştere. Unii s-au hazardat şi au smuls camuflajele de la ferestre... Bucuria n-a ţinut prea mult, fiind potolită de un alt zvon care s-a dovedit a fi adevărat : Hitler nu numai că nu a aprobat ideea oraşului deschis, dar a hotărît să-l demită pe cel în mintea căruia se născuse ideea. Într-adevăr, Friessner a fost demis. Şi din nou un giulgiu negru s-a aşternut peste oraş.

În vremea asta noi străbăteam străzile capitalei ungare în lung şi în lat, ocrotiţi de uniforma armatei ungare, căreia, noi, după un timp, i-am adus un corectiv : ne-am pus la braţ brasarde cu „Crucea roşie". Ne-am procurat şi două truse sanitare. Ideea a fost excelentă. Brasardele cu „Crucea roşie" aveau efectul unui permis de liberă trecere. Eu, mai mare în grad, păşeam înainte. Stelian

Popa după mine. Plimbările noastre aveau un rost. Populația orașului fusese scoasă la săpat tranșee, adăposturi... Orașul se pregătea deci să reziste... Ne mai opream, mai stăteam de vorbă, mai aflam cîte ceva.

După un timp, ne-am îngăduit luxul să ne procurăm și haine civile. Pentru orice eventualitate... Am ieșit și în oraș ca doi gentlemeni. Dar n-am abuzat de „civilie" prea mult.

Trecuse Crăciunul. Se apropia Anul Nou. Și eu, și Stelian Popa eram stăpîniți de o bucurie justificată. După fiecare emisiune, Arpad *ne transmitea anumite coordonate. Înțelegeam din aceste date că încheierea misiunii* Astoria *se apropia cu pași mari. Ei bine, tocmai în aceste zile premergătoare Anului Nou s-a produs și acel eveniment care m-a despărțit pentru totdeauna de camaradul și prietenul meu Popa Stelian. În ziua de 18 decembrie — ploua, o ploaie rece și nesuferită — ne-am despărțit : fiecare cu misiunea lui. El urma să pîndească, în Buda, mișcarea unui comandament, iar eu urma să mă deplasez în zona Sáshalom, unde se afla un cîmp folosit ca aerodrom pentru avioanele germane. Am revenit din misiune, în ascunzătoare, seara. Speram să-l găsesc pe Stelian așteptîndu-mă. Nu l-am găsit. Pe măsură ce minutele, apoi orele se scurgeau, starea mea de nervozitate creștea. A fost pentru mine o noapte cumplită. Deși aveam o încredere oarbă în Stelian Popa, după patru-cinci ore de așteptare, am ieșit din adăpost și m-am îndepărtat doar pentru a căuta un ungher de unde să-l pot pîndi cînd va sosi. Am stat așa, luptînd cu somnul, cu frigul pînă către ziuă cînd, în fine, s-a ivit și Stelian Popa. Era într-un hal ! Zgribulit, ud pînă la piele... Tremurînd ca varga. Avea în el ceva de fiară hăituită. Reveniți amîndoi în ascunzătoarea noastră mi-a povestit cum, în ciuda actelor prezentate, o patrulă germană îl arestase și-l băgase într-o curte plină cu dezertori unguri, lăsați în burniță toată noaptea. Ce se întîmplase ? Nemții se sesizaseră mai de mult că orașul era plin de dezertori unguri și ca să dea o lecție jandarmeriei militare locale au inițiat o acțiune pe cont propriu. Stelian și-a dat seama că-l paște o mare primejdie. A căutat o scăpare, a găsit-o. N-a putut însă scăpa de consecințele burniței : s-a îmbolnăvit, din răceală a dat în dublă pneumonie.*

L-am vegheat și îngrijit zile și nopți. În noaptea de Anul Nou n-a mai avut febră. Pregătisem o sticlă de vin : un Tokay și exact la miezul nopții — ora Bucureștiului — am destupat sticla și am umplut paharele. Cînd ne-am îmbrățișat, l-am simțit numai piele și os. Așa am intrat noi în Anul Nou 1945...

Cu Stelian Popa am mai ieșit în misiune de vreo trei ori, dar pneumonia i s-a întors... M-a rugat să nu-i comunic lui Arpad că-i bolnav și i-am respectat dorința.

În ziua de 15 ianuarie 1945 am socotit că ar fi mai bine să întreprind o recunoaștere în sectorul ambasadei. Mi-a mers bine : identificasem un drum scurt și îmi propusesem ca încă în noaptea de 15 spre 16 ianuarie să ne refugiem în clădirea ambasadei. Firește, am revenit în ascunzătoare, bucuros la gîndul că-i voi împărtăși lui Stelian rezultatele recunoașterii. Dar, m-am pomenit în fața unui tablou greu de imaginat. În mijlocul încăperii, două cadavre într-o baltă de sînge : al unei femei în jur de patruzeci de ani și al unui jandarm din poliția militară. Ceva mai încolo, pe pat, zăcea Stelian cu fața-n jos. Pe pernă, un „Walter" — singurul tip de armă cu care fuseserăm dotați. M-am apropiat de prietenul meu. Trăia... L-am răsucit pe spate cu mare grijă. Era plin de sînge. Trăia, dar nu răspundea chemărilor mele. Noroc de trusele sanitare : m-am apucat să-i opresc sîngele, să-i pansez rănile provocate de două gloanțe.

Am rămas din nou de veghe pe marginea patului, schimbîndu-i mereu compresele cu care îi răcoream fruntea. Eram ca un automat : schimbam compresele și mă uitam la cele două cadavre, străduindu-mă să înțeleg ce se petrecuse în absența mea. Îmi era limpede că a rămîne pe loc reprezenta o primejdie potențială. Singura salvare — drumul către ambasadă încă în noaptea aceea, oricare ar fi fost starea lui Stelian. M-am uitat la ceas : era încă prea devreme pentru a-mi pune planul în acțiune. La un moment dat, Stelian a deschis ochii, m-a privit lung, mi-a zîmbit trist, iar eu am fost fericit că m-a recunoscut. Își recăpătase cunoștința și mi-a povestit abia auzit cele petrecute. Din spusele lui am înțeles următoarele : îndată după plecarea mea, în ascunzătoare și-a făcut apariția, pe

neaşteptate, o femeie. Era în căutarea unui adăpost. „Cine eşti ?" l-a întrebat ea. „Un dezertor bolnav !" a răspuns el închipuindu-şi explicaţia ca fiind salvatoare. „Mă primeşti şi pe mine aici ?" „Te primesc", s-a învoit Stelian. „Mă duc să-mi aduc lucrurile." Femeia a plecat. Nu s-a întors însă singură, ci însoţită de un jandarm. Şi, deşi lipsit de puteri, Popa a izbutit să apuce mai repede arma. Altă ieşire nu mai avea. Înainte de a-şi da sufletul, a mai găsit în el tăria să mă roage : „Să nu mă îngropaţi în uniformă străină."

Cu deosebit respect,
Lt. (r) Dan Satmari

PARTEA A PATRA

1

„Dragă Voievozene, îmi ceri prea mult. Nu mai sînt flăcăul chipeș de odinioară. Mă supun legilor firii. Bătrînețea mea e rea. E ca un devorator viclean și invizibil. Și-a făcut cuib în mine și mă roade după bunu-i plac. L-aș zvîrli cît colo, dacă aș ști de unde să-l apuc. Mai întîi mi-a căzut părul. Mi-e capul ca o bilă bine lustruită. Și ce păr des și ondulat aveam ! Îți amintești ? Mă invidiau cuconițele. Mai ales, pe la baluri... O vreme mă tot uitam în oglindă, îmi frecam creștetul cu palma și nu-mi venea să cred că eu sînt cel din oglindă.

Apoi, mi-a slăbit vederea. Cataractă la ochiul stîng, pe urmă la cel drept. Ochii mei ! Să fi văzut, oare, prea multe — în răsărit, ca și în apus, în sud, ca și în nord ? Eram locotenent la Mărășești, iar la Budapesta, în '45, colonel. Între aceste două grade — viața mea de militar. Veteran... Nu știu cum te împaci tu cu formula, eu unul nu mă împac.

Dragă Voievozene, încă nu mi-am pierdut de tot vederea. Cataracta atacă, iar eu, cu slabele mele forțe, contraatac și o țin în loc. Totuși, îi văd pe cei din jur în ceață. Cînd îmi pun ochelarii, lumea îmi pare mai luminoasă. Eh, cînd-ai avut ochi de șoim ! După asta, a început să-mi dea de furcă prostata. N-am putut să evit masa de operație. Operația a reușit. A fost făcută la țanc. Sînt complimen-

tat : „Domnule general, sînteți un om norocos ! Ce mai vreți de la viață ?"

Vezi, Voievozene, murirăm pe front de multe ori, scăparăm din ghearele morții nu o dată. Și pentru ce ? Ca să ne înhațe bătrînețele și să ne transforme pe noi, bărbații semeți de ieri, în niște neputincioși. Nu împărtășesc părerile binevoitoare ale celor din preajmă. Cred sincer că aș fi fost cu adevărat un om norocos dacă nu-m-aș mai fi ridicat de pe masa de operație. Pentru chirurgul în speță n-aș fi fost primul pacient care nu se mai întorcea în salon, iar semnarea certficatului de deces ar fi fost o simplă formalitate. Pentru mine însă... Iartă-mă, prietene, că mă destăinui. Mi-ai scris... îți scriu... Nu ne-am mai vorbit de atîta amar de vreme... N-am cui să mă destăinuiesc. Cînd mă dezbrac și cînd constat descărnarea, fără voia mea îmi amintesc de schija care, la Dány, mi-a găurit căciula și mi s-a oprit în păr. Mare serviciu mi-ar mai fi făcut dacă și-ar fi prelungit traiectoria ! Eu, se vede treaba, am fost condamnat să trăiesc, să asist la propriul meu sfîrșit. Un sfîrșit lent... celulă după celulă.

De la moartea Mariei s-au scurs cinci ani, două luni și șase zile. Nu mi-a dăruit copii, dar n-am încetat nici o clipă s-o iubesc, să-i fiu credincios. Trăiesc, așadar, în singurătate... O singurătate relativă. Mă îngrijește o familie din apropiere. Le voi lăsa, drept recunoștință, casa cu tot ce este în ea. Doar n-am s-o iau cu mine pe cealaltă lume ! Sînt oameni serioși, buni, inimoși. Departe de ei gîndul de a-mi grăbi moartea, ca în alte cazuri, deși, dacă ar face-o, n-aș pleca dincolo *mîniat pe ei. Dar, gata, ajunge cu tînguielile (și ele fac parte din frumoasa vîrstă a treia), intru în fondul problemei ridicate de tine.*

Așadar, îmi ceri sprijinul în vederea realizării unei cărți, îmi argumentezi că vremurile s-au schimbat. Așa e, s-au schimbat. Adevărurile ies greu la lumină, dar pînă la urmă ies. Constat și eu cu satisfacție că istoriei românilor, a armatei lor li s-au redat capitole ce se credeau în veci pierdute. Îmi ceri să te ajut, îmi mai atragi atenția că nu intenționezi să scrii o carte de istorie, ci o evocare a unor zile și nopți de război, o închinare luptătorilor români care s-au jertfit în luptele pentru eliberarea Budapestei. In-

tenţie frumoasă, Voievozene, dar te întreb : În memoria celor căzuţi în celelalte zone ale frontului ce facem ?

Înţeleg că-ţi limitezi cartea doar la operaţia „Budapesta". Nu-i rău. Dar cum să te ajut ? Uită-te la scrisul meu ! Vezi cît e de lăbărţat ? Scriu greu. Îmi tremură mîna, pricepi ? Nici vorbă să te pot ajuta prin corespondenţă. De aceea, te invit la mine. Am unde să te culc, am ce să-ţi dau de mîncare. Tu, dacă vii, adu un magnetofon. Pui întrebări, eu îţi răspund. Obosesc, îmi acorzi un repaus. De pe vremea cînd îl ajutam pe Lăscăruş păstrez într-o mapă multe hîrtii — copii după ordine de luptă, hărţi, extrase din „Jurnalele de operaţii" şi chiar tăieturi din ziarele vremii. O să ne petrecem timpul în doi, nimeni n-o să ne deranjeze... Hai, vino, te aştept. Altfel nu ştiu dacă o să mai apuc să te mai văd vreodată,

Te aştept cu nerăbdare, al tău,
Constantin Bălănică.

2

Scrisoarea lui Titi Bălănică m-a îndurerat. I-am citit-o şi Firuţei, cu toate că îmi dădeam seama că nu procedam bine. În timp ce citeam, ochii i s-au umezit şi încerca să şi-i şteargă cu un colţ de batistă. Nu-l cunoscuse personal, auzise însă de el, de capacitatea sa militară, de demnitatea care-i aureolase cariera. La capătul scrisorii, Firuţa s-a ridicat de la locul ei, a venit la mine şi mi s-a lipit de piept. A stat aşa, nemişcată, iar cînd lacrimile ei stăpînite îmi punctară" cămaşa, am început s-o mîngîi pe păr ca în tinereţe. După un timp, i-am auzit şoapta :

— Mi-ar plăcea, dragule, cînd ne-o bate ceasul, să trecem *dincolo* împreună.

N-a lipsit mult să-mi scape o ironie : „Ca Romeo şi Julieta, dragă Firuţa, nu-i aşa ?"

— Îţi înţeleg dorinţa, i-am replicat consolator. Noi însă nu sîntem singuri pe lume, avem copii, nepoţi...

— Am spus o prostie, recunoscu ea şi se desprinse din braţele mele.

— Ce zici, plec la Bălănică ?

— Mai întrebi ? ! Părea revoltată de întrebare. Pleacă... Stai cu el cît e nevoie. O să-i facă bine și lui, și ție. Iar eu, dacă o să-mi telefonezi din două'n două zile, mă voi declara mulțumită.

Știam că nu o să se opună plecării, dar la fel de bine știam că-i făcea plăcere să-i cer sfatul înainte de a lua hotărîri.

— Să-mi spui însă din vreme cînd vrei să pleci, să iei cu tine un chec.

M-am retras într-un fotoliu cu gîndul la Bălănică și la scrisoarea sa. Nu-l mai văzusem de vreo douăzeci de ani. I se oferise după război o locuință în București o dată cu un post la Academia Militară, dar refuzase, preferînd retragerea — și la propriu și la figurat — în casa părintească de la Roman, unde se și născuse. Cînd și cînd, îi mai întîlneam numele în vreo revistă de specialitate. Avea ce spune, căci fusese unul dintre cei mai remarcabili comandanți de infanterie ai armatei române și își generalizase experiența acumulată în anii ultimului război. Nu prea înalt, suplu, făcea zilnic „instrucție" cu el însuși, fiind un adept înfocat al gimnasticii suedeze. Cînd te gîndești că pe front mi-a fost dat să-l văd mai des ! Călărea un armăsar de rasă, un roib marcat de la ochi și pînă la bot cu o pată albă. Te încerca o satisfacție estetică văzîndu-l călărind. Eram camarazi, dar nu și prieteni. Gradul său mă ținea la distanță. Prin ținută se impunea de la sine, fără a fi țanțoș ori arogant. Aparținea acelei categorii de ofițeri superiori interesați nu numai de arta armelor, ci și de literatură. Studiase în Germania, apoi în Franța, vorbea curent germana, franceza și rusa. Modestia sa nativă era, uneori, interpretată greșit, dar Bălănică nu-și permitea luxul de a-și pierde timpul pentru a spulbera bîrfelile ce se țeseau pe seama sa. În timpul războiului — pînă la 23 August 1944 — fusese unul din colaboratorii principali ai generalului Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat-Major. Așa se face că sub acoperișul sediului de pe Știrbei Vodă, ca și pe front, ne întîlneam destul de des. Întîlnirile noastre pe front erau pentru mine o adevărată desfătare. Urmărea cu perseverență evoluția războiului, a fronturilor. Îmi cerea să-i pun zilnic la îndemînă

buletinele posturilor de ascultare. Studia pe hărţi, realizate la ordinul său, operaţiile militare din Africa şi Asia, nu ignora bătăliile navale. Trăia intens, dacă mă pot exprima aşa, războiul mondial. Stătea mai puţin în birou şi mai mult pe la comandamentele armatelor de pe front. Îl interesau doctrina militară a marilor puteri, modul cum această doctrină îşi propune folosirea armatelor aparţinînd unor state mici în atingerea unor obiective majore ; căuta răspunsuri la întrebările legate de dezvoltarea motorizatelor şi a aviaţiei, de apariţia şi aplicabilitatea unor noi arme. Încă din iarna anului 1942, după demisia generalului Iacobici, îmi mărturisise că Germania va pierde războiul. Pronosticul său mă uimise, căci victoriile Wehrmacht-ului îl contraziceau. N-am ezitat să-l întreb : „Pe ce vă bazaţi, domnule maior ?"...

Dar acum valiza îmi era pregătită, mai trebuia doar să fac rost de un magnetofon. Bănuiţi, desigur, cine mi-a sărit în ajutor : Corneliu Cara...

3

În compartimentul de clasa întîi, un timp, am călătorit singur. E un fel de a spune, încă de la plecarea trenului gîndurile mi se concentraseră de la sine într-o singură direcţie : Constantin Bălănică. Încercam să mi-l amintesc, să-i recompun chipul, să-i redescopăr ochii profunzi şi gînditori, fruntea înaltă. Nu reuşeam. Din pricina unui fenomen enervant : peste trăsăturile lui Bălănică se suprapunea mereu un alt chip, al unui alt ofiţer, în care îl recunoşteam pe maiorul Vasile Creţea. Cine şi cînd îl „chemase la apel" ? Eram cu atît mai intrigat, cu cît ştiam prea bine că între cei doi nu exista nici o asemănare fizică. Şi, dintr-o dată, iată-l interpunîndu-se între mine şi Bălănică ! Încercînd să mă smulg din starea asta, mă ridicai să mă uit pe geam. Sub cerul de toamnă, cîmpul „tuns chilug" părea trist şi abandonat. Ceva mai încolo floarea-soarelui şi porumbul îmi amintiră, pe neaşteptate, de pusta maghiară, de moartea care se pitea în cîmp şi ne

aştepta să-i cădem în cursă, de glugile de porumb din lăuntrul cărora ţîşneau civili înarmaţi pentru a ne împuşca pe la spate... Hm ! Ce ciudat ne mai funcţionează memoria ! Maiorul Vasile Creţea... El îmi semnalase primul prezenţa diversioniştilor răzleţiţi pe sub glugile de porumb. Îi fuseseră omorîţi doi transmisionişti şi mă chemase la telefon ca să iniţiez urgent măsurile de rigoare.

Revenii îngîndurat la locul meu. De pe bancheta din faţa mea, maiorul mă fixa fără să scoată o vorbă. De aceea nu l-am mai izgonit din închipuire. Purta pe cap capela de front, iar mantaua descheiată lăsa să i se vadă uniforma de campanie. Se lăsa studiat fără să clintească. După un timp, ajunsei la constatarea că avea multe puncte comune cu colonelul Bălănică : mereu în linia de foc, mereu laolaltă cu soldaţii şi comandanţii de subunităţi, îmbărbătîndu-i, conducîndu-i în luptă, împărţind cu ei, în tranşee, bucata de pîine. Nu era un simplu „automat" de îndeplinit ordine, gîndea, îşi impresiona unii superiori prin competenţa cu care-i contrazicea şi le demonstra, nu numai pe hartă, erorile. Maiorul Vasile Creţea a căzut la datorie în luptele din Cehoslovacia. Sfîrşitul său pe cîmpul de bătaie nu a fost aşa cum şi l-ar fi dorit. La puţin timp după înmormîntarea sa, o comisie din care am făcut parte şi eu, şi colonelul Bălănică a fost împuternicită să investigheze circumstanţele morţii apreciatului ofiţer. (Ah, acum îmi explic brusca apariţie a lui Creţea în... compartiment.) Concluziile comisiei — cum o să le uit ? — aruncaseră o lumină neplăcută asupra unui alt maior — să-l numim ad-hoc Marin Ionescu. De fapt ce se întîmplase ? Prin martie 1945, regimentul comandat provizoriu de Marin Ionescu se afla în plină urmărire a inamicului. La un moment dat, părăsind şoseaua, unitatea s-a angajat în trecerea unui rîu de mărimea rîului Olăneşti. Apa era adîncă, repede, tulbure — datorită desprimăvărării şi ploilor dese, zăpada se topea. Podurile nu mai existau, fuseseră aruncate în aer. S-au prăvălit peste cele două maluri trunchiurile unor molizi şi astfel s-a improvizat o punte. N-a fost o trecere paşnică, ci una cu peripeţii, sub focul intens de branduri al inamicului. La un moment dat, un proiectil explodase aproape de mijlocul punţii, suflul azvîrlindu-i în apă pe cei angajaţi în trecere. Printre

aceştia se număra şi un ofiţer — i-am uitat numele — care numai ce fusese transferat de la trenul regimentar în linia întîi. Purta pe el un cojoc : apa învolburată i-l umflase şi-l trăgea la fund. A fost salvat de la înec, ca şi ceilalţi, de altfel.

Linia de luptă a regimentului de sub comanda maiorului Vasile Creţea a urcat apoi panta muntelui, pătrunzînd într-o pădure tînără şi deasă. Nu s-a înaintat în adîncul ei orbeşte, s-au iniţiat tatonări cu patrule, nemţii fiind siliţi să-şi trădeze anumite puncte de rezistenţă. După cum le răsunau armele, nu încăpea nici o îndoială că pe ostaşii noştri îi aştepta în inima pădurii o apărare organizată. Înserarea a oprit înaintarea. Noaptea, în general, s-a scurs liniştită. Ziua următoare, însă, n-a început sub semne prea îmbucurătoare. Comanda diviziei imputa regimentului că ar fi rămas în urma celorlalte două regimente ale sale şi îi ordona să-şi reia imediat înaintarea şi să refacă linia frontului. Realitatea era alta : regimentul lui Marin Ionescu, flancat de celelalte două regimente ale diviziei, nu numai că nu rămăsese în urmă, ci prin linia ocupată în ajun avea un avans asupra vecinilor din dreapta şi din stînga lui. Această confuzie vădea lipsă de informaţii, incompetenţă. Şi incompetenţa avea o explicaţie... una organizatorică : cu cîteva zile în urmă, comandantul regimentului, un colonel cu stea de general, fusese grav rănit, iar locul său îl luase cel mai vechi maior din unitate — Marin Ionescu. Era totuşi o anomalie. Ca s-o înţelegeţi, trebuie să ştiţi că regimentele, îndeobşte, sînt comandate de colonei. Acest maior era el cel mai vechi, dar nu avea suficientă personalitate şi experienţă pentru a exprima eşalonului superior un punct de vedere opus ordinului primit, aşa că l-a transmis mai departe maiorului Vasile Creţea, comandantul liniei întîi — ofiţer călit în lupte, bine pregătit, curajos, dar şi prudent cînd situaţia o impunea — care a încercat să-l convingă pe camaradul urcat la comanda regimentului că o înaintare la ceasul acela de dimineaţă, prin pădure, prezenta un risc inutil, deoarece pădurea era înecată în ceaţă, iar inamicului îi va fi uşor ca, la adăpostul ei, să-i secere soldaţii. Consecvent dictonului „Ordinul nu se discută", maiorul Ionescu nu i-a luat în seamă opinia, darămite s-o comunice diviziei. Aşa-

dar, comandantului liniei întîi nu i-a rămas altceva de făcut decît să treacă la executarea ordinului. Dar înainte de „ora H", intuind fără greș deznodămîntul luptei în care era împins orbește, a avut grijă să ia cîteva măsuri : l-a chemat pe comandantul companiei de pază a regimentului — un căpitan pe nume Duțu Herescu — și i-a indicat să organizeze cu plutoanele în subordine — transmisiuni, pionieri, vînători de blindate, cercetași și branduri ușoare — într-un loc îngust, ales anume de maiorul Crețea, o a doua linie de foc, care, la caz de nevoie, să-i protejeze retragerea și să asigure totodată securitatea punctului de comandă al regimentului.

Acest căpitan a povestit comisiei următoarele : „Maiorul Crețea a plecat la atac tare supărat că nu se ținuse seama de situația reală a sectorului, la care se adăuga și vizibilitatea redusă din pricina ceței... Nu era un ofițer oarecare. De la declanșarea ostilităților în Vest, a comandat fără odihnă linia de foc a regimentului. O conducea nu cu nasul în pămînt, ci în picioare, ca soldații să-l vadă. Conducea calm, cu sînge rece și găsea întotdeauna soluțiile cele mai bune. Îl respectam și-l admiram, de aceea, cînd m-a luat deoparte și mi-a vorbit, am înțeles că recomandările rezultau dintr-o evaluare realistă a sectorului și am trecut urgent la realizarea lor. Pot declara cu mîna pe conștiință că dacă riposta germană nu s-a transformat pentru noi într-un dezastru, dacă punctul de comandă al regimentului mai există, iar mulți dintre noi mai sîntem în viață se datorează, fără doar și poate, măsurilor inițiate de maiorul Vasile Crețea".

Așa cum a constatat ulterior și comisia, căpitanul acționase rapid, respectînd indicațiile primite. Iar la „ora H", conform ordinului, maiorul și-a ridicat ostașii și a început să înainteze, cu prudență, prin ceața pădurii. Nemții îi așteptau, întocmai cum prevăzuse maiorul Vasile Crețea, cu capcana întinsă. Puțini au scăpat din ea. A fost un carnaj la care și-au dat concursul arme automate, puști-mitraliere, grenade, pînă și branduri de 120 mm.

„Deodată, am auzit vacarmul încăierării, ne-a mai relatat căpitanul. Un vacarm îngrozitor pentru un spațiu atît de restrîns. Am înțeles că se adeverea ceea ce maiorul Crețea prevăzuse. Atunci, am dat ordin celor de sub co-

manda mea să iasă, cu mic, cu mare, din adăposturi și să ocupe pozițiile pregătite din timp, la sfaturile maiorului Crețea. N-a trecut mult și din pădure au început să iasă fugind cei ce se salvaseră de la masacru. Se retrăgeau în dezordine, îngroziți, șocați de explozii. Printre aceștia, patru soldați se trudeau să care pe o foaie de cort transformată în targă trupul neînsuflețit al comandantului iubit și respectat atît de mult. Un proiectil îl rupsese în bucăți. În urma celor ce se retrăgeau în dezordine, veneau nemții. Din urmărit, inamicul devenise urmăritor. Ce-am făcut ? I-am lăsat pe ai noștri să treacă, apoi am închis «culoarele» și, fără să tragem un foc de armă, am rămas calmi. în așteptarea dușmanului. Acesta venea spre noi, nebănuind nici o clipă ce răzbunare le pregătise maiorul Crețea. A fost rîndul nemților să cadă în ambuscadă. Existența celei de-a doua linii de foc i-a luat prin surprindere. I-am secerat cu armele automate, i-am pîrjolit cu aruncătoarele de flăcări, i-am tocat cu aruncătoarele de 60 mm. Astfel am răzbunat noi moartea maiorului Vasile Crețea și a celor căzuți în pădure... Printre ei se număra și un sublocotenent — sosise în unitate doar de trei zile. Așa cum se consemnează în «Jurnalul de operații», întîmplarea asta nenorocită a permis regimentului să treacă la îndeplinirea ordinului și să pornească, fără nici o altă greutate în urmărirea inamicului. Ce a omis «Jurnalul de operații» să consemneze ? Altercația dintre maiorul Vasile Crețea și maiorul Marin Ionescu, insuficient pregătit să comande un regiment, opinia experimentatului comandant, răpus în desișul și ceața pădurii de un proiectil vrăjmaș."

Maiorul Vasile Crețea a fost îngropat pe front, cu onorurile cuvenite, iar la mormîntul său, laolaltă cu ofiterii români, s-au descoperit și cei sovietici.

Desigur, unii dintre cititori ar putea gîndi că o comisie de cercetări, pe front, reprezenta un nonsens. Nu m-aș încumeta să demonstrez contrarul. Fronturile erau într-o necontenită și variată mișcare ; atacurile începeau de dimineață într-un fel și se încheiau o dată cu întunericul serii într-un alt fel, tragic ori cu înaintări spectaculoase, după împrejurări, care, în perioada premergătoare păcii, variau de la o zi la alta. Chiar în cazul acelei anchete, membrii comisiei s-au pomenit în situ-

ația de a păstra un moment de reculegere la mormîntul maiorului Marin Ionescu, căzut și el la datorie. O concluzie de pe urma investigațiilor tot am apucat să tragem ; dacă maiorul Vasile Crețea nu ar fi avut o reprezentare realistă a sectorului său de luptă, rod al unei temeinice experiențe de război, și nu i-ar fi dat căpitanului Herescu acele recomandări calificate, regimentul ar fi fost decapitat, iar ostașii săi decimați.

Îmi aduc aminte că Bălănică și-a manifestat dorința să cerceteze personal pădurea, la locul ambuscadei, și m-a rugat să-l însoțesc. Căuta, fără îndoială, ceva, deoarece ambuscada în sine nu reprezenta o noutate. Pătrunzînd în pădure, colonelul Bălănică a intrat de îndată în rolul regretatului comandant Vasile Crețea. După cîtva timp, a ajuns în sectorul carnajului, de fapt o poiană îngustă și întinsă, în care atunci cînd ostașii noștri au dat s-o traverseze, au fost luați în primire și de un bombardament de branduri de toate calibrele. (O explicație, fie ea și tardivă, pentru cititorul neinițiat, se impune : proiectilul de brand sau de aruncătoare, cum i se mai zice, are cu totul o altă traiectorie balistică decît cea a unui proiectil de tun, i se imprimă încă din „start" un alt unghi și cade pe obiectiv în linie dreaptă, împroșcîndu-și schijele jur-împrejur pe o rază direct proporțională cu calibrul.)

„Maiorul Vasile Crețea a avut dreptate, îmi împărtășise colonelul Bălănică observațiile. Să se fi așteptat să se risipească ceața și să i se fi acordat răgazul să inițieze o cercetare a pădurii pentru a se stabili organizarea inamicului... Privește, mă îndemnase colonelul, privește cu atenție..." Am privit și i-am dat dreptate. Pe liziera opusă înaintării ostașilor români, copacii fuseseră tăiați, din loc în loc, trunchiurile lor devenind parapetele unor cuiburi de foc. „Inamicul a transformat toată poiana într-o capcană, continuase Bălănică să-mi atragă atenția, într-o ambuscadă de proporții. Dar ceea ce mă intrigă este exactitatea cu care au bătut brandurile în momentul cînd ostașii au ajuns la mijlocul poienii... Ei n-ar fi străbătut jumătate din poiană, dacă ar-

mele automate ale neamțului i-ar fi primit imediat cu foc. De aici deduc că inamicul și-a retras trăgătorii de pe poziții pentru a nu fi loviți de propriile lor proiectile. Mai cred că locul lor a fost luat de observatori instalați în deplină securitate în apropierea poienii. Aceștia i-au ținut la curent cu înaintarea flăcăilor noștri, comunicîndu-le momentul cînd românii, înaintînd în linie, au atins mijlocul poienii..."

Concluzia colonelului Constantin Bălănică a fost întărită de o descoperire făcută cu totul întîmplător și care a avut și pentru mine o anumită importanță. La un moment dat, străbătînd pădurea, colonelul era să cadă — se împiedicase de cadavrul unui subofițer neamț. Acesta fusese pocnit între ochi de o schijă rătăcită și căzuse din... pom. Căderea era evidentă, nefiind deloc dificil de demonstrat. Ceea ce ne-a atras atenția cercetînd cadavrul a fost un aparat fixat de centiron. M-am aplecat să-l văd mai bine. Mare mi-a fost mirarea cînd am constatat că mă aflam în fața unui nou tip de aparat de emisie și recepție, de dimensiunea unei cutiuțe. L-am desprins de pe centironul cadavrului. Era ușor, nu cîntărea mai mult de un kilogram. În timp ce-l studia, colonelul s-a întunecat la față.

„Aparate individuale... portative, mormăise el înciudat. Nu se lasă neamțul, pierde războiul, dar inventează întruna... Aparate pentru observatori, ușor de cărat, și cred că și de manevrat... Au pîndit de sus, din vîrful molizilor, ca niște păsări de pradă. Unul ca ăsta — înțelegi ? — a dirijat carnajul. Ai să vezi că, într-o zi, aparatele astea mobile vor înlocui telefoanele de campanie." Previziunea lui s-a adeverit nu mult după încheierea războiului, cînd cursa înarmărilor, în loc să fie curmată, a luat un avînt și mai mare.

...În gara Roman am coborît în gînd cu Bălănică, iar înaintea ochilor cu chipul maiorului Vasile Crețea. În clipa în care am recunoscut pe figura bătrînului ce venea spre mine un zîmbet superior, neconfundabil, al lui Bălănică, celălalt chip a dispărut în neantul amintirilor.

4

Stenograma nr. 1 (după banda magnetică)

— Dragă Voievozene, mi te adresezi ca unui bătrîn înțelept. Mă tem că te voi decepționa. În realitate, sînt mult mai puțin înțelept decît crezi... Un om ajuns la capătul vieții, da, asta sînt. Ca orice ființă umană care a mărșăluit prin viață decenii în șir, am văzut și trăit multe. Este, deci, normal ca în anul de grație 1975 să-mi fi format un punct de vedere asupra existenței mele. M-ai întrebat dacă e bine ceea ce faci. Nu știu cît este de bine, dar necesar sînt sigur că este.

— De ce ?

— Să fim serioși, generale, n-ai nevoie de argumentele mele vitamină. Știi prea bine că o dată cu dispariția noastră, dispare generația militarilor de carieră care au purtat pe umeri nu numai epoleții zilelor de pace, ci și ai celor de campanii. Am trecut prin două conflagrații mondiale cu implicații mari în istoria românilor, a României, a mapamondului în general. Greșește cel care susține că ultimul război mondial a schimbat numai fața Europei răsăritene și a Balcanilor. Rezultatele războiului, la care ai participat și tu, și eu, și alții, au modificat geografia Imperiului Britanic, au scos din izolaționism Statele Unite, au dat avînt, în colonii, luptelor de eliberare națională și socială. Nu-i așa, Voievozene, că în prezent, nu-i continent care, în ultimii ani, să nu-și fi schimbat înfățișarea. O demonstrează, printre altele, și numeroasele steaguri naționale aliniate la intrarea în sediul O.N.U.-lui. Abia acum, în perspectiva timpului, se conturează dimensiunea jertfelor ultimului război. Noi, mă refer strict la generația noastră, s-ar fi cuvenit să lăsăm moștenire urmașilor amintiri, memorii, analize, sinteze. Nu neapărat pentru a fi date publicității, deși asta ar fi însemnat o contribuție la împlinirea unui act de cultură istorică, ci pentru a-i ajuta pe istorici. Cică am fi fost „Marea Mută". Nu-i adevărat, noi n-am fost comandanți într-o armată mută. „Marea Mută" ?! Uite că nu știu cine sau ce ziar a lansat această formulă jignitoare, care, după primul război mondial, și-a croit

drum... „Marea Mută“ ?! De ce oare ? Pentru că legile nu ne acordau dreptul de vot sau de a face politică în calitate de membri ai vreunui partid politic ? Dar te întreb : oare noi, tineri ofiţeri în timpul primului război, care am făcut parte din comisii memorabile şi am străbătut cu pasul străbunele frontiere ale ţării fixîndu-i bornele, am aparţinut unei armate mute ? În activitatea noastră n-am fost nici o clipă nici surzi, nici muţi. Am avut grai, un grai al nostru, specific. Da, asta este adevărat : un grai fixat prin constituţia şi legile ţării. Cel ce va dori să ne deslușească graiul dintre cele două războaie va trebui să caute cheia în legile ţării. Din păcate, nu intotdeauna guvernanţii din trecut ne-au ascultat opiniile, guvernele se succedau, miniștri de război se schimbau, dotarea armatei, în ciuda cererilor noastre, rămînea o problemă deschisă.

Dragă Voievozene, tu ţi-ai propus să scrii cartea „Revelion '45“. Sugestiv titlu pentru operaţia „Budapesta“... Asemenea cărţi, cred eu, au obligaţia să fixeze rolul unei campanii militare într-un context ceva mai general. Uite, acum, cînd ne-am revăzut și stăm unul în faţa celuilalt, conștienţi că „mult a fost și puţin a rămas“, mă cuprinde părerea de rău că nu m-am aplecat și eu, la vremea cuvenită, asupra colii de hîrtie.

— Ce spui ? Rămîn cursurile tale de la Școala de Război, conferinţele, contribuţia ta la realizarea acelei cărţi memorabile apărute în 1945 : „Armata I-a Română în campania din West“, apoi studiile publicate... Iată, astăzi ţi se oferă o șansă — magnetofonul. Iţi promit solemn să nu extrag din convorbirile noastre decît ceea ce interesează cartea. Celelalte opinii și mărturisiri le voi depune la arhivele Ministerului Apărării Naţionale.

— Drăguţ din partea ta, Voievozene ! Nici n-ai idee, măi băiete, cît mă bucur că mi-ai dat un semn, că ești aici, în casa mea, și stăm de vorbă. Avem ce ne spune. Să nu crezi că n-o să te trag și eu de limbă.

— Abia aștept. Explică-mi ce înţelegi tu prin context general ?

— De pildă, evenimentele anului 1944. Sistematizează-le, analizează-le, îndrăznește conexiuni... Nu neapărat ca să le invoci în „Revelion '45“. O să ai surpriza

de a vedea „Marea Mută“ a României într-o lumină nouă.

— Titi dragă, tu ai ceva în cap... ceva la care, probabil, meditezi de mai multă vreme. Introdu-mă, te rog, în gîndurile tale despre care nu știu chiar nimic.

— Văd că ai scos pachetul de țigări. Îți dau voie să fumezi... ești doar oaspetele meu de onoare.

— Îți mulțumesc, pot să mă și stăpînesc... În plus, doresc să respect regulamentul de ordine interioară al locuinței tale.

— Vreau să te simți cît mai bine. Deci, Voievozene, să ne întoarcem către un trecut nu prea îndepărtat... 23 August 1944 ! Acest act istoric *a fost o inițiativă exclusiv românească*. Decizia românilor a surprins guvernele țărilor beligerante, dar nu a surprins poporul român, armata sa. Iar rolul jucat de către Partidul Comunist Român în realizarea cu succes a acestei mari revoluții este clar și de necontestat... De pildă, eu, acum, cînd stau de vorbă cu tine și mă gîndesc la conținutul cuvintelor „...a fost o inițiativă exclusiv românească“, nu pot să nu rețin cîteva particularități istorice ale anului 1944. Iată cîteva din ele : în vara lui '44 cînd în România pregătirile insurecționale erau pe cale de a se împlini, Polonia era „binecuvîntată“ cu două guverne : unul oficial, cu o armată națională, la Londra, iar un al doilea, în Polonia, constituit însă cu sprijinul politic și material al Uniunii Sovietice. Cehoslovacia avea și ea în Anglia un guvern oficial, iar în țară resturile unei armate cîndva unitare. În plus, în Slovacia, activa un guvern trădător, instalat de hitleriști. În același timp, pe teritoriul Cehoslovaciei mai luptau puternice detașamente de partizani, conduse de comuniști. În paralel, prizonierii slovaci din Uniunea Sovietică se constituiseră într-o adevărată unitate militară, ce nu mai intra în subordinea guvernului de la Londra. Și aș mai putea cita în această idee și alte exemple.

— Italia, aș aminti eu, s-a pomenit și ea cu două guverne, dar și cu țara împărțită.

— Eu, Voievozene, îți vorbesc de unele particularități ale anului 1944. Ei bine, România a ieșit la lumina

eliberării cu un guvern de unitate națională, dar constituit la București și nu peste hotare. Așadar, revoluția declanșată la 23 August 1944, guvernul constituit atunci au fost o inițiativă românească și de fapt și de drept au asigurat armatei întoarcerea armelor într-o unitate deplină. Dacă am recompune operația militară din memorabila noapte, iar apoi din zilele ce au urmat, am constata încă o dată că fără sprijinul populației de pe întreaga suprafață a țării noi n-am fi reușit într-un timp relativ scurt să ne atingem obiectivele.

— Unde te-a găsit „ora H" a zilei de 23 August 1944 ?

— Ai uitat ?... Împreună cu generalul Șteflea, la Bacău, unde operația desprinderii trupelor noastre de cele germane era una complexă și în mare parte definitorie, căci desprinderea implica, în același timp, primele contacte de cooperare cu trupele armatei roșii. Ei, Voievozene, dacă aș mai fi în putere, aș scrie un studiu pe tema unor situații cu care s-au confruntat comandanții superiori ai armatei române în războiul antihitlerist.

— O temă rar dezbătută. Recunosc...

— Vezi tu, tinerii anului 1975 încă nu au la îndemînă, decît fragmentar, adevărul istoric în legătură cu participarea României și a armatei sale la războiul antihitlerist. Oare cîți tineri știu, de pildă, că o dată intrată în războiul împotriva celui de-al treilea Reich, armata română a deschis un nou front în Podișul Transilvaniei și în Banat, pe care l-am menținut singuri aproape trei săptămîni, pînă la sosirea armatei roșii ? Oare cîți tineri știu că prin marea și complexa operație militară impusă de deciziile Actului de la 23 August 1944, trupele române au deschis armatelor sovietice Porțile Carpaților către Budapesta și Viena, că au favorizat prăbușirea Peninsulei Balcanice stăpînite de trupele Wehrmacht-ului ? Că datorită acestui fapt istoric de netăgăduit, durata războiului a fost mult scurtată, cu 200 de zile ? Parisul s-a eliberat de hitleriști o dată cu Bucureștiul, dar cînd unitățile române și sovietice luau cu asalt fortificațiile din fața Budapestei sau de pe înălțimile munților din Cehoslovacia, linia Siegfried — vestita linie germană — era departe de a fi asaltată de trupele anglo-americane...

— Pomeneai puțin mai înainte de o temă pe care ai aborda-o cu plăcere.

— A contradicțiilor ?... Ele pot fi și mari, și mici, antagonice și neantagonice, politice și militare... Desigur, în cele din urmă victoriile contează. Și așa și trebuie să fie... Trupele anglo-americane au înregistrat victorii istorice, de mare anvergură, împotriva Reichului. Citește-i însă pe Churchill, pe Eisenhower, pe De Gaulle și ai să iei notă, tu, cititor — militar ori civil —, de contradicțiile militare și politice cu care s-au confruntat. În procesul normal al unui fenomen, contradicțiile sînt inerente, nu-i așa ?

— Nu te pot contrazice.

— Atunci de ce le-am ocoli ? O dată cu victoria Actului de la 23 August, noi am avut de rezolvat o problemă-cheie : cooperarea cu armata sovietică, care a impus din partea comandamentelor române căutări și eforturi pentru a asigura unitatea de acțiune a trupelor române pe cîmpul de luptă.

— Titi, îmi place să te ascult. M-am îngîndurat, deoarece tot ce-ai spus pînă acum a avut darul de a mă deștepta... de a mă impulsiona să-mi revăd amintirile, ca și evenimentele ce au existat dincolo de ele. Tu ai fost toată viața consecvent acelui principiu militar ce te oprea să faci politică. Acum însă nu faci politică ?

— Fac, fără îndoială, ca exponent al unei armate, parte integrantă a statului, instituție eminamente politică... Vezi tu, Voievozene, alianța militară anglo-americană a luat ființă din ziua intrării Statelor Unite în război. În ciuda contradicțiilor militare și politice din lăuntrul ei, alianța și-a dovedit trăinicia. Ea continuă și astăzi, îmbrăcînd alte forme. Dar cum s-a închegat cooperarea militară româno-sovietică, iată o temă ce merită atenție și se cere analizată cu obiectivitate și respect față de adevăr.

— Îți propui chiar s-o abordezi ?

— Succint, desigur, în discuția noastră. Așa cum întoarcerea armelor de către armata română, într-o unitate perfectă, a fost și rămîne în istorie un act unic, fără precedent, tot așa și închegarea „în marș“ a cooperării militare româno-sovietice a reprezentat un act cu particularități și elemente necunoscute pînă atunci.

— Cum îţi susţii ideea ?

— Dacă îţi aminteşti, mulţumită diplomaţiei lui Titulescu, Mica înţelegere a semnat la Londra, în 1933, o Convenţie de definiţie a agresorului cu U.R.S.S., a urmat apoi stabilirea de relaţii diplomatice între România şi Uniunea Sovietică. Era o dovadă politică a posibilităţii coexistenţei paşnice între două ţări vecine cu orînduiri social-politice diferite. Noi, pentru Soviete, în vremurile acelea eram un stat burghez-moşieresc, iar ei, pentru noi, un stat bolşevic. Armata noastră, după concepţia lor, era pusă în slujba burghezo-moşierimii, a lor, în slujba muncitorilor şi ţăranilor. Propaganda de stînga şi de dreapta agita teza antagonismului dintre cele două orînduiri. După teoriile lui Stalin, România făcea parte din aşa-numita încercuire capitalistă a noului stat bolşevic...

A intervenit războiul antisovietic. Ignorîndu-şi propriile greşeli, Stalin vedea în acest război o confirmare a teoriilor sale : încercuirea capitalistă îşi dăduse arama pe faţă. În timpul ostilităţilor, atît statul sovietic, cît şi cel român au desfăşurat activităţi propagandistice ostile, care n-au făcut decît să adîncească şi mai mult neîncrederea dintre ele. Pe acest fundal se produce la Bucureşti Marele Eveniment, care are la bază programul Partidului Comunist Român : „Să ne eliberăm ţara prin unirea propriilor noastre forţe !" Marele Eveniment revoluţionar surprinde deopotrivă toate ţările beligerante. Noul guvern de la Bucureşti, sprijinit de toţi românii, deschide, sub conducerea forţelor politice patriotice, un capitol nou nu numai în istoria României, ci, aşa cum am mai arătat, şi în istoria conflagraţiei din Europa. Se încheagă astfel alianţa cu Naţiunile Unite, cooperarea militară dintre armata română şi armata roşie, de fapt, alianţa dintre armata unei ţări burghezo-moşiereşti şi cea a unei ţări cu o altă orînduire socială, aflate pînă mai ieri în război.

— Stai o clipă, dragă Titi ! Pînă la alianţa la care te referi, a existat un alt exemplu : alianţa dintre Anglia şi America, ţări capitaliste, şi Uniunea Sovietică, stat comunist.

— Da, ai dreptate, însă exemplul tău cere o tratare aparte. Alianţa la care te referi reprezintă, de fapt, o alianţă între trei mari puteri în vederea înfrîngerii unei

alte mari puteri. Între frontiera Uniunii Sovietice și cea a Marii Britanii se interpune un continent. Se sprijineau, se întrajutorau, dar soldatul britanic nu a luptat nici o clipă umăr la umăr cu cel sovietic.

— Cu excepția escadrilei franceze „Normandie-Niemen"...

— Colaborare aeriană mai mult simbolică din partea lui De Gaulle !... Să mă întorc la contextul general. Ei bine, închegarea alianței militare româno-sovietice nu a fost deloc o acțiune simplă — ca două vagoane care se cuplează în „gara armistițiu" și gata —, ci a reprezentat un proces complex, cu multe obstacole. În tranșee, soldații români și ruși au găsit repede un limbaj comun. Lupta umăr lîngă umăr începuse, dar, în același timp, noi, pentru diplomația sovietică, reprezentam în continuare armata unui stat capitalist, pe deasupra și monarhic. Pe de altă parte, trebuia să respectăm condițiile impuse de armistițiu. Îi apreciez pe acei istorici care sînt de părere că prietenia de arme trebuie abordată nu mitic și subiectiv, ci realist și obiectiv. Numai în felul ăsta vom putea aprecia adevărata valoare a cooperării de arme și evalua cu justețe învățămintele validate de istorie. Asta în condițiile în care armata română lupta pentru eliberarea Ungariei și a Cehoslovaciei, pentru nobila cauză a Națiunilor Unite — înfrîngerea definitivă a Reichului, a programului său hegemonic : „Deutschland über alles !"

Amintește-ți, dragă Voievozene, de acel moment neplăcut din ziua de 11 ianuarie, deci după zece zile și nopți de lupte de stradă în Budapesta, în care eroismul soldatului sovietic și român s-a manifestat în toată plenitudinea, cînd... Erai, îmi pare, în sală, cînd aliatul a anunțat organizarea unei grupări operative.

— Da, eram... Comandantul acestei grupări botezate ad-hoc „Budapesta" fusese numit generalul Afonin.

— Exact. Mai mic în grad decît generalul Șova. Într-adevăr, reorganizarea, ținînd seama de restrîngerea frontului în oraș, reprezenta o necesitate militară. Îți amintești reacția generalului Șova ?

— Cum să nu ? !

— Pomenesc de acest moment pentru a lumina cauza care l-a generat. Comandantul Corpului 7 armată s-a

ridicat și, de față cu toți, a declarat deschis și sincer — poate, fără prea multă suplețe diplomatică — că el, fiind general de corp de armată, nu poate primi ordine de la un general mai mic în grad și în consecință, pe toată perioada existenței grupării „Budapesta", reprezentantul corpului va fi generalul Mihail Lăcătușu, comandantul Diviziei 19 infanterie. Pentru noi declarația generalului Șova reprezenta un act normal, rezultat din regulamentele armatei române. Iar generalul Lăcătușu, aflat mai departe sub comanda generalului Șova, s-a achitat cu tact și inteligență de neașteptata misiune. Lupta umăr la umăr a continuat pe străzile Budapestei, cu același spirit de sacrificiu, dar undeva, în arhive, acest moment a fost înregistrat.

— Crezi că scoaterea precipitată din luptă, la 15 ianuarie 1945, a Corpului 7 armată din Budapesta și trimiterea acestuia în Cehoslovacia ar putea să se datoreze momentului de care vorbeai ?

— N-ar fi exclus. Cu toate că în susținerea unor asemenea supoziții nu avem la îndemînă documente. Mai curînd sînt înclinat să presupun că la baza acelui ordin care ne-a împiedicat să sărbătorim împreună o mare victorie, au stat considerente politice și nu militare... „Înainte de a te uni, susținea un doctrinar marxist, trebuie să te delimitezi". Cred că avea dreptate. Prinși în vîrtejul evenimentelor din '40—'41, n-am avut cînd să ne delimităm de colaborarea cu Wehrmacht-ul. După 23 August 1944 ne-am unit destul de repede în lupta împotriva forțelor hitleriste dar n-am avut cînd să ne precizăm condițiile în care urma să cooperăm cu noul aliat. Luptam umăr la umăr, întăream pe front prietenia de arme cu armata sovietică. Trupele române ale Armatei 1 și ale Armatei 4 au luptat în acest context pentru a-și aduce contribuția la o alianță în urma căreia România s-a situat printre primele patru țări care prin efortul lor militar și economic au grăbit sfîrșitul conflagrației și victoria asupra celui de-al treilea Reich. În sfîrșit, ți-am schițat în linii mari ceea ce eu numesc doar o latură a contextului anului 1944.

— Am impresia că ceva ți-a scăpat...

— Ar fi absurd să cred că am epuizat subiectul. La ce te referi ?

— La existența, în cadrul acestei alianțe, a două doctrine militare diferite.

— Ai dreptate. Acest aspect n-a scăpat și nici nu scapă specialiștilor. Gîndirea militară a strategilor sovietici era una la scara unei mari puteri, a noastră, la o altă scară. Experiența războiului a îmbogățit gîndirea militară românească, i-a confirmat trăinicia. Dar nu asta este tema cărții „Revelion '45", nu-i așa ?

— Povestește-mi unde te-a găsit noaptea Anului Nou '45 și unde ai trăit momentul Revelionului.

— Nu-ți povestesc, Voievozene. Acum o să mergem împreună la bucătărie, o să punem la încălzit mîncarea și o să ne așezăm la masă ca doi holtei.

— La ordinele dumneavoastră !

5

Stenograma nr. 2 (bandă magnetică)
— continuare —

— Vorbesc greu, tărăgănat, nu-i așa, Voievozene ? Uneori mă aud și nu mă recunosc. Sînt ca un copac ale cărui rădăcini au prins să se usuce puțin cîte puțin. Mugurii l-au părăsit, nu mai dau în floare, în frunză. Nici un anotimp nu se mai lipește de el, să-l înviorează.

— Oricum, nu crezi că ne putem considera niște privilegiați ai soartei ? Prin cîte am trecut, cîte am văzut ! Și totuși mai judecăm, comunicăm cu lumea exterioară, avem ce spune...

— Te menții tînăr, și mă bucur să constat acest lucru.

— O tinerețe revigorată de Corneliu Cara, scriitorul de care ți-am vorbit. E meritul lui.

— Ia să vedem, ce temă îmi propui pentru după-amiaza asta ? Să știi că vreau să ieșim, să ne plimbăm prin frumoasa Grădină Mare a Romanului, să-ți arăt fosta cazarmă a Regimentului 14 infanterie.

— Titi, am înțeles. Uite, pun ceasul pe masă. Propun să trecem la Revelionul '45, unde te-a găsit, ce amintiri păstrezi. Cum a început pentru tine Anul Nou 1945 ?

— Măi Voievozene, astea-s întrebări de jurnalist, nu de general. Rea influență a mai avut asupra ta scriitorul, care-mi pare că-i și el din Roman, ca și mine.

— Rea de tot... Recunosc.

— Eu însă o să-ți răspund.

— Magnetofonul e la dispoziția ta. Fă ce crezi de cuviință.

— *Merçi, cher ami.* Tare mă bucur, Voievozene, că ai venit. Una e să stai de vorbă cu propriile-ți gînduri și alta e să ai un interlocutor... Și încă ce interlocutor ! Mai de mult, în piață sau într-un magazin — nu-mi amintesc precis în ce loc — am auzit exclamația asta : „Pă Ghinea să nu-l cunosc ? ! Oho, păi îl cunosc de la cutremur !“ Nu știu de la ce cutremur se cunoșteau cei doi, dar vorba asta stradală am luat-o cu mine... Ce, noi nu de la cutremur ne cunoaștem ? ! Și încă ce cutremur !

S-o luăm metodic. Evenimentele de după 23 August 1944 m-au despărțit de generalul Ilie Șteflea. Diviziile aflate în interiorul țării, care, la *ora H*, au ieșit pe porțile cazărmilor, nimicindu-l pe neamț oriunde se găsea, care au acoperit frontiera din vest, oprind invazia germano-ungară, au fost rodul unor planuri la care a participat și generalul Ilie Șteflea împreună cu alți generali și ofițeri de la Marele Stat-Major.

Un milion de ostași aveam sub arme în acele zile de foc fără ca serviciile de spionaj ale Wehrmacht-ului să fi prins de veste, să fi aflat cîte ceva. L-am ajutat pe generalul Ilie Șteflea să întocmească un lung memoriu în care își explica politica sa complexă... Totuși, nu s-a făcut înțeles. Spre binele istoriei, acest memoriu s-a păstrat și știu că a fost scos la lumină și pus la îndemîna istoricilor. Se cuvine să-i dăm Cezarului ce-i al Cezarului.

— Cunosc documentul și-ți împărtășesc opinia... Într-adevăr, memoriul amintit dă lămuriri asupra capacității de luptă a diviziilor noastre din interiorul țării, amplasarea lor din timp în zonele considerate ipotetic a fi vulnerabile. Biroul 2 a fost și el angajat în această opera-

ție de păstrare a secretului, de inducere în eroare a Abwehrului.

— De ce-am făcut această introducere ? Pentru a-ți aminti că, la Corpul 7 armată de sub comanda generalului Șova, am fost transferat mult după 23 August 1944, după ce bravele unități ale acestui corp au apărat porțile Timișoarei, l-au înfruntat pe inamic în Valea Mureșului și apoi dincolo de Tisa. Adevărul e că generalul Șova mă ceruse în statul său major, îmi cunoștea calitățile, defectele. Știa că nu suport să stau prea mult într-un adăpost sau între zidurile unui comandament. De aceea eram ca un joly-joker. Mă trimitea acolo unde aprecia el că situația cerea experiența mea sau mă lăsa pe mine să decid unde să mă fixez.

— Erai în continuă mișcare. Asta îmi amintesc foarte bine. Ți se mai spunea și „Spiridușul"... Bîntuiai peste tot, într-o singură zi puteai fi văzut în linia întîi în mai multe locuri.

— Ajutam comandanții și statele-majore subordonate să ia cele mai bune măsuri de luptă. Mă interesa și moralul soldatului, iar această stare o afli în tranșee, în linia de foc, în timpul unui atac ori al unei retrageri.

— Erai adeseori văzut la punctele de comandă ale unor batalioane și regimente, la comandamentele diviziilor... Erai mulțumit de ceea ce constatai ?

— Mulțumit ? !... Hm ?... Nu cred că mulțumit este cuvîntul cel mai potrivit. Să fii mulțumit cînd vezi cu ochii tăi cum îți cad ostașii, chiar și atunci cînd tu, comandant, ai găsit calea cea mai bună pentru a-l doborî pe inamic ? ! Și totuși, numai în război, în acest proces tragic și distrugător pe care omenirea rareori a știut să-l evite, un militar de carieră poate să observe și să valorifice aptitudinile reale ale militarilor în subordine. Fără îndoială că mă încerca un sentiment de adîncă satisfacție cînd constatam energiile inepuizabile ale soldatului român supus unor solicitări necontenite, cînd constatam gîndirea vie, receptivă, a comandanților confruntați permanent cu situații tactice inedite, dorința lor arzătoare de a cîștiga o luptă cu pierderi cît mai mici. Din acest punct de vedere, operația „Budapesta" a îmbogățit arta militară românească... Ia te uită, m-am apucat să vînd pepeni grădinarului !

— Vinde-i, dragă Titi ! Vinde-i...

— Astăzi, în epoca rachetelor, a aviației supersonice, îți mai spune ceva Divizia 9 cavalerie ?

— O mare unitate a armatei române care, încadrată în Corpul 7 armată, a luptat victorioasă în războiul antihitlerist.

— Așa e. Istoricește, răspunsul tău este de netăgăduit. Divizia 9 cavalerie — întocmai ca și diviziile 2 și 19 infanterie — a trăit operația „Budapesta" de la A la Z. O campanie de optzeci de zile și de nopți într-un ritm alert, în general fără halte... Însă, ca răspunsul tău să fie complet, sîntem datori a sublinia mereu condiția în care a luptat soldatul român — în cazul nostru, cel din Divizia 9 cavalerie... În ciuda organizării sale specifice, Divizia 9 cavalerie nu mai lupta de mult pe cai. I se spunea cavalerie, avea regimente de călărași și roșiori, avea escadroane, dar nu mai avea cai. O dată cu caii dispăruseră și șarjele, atacurile-surpriză ale cavaleriștilor. Divizia 9 cavalerie se metamorfozase, pe nesimțite, într-una de infanterie.

— Îi mai rămăsese un regiment de artilerie călăreață.

— Da, într-adevăr. Metamorfoza amintită mai înainte a modificat și gîndirea tactică a cavaleriștilor. Acest proces deloc simplu nu a avut loc la nu știu ce cursuri de specializare, ci în marș, în plină campanie. Aș mai pune în lumină o situație în care au acționat trupele române și pe care se cuvine s-o punem mereu în lumină. Avînd în dreapta și în stînga sa mari unități sovietice, Corpul 7 armată a luptat avînd în eșalonul întîi cele trei divizii de infanterie, care n-au avut în înzestrare nici măcar o companie de tancuri. Absența motorizatelor a fost suferința marilor noastre unități. Da, artilerie grea, mijlocie, ușoară, anticar, antiaeriană aveam, și încă foarte bună. Aveam un număr relativ mic de avioane, dar foarte eficiente, pentru că aveam piloți iscusiți. Să revenim la tancuri... Ne găseam în ultima etapă a războiului, pe nici un front din Europa infanteriștii nu se ridicau la atac fără sprijinul tancurilor. Infanteristul român însă se ridica. Regimentul 2 care de luptă român fusese dirijat pe o altă direcție. Sigur, uneori ne mai veneau în ajutor unități sovietice de tancuri, dar cooperarea era anevoioasă, motivată obiectiv.

— O să te întrerup, dragă Titi, am aici, în „sicriașul" lui Corneliu Cara...

— M-ai înnebunit cu Cara ăsta al tău !

— ...am o mărturie a unui cavalerist din Regimentul 3 roșiori.

— Un roșior, zici ?

— Lasă-mă să ți-o citesc, pe urmă o să mergem mai departe.

— M-ai făcut curios...

— Ascultă ce-i povestește acest roșior scriitorului.

— Dar acest roșior n-are nume ?

— Cum să nu : sergent t. r. Nicolae Glăman... Comanda un pluton. „Altă dată, scrie fostul sergent t. r., comandantul unui corp sovietic de tancuri ce acționa într-un sector cu noi a cerut ca tancurile să fie însoțite de... cavalerie. Adică noi, cavaleriștii, să lăsăm caii la mînă..."

— Îi lăsaseră demult.

— „...și, înarmați, să urcăm pe tancuri. Așa că roșiorii s-au pomenit călărind pe chiulasa tancurilor. Atacul dezlănțuit în pustă a fost dat prin surprindere. Tancurile sovietice cu trupe române de desant pe ele au trecut peste liniile de apărare ale inamicului, trupele acestuia rămînînd însă amplasate mai departe acolo. Spre seară, ungurii și nemții s-au repliat, astfel încît tancurile sovietice împreună cu cavaleriștii români s-au trezit izolați între liniile inamice. Mențineam cu ei legătura radio : situația lor nu era deloc roză. Comandantul tancurilor a oprit pe timpul nopții înaintarea, tanchiștii fiind sfătuiți să-și organizeze apărarea în formație «arici». Cavaleriștii români s-au amplasat și ei în teren, păzind unghiul mort al tancurilor. Astfel, blindatele și cavaleriștii români au constituit o mică fortăreață. Inamicul a încercat în cursul nopții să-i lichideze, dar «ariciul» a ripostat năprasnic.

A doua zi, atacul a fost reluat și, aflată între două focuri, apărarea inamicului s-a prăbușit. Ai noștri s-au întors cu bine din misiune, tanchiștii sovietici mărturisindu-ne că-i preferă în asemenea acțiuni de desant fie pe cazacii lor, fie pe cavaleriștii români în locul trupelor lor de infanterie." Aici se încheie episodul relatat de fostul roșior Nicolae Glăman.

— Cunosc episodul. L-am urmărit atunci cu atenție, doar reprezenta o noutate și, totodată, un experiment în domeniul cooperării. Au rezultat avantaje, dar dezavantajele se arătau a fi mai mari. O asemenea cooperare implica foarte mulți interpreți și de o parte și de cealaltă. Un întreg du-te-vino, aș zice birocratic. Semnificativă și cu bune rezultate a fost cooperarea Diviziei 19 infanterie, comandată de generalul Mihail Lăcătușu, căreia i-a fost dat să lupte în joncțiune cu trupele Diviziei 109 sovietice.

— Te referi la luptele de la Pusztatár-Jakabszállás ?

— Da... Cam în a treia decadă a lunii noiembrie. Nu aveam blindate — Regimentul 2 care de luptă lupta pe direcția Bratislava-Viena, dar inamicul, pe toată lungimea frontului românesc, contraataca cu tancuri care aveau asupra soldatului nostru și un efect psihologic negativ. Multe replieri precipitate și, uneori, dezorganizate se produceau din pricina tancurilor și a tunurilor autopurtate. Bineînțeles, acolo unde artileria noastră antitanc era insuficientă sau lipsea cu desăvîrșire. Aceste replieri ne costau vieți omenești — terenul pierdut trebuia recucerit, iar noi îl recuceream. Trecerea sub comanda generalului Lăcătușu a Regimentului 114 antitanc sovietic a fost o măsură binevenită. Mai ții minte cum îl chema pe comandantul acestui regiment care a luptat sub ordinele diviziei românești pînă în seara cînd am părăsit Budapesta ?

— Era un locotenent-colonel... Pavlik îl chema.

— Bun, dom'le, bun artilerist !... În același timp, să recunoaștem că generalul Hans Friessner, care, cît a trăit, ne-a urît de moarte, s-a bătut cu pricepere și disperare. Apropo, i-ai citit memoriile ?

— Da. De curînd...

— Tot pentru „Revelionul" tău ?

— Tot.

— Friessner a făcut dovada unui bun comandant militar. A cedat el teren pe flancul lui drept — deși cu o anumită perspectivă... A organizat apărarea în sectorul central al frontului cu mare știință. A folosit înaintea lui Jukov, cu succes, proiectoarele antiaeriene în luptele terestre, luminînd noaptea, nu numai cu rachete, cîmpul de bătaie. Atacurile noastre de noapte îl înfricoșaseră pe

inamic rău de tot. Da, Friessner ne-a creat probleme serioase... Dacă din cele 80 de zile ale campaniei din Ungaria scădem cele 15 zile de lupte din interiorul Budapestei, obținem dinamica înaintării noastre. Am înaintat, în medie, circa doi kilometri pe zi. Media asta ascunde înlăuntrul ei nu numai ingeniozitatea apărării inamicului și forța lui de foc, ci și intemperiile provocate de lunile de toamnă și de iarnă. Friessner ne-a impus un război de uzură fizică și nervoasă.

— Hitler însă, în semn de recunoștință, i-a înmînat un „frumos" dar de Crăciun.

— Ce vrei să spui ?

— Că l-a destituit în ajun !

— Mi-ar fi plăcut să-l capturăm, așa cum la 23 August l-am capturat pe Gerstenberg și pe Stahel... Nu discutăm prea dezlînat ?

— Poate... Dar pentru noi n-are nici o importanță.

— Am amintit de dinamica înaintării noastre pentru a sublinia că, fiind în linia de foc cu cele trei divizii, Corpul 7 armată român a ajuns, după 65 de zile de atacuri și contraatacuri fără de sfîrșit, la porțile Budapestei. Nici nu ne-am dat seama cînd a rămas Crăciunul în urmă. Întîmplarea a făcut ca trupele române și sovietice să ajungă în fața capitalei Ungariei în ultimele două zile ale anului 1944. În mod normal — dacă războiul are și zile normale —, ar fi trebuit să facem un popas, să ne primenim, să ne „lingem" rănile, să ne bucurăm în tihnă de darurile trimise din țară de „Crucea roșie" și de „Apărarea Patriotică". Iată însă că din dimineața zilei de 30 decembrie și-a croit drum o rază de speranță. Soldații nu aveau cum s-o vadă, cum s-o distingă, cum să se agațe de ea. Ei își săpaseră în pămîntul înghețat bocnă un nenorocit de adăpost și așteptau zgribuliți ordinul care să-i ridice la atac... În dimineața zilei de 30 decembrie generalul Șova mi-a comunicat că *ora H* a atacului din acea zi se suspendă pînă la noi ordine. Motivul îl știi, îl știm astăzi cu toții... Trupele fasciste din Budapesta, deși încercuite, au respins ultimatumul Comandamentului sovietic, împușcîndu-i pe parlamentari...

Sîntem militari, sîntem supuși prin jurămînt unor legi de neclintit. Dacă ordinul eșalonului superior îți cere să

mori, dar să nu te predai, tu trebuie — oricît de absurd ar părea ordinul — să te supui. În acele zile, logica istoriei, foarte vizibilă, era de partea armatelor Națiunilor Unite, implicit și de partea trupelor sovietice și române din fața Budapestei. În apus, aliații ajunseseră la frontierele Germaniei, în răsărit, sovieticii trecuseră de Vistula și se apropiau de Oder. În Italia, nemții erau înghesuiți spre nord. Țările din Balcani se eliberaseră de povara ocupației. De ce oare trupele fasciste din Budapesta — ungare și germane — își imaginau că pot apăra pe străzile Budapestei ceea ce nu au izbutit să apere în pustă și pe dealurile de la est de oraș ? Întrebarea-i retorică, desigur, căci noi cunoaștem, așa cum spuneam, valoarea unui ordin. În oraș erau totuși civili, femei, copii, bătrîni, spitale cu răniți, numeroase valori materiale. De ce să-ți ascund, Voievozene, deși nu excludeam refuzul inamicului, eu totuși mă agățasem de un firicel de speranță. Ar fi fost un Revelion pe cinste ! Poate cel mai uman !... Magnetofonul ăla merge ?

— Merge dragă Titi... Te ascult cu o senzație nemaitrăită încă... ca și cum cineva mi-ar povesti propria-mi viață după o inexplicabilă amnezie.

— Măi Voievozene, mi-e teamă că tu ai devenit scriitor înainte de-a fi scris cartea.

— Să nu-ți fie !

— Așadar, zarurile fuseseră din nou aruncate. Pentru a cita oară ? Prima mea concluzie a fost următoarea : orașul e în mîna fanaticilor, a esesiștilor și a nylasiștilor, deci va fi o luptă pe viață și pe moarte. O luptă inegală...

— Pentru cine ?

— Pentru noi și sovietici. Ai avut o idee de milioane, cum se exprimă ștrengarii timpurilor noi, inițiind misiunea...

— ...*Astoria.*

— Informațiile celor doi agenți ne confirmau prin date concrete că inamicul se fortificase dincolo de cele trei centuri. Ne așteptau lupte în interiorul unui oraș mare, cu imobile solide, cu cîte patru-cinci caturi, cu artere largi, dar și cu străzi înguste. Apoi fabricile, uzinele...

Tu, Voievozene, te înfățișai la comandamentul corpului de armată, prezentai statului-major informațiile *Astoriei*, iar noi, valorificîndu-le pe harta Budapestei, ne chinuiam creierii cu tot felul de întrebări. Te întreb, știam noi la începutul lui decembrie, și chiar pe la mijlocul lui decembrie, ce loc ne rezerva comandamentul sovietic în cadrul planului de eliberare a Budapestei, dacă, o dată ajunși la porțile orașului, nu vom fi înlocuiți și expediați în altă direcție ?

— Păi, nici n-a lipsit mult să fim înlocuiți... în cea de-a două zi a Anului Nou. Numai ce puseserăm piciorul în oraș.

— Se crease atunci un moment de derută, însă punctul român de vedere a izbîndit grație vehemenței generalului Șova. Criza a fost repede depășită. Să revenim la informațiile transmise de agenții tăi. repet, erau foarte utile, dar ele nu ne ofereau decît o imagine mai mult sau mai puțin concretă în legătură cu concepția de apărare a inamicului. Știam noi în zilele acelea că unitățile noastre vor ataca pe direcția Hipodromul mare ? Am avut noi vreo schiță a hipodromului, să știm, de pildă, cum sînt dispuse tribunele, grajdurile, clădirile anexe ?

— Nu.

— Am știut noi că cel mai mare cimitir din Budapesta, unde, printre alții, e îngropat Kossuth Lajos, se va interpune în calea atacului nostru și soldații români se vor bate printre morminte și cavouri ? Astăzi, oricărui vizitator al Kerepesului i se pune la dispoziție un pliant cu schița cimitirului, cu dispunerea mormintelor și cavourilor. Aveai tu, ofițer cu informațiile, o asemenea schiță ?

— Recunosc, nu.

— De aici inegalitatea de care pomeneam mai înainte. Mai există ceva foarte important care a scăpat istoricilor noștri care s-au ocupat de luptele din Budapesta. Din memorialistica mareșalilor și generalilor sovietici, aflăm că, ori de cîte ori oștile lor erau puse în fața misiunii cuceririi unui mare oraș, se studia planul operațional în fața unei machete a respectivului oraș. Se studiau deci, la scară redusă, toate schemele de manevrare. Fiecare unitate și subunitate se familiariza din vreme cu sectoarele ce le reveneau. Noi n-am avut această șansă. Și cred că

la Budapesta nici ostașii sovietici n-au avut-o. N-a fost timp cînd să se mai apeleze la un asemenea mijloc eficient de a ușura luptele de stradă într-un mare oraș... Așadar, ne-am avîntat în necunoscut...

— Dar recunoașterile aeriene ?

— Erau bune, folositoare, ne aduceau fotografii ale străzilor, bulevardelor, parcurilor, ale podurilor de peste Dunăre, le confruntam cu hărțile noastre. Mai descopereau concentrări de trupe sau baterii de artilerie și atît... Prin specificul lor, recunoașterile aeriene sînt limitate. Ele nu aveau cum să depisteze, de pildă, obiective bine camuflate.

DIN ARHIVA SCRIITORULUI CARA (II)

Operația „Budapesta"

MARTURII

Cartea : „Bătălii trădate"

Autor : General-colonel în retragere Hans Friessner, fost în toamna anului 1944 comandant al Grupului de armate „Sud"

Problema Budapesta

„Deja în luna noiembrie Hitler a transmis prin comandamentul suprem al armatei de uscat «ordinul führerului» cu privire la ducerea luptei în Budapesta : apărarea Budapestei trebuie executată prin «lupte pentru fiecare casă în parte», o evacuare fără lupte a orașului nu putea fi luată în considerație nici în cazul unei evoluții nefavorabile a situației. Partea de est a orașului trebuia deci repede amenajată în vederea apărării. În afară de aceasta, trebuiau luate toate măsurile, chiar și cele mai aspre, spre a zădărnici orice încercare de primejduire a trupelor proprii din partea plebei înarmate a marelui oraș, care va trebui să fie evacuată la timp, sau reprimată prin violență.

Desigur, comandantul grupului de armate se gîndise încă de mult la «problema Budapestei» și în legătură cu aceasta purtase tratative cu guvernul ungar și statul-major ungar, deoarece cazul Budapestei constituia atît o problemă politică, cît și una militară. Noi am informat comandamentul suprem al armatei de uscat că orașul nu va putea fi menținut cu forțele disponibile pentru apărarea Budapestei [...].

Pe capul de pod de la Budapesta (partea răsăriteană a Capitalei — n.a.) se găseau, în afară de unități ungare, și Comandamentul general al Corpului 3 tancuri, cu diviziile 8 și 22 cavalerie SS, Divizia 13 tancuri și Divizia grenadieri tancuri „Feldhenkalle", pe insula Szentendre, de la nord de oraș, era dispusă Divizia 357 infanterie cu batalionul de mitraliere „Saxonia". La ordinul lui Hitler, la 1 decembrie a fost numit comandant al trupelor din Budapesta SS Obergruppenführer Winckelmann. El a devenit comandant de Wehrmacht și ca atare a fost subordonat grupării de armată Fretter-Pico, dar numai din punct de vedere tactic. În sprijinul său avea la dispoziție Comandamentul general al corpului de munte SS. Winckelmann a fost înlocuit la 9 decembrie prin SS Obergruppenführer Pfefer-Wildenbruch."

„La 18 decembrie am plecat la Cartierul general al führerului în localitatea Zossen. [...] În acel moment Budapesta era plină de oameni. În ciuda faptului că dușmanul era la porțile orașului. [...] În fața acestei situații, eu am fost de părere că Budapesta nu putea fi considerată cetate, dat fiind că în oraș existau și spitale. Apărarea Budapestei, cum o concepea Hitler — că fiecare casă, fiecare stradă trebuia să fie apărată, în caz extrem chiar de populația însăși, cu mijloace improvizate — nu era decît o utopie."

■ General-locotenent în rezervă Constantin Rosetti-Bălănescu fost comandant al artileriei din Corpul 7 armată :

Bătălia pentru Budapesta n-a început sub [...] zidurile orașului și data de 1 ianuarie 1945 n-a fost aleasă de

Corpul 7 armată pentru a declanşa operaţiile militare la Budapesta. Capitala Ungariei avea trei centuri de apărare în faţa sa, începînd cam de la Valkó, apoi Kerepes, apoi Rákospalotai, pe ultima centură, toate de cucerit, una după alta, cu lupte grele, centuri şi lupte care fac parte integrantă din ceea ce s-a numit „Bătălia pentru Budapesta". Şi dacă continuarea atacului asupra oraşului s-a potrivit să cadă la 1 ianuarie 1945, n-a fost decît efectul ordinelor de operaţii superioare (Corpul 7 armată era încadrat de două corpuri de armată sovietice, iar comanda supremă era sovietică).*

Privitor la acţiunile de cucerire în interiorul oraşului, specificul a fost lupta de stradă, cvartal cu cvartal, stradă cu stradă, uneori chiar casă cu casă. Adesea infanteria era în imposibilitate să dea piept cu case înalte de piatră şi beton, împănate cu apărători de la subsol la acoperiş, înarmaţi cu puşti, mitraliere şi grenade. Rolul artileriei în acele lupte a devenit primordial.

■ Colonel în rezervă Aurică Sitaru, fost şef al Biroului 3 operaţii din Divizia 19 infanterie

Organizat puternic pentru apărare, duşmanul transformase fiecare clădire în cazemată. Iar în fîşia noastră se găseau numeroase edificii masive care se pretau excelent acestui scop. Astfel, ne aflam în faţa unui sistem de cazemate sui-generis. Subsolurile, pivniţele, sistemul de canalizare, totul fusese adaptat nevoilor apărătorului care, fireşte, cunoştea în amănunt topografia oraşului, ceea ce îi permitea să ne contraatace de acolo de unde nu ne aşteptam.

Oricine are o cît de vagă idee de ceea ce înseamnă lupta într-o localitate mare, într-o capitală, îşi poate da seama că în condiţiile date era deosebit de anevoios pentru unităţile noastre să-şi îndeplinească misiunile primite.

„Lovim cu capul în zid! a exclamat la un moment

* Şoseaua.

dat generalul Lăcătuşu, comandantul diviziei. Aşa nu mai merge... Să ne punem mintea la contribuţie şi să căutăm formula străpungerii.“

■ General-locotenent în rezervă Ilie Antonescu, fost comandant al Diviziei 9 infanterie

În tot cuprinsul oraşului Budapesta, numeroase clădiri fuseseră transformate în adevărate fortăreţe, avînd mitraliere instalate la ferestre şi pe acoperişuri, iar intrările minate. Străzile erau baricadate cu maşini stricate, cu saci de nisip, iar în locurile favorabile au fost construite cazemate şi dispuse tunuri şi tancuri îngropate. Inamicul dispunea de numeroase rezerve formate din subunităţi de infanterie şi tancuri, gata pregătite pentru executarea de contraatacuri prin surprindere. [...]

Pentru mine şi statul-major al diviziei pregătirea unităţilor în vederea luptelor în interiorul oraşului Budapesta a constituit o problemă deosebită [...]. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît în regulamentele specifice armei cavaleriei nu erau prevăzute acţiuni în localităţi mari, iar unităţile diviziei nu se instruiseră în acest sens. [...] O dată cu începerea luptelor, în oraş lucrurile se schimbau însă mult. Dacă pînă atunci unităţile diviziei desfăşuraseră acţiuni de luptă într-un teren şes, iar pe căile apropiate de acces spre Budapesta, deluros şi parţial acoperit, ele urmau să ducă de aici încolo acţiuni în interiorul unui oraş mare, unde cel aflat în ofensivă era pîndit de după fiecare colţ de stradă, de pe acoperişuri şi de la fiecare fereastră. În oraş flancurile unităţilor şi subunităţilor şi chiar spatele dispozitivului de luptă deveneau vulnerabile. Joncţiunile puteau fi realizate cu mare greutate, iar acţiunile de luptă urmau să se descentralizeze, în funcţie de natura obiectivelor, pînă la grupă şi chiar echipă. [...] Totodată, în interiorul oraşului focul artileriei proprii, ca şi al întregului armament, îşi pierdea din eficacitate din cauza grosimii zidurilor clădirilor care adăposteau puncte de sprijin inamice.

Stenograma nr. 2 (bandă magnetică)
— continuare —

— Unde am rămas ?
— La porțile Budapestei... 30 decembrie 1944.
— Încă n-am trecut pragul Revelionului '45 ?...
— Buna ta dispoziție e cuceritoare, Titi dragă.
— Da, la porțile Budapestei față-n față cu marea necunoscută... cu „zidul", cum bine spunea generalul Lăcătușu, dacă nu găsim ideea tactică, intrăm cu „capul în zid". Pentru a găsi o idee, fie ea chiar și militară, ai nevoie de timp. Ai nevoie apoi de timp pentru a o materializa. Materializare înseamnă aplicare, iar o aplicare cu succes impune și anumite reorganizări... Noi nu aveam timp, cum nu aveam, de pildă, suficiente hărți ale Budapestei lucrate și tipărite de cartografii noștri. Se foloseau hărți puse la dispoziție de comandamentul sovietic în limba rusă, hărți turistice și foarte puține hărți de-ale noastre. Ei bine, Voievozene, dacă ai uitat cumva, îți reamintesc: ideea străpungerii „zidului" din fața trupelor române am elaborat-o în fața Budapestei și am aplicat-o începînd cu prima zi a Anului Nou 1945. Crezi că ideea asta îl interesează pe cititorul civil ?

— Îl interesează sau nu, introdu-o în magnetofon ca într-un computer, spre a fi memorată, pe urmă văd eu ce fac cu ea.

— Statul-major al Corpului 7 armată a propus diviziilor sale ce urmau să se angajeze în lupte de stradă să treacă urgent la constituirea unor grupuri de asalt în componența cărora să intre infanterie, pionieri și transmisiuni, armament antitanc, aruncătoare de flăcări. Se mai propunea ca armamentul greu al infanteriei și tunurile antitanc să fie împinse în prima linie, iar artileria — pe piese, secții, baterii — să fie amplasată imediat în spatele infanteriei și să acționeze pe obiective bine precizate în teren. Se arăta că aceste grupe de asalt pot distruge cu succes inamicul organizat într-o clădire sau

într-un grup de clădiri, pe străzi, pe locuri virane numai dacă se va opera rapid, sub sprijinul armamentului automat propriu, din spate, de pe flancuri și de la etajele clădirilor cucerite.

Ei bine, Voievozene, comandanții noștri — de la cei de divizii și pînă la cei de plutoane — și-au însușit ideea imediat, îmbogățind-o de la divizie la divizie, de la caz la caz.

— Da, mi-aduc aminte că generalii erau secondați de ofițeri tineri foarte talentați — mulți, foarte mulți, căpitani.

— Așa e... Pînă și la corpul nostru de armată, la Biroul 3 operații, era căpitanul Constantin Bălănescu, pe funcție de grad superior. La Divizia 19, șeful Biroului 3 era tot un căpitan — Aurică Sitaru...

— A fost o colaborare perfectă între generații... Apropo de idee. Îmi dai voie să-ți citesc ce-i scria generalul Ilie Antonescu scriitorului Corneliu Cara ?

— Te ascult...

— „În legătură cu constituirea detașamentelor de asalt, am atras atenția comandanților de regimente ca, pentru început, acestea să fie, în principiu, mai mici, de tăria unei grupe, pînă la cel mult un pluton. Ostașilor să li se sporească numărul de grenade. Constituirea grupelor de asalt, cu precădere mai mici pentru început, era condiționată de obiectivele ce urma să le atacăm. Cartierele mărginașe ale capitalei ungare se caracterizau prin imobile nu prea mari, avînd curți largi și fiind despărțite prin garduri și livezi. Or, aceasta impunea să se acționeze cu grupe de asalt mici, care să aibă o cît mai mare mobilitate și să poată acționa independent."

— „Să poată acționa independent". Patru cuvinte. Valoarea lor o pot înțelege numai cei ce-au luptat în Budapesta... Dintr-o dată, un sublocotenent de cavalerie s-a pomenit avînd în subordine pionieri, artileriști. Dintr-o dată, gîndirea lui tactică se confrunta cu obligații noi : era pus să comande o grupă de asalt de arme combinate. Scriitorul tău mai are și altceva pe acolo în legătură cu chestiunea în discuție ?

— Da, încă o mărturie a colonelului în rezervă Aurică Sitaru.

— Sitaru a fost un militar înnăscut... Ia citește, să vedem ce mai spune dumnealui...

— „În urma unei scurte consfătuiri a statului-major al diviziei cu comandanții de regimente, s-a stabilit ca fiecărei unități să i se încredințeze un sector (compus îndeobște dintr-un cvartal), iar atacul să se desfășoare nu neapărat simultan, ci succesiv, subunităților organizate pe grupe de asalt dîndu-li-se obiective precise (una, două clădiri, în funcție de mărimea acestora).

S-a ajuns astfel la un dispozitiv fracționat, în care batalionul, uneori și compania acționau independent. În grupele de asalt de tării diferite (pluton, companii) au intrat pionieri, tunuri antitanc, branduri, aruncătoare de flăcări și chiar obuziere. S-a renunțat la folosirea centralizată a artileriei, care acționa acum pe secții, în aceeași linie cu infanteria."

— Bine sintetizat. Generalul Mihail Lăcătușu, comandantul Diviziei 19 infanterie, a fost un militar de seamă al armatei române. A particularizat o idee generală, a aplicat-o cu mare artă... Începe să-mi fie simpatic acest scriitor care te-a pus în mișcare... Știi unde mă găseam în ajunul Anului Nou ?

— În sfîrșit, ajungem și la Revelion.

— Nu te pripi, pînă la Revelion ne mai „despart" cîteva ceasuri bune... Mă aflam la punctul de comandă al Diviziei 9 cavalerie. Acolo mi-am început dimineața zilei de 31 decembrie și tot acolo m-a găsit înserarea. Încă din ziua precedentă, unitățile diviziei au ajuns în fața a două cătune — Határ și Forásy — pe care, privindu-le de pe linia de foc, ai fi zis că numai diavolul le așezase acolo... Anume le așezase, ca să îngreuieze pătrunderea „cavaleriștilor" în periferiile Budapestei. Cătunele, oricît ar părea de incredibil, aveau o importanță aparte. În Határ se găseau instalațiile tehnice ale postului de radio Budapesta. Așa cum la noi Băneasa adăpostea instalațiile postului de radio București. În schimb, în Forásy se găseau instalațiile centrale ale unui post T.F.F. O

vreme, urmărind evoluția luptelor, l-am secondat pe generalul Ilie Antonescu. Gîndirea noastră militară, deși nu eram cavalerist, se asemăna cîteodată pînă la identificare. Ia stai Voievozene, dacă memoria nu mă înșeală, îmi pare că în ziua cu pricina te-ai rătăcit și tu pe acolo... Ne-am salutat, tu te-ai dus mai departe, într-ale tale, eu într-ale mele...

— Așa e ! Vezi, n-ai nici un motiv să-ți suspectezi memoria, să-ți pui la îndoială tinerețea.

— Eu știu ce căutam acolo, dar tu ?

— Mi se raportase de către un subofițer al meu o acțiune de cercetare care, deopotrivă, m-a uimit și m-a pus pe gînduri, nu știam cum trebuie s-o iau, cum s-o interpretez, și atunci am hotărît să mă deplasez în linia întîi.

— Cazul sergentului Petre Bucura, nu-i așa ?

— Eee, asta-i bună ! *Cher ami*, ai ghicit... Dar ce coincidență ! Să cădem amîndoi pe aceeași întîmplare. Foarte bine ! O să mă corectezi dacă am uitat ceva.

— Vreau să știu ce te-a uimit și ce te-a pus pe gînduri.

— Acest călăreț...

— Fost călăreț.

— Călăreț, doar făcea parte dintr-un escadron.

— Din Regimentul 13 călărași... În dimineața zilei de 29 decembrie, Bucura a fost rănit.

— La picior, și a fost evacuat la ambulanța diviziei, pentru îngrijiri.

Așa suna și raportul : i s-a pansat rana și s-a întors la unitate.

— Ori nu mai ții minte, ori nu ți s-a raportat exact... Bucura nu s-a întors, ci a fugit de la ambulanță. A socotit el că se poate ține bine pe picioare.

— Nu fuga lui m-a uimit, ci faptul că a atras în inițiativa lui alți doi ostași — nu mai țin minte numele lor.

— Eu, da ! Pe unul îl chema Balaban și era caporal, iar pe celălalt îl chema Nauman și era soldat. Și ce te-a pus pe gînduri ?

— Au pornit tustrei în acțiune fără aprobarea comandantului, a căpitanului Constantin Popescu... De ce rîzi ?

— Eram lîngă căpitanul Popescu cînd Bucura l-a chemat la telefon și i-a raportat că se înapoiase cu șapte „limbi". Căscase Popescu niște ochi !...

— Ei vezi, tocmai asta m-a făcut să mă deplasez la punctul de comandă : actul de indisciplină. Un sergent, și încă unul cu stagiu, să inițieze o acțiune fără aprobarea comandantului ? !... Degeaba te plîngi, dragă Titi, că ai îmbătrînit rău de tot, rîsul tău e de bărbat tînăr.

— Rîd însă prea puțin. Asta-i... Povestește mai departe, că îmi place.

— Intorcîndu-se de la ambulanță, Bucura, grăbit să vadă Budapesta, a constatat că frontul nu înaintase în cursul zilei nici cu un metru, că inamicul ne ținea, din poziții bine ascunse, cu nasul în pămînt. Experiența îi spunea că unitatea avea mare nevoie de informații. Ce-a făcut ? A așteptat să se însereze și, însoțit de cei doi camarazi ai lui...

— Plus un telefon. E important să reții acest amănunt... Au tras după ei vreo 500 de metri de cablu.

— Au părăsit deci poziția, au înaintat spre inamic. În cele din urmă, au nimerit într-o pîlnie făcută de un obuz și s-au instalat la pîndă. Abia de acolo i-au telefonat căpitanului. Iarăși rîzi... Rîzi, omule, că-i sănătos...

— Ți-am spus doar că eram acolo. Să fii văzut mutra lui Popescu întrebînd : „Unde zici că ești ?“ „Într-o groapă, să trăiți... Împreună cu Balaban și Nauman.“ „Și ce dracu' faci acolo ?“ îl întrebă comandantul. „Pîndă fac, dom'le căpitan, la cincizeci de metri de inamic,“ a răspuns calm Bucura. „Ai înnebunit ? !... Întoarce-te imediat !“ „'Nțeles, să trăiți !“ S-a întors, nimic de zis.

— Ne-a luat la toți piuitul. Eram uimit de performanță.

— Ai stat atunci de vorbă cu el ?

— Nu... n-am mai avut cînd, i-am luat la întrebări pe cei șapte. Unul din ei era un șvab din România. Acesta mi-a indicat, printre altele, locul unde erau cantonați patruzeci de soldați unguri.

— Atunci ești la curent cu isprava următoare a lui Petre Bucura ?

— Da, capturarea, în aceeași noapte, a celor patruzeci de militari unguri.

— Păcat că n-ai stat de vorbă cu el.

— Au început luptele de stradă și n-am mai apucat.

— O mai fi în viață ?

— Corneliu Cara l-a vizitat în comuna Malul cu Flori și a stat mult de vorbă cu el. E unul din fruntașii comunei...

— Îmi plăcea de țăranul ăsta în uniformă, înalt, mlădios, puternic. Era dotat cu o inteligență nativă. Sfida moartea, dar nu se lăsa pradă inconștienței. Viclean și cu imaginație. Adulmeca urma inamicului, știa să-l ademenească.

— Te-ai abătut însă foarte mult de la acel început de zi — 30 decembrie 1944.

— Ai dreptate. Să întindem harta... Așa-i. Iată localitatea Rákosliget... Aici, la nord-vest, e o pădurice. Mai aproape de lizieră se instalase punctul de comandă al Diviziei 9 cavalerie. De aici urmărea și generalul Ilie Antonescu atacul pentru Határ și Forásy. La ora 12 au fost trase rachetele. Cu ajutorul binoclului îmi apropiasem mult cîmpul de luptă. Ultima zi a anului era senină, dar geroasă... Deci vizibilitate bună. Vedeam grupele în atac : se înșiruiseră la distanțe aproape egale în trăgători. Înaintau în salturi, acoperindu-se reciproc. A urmat replica inamicului : dură, dîrză, sîngeroasă, căci domina cu focurile sale valea Rakos. Ai noștri înaintau, erau contraatacați, se repliau, iar se ridicau... Dintre toate tacticile, cea a atacurilor succesive am urît-o cel mai mult. Dar n-a fost cum s-o ocolim.

— Care tactică era mai aproape de inima ta ?

— Cea a manevrării pozițiilor inamice... Să cauți culoare de infiltrare în flancurile dușmanului, să-l păcălești pe adversar, să-l faci să creadă că ești prost, că intri mereu cu capul în „zid" și nu-ți dai seama că nu poți să treci prin el... Iar tu, în vremea asta, să-l învăluiești, să-i cazi pe neașteptate în spate și să-l determini să se retragă singur, fiind convins că n-are cum scăpa de încercuire. De altfel, și

Határ și Forásy au fost eliberate la ceasul amurgului — ziua fiind scurtă — prin tactica manevrării. Această luptă i-a apropiat mult pe ostașii Diviziei 9 cavalerie de localitatea Mátyásföld, de cartierul mărginaș al Budapestei — Köbánya. Ți-e clar ce trebuie să fie această carte ?

— Așa cred... Vreau să fie un mesaj pe care eu, tu, el, noi, îl lăsăm urmașilor.

— A fost o luptă de uzură, ca între infanteriști, cu pierderi grele și dintr-o parte, și din cealaltă. Numai pentru Határ au căzut 18 luptători. Printre ei, un sublocotenent în rezervă... Îl urmăream prin binoclu. Urcase în fruntea ostașilor primele trepte ale clădirii Radioului, cînd a căzut secerat de o rafală. În seara acelei zile n-am putut să nu trec prin sectorul cucerit. Se întunecase — se făcuse ceasul cînd se culegeau răniții și morții. Erau cu toții foarte tineri. La lumina unei lanterne, un sublocotenent cerceta fața unui mort. Văzîndu-mă, a vrut să ia poziția regulamentară. L-am oprit. Țin minte și acum cuvintele lui : „Acest sergent, dacă ar fi fost egoist și ar fi ținut mai mult la sufletul lui decît la cel al camarazilor săi, acum ar fi fost în viață. În luptele de ieri fusese rănit, transportat la ambulanță. N-a vrut să rămînă acolo, să fi dormit măcar o noapte ca lumea, s-a întors la plutonul lui, ca să-și găsească moartea pe scările astea..."

Nici pentru Forásy n-au căzut mai puțini. Mi-am petrecut cîteva ceasuri bune printre „roșiori" și „călărași" : duceau în ranițe cadourile primite din țară. Nu apucaseră să le desfacă de Crăciun și le păstrau pentru Revelion. Cei mai mulți dintre ei erau flăcăi de la țară. Nu se gîndeau la ce le rezervă Anul Nou ce se pregătea să intre în drepturile sale, ci la ziua de mîine. Mai toți vorbeau de Budapesta, de apropiatele lupte de stradă. Știau că au în față un oraș mare, însă nu-și băteau capul cum poate fi cucerită o localitate atît de întinsă, cu case multe și înalte, cu străzi interminabile. Unul a ținut să-mi atragă atenția că numărul ferestrelor și al etajelor este mult mai mare decît cel al clădirilor și că dacă lupta se va da pentru fiecare casă, cine știe cînd se vor termina luptele în oraș... Făcuse el o socoteală simplă... care, în rezultat, avea un miez de adevăr : ferestrele caselor, mai ales cele ale clă-

dinilor cu etaj, podurile lor, reprezentau tot atîtea cuiburi de mitraliere și arme automate. Ostașii nu-și imaginau încă noua tactică : tunurile ușoare le vor sprijini ataeul, vor executa trageri la vedere, direct pe ferestrele transformate în puncte de rezistență, obuzierele vor ieși și ele la drumul mare și-și vor trimite proiectilele pe pozițiile inamicului. „Numai de n-ar contraataca cu tancuri, don' colonel !" Frica de tancuri era o realitate. Dacă am fi avut în dotare tancuri, dacă ar fi luptat cu tancuri și pe tancuri, psihologia lor ar fi fost alta, teama ar fi fost redusă la minimum. Întrebarea unui „roșior" m-a făcut să zîmbesc înțelegător. „Nu ne-om rătăci prin orașul ăsta ?" Era o întrebare încărcată de naivitate, pericolul însă era potențial. Dragă Voievozene, aș fi rămas toată noaptea cu ei.

— De ce ? Doar legile de fier ale armatei și ale războiului fixează exact și categoric locul fiecărui ofițer.

— Nu te contrazic. Nici lui Bucura nu-i era permis să-și părăsească locul fără învoirea comandantului. M-ai întrebat de ce... Pentru că în adîncul sufletului nostru mai sîntem încă țărani... Pentru că purtăm în inimi imaginea satului în prag de An Nou... Colindul, colindătorii... covrigii, nucile... Gîndurile și simțămintele mele se identificau cu ale lor. Dorul de vatra satului, de iernile cu nămeți ! Soldatul nostru, Voievozene, are o psihologie aparte... știe să lupte, dar știe prea puțin să se bucure de victoriile sale binemeritate. N-are în el răutatea învingătorului. Victorie, victorie, dar nenorocirile învinsului îi înmoaie sufletul. Începe să-l compătimească. Ai remarcat vreodată cum povestește românul isprăvile sale de pe front ? Blajin, cu o anumită tristețe... Povestirile sale nu exaltă ura și vrajba. Știe să lupte corp la corp, cu baioneta, dar nu l-am auzit nicicînd povestind cu cinism și răutate cum și-a răsucit baioneta în burta inamicului. Da, Voievozene, aș fi rămas toată noaptea printre ei, dormind înghesuit, în ger, sub cerul liber... I-ai văzut vreodată pe țărani așteptînd, noaptea, pe peronul unei gări uitate de Dumnezeu, sosirea unui tren personal ? Așa stăteau și în noaptea aceea așteptînd un „tren" — Anul Nou 1945. Am fost însă chemat la telefon de către generalul Șova.

Mă convoca la Isaszeg, unde cantonase comandamentul Corpului. Îmi ceruse însă ca, în drum, să mă opresc la Rákosliget, la punctul de comandă al Diviziei 9 cavalerie. Am pornit-o de unul singur...

— Unde îți era ordonanța ?

— Nu-mi plăcea să o iau după mine, așa că-i găseam mereu tot felul de treburi. În noaptea de care îți vorbesc, mă aștepta la Rákosliget. Ia ascultă, Voievozene, mă tot tragi de limbă.

— Cu voia dumneavoastră...

— Ce-ar fi să inversăm rolurile ?

— Ne-am afla amîndoi în poziție de egalitate. În fond, nu te oprește nimeni să mă tragi de limbă.

— Tu unde te găseai în noaptea de Anul Nou ?

— Într-unul din birourile mele. Așteptam cu încordare legătura cu *Astoria*.

— Ai obținut-o ?

— Da...

— Cu informații utile ?

— Era un mesaj care privea atmosfera din oraș, moralul și mai scăzut al populației după împușcarea parlamentarilor, frica de represalii, de răzbunarea învingătorului. Mi se mai semnalau două fenomene demne de reținut : un exod al populației din centrul Pestei către adăposturile din clădirile din estul orașului, exact către sectorul rezervat Corpului 7 armată român, mînată de un cuvînt de ordine : „Căutați să ajungeți la români !“ Logica populației era simplă : atacatorii vor intra în Budapesta pe la periferii și vor înainta spre centru... Așa că cei aflați în adăposturile de la periferiile din est și sud vor ieși mai repede la lumina păcii. O altă informație ne atrăgea atenția că fenomenul dezertării soldaților unguri luase amploare... Ce era mai nou, dar, totodată, și vechi : amploarea dezertărilor, apoi faptul că dezertorii se îmbrăcau civil, păstrîndu-și în același timp armele, și se ascundeau. În civil se îmbrăcau și fanaticii din „Crucile cu săgeți“,

organizîndu-se în bande de diversionişti ce ne atacau pe la spate.

— Informaţii preţioase, nimic de zis.

— Am ciocnit apoi un pahar de vin cu radistul, cu ceilalţi subordonaţi ai mei. Am primit un telefon de la omologul meu sovietic.

— Ai scris acasă ?

— N-am avut timp, dar tu ?

— Scrisesem cu cîteva zile în urmă. Te-am întrebat, deoarece, o dată ajuns la Punctul de comandă al Diviziei 9, l-am găsit pe generalul Ilie Antonescu scriind acasă şi faptul ăsta m-a mişcat. Mă chemase să trec pe la el nu numai pentru a ne ura „Un An Nou bun şi ferice !“ şi : „La mulţi ani, cu pace şi voie bună !“, să bem un rom, ci şi pentru că ţinuse să aibă cu mine o discuţie între patru ochi. Dincolo de calmul său de general călit în război, am sesizat o tulburare pe care nu izbutise să şi-o ascundă prea bine. După ce a sorbit din păhărelul cu rom, m-a întrebat, de parcă ar fi fost un debutant în ale războiului : „Ce crezi, dragă Titi, «călăreţii» mei vor face faţă ?“ Îmi cerea părerea nu în virtutea camaraderiei noastre, ci fiindcă eram un stat-majorist care văzuse multe şi se bucura de un oarecare prestigiu. „Pînă acum, i-am răspuns eu, s-au descurcat foarte bine. De ce nu s-ar descurca bine şi de-acum încolo ?“ A oftat : „«Călăreţii» mei n-au fost instruiţi să ducă lupte de stradă, şi încă într-un oraş ca Budapesta...“ Am rîs ironic, fireşte nu cu intenţia de a-l jigni sau de a-l supăra. „La drept vorbind, «călăreţii» de care pomeniţi, cu mici excepţii, n-au apucat să înveţe nici să călărească... De altfel, şi numărul cailor s-a rărit.“ „Au murit ! Iar pe cei răniţi i-am împuşcat chiar noi !“ „Aveţi luptători buni. Ajunşi pe front, au învăţat să înoate din ce în ce mai bine.“ De fapt, nu avea nevoie de îmbărbătările mele. Îl rodeau îndoielile şi simţea nevoia unui dialog cu cineva din afara comandamentului. „Dar cu ce preţ ? ! a suspinat el. Crezi că vom izbîndi ?“ „Sînt convins... Cu o condiţie, să respectăm, pe cît este posibil, concepţia elaborată de comandamentul corpului

și de statul său major." „Grupele de asalt ?" „Nu numai grupele de asalt, ci și capacitatea fiecărei grupe de a acționa autonom, de a se orienta în teren, de a lua inițiative pe cont propriu." Am ridicat paharul și am continuat : „Pentru armata română va fi un examen greu." A ridicat și el paharul și ne-am urat : „Pentru succesul deplin al marelui examen ! Pentru eroismul soldatului român ! La mulți ani !" Ne-am despărțit, urmînd să ne vedem a doua zi, la „ora H". Pe drum, meditînd la scurta noastră întîlnire, nu știu de ce mi-a încolțit în minte ideea că generalul, totuși, manifestase o oarecare reținere, că ceva rămăsese nerostit.

— Il știam om cu fire deschisă.

— Așa și era... Însă în noaptea aceea de Revelion avea un pietroi pe suflet...

— Poate că se gîndea la cei căzuți, la viitoarele jertfe...

— Posibil... Ai grijă, Voievozene, cum îți scrii cartea. In multe cărți pe teme militare, generalii sînt prezentați ca niște ființe lipsite de cele mai elementare frămîntări omenești. Iau hotărîri de luptă și nimeni și nimic nu-i pot clinti din decizii, care întotdeauna sînt juste.

— Vrei să facem o pauză ? N-ai obosit ?

— Nu. Vreau să revenim la noaptea de Revelion. Am ajuns la postul de comandă al corpului nu cu mult înainte de miezul nopții. Într-una din încăperi fuseseră unite cîteva mese. Eram așteptat și așteptarea asta camaraderească m-a emoționat. Mi-am scos mantaua, căciula. Am simțit deodată în nări aroma țuicii. Cîteva clipe am trăit iluzia că sînt acasă și nu sub acoperișul unei case din Isaszeg. Cu cîteva minute înainte de miezul nopții, a apărut comandantul. Ne-a găsit în picioare, în jurul mesei, stingheriți de efemera bucurie. Eram conștienți că toate urările noastre pot fi spulberate în orice clipă de o bombă sau de un proiectil vrăjmaș. Drept urare, generalul de corp de armată Nicolae Șova a dat citire ordinului de zi către toți militarii de sub comanda sa. Îi aud și acum vocea calmă, severă, care, atunci cînd a ajuns să citească

cuvintele : „V-ați îndeplinit pe de-a întregul datoria, cu sacrificiul vieții voastre, din Banat, peste Tisa și pînă la poarta Budapestei, ați luptat cu hotărîre și ați învins pe inamic", s-a muiat. Se înduioșase. Ne-a urat sănătate și izbîndă deplină spre binele Patriei, al tuturor. Era convins de victorie, că războiul se va termina curînd. Ai cumva o copie după acest ordin-urare ?

— Am... atît după ordinul la care te referi, cît și după cel din 2 ianuarie 1945, document unic în felul său.

— Ce intenționezi să faci cu ele ?

— Să le încorporez în carte...

— Asta ne-a fost Revelionul... intim... Salam, cozonac, gînduri pentru cei de acasă, pentru cei care lansaseră chemarea „Totul pentru front !", gînduri pentru ostașii ce așteptau înfrigurați ordinul care să vestească asaltul asupra capitalei Ungariei, pentru cei care luptau pentru eliberarea Cehoslovaciei. În primele ore ale Anului Nou, înainte de a se angaja în luptele din interiorul Budapestei, comandantul Corpului 7 armată i-a convocat la Isaszeg pe comandanții de mari unități. I-a felicitat, apoi le-a adus la cunoștință misiunea ce revenea Corpului în această nouă etapă...

După încheierea convocării, generalul m-a poftit în camera lui. Nu mi s-a adresat imediat. Privea într-o parte îngîndurat. Nu puteam să-mi dau seama dacă era obosit ori frămîntat de soarta viitoarelor lupte... Deodată, mi-a pus întrebarea : „Care-i punctul nostru vulnerabil ?" Atacul lui frontal nu m-a surprins. Nu era prima oară cînd voia să-mi cunoască opinia. Era, de fapt, un mod al său de a-și verifica propriile gînduri. I-am răspuns fără să ezit : „Oboseala soldaților... După 65 de zile de luptă fără contenire trecem de la o formă de luptă la alta, din luptele de cîmp la cele în localitate... într-o așezare urbană cum este Budapesta, fără ca ofițerii noștri să fi avut răgazul să studieze cît de cît sectoarele încredințate. A urmat imediat o a doua întrebare : „Și care-i punctul nostru forte ?" „Ideea de a se constitui detașa-

mente de asalt mobile, dotate cu cît mai multe grenade, cu aruncătoare de flăcări, cu tunuri antitanc împinse mult înainte... E o luptă care-i convine românului." „Mulțumesc, colonele... Tare-aș vrea să supraviețuim războiului și să scriem împreună o carte..." Amîndoi am supraviețuit războiului, dar soarta generalului Șova a fost amară și, din păcate, noi nu i-am putut fi de folos cu nimic. L-am întîlnit după ce s-a întors din detenție... și m-am uitat rușinat în ochii lui. I-am amintit de cartea ce voia s-o realizăm împreună. Nu uitase. Cu un surîs bun pe chipul său îmbătrînit, mi-a răspuns : E prea tîrziu... Un istoric militar înregistrează mărturiile în legătură cu drumul de luptă al Corpului 7 armată. Istoricul înregistra pe bandă magnetică, așa cum mă înregistrezi tu pe mine acum. N-am mai insistat. Într-o bună zi, am aflat că a trecut în lumea celor drepți...

— Vocea ți-e modificată ? Vrei să ne oprim aici ?

— Vreau să încheiem povestea cu Revelionul. De altfel nu mai am prea multe să-ți spun... Generalul Șova mi-a cerut să mă întorc la Divizia 9 cavalerie, dar mi-a atras atenția că n-ar fi exclus să-mi ceară să trec și pe la Divizia 19 infanterie dacă o să fie cazul. M-a îmbrățișat, mi-a urat „la mulți ani !". La Isaszeg deci am „petrecut" Revelionul și mi-am început prima zi a Anului Nou... În jurul orei trei dimineața eram iarăși la punctul de comandă al generalului Ilie Antonescu. Îi convocase la el pe comandanții de regimente, în vederea ultimelor pregătiri.

— Ți-era teamă de acest început de zi de An Nou ?

— Nu sînt superstițios. Un comandant militar, mai ales pe front, nu are voie să fie superstițios. Sincer să fiu, aș fi vrut ca *ora H* a asaltului să nu aibă loc chiar în prima zi a anului, așa ca fiecare soldat în parte să-și trăiască în suflet colindul său intim... să aibă sărbătoarea lui de o zi... Era, desigur, un gînd frumos, pornit dintr-o viziune mai mult sentimentală decît realistă. Nu noi am decis ziua și ora declanșării atacului, ci Comandamentul

sovietic, conform principiului „Să nu-l lăsăm pe inamic să-şi tragă sufletul". Războiul nu cunoaşte zile roşii de calendar, iar din punct de vedere psihologic — căci trebuia ţinut seama şi de acest factor — ziua şi ora erau bine alese, deoarece declanşarea ofensivei pe tot frontul avea să-i întunece şi inamicului sărbătoarea, să-i scadă şi mai mult moralul. Spre deosebire de noi, soldatul ungur era confruntat şi cu un moral scăzut. Războiul ajunsese în casa lui. Altfel îţi judeci conducătorii, aliatul, într-o asemenea împrejurare îţi scade şi puterea de rezistenţă. Nu numai noi am atacat în prima zi a Anului Nou, ci şi nemţii, însă pe frontul din Cehoslovacia, în zona vînătorilor de munte comandaţi de Mociulschi. Deci, ca să-ţi răspund la întrebare : nu mi-a fost frică de această primă zi !

Dragă Voievozene, îţi mai răspund la întrebarea : „Cum s-a desfăşurat prima zi a anului 1945 ?", după care te invit în bucătărie să punem mîncarea la încălzit. Din fericire, bilanţul zilei ne-a fost favorabil, cu precădere din punct de vedere psihologic. Atacul Corpului 7 armată român a început avînd în eşalonul întîi două divizii — 19 infanterie şi 9 cavalerie. Cealaltă divizie — 2 infanterie — fiind menţinută în rezervă. La dreapta şi la stînga celor două divizii acţionau marile unităţi ale aliatului rus. Între trupele române şi adevărata centură de apărare a cartierelor periferice ale oraşului se interpuneau puncte de rezistenţă în cîmp deschis sau acoperit de rambleul înalt al unor căi ferate. Pentru a ajunge la centura fortificată, trupele române au fost nevoite să atace toate punctele de contact, să le zdrobească. Mai dificilă în această operaţie de mişcare a fost escaladarea rambleului folosit de inamic ca parapet... La capătul zilei, comandanţii liniilor de foc au raportat că misiunea trasată pentru prima zi a Anului Nou a fost îndeplinită. Acest succes a întărit moralul trupelor române... Ia spune-mi, ai mai apucat să stai de vorbă cu generalul Ilie Antonescu înainte de a-şi da sufletul ?

— Nu... Era foarte bolnav. În schimb, scriitorul Corneliu Cara a avut norocul să obțină de la el cîteva lămuriri pe care nu le-a găsit în cartea lui — „Șarjele de foc ale cavaleriei" — și mi le-a cedat.

— Să mai facem o pauză acum, Voievozene. Hai la bucătărie.

— Mă chemi la bucătărie de parcă m-ai chema la atac.

PARTEA A CINCEA

DIN ARHIVA SCRIITORULUI CARA (III)

Operația „Budapesta"

DOCUMENTE

Veronica
către
Coroana, Secția a 3-a

Raport operativ din 1 ianuarie 1945, ora 20

Urmare la raportul special nr. 45 221/1945

A. Detalii la Zefirul * :

1. Zefirul, atacînd viguros, în dimineața zilei, a pătruns pînă seara în cartierele de est ale Budapestei, cucerind :

a) cu Alunul ** : Mátyásföld, aerodromul Mátyásföld, parcul Lucska mjr. și cartierul Rákóshegy, grosul său ajungînd pe marginea de est a arenei sportive (4 km Mátyásföld) ;

* Denumirea codificată a Corpului 7 armată.
** Denumirea codificată a Diviziei 19 infanterie.

b) cu Văratecul * : Köbánya și încrucișarea nord de aceasta.

2. Detașamente de asalt ale acestor mari unități continuă la această oră pătrunderea pe străzi spre interiorul Budapestei.

3. Pentru lichidarea ultimelor rezistențe ale Budapestei, limita de sud a Zefirului a fost restrînsă spre nord pînă la linia : încrucișarea șoselelor ce vin spre vest și nord-vest de la Rákóskeresztúr și de la Köbánya și mai departe la 1 km nord de podul Erzsébetváros de pe Dunăre.

4. Pierderi : morți : 1 subofițer și 8 trupă ;
răniți : 58 trupă ;
un tun de 75 mm distrus.

5. Prizonieri și capturi : 307 trupă unguri.

În gara Cinkota și cartierul Mátyásföld s-a capturat un bogat material rulant de cale ferată neevaluat încă.

B. De la Piscul ** nu avem încă detalii.

K. 35 R ***

Nr. 45224 din 1 ianuarie 1945.

Marele Stat-Major al Armatei

Comunicat
asupra operațiunilor din ziua de 1 ianuarie 1945
— extrase —

Forțele aliate sovietice împreună cu trupele române din corpul de armată de sub comanda generalului Nicolae Șova au pătruns azi în Budapesta.

După operațiuni lungi și grele, dar pline de succes, bravele divizii ale generalilor Lăcătușu Mihail, Antonescu Ilie și Voicu Mihail au sfărîmat ultima centură de apărare a Budapestei și în acest moment înaintează prin dîrze lupte de stradă către centrul capitalei maghiare.

---

* Denumirea codificată a Diviziei 9 cavalerie.
** Denumirea codificată a Corpului 4 armată.
*** Semnătura codificată a șefului de stat-major.

Corpul 7 armata
Stat-major

Nr. 27337 din 2 ianuarie 1945

Către
marile unități, elemente neîndivizionate, Biroul 2, Biroul 4, Serviciul cultural

— extrase —

Prin lupte grele și cu sacrificii sîngeroase unitățile Corpului 7 armată au ajuns în marginea Budapestei și, de pe acum, au început să pătrundă în inima orașului.

Cu această ocazie, reamintesc ordinele ce am dat anterior cu privire la atitudinea pe care trebuie să o aibă trupele în cursul operațiunilor.

Este posibil ca inamicul să continue a se bate cu îndîrjire, apărînd stradă cu stradă și casă cu casă, pînă în ultima extremitate. Este posibil, de asemenea, să-și slăbească rezistența și să cedeze repede. Și într-un caz și în altul, trupele noastre trebuie să urmărească un singur scop : acela de a căuta lupta cu forțele armate inamice și de a le înfrînge repede și definitiv, făcînd tot ceea ce este necesar în interesul operațiunilor și abținîndu-se de la orice acțiune străină acestui scop.

În consecință :

Acolo unde inamicul rezistă, se va proceda cu ultima energie, cu cea mai mare violență și fără nici un fel de menajamente, distrugîndu-se organizațiunile și clădirile apărate și nimicind pe apărătorii care nu se predau.

Acolo unde inamicul cedează, se va evita vărsarea de sînge inutil, dar se va proceda cu atenție și cu fermitate, pentru a face inofensiv pe adversar.

Populația civilă care nu ia parte la rezistență va fi cruțată și luată sub protecție, asigurîndu-i-se viața, liniștea și avutul.

Persoanele civile găsite în luptă cu arma în mînă vor fi executate pe loc ; cele dovedite ulterior că au participat la luptă vor fi traduse în fața Curții Marțiale.

Cartierele cucerite, clădirile și bunurile de orice fel intrate în stăpînirea trupelor noastre rămîn sub garanția lor, în starea în care au fost găsite după luptă.

Distrugerile, devastările, transferul de obiecte dintr-un imobil în altul sînt strict interzise, atît militarilor, cît și civililor.

Monumentele și obiectele de artă, instituțiunile culturale și așezămintele de interes public vor fi cruțate cu grijă. Nici o atingere a acestora nu poate fi justificată.

Instituțiunile de orice fel (apă, lumină, telefon, tramvaie etc.) care asigură viața orașului și interesează în aceeași măsură armatele ocupante trebuie păstrate intacte.

Nu se vor considera capturi de război decît materialele și obiectele cu caracter militar sau de utilitate militară.

Cele care pot folosi armatei pentru recompletarea dotării și pentru întreținerea ei (obiecte de echipament, efecte spitalicești, medicamente, instrumente, scule, alimente etc.) vor fi puse sub pază, inventariate și ridicate numai cu aprobarea comandanților de către ofițeri șefi de servicii, împuterniciți prin ordine de serviciu scrise.

În sectoarele aflate sub controlul trupelor noastre, comandanții respectivi sînt datori să asigure ordinea desăvîrșită, liniște și siguranță, atît pentru militari, cît și pentru populație.

În acest scop, actele de autoritate sînt absolut necesare. Se vor evita însă actele abuzive, arbitrare și inutil brutale.

Cartierele și clădirile în care cantonează unitățile noastre vor fi păstrate curat, vor fi îngrijite și pe cît posibil refăcute, astfel incît să se evidențieze prin aceasta că sînt ocupate de trupe române.

În concluzie, cer trupelor Corpului 7 armată să se bată cu îndîrjire pentru a învinge, dar pretind, în același timp, să se poarte leal, cu demnitate și omenie, pentru a nu micșora prin nimic măreția victoriei dobîndite.

Comandanții de unitate, de la cel mai mare pînă la cel mai mic, își vor da toată silința de a păstra trupa în mînă și de a o îndruma pe calea care cinstește faptele ei de arme și sîngele vărsat pînă acum [...]

Comandantul Corpului 7 armată

General de corp de armată N. ȘOVA

MARTURIE

■ Locotenent-colonel în rezervă Dumitru Dumitrescu, fost şef al Biroului 3 operaţii din Divizia 9 cavalerie (II).

Luptele din timpul celor 15 zile ale operaţiei „Budapesta" au dat la iveală bravura şi puterea de rezistenţă a ostaşului şi ofiţerului român. Pentru a da fiecăruia ce i se cuvine, pentru a arăta eroismul şi devotamentul lor — al celor vii şi al celor morţi — ar trebui scrisă o carte voluminoasă. Relatez mai jos cîteva fapte de arme care, la timpul lor, m-au impresionat.

În timpul luptelor de pe Hipodromul mare, în cursul unei acţiuni îndrăzneţe de cucerire a unei tribune, a căzut grav rănit sergentul-major Prunaru Mihail. Încercînd să-şi salveze comandantul de sub focul inamic, soldatul Duma Marin cade răpus de rafala unei mitraliere împreună cu comandantul său. Sergentul Popescu Gheorghe din Regimentul 13 călăraşi se repede să-l scoată de sub ploaia de gloanţe pe sublocotenentul Tănăsescu Gheorghe, grav rănit. La rîndul său, este rănit în timp ce încerca să-şi salveze superiorul.

Şi o întîmplare cu haz. La 8 ianuarie 1944, în timpul luptelor de pe hipodrom, un avion de transport inamic a zburat, la ceasul înserării, deasupra liniilor noastre şi ne-am pomenit că lansa din avion paraşute. Fiind siguri că au de-a face cu paraşutişti, ostaşii au deschis focul. Surpriza a fost mare cînd s-a constatat că de paraşute atîrnau saci speciali cu alimente destinate trupelor inamice încercuite. Ce să-i faci? Nu-i pentru cine se hotărăşte, ci pentru cine se nimereşte.

O iniţiativă demnă de laudă şi temerară în acelaşi timp a avut-o sergentul Bucura Petre din Regimentul 13 călăraşi. Oprit cu foc puternic de inamicul ce ocupa parterul şi etajul unei clădiri de pe strada Rákóczi, sergentul s-a strecurat pe acoperişul unei case vecine, apoi a urcat pe acoperişul blocului, de unde s-a furişat la etajul 5. De acolo, a atacat de sus în jos. Inamicul a fost surprins şi s-a predat. Bucura a ieşit din clădire cu 40 de prizonieri.

Contactul direct cu locuitorii Budapestei l-am luat abia după cucerirea hipodromului, după debutul luptelor de

stradă. După ce cuceream cîte o clădire și lupta se îndepărta, locuitorii ieșeau de prin pivnițe ori alte adăposturi.

În baza ordinului dat de comanda diviziei, s-a asigurat tuturor hrană și, mai ales, apă potabilă, deoarece rețeaua de apă a Budapestei nu mai funcționa de multe zile.

Reacțiile imediate ale locuitorilor erau, la început, reținute, greu de apreciat, căci nu știau ce se va petrece cu ei. Ulterior, atitudinea corectă a trupelor noastre i-a convins că sîntem eliberatori, nu cuceritori. În schimb, pe foarte multe case puteai vedea plăci metalice de dimensiunea unei ilustrate poștale, reprezentînd harta Transilvaniei cu sloganul NEM, NÉM SOHA (Nu, nu, niciodată) impuse de administrația horthystă.

În ceea ce privește prizonierii, erau interogați de Biroul 2, dar nu se putea conta prea mult pe informațiile culese (în special de la germani), iar cele ce păreau mai importante trebuiau verificate. De la prizonierii unguri primeam informații mai sincere, în special de la cei originari din Transilvania, care fuseseră încorporați în armata ungară.

FAPTUL DIVERS

1 ianuarie 1945

Ora 20. La comandamentul Armatei 1 se întocmește obișnuitul raport operativ pentru a fi comunicat Marelui Stat-Major.

La paragraful 4 — Pierderi — aflăm :

morți : 1 subofițer și 9 trupă

răniți : 58 trupă

Printre cei grav răniți, și sanitara Elena Chiriță.

Compania căpitanului Camil Popescu, din batalionul 1 al Regimentului 94 infanterie, primește misiunea să atace un grup de case între pîrîul Rákos și strada Keresztúr. Printre luptători, și sanitara Elena Chiriță. În linia întîi. O bombă de brand explodează. Schije mari, incandescente, se înfig în picioarele sanitarei. Ostașii îi sar în ajutor. Este transportată imediat la ambulanța diviziei. Răni grave. Se pune problema amputării picioarelor...

DOCUMENTAR : ELENA CHIRIȚĂ

1. Adeverință

Se adeverește prin prezenta că domnișoara Chiriță St. Elena a funcționat ca infirmieră sanitară benevolă în linia întîi de luptă a batalionului 1 din Regimentul 96 infanterie cu tot curajul și devotamentul, salvînd vieți și pansînd răniții, pentru care vă rog să o propuneți la „Meritul Sanitar" clasa a 2-a cu panglică de virtute militară, meritînd cu prisosință această recompensă.

A fost idolul soldaților și va rămîne nepieritoare în memoria lor.

Batalionul îi aduce toate laudele cuvenite.

Cladova
25 septembrie 1944
Nr. 58/25-09-1944

Comandantul batalionului 1/96 infanterie
Maior
Cristache Stănescu

2. Mărturie :

„Am cunoscut-o și eu pe sergentul sanitar Elena Chiriță. Aparținea de punctul medical al batalionului 1, dar mai venea și pe la batalionul 2, să acorde ajutor răniților. Era slăbuță, de statură mijlocie, cu părul negru împletit în două cozi. Umbla îmbrăcată militar, cu cizme în picioare, cu brasarda „Crucii roșii" pe braț și cu geanta sanitară pe șold. În zorii zilei de 12 octombrie, cînd am aflat că maiorul Cristache Stănescu a fost omorît, m-am dus să-l văd : zăcea întins pe mantaua lui de ofițer. Lîngă el — Elena Chiriță. Îi veghea rămășițele ce urmau a fi transportate pe celălalt mal al Tisei.

Colonel în rezervă
Ilie Călțoșu

3. Destinul Elenei St. Chiriță s-a întîlnit cu cel al batalionului 1 din Regimentul 96 infanterie în felul următor :

■ La 13 septembrie 1944, Divizia 19 infanterie, angajată în luptă cu trei divizii moto hitleriste care se năpustiseră asupra Banatului, se vede nevoită să detașeze pe

Valea Mureșului, în defileul înălțimilor cu vîrful Bordu-471 de la nord de Păuliș, batalionul 1, una din cele mai bune subunități ale Regimentului 96 infanterie, sprijinit de un divizion de artilerie, pentru a închide calea tancurilor și infanteriei inamicului ungur și german. Comandantul batalionului — maiorul Cristache Stănescu.

Deși atacat din față de forțe mult superioare și amenințat cu o învăluire din flanc, batalionul 1 reușește să se mențină pe poziții timp îndelungat, cu prețul unor mari jertfe.

■ Elena Chiriță s-a născut în satul Suseni, județul Dîmbovița. Lucrează ca voluntară la Spitalul militar din Tîrgoviște, apoi ca infirmieră la Spitalul 303 din București. În primăvara anului 1944, o găsim lucrînd la spitalul militar din Lipova, îngrijind răniții. Evenimentele militare din Valea Mureșului o aduc pe cîmpul de luptă, unde acordă ajutor răniților din batalionul 1. Pune mîna pe armă și învață să tragă.

4. Mărturie :

„Am însoțit batalionul 1. Eram șeful biroului operații al Diviziei 19 infanterie, al cărei comandant, generalul Mihail Lăcătușu, era și comandantul Grupării militare Timișoara. Atacul cu tancuri, avioane și infanterie al inamicului în sectorul Detașamentului Păuliș amenința direct flancul drept al Grupării Timișoara.

Transportat în mare grabă, batalionul 1 nici n-a apucat bine să-și ocupe pozițiile și a și fost atacat. În valuri se năpusteau nemții și horthyștii asupra batalionului 1. Pe Elena Chiriță am cunoscut-o într-un moment crîncen de luptă, într-un adăpost improvizat al maiorului Cristache Stănescu. Stătea nu departe de comandantul batalionului, cu arma în mînă și cu privirile ațintite spre inamic. Acesta se apropia sprijinit de blindate. Lîngă ea zăcea sergentul Romanescu : o schijă îl lovise în coapsă și primise îngrijirile sanitare.

Aici, în sectorul înălţimilor Bordu, Elena Chiriţă a tras pentru prima oară în atacator, primind botezul focului şi devenind ceea ce noi numim soldat luptător de prima linie.

Pe vîrful Bordu, Elena Chiriţă a mai trăit un moment care a întărit-o în convingerea sa de a cere să fie primită ca voluntară în rîndurile batalionului 1/Regimentul 96. Una din cotele de la Bordu — poate cea mai importantă din sistemul de apărare al batalionului — fusese încredinţată plutonului comandat de sublocotenentul Constantin Boian. Acesta şi-a îndeplinit misiunea pînă la ultimul soldat... Inamicul a cucerit cota, dar pentru puţin timp, căci din ordinul maiorului Cristache Stănescu o rezervă a contraatacat cota pierdută şi a recucerit-o. Ajunsă pe înălţimea apărată de plutonul sublocotenentului Constantin Boian ca să acorde un prim-ajutor răniţilor, Elena Chiriţă constată cu lacrimi în ochi că nu mai avea cui să acorde ajutor : căzuseră toţi la datorie.

Colonel în rezervă Aurică Sitaru

5. Extrase dintr-o scrisoare a colonelului în rezervă Ilie Călţosu adresată autorului :

„Pe dealurile cartierului Mátyásföld, pe care-l văd şi acum în amintire, am cunoscut-o pe sergentul sanitar Elena Chiriţă, care lucra la postul medical al batalionului 1/R. 96 infanterie. Venise la noi, la punctul de comandă al batalionului 2, pentru a acorda ajutor răniţilor, căci batalionul nostru se afla pe direcţia principală de atac a Regimentului 96 infanterie. În acel timp — zi de iarnă cu soare geros — aveam în dreapta, în tranşee, compania a 7-a, în eşalonul 2. Companiile a 5-a şi a 6-a erau la vreo 300 m înaintea noastră, în eşalonul 1, atacînd.

Aşa cum am notat în carnet, un glonte rătăcit loveşte în cap pe un sergent — era comandant de grupă în compania a 7-a. Culmea, se afla adăpostit într-un şanţ de comunicaţie. Elena Chiriţă a sărit imediat în ajutorul rănitului căzut în nesimţire chiar pe parapetul şanţului. L-a pansat şi l-a trimis la punctul medical al regimentului pe o targă sanitară trasă de un căluţ. Aşa se făceau pe atunci transporturile, pînă şi cele de muniţii. Alteori, „transportam“ cu braţele.

Mai tîrziu, am aflat că fata a fost lovită în luptele de stradă de un proiectil, la picioare.

6. Mărturie :

„În luptele grele duse de unitatea noastră pînă la Budapesta și în interiorul acestui mare oraş au fost jertfe supreme, au fost acţiuni demne de legendă, ne scrie colonelul în rezervă Ioan Gârbu-Babeu, fost ofiţer cu operaţiile în Regimentul 96 infanterie. În general, a fost o încleștare maximă, soldată cu mari sacrificii omenești. Inamicii au fost înfrînţi, deși credeau că Budapesta îi va adăposti pînă vor încărunţi.

Făcînd o mică incursiune în acţiunile de luptă ale Regimentului 96 infanterie, de la plecarea acestuia din garnizoana Caransebeș și pînă la Budapesta, aflăm : În septembrie 1944, batalionul 2 din Regimentul 96 infanterie intră în compunerea Detașmentului Păuliş în zona Radna-Păuliş-Lipova, ia parte la lupte violente, inamicul intenţionînd să pună stăpînire pe defileul Mureșului. Aici apare pentru prima dată luptătoarea-ostaș Elena Chiriţă, care vine voluntar în ajutorul răniţilor din acest batalion. Ba mai mult, ia arma în mînă și contribuie cu puterile ei la apărarea poziţiei atacate cu înverşunare de inamic. Pe Elena Chiriţă am mai întîlnit-o după trecerea Tisei, în rîndurile aceluiași batalion, cu dorinţa de a-i ajuta în continuare pe răniţi și de a le alina suferinţele.

În jurul datei de 15 noiembrie 1944 o găsim pe Elena Chiriţă la o companie de pionieri, subunitate care a intervenit pentru recuperarea poziţiei pierdute de compania a 7-a. Am văzut-o luptînd, trăgînd fără încetare și cu efect în inamicul care, în cele din urmă, a fost oprit și nimicit. Ce nu făcea Elena Chiriţă ? Pansa rănile, căra alimente, aducea corespondenţa și coletele-cadou sosite din ţară cu ocazia Anului Nou. În general, era o prezenţă aparte pe linia de foc a batalionului 1. Așa a ajuns și la periferiile Budapestei.

În ziua de 1 ianuarie 1945, Elena Chiriţă, fata-ostaș cu ochii mari și o plăcută înfăţișare fizică, s-a ridicat la atac

împreună cu tot Regimentul 96 infanterie. În fața noastră — Budapesta. A căzut în timp ce se pregătea să facă un salt înainte. Un proiectil de brand a explodat în fața ei, la cîțiva pași. Era prima zi a Anului Nou 1945. I s-a acordat imediat ajutorul necesar, dar rana a fost gravă și, cu toată intervenția medicilor, s-a stins din viață într-un spital din Arad."

7. Elena Chiriță a fost avansată „post-mortem" la gradul de locotenent și decorată cu înalta distincție ordinul „Mihai Viteazul".

MĂRTURII

Extrase din carnetul de însemnări al sergentului Ilie Câlțosu, fost comandant al grupei de comandă a batalionului 2 din Regimentul 96 infanterie, în prezent, colonel în rezervă

20-31 decembrie 1944. Batalionul nostru are misiunea să cucerească cota 301, nord-est Isaszeg... Cîțiva răniți și morți.

Ocupăm cota și, în vale, găsim cazanele cu mîncăruri unguresti calde. Și mîncăm, fiindcă diseară nu vine masa după noi...

Pe seară, în înaintare, sîntem opriți de focul inamicului pe dealurile Gödöllö. Cîteva lovituri de brand cad în jurul nostru. Sublocotenentul Terbanță Dumitru (adjutantul batalionului) fuge de colo-colo, își pierduse cumpătul...

Găsesc cu sergentul Ardeleanu Vilhelm — un bun sergent, care a fost tot timpul „translatorul" batalionului — o căsuță sub pămînt unde va fi instalat apoi postul de comandă al batalionului.

1 ianuarie 1945. Zi de iarnă ! Și de început de an ! De mai bine de 5 ani Germania lui Hitler duce războiul de cotropire a popoarelor. Cîte vieți nu s-au stins în acest foc îngrozitor ? Și nici astăzi Hitler nu poate fi întors de la ideea lui de subjugare ! Dar se vede de pe acum că-i pe

pieire şi-şi va lua răsplata cuvenită [...]. Armatele aliate înaintează pe toate fronturile, ducînd lupte din victorie în victorie.

Sîntem pe dealurile Mátyásföld, la 12 km de Budapesta. Unităţile noastre înaintează vertiginos, foc viu de arme automate şi trageri cu tunuri din tancuri.

În fiecare noapte megafoanele ruseşti de propagandă în linia I vorbesc inamicului şi-i arată că nu mai are pentru ce lupta!...

2 ianuarie 1945. Primele elemente ale Diviziei 19 infanterie intră şi ocupă primele case din periferiile Pestei. Artileria cît mai aproape de noi. Tunurile antitanc ne susţin înaintarea.

4 ianuarie 1945. Regimentul 96 infanterie ocupă primele fabrici şi aerodromul Pestei.

Batalionul 2 al nostru are în faţă un aerodrom, însă din informaţii este minat. Trebuie ocolit. Compania a 7-a pe stînga, compania a 6-a pe dreapta. Legături : Compania a 7-a cu agenţi, compania a 6-a cu fir telefonic. Am găsit cu greu pe căpitanul Baciu.

Se ocupă cimitirul, deşi este bătut la precizie cu „flakurile".

5 ianuarie 1945. Regimentul 96 infanterie, rezervă de divizie.

Instalaţi în case. Patefon, muzică.

Sînt bolnav 2 zile.

Telefoniştii prind o capră, fac de-ale mîncării şi seu pentru lumină la centrală.

Avem 13 telefonişti. Se schimbă ordinea de bătaie şi rămîn cu 7. Opresc pe cei mai buni.

8 ianuarie 1945. Regimentul 96 infanterie schimbă Regimentul 95 infanterie şi atacă cu batalionul 2 dreapta, batalionul 1 stînga. Unităţile atacă acum eşalonate în adîncime.

Artileria, în apropiere de linia puşcaşilor, trăgînd chiar şi razant cu tunurile.

Se înaintează încet. Lupta de stradă, foarte periculoasă. Aviaţia împînzeşte aerul, 2 avioane ruseşti sînt lovite în plin de antiaeriana germană, în cîteva secunde cad la pămînt într-un fum negru.

Schimbăm în această seară batalionul 2/R. 95 infanterie de sub comanda căpitanului Ceapragă. Liniile pe calea ferată ; soldaţii noştri stau la pîndă cu grenada şi arma în mînă.

Lupta devine din ce în ce mai periculoasă, lupte de stradă foarte grele şi primejdioase. Marile blocuri se ocupă cu sacrificii enorme. Viaţa noastră nesigură : cuiburi mici de diversionişti atacă ostaşi de ai noştri. Caporalul Mataşescu, telefonist al regimentului, şi un soldat pe fir sînt împuşcaţi (răniţi numai).

9 ianuarie 1945. Ne găsim în acelaşi dispozitiv. De trei ori încercăm să ocupăm calea ferată şi primul bloc (roşu), dar sîntem respinşi.

Punctul de comandă al batalionului, în blocul de la 50 de metri de linia 1, dedesubt, la subsol. Aici, mulţi civili... Aceşti oameni însă sînt într-o situaţie dezastruoasă, într-o mică cameră înghesuiţi bătrîni, tineri şi copii. N-aveau ce mînca, cîte o supă de cartofi sau tăieţei. Întreaga populaţie ungară din Pesta este în această situaţie mizerabilă ! Dacă pe stradă cade un cal lovit de un proiectil, se reped la el şi-i iau carnea.

10 ianuarie 1945. Inamicul respins 1,5 km peste centura Pestei. Ocupăm Bulevardul Hungaria, Poşta, Arena sportivă ş.a.

Mă întîlnesc cu soldatul Birigă Drăgoi, un consătean de al meu. Un cartuş trece pe lîngă mine şi loveşte un pom.

Ne oprim într-un alt bloc după ce înaintăm 50-80 de metri, unde ne instalăm punctul de comandă pentru o noapte. Vine însă comandantul regimentului, colonel Mihail Gheorghiu, şi ne ordonă : „Înainte !“ Plecăm mai departe şi ne instalăm în alt bloc. Fac legăturile cu companiile.

14 ianuarie 1945. Legăturile telefonice se fac greu. Nu se poate merge pe stradă, pentru că pistolarii și mitraliorii inamici fac ca strada să fie măturată de gloanțele lor, unele „dum-dum"... Întindem linia telefonică prin gropile în zid făcute de proiectile anticar, cu scara sau direct. Liniile-s gata și putem vorbi cu comandanții din linia I. Aici soldații stau la colțuri de casă și pîndesc! O mică neatenție sau [...] Norocul te trece pe tărîmul celor drepți ! !

Un subofițer — Manea Grigore —, cînd traversează în fugă strada, este lovit și cade...

Tunurile anticar rusești și românești, la fiecare colț de stradă. Servanții trag direct sau indirect. Zgomot infernal ; geamurile nu mai rezistă ! Aviația deasupra atacă continuu. Inamicul se aprovizionează acum pe calea aerului, fiind încercuit.

În această noapte, o mare întîmplare :

O bombă de avion lovește exact punctul de comandă al regimentului și pătrunde pînă la subsol. Din acest bloc am fost ieri împinși înainte de comandantul regimentului.

Rămîn sub ruine : 4 ofițeri, 2 subofițeri și 10 soldați morți și alții răniți sau șocați.

Trece la comanda regimentului — colonel Cosma Gheorghe.

În noaptea de 15.01. la orele 23,00, se primește ordinul : Corpul 7 armată român este înlocuit de pe poziții și se deplasează către nord-est Gödöllö. Mare nedumerire ! Comandanții noștri luptau cu un mare elan, cît și soldații...

CONVORBIRE

■ Interlocutor : locotenent-colonel în rezervă George Ursoiu, fost comandant de baterie de obuziere în Regimentul 7 artilerie grea (III)

— Mi-ați mărturisit că în ziua de 31 decembrie ați văzut cu ajutorul binoclului panorama Budapestei și v-ați îngrozit imaginîndu-vă luptele pentru eliberarea orașului.

Evenimentele ulterioare au confirmat îngrijorările dumneavoastră ?

— Înainte de a vă răspunde, trebuie să dau cîteva lămuriri necesare. Pînă la porțile Budapestei, artileria grea, spre deosebire de cea ușoară sau călăreață, își desfășura activitatea conform unor scheme clasice. Se instalau tunurile în linie de tragere, la o distanță relativ mare față de linia întîi a infanteriștilor sau față de cea a artileriei ușoare. Contribuția noastră în spargerea fortificațiilor apărării inamice rezida în forța de foc și de precizie a loviturilor. Însă la sfîrșitul lui decembrie pusta ungară, apoi dealurile și pădurile au rămas în urmă. În fața noastră, pe o suprafață întinsă, se întindea un oraș de piatră și beton, cu străzi înguste și întortocheate, cu bulevarde largi. Cum să folosești într-o asemenea situație artileria grea ? Și totuși ea a fost folosită. Mai cu seamă obuzierele grele de 150 mm. Obuzierul devenise un soi de armă antizid sau anticlădire... Acolo unde inamicul transformase clădirea în cetate, intra în acțiune obuzierul greu cu tragere directă. Pentru noi era o noutate tehnică. Găuream zidurile, iar zgomotul exploziei îl îngrozea pe inamic, îl scotea din minți.

— **Relatați-mi o situație care v-a solicitat ceva mai mult.**

— Situația de la Hipodromul mare. Inamicul fortificase hipodromul. Nu te puteai apropia de obiectiv din nici o direcție. În plus, toate cuiburile de foc erau bine camuflate și greu de descoperit. În situația asta, Regimentul 7 artilerie grea a primit misiunea să trimită un obuzier de 150 mm la circa 800-1 000 de metri de hipodrom, pentru a neutraliza cuiburile de arme automate prin trageri directe. La rîndul său, colonelul Vasile Danacu a încredințat misiunea bateriei 4, al cărei comandant eram. Însă un obuzier fără un observator care să-i dea reperul și coordonatele tragerii nu-i bun de nimic. Aveam, în efectivul bateriei, un foarte bun comandant de tun, sergentul Calotă. L-am luat cu mine în cercetare, să căutăm un loc pentru obuzier și unul pentru observator. Identificasem noi un loc unde am fi putut împinge obuzierul,

dar pînă acolo se deschidea înaintea noastră un teren descoperit. Am început să ne tîrîm într-acolo, curînd însă inamicul ne-a descoperit și nu ne-a mai lăsat să înaintăm. Devenise limpede că realitatea cîmpului de luptă nu putea favoriza în nici un fel îndeplinirea misiunii. Și totuși misiunea a fost îndeplinită.

— Cum ?

— Cooperînd cu un sublocotenent din Regimentul 3 roșiori.

— Îi țineți minte numele ?

— Cum să nu, sublocotenentul Vasile Rusu. Acesta a izbutit să pătrundă în hipodrom împreună cu alți roșiori, să-și croiască drum spre una din tribune, iar de acolo a avut posibilitatea să observe tragerile bateriei mele și să dirijeze loviturile obuzierelor acolo unde erau necesare. Mai trebuie să adaug că pentru faptele sale de arme pe Hipodromul mare, a fost decorat cu „Ordinul Mihai Viteazul", clasa a II-a.

— În vremea asta dumneavoastră unde aveați observatorul ?

— Într-un bloc de unde puteam ține sub observație atît hipodromul, cît și un sector din bulevardul Rákoczi... De la acest observator s-au dirijat trageri directe, care i-au ajutat pe infanteriști să înainteze și să ocupe casă după casă, stradă după stradă.

— Participa la asemenea operații și artileria ușoară ?

— Desigur. Excela mai ales artileria antitanc. Înaintam și noi cu obuzierele noastre pe străzi întortocheate, împingîndu-le.

— Dumneavoastră personal ați trecut printr-o situație mai grea ?

— Iată una din ele : În Budapesta era cît pe-aci să sfîrșesc tragic. Am primit ordin să mă pun în mișcare cu întregul grup de comandă al eșalonului către un alt cartier, pentru a-mi organiza un alt observator, la est de gară. Pe hartă ni se fixase și clădirea unde urma să cantonăm. Înghesuisem mult inamicul spre Dunăre, așa

că spațiul cucerit ne permitea să ne punem în mișcare cu o „Tatră“ de tip „autocomandament“. Urcasem în mașină observatori și transmisioniști. Stăteam lîngă șofer, în mînă cu harta orașului, și înaintam prudent către Gara de Est, care numai ce fusese cucerită. Înaintam într-o acalmie totală. Nici o mișcare. Nici un șuierat de schijă ori de glonț. Deodată, așa cum înaintam ca după mort, văd în dreapta mea, fixat în fața unei clădiri, un tun antitanc fără servanți, abandonat parcă. În realitate, servanții tunului erau retrași în subsolul clădirii, și nu erau români, ci nemți. Această realitate am descoperit-o puțin mai tîrziu, cînd am auzit un țipăt disperat : „Unde vă duceți ? ! Inamicul e în față !“ Ajunsesem, fără să ne dăm seama, între linii. Pînă s-au dezmeticit servanții tunului vrăjmaș, șoferul a făcut un viraj spectaculos de 180° și s-a îndreptat în viteză în direcția de unde venisem, urmăriți fiind de o ploaie de gloanțe. Am scăpat doar cu un cauciuc găurit. Intîmplări de felul acesta erau dese în Budapesta, căci în luptele de stradă era greu să realizezi o demarcație a frontului.

— Vă mai amintiți care a fost ultimul observator din Budapesta ?

— Cum să nu ! Cel de pe strada Törköly, la etajul al patrulea. Nu-l uit, pentru că avea o particularitate : clădirea de peste drum era în mîinile inamicului. Cu un oarecare risc, puteai să-l și vezi.

— În condițiile astea, ați mai putut să asigurați o cercetare temeinică a zonei ?

— Desigur. Cu luneta-foarfece. Din acest observator, vedeam tot Bulevardul Rákoczi — de la Gara de Est și pînă aproape de Palatul Administrativ. Vedeam chiar și Dunărea.

— După cîte știm, în seara zilei de 15 ianuarie 1945, Corpul 7 armată a primit ordin să se retragă din Budapesta și să se pună în marș. Direcția ? Frontul din Cehoslovacia. Întrebarea mea este următoarea : În această ultimă zi budapestană, bateria 4, al cărei comandant ați fost, a mai avut vreo confruntare ?

— Da, în după-amiaza zilei... A fost o confruntare unică în felul ei. Pe neașteptate, din partea de sus a Bulevardului Rakoczi, a apărut o coloană ciudată și pestriță. In fruntea coloanei civili, în urma lor, militari : hitleriști și nylasiști. Înaintau spre pozițiile noastre din fața Gării de Est cu un gînd pe cît de clar, pe atît de mîrșav : să realizeze o străpungere și să iasă din oraș. Dilema noastră a fost dramatică pînă în clipa în care „civilii", apropiindu-se, au scos la lumină arme automate și grenade. Reacția noastră a fost una promptă. Tunurilor mele le-a revenit misiunea să neutralizeze două blindate, care „îndemnau" coloana să înainteze, și le-au neutralizat.

— Tovarășe Ursoiu, unde v-a găsit ultima zi de război ?

— Unde să mă găsească ? ! Tot într-un observator, dar la nord-vest de Brno. Era o zi frumoasă, de primăvară — 8 mai 1945.

JURNAL DE OPERAȚII

— Spicuiri —

Divizia 19 infanterie.

1 ianuarie 1945. [...] Inamicul, pentru a ne produce cît mai mari pierderi și pentru a ne și întîrzia, întrebuințează toate procedeele posibile. Face uz pe o scară foarte întinsă de cîmpurile de mine. [...]

Și pierderile noastre au fost destul de mari. [...] Morți : 5 trupă ; răniți — 40 trupă ; un tun de 75 mm distrus ; 16 cai scoși din serviciu.

2 ianuarie 1945. [...] Astfel, în dimineața zilei, se reia atacul. Rezistențele întîlnite sînt foarte puternice, fiind nevoie să fie sistematic bătute de către artilerie și manevrate. În seara zilei, trupele noastre reușesc să cucerească [...] aproximativ 500 m [...].

Pierderi proprii : morți — 11 trupă ; răniți — 1 ofițer (sublocotenentul Ciorogaru), 1 subofițer, 58 trupă.

3 ianuarie 1945. [...] În tot cursul nopții de 2/3 ianuarie crt., avioane inamice de transport au ridicat și transportat trupe inamice încercuite în interiorul Budapestei.

La orele 10 [...] se reia înaintarea pe străzile Budapestei [...]. Lupta este grea și se dă pentru fiecare casă și zid. [...]

Aviația aliată, necunoscînd linia atinsă de trupele noastre, a bombardat puternic către orele 11, la 500 m în spatele liniei întîi a Regimentului 95 infanterie, producîndu-ne pierderi. Se resimte lipsa unui cod de semnale infanterie-aviație. [...]

Către orele 18,30, contraatac inamic cu infanterie și tanchete [...], fiind respins de trupele noastre. O tanchetă inamică a fost distrusă și alte două avariate. [...]

Pierderi proprii : morți — 6 trupă ; răniți — 35 trupă.

4 ianuarie 1945. La orele 4 inamicul contraatacă din nou [...]. Dezlănțuindu-se tragerile noastre de oprire, contraatacul a fost oprit.

Un violent baraj de arme automate a fost dezlănțuit de inamic către orele 5. Aviația inamică a bombardat linia noastră cu bombe incendiare. [...]

Pînă la orele 14 trupele noastre au atins [...] cîmpia de vest Rákóczifalva, grupul de case imediat nord hipodrom. Luptele de stradă [...] au fost sîngeroase, inamicul luptînd din casă în casă.

La orele 14,30 [...] inamicul a executat un contraatac cu tancuri în sectorul Diviziei 9 cavalerie (stînga Diviziei 19 infanterie). Trupele Diviziei 9 cavalerie repliindu-se, tancurile inamice au pătruns în flancul nostru [...], creînd o situație extrem de critică.

Tunurile noastre anticar au rămas pe poziție, luptînd cu eroism contra carelor de luptă inamice. [...] Linia este readusă pe obiectiv și inamicul respins cu pierderi mari [...].

5 ianuarie 1945. [...] Rezistențele întîlnite sînt foarte puternice. Inamicul este organizat pe mai multe linii cu

şanţ continuu şi luptă din casă în casă. [...] Toate trupele au reuşit să înainteze aproximativ 100 m [...].

6 ianuarie 1945. În timpul nopţii de 5/6 ianuarie crt. aviaţia inamică a bombardat linia 1, cauzîndu-ne pierderi în oameni, în special la Regimentul 95 infanterie (compania căpitan Iordache).

Rezistenţele inamice din blocuri sînt foarte dîrze, în special de la casele în formă de „V“ [...].

Lupta în localităţi se dovedeşte a fi cea mai grea, inamicul apărînd cu dîrzenie fiecare casă, fiecare zid, fiecare colţ de stradă. [...]

7 ianuarie 1945. În cursul nopţii de 6/7 ianuarie crt. s-a încercat manevrarea rezistenţelor de la grupul de case în formă de „V“, dar fără rezultat. [...]

La ora 11 [...] se atacă din nou organizaţiunile inamice de la flancul drept. Atacul a reuşit [...].

Trupele noastre au suferit pierderi simţitoare. Astfel : morţi — 16 trupă, răniţi — 3 subofiţeri, 92 — trupă. [...]“

8 ianuarie 1945. [...] În cursul acestei zile s-a reuşit cu Detaşamentul colonel Mihăilescu să se cucerească aproximativ 50 de clădiri întărite, surprinzînd complet pe inamic şi cauzîndu-i pierderi. [...].

Către orele 17, aproximativ 11 paraşute cu muniţiuni şi alimente au fost lansate de către inamic din avion pentru trupele încercuite din Budapesta. [...]

9 ianuarie 1945. În timpul nopţii aviaţia inamică a continuat aprovizionările cu alimente şi muniţie pe calea aerului.

La orele 10 divizia atacă din nou rezistenţele inamice de la est de calea ferată. [...]

S-au dat lupte extrem de îndîrjite în tot cursul zilei, inamicul contraatacînd de trei ori la intervale foarte scurte. Astfel, la ora 13, 3 tanchete inamice plus 3 tunuri anticar trase de maşini încărcate cu germani, avînd mitraliere şi puşti-mitraliere, au contraatacat Detaşamentul colonel Mihăilescu. [...]. Toate contraatacurile inamice au fost respinse. [...]

Timpul zilei : ninge abundent, ceaţă deasă, zăpadă de 10 cm.

Avioane inamice vin totuşi să aprovizioneze trupele încercuite în oraş.

Prizonieri : s-au capturat — 128 unguri [...], 2 germani [...]. S-au cucerit peste 50 de clădiri.

10 ianuarie 1945. Continuîndu-se atacul în cursul nopţii de 9/10 ianuarie crt., divizia a reuşit după lupte grele de stradă şi de noapte să lichideze rezistenţele de la est de calea ferată, atingîndu-se peste tot această cale ferată. [...]

Pe Bulevardul Hungaria, tanchete inamice şi maşini cu infanterie germană susţin trupele care luptă în blocurile de la est de această stradă. [...]

Pierderile, datorită luptelor extrem de îndîrjite, au fost iarăşi simţitoare : morţi — 1 ofiţer ; 5 trupă ; răniţi — 2 ofiţeri, 25 trupă ; şocaţi — 3 trupă.

S-au cucerit : 1 fabrică de bere, 2 fabrici de pălării, 1 fabrică de conserve, 1 fabrică de textile, 1 fabrică de brînză. [...]

11 ianuarie 1945. [...] Operaţiunea de curăţire a blocurilor cucerite este, de asemenea, foarte grea, acestea fiind pline cu civili, printre care se găsesc foarte mulţi militari unguri îmbrăcaţi în civil. S-au cucerit aproximativ 20 de clădiri [...].

Prizonieri : 84 unguri, dintre care 60 sînt civili şi care au luptat în blocurile cucerite.

12 ianuarie 1945. [...] S-au cucerit în total în cursul acestei zile 72 de clădiri.

Gruparea de atac (regimentele 94 şi 95 infanterie) care a acţionat prin sectorul aliaţilor (la sud) a întîmpinat rezistenţe extraordinar de puternice în cimitirul Kerepes. Acest cimitir a fost puternic ocupat de inamic şi foarte bine organizat. [...]

În sfîrşit, spre seară, după extraordinar de grele lupte, cimitirul este cucerit pînă la zidul de nord. Orice escaladare a zidului în această parte este imposibilă. [...], pier-

derile noastre în această zi au fost foarte mari. Ele marchează dîrzenia luptei :

Morţi — 1 ofiţer, 19 trupă ; răniţi — 3 ofiţeri, 92 trupă.

13 ianuarie 1945. Conform ordinului de operaţii nr. 126, divizia reia înaintarea cu Regimentul 96 infanterie, reuşind către orele 15 să ocupe întreg Bulevardul Hungaria spre parcul Varosliget şi Gara Centrală (de Est) sub presiunea trupelor noastre.

Un contraatac inamic, dinspre arena sportivă, [...] este oprit către orele 16 [...]. După respingerea contraatacului, se reia înaintarea, reuşindu-se să se pătrundă în marginea de est a arenei sportive. Regimentele 94 şi 95 infanterie au dus lupte grele [...], avînd pierderi mari.

Morţi : 1 subofiţer, 10 trupă ; răniţi — 4 ofiţeri, 2 subofiţeri şi 84 trupă. [...]

14 ianuarie 1945. Pe arena sportivă a Poştei nu se poate înainta, fiind minată.

La orele 9 [...] divizia reia atacul impetuos asupra centrului Budapestei, reuşind să zdrobească pe inamic şi să cucerească rînd pe rînd arena sportivă, Poşta, apoi Gara Centrală (de Est) a Budapestei şi aproximativ 300 de clădiri [...].

La orele 12,40, trupele noastre se îndreaptă spre Bulevardul Rákóczi, ocupînd piaţa Baross. Din nou se întîlnesc rezistenţe puternice [...].

15 ianuarie 1945. În timpul nopţii de 14/15 ianuarie crt. divizia, continuînd înaintarea, s-a lovit peste tot de rezistenţe puternice, inamicul fiind foarte bine organizat în blocuri şi clădiri şi acţionînd cu tot armamentul. Străzile sînt baricade. [...]

Rezistenţele inamice de pe Rottenbiller ut. se menţin. Totuşi, Regimentul 96 infanterie reuşeşte să cucerească primele blocuri de la vest de această stradă, după ce au curăţat mai întîi străzile Garay şi Sandor.

Artileria grea inamică execută trageri din Buda, unde se pare că s-a retras întreg armamentul greu inamic.

Pierderi : morţi — 5 ofiţeri (din cauza bombardamentului inamic), 6 trupă ; răniţi — 4 ofiţeri, 17 trupă. [...]

SCRISOARE

■ Expeditor : locotenent-major în rezervă Radu Raita, fost ofițer observator și cu transmisiile în Regimentul 1 artileric (II)

În zorii primei zile de Anul Nou 1945 a început marea ofensivă pentru eliberarea Budapestei. Era și prima oară cînd artileria noastră grea se confrunta cu un oraș atît de mare și cu clădiri ca de cetate. La început mi-am închipuit că tunurile noastre vor avea cale liberă spre Dunăre, dar n-a fost deloc așa. Luptele de stradă din capitala Ungariei deschideau artileriei un capitol nou... La vreo 500 de metri, infanteriștii noștri au fost opriți nu numai de rafale de arme automate de toate calibrele, ci și de un baraj de aruncătoare de mine. Aruncătoarele trebuiau neapărat neutralizate, fiind și cele mai periculoase prin traiectoria proiectilelor. Dar cum să le descoperi, cum să le reperezi, cum să le nimerești cu artileria ? În cîmp deschis, chiar dacă sînt ascunse într-o vale, tot le descoperi, dar într-un oraș cu clădiri înalte ? Se cereau căutate, în primul rînd, de observatoare. Ca să ajungi să le descoperi, trebuia ca tu, artilerist, să te furișezi în salturi prin focul ucigător al inamicului, să treci din casă în casă. Niciodată nu fusesem atît de expus. Inamicul își săpase tranșee la temelia imobilelor și de acolo ochea în noi. Folosea clădirile cu multă iscusință, păgubitoare pentru noi, care eram în asalt. Așa a apărut în arta noastră artileristică tactica tragerilor directe în clădiri, ferestre, uși, balcoane. Imaginați-vă un obuzier de 150 mm în luptă directă cu apărătorii instalați în blocuri cu cîte patru-cinci etaje ! Și, oricît ar părea de paradoxal, ne venea mai ușor să ne înfruntăm cu casele înalte, decît cu cele scunde, fără etaj, de la marginea orașului.

Chiar în prima zi, am expediat asupra unei asemenea căsuțe cîteva obuze de 500 de mm și, deodată, din gropi și fum, am văzut ieșind aproape un pluton de soldați unguri cu mîinile ridicate.

Da, cîte ciudățenii ne-a mai oferit și războiul ăsta ! Parterul era ocupat de infanteriștii noștri, în timp ce etajele

erau în mîinile inamicului. De la ferestre, uși, balcoane, țineau în loc înaintarea trupelor noastre, iar dinlăuntru secerau cu arme automate scara principală ce unea parterul cu partea superioară a clădirii. Ca să mișcăm lucrurile din loc — în primele zile de luptă înaintarea era foarte anevoioasă și înceată — am primit ordin să trag direct cu un obuzier de 150 mm în etajele ocupate de inamic. Pentru îndeplinirea misiunii trebuia să scot un obuzier de pe poziții ascunse și să-l împing înainte pe stradă, de unde să pot ochi direct. Cunoașteți episodul, v-am mai scris despre el. Sigur, eu și servanții obuzierului am avut noroc. Am tractat obuzierul pînă într-un punct. De acolo, l-am împins cu mîinile. Dar, ca să ajungem pe acel bulevard care să ne permită să executăm misiunea, am demontat obuzierul, l-am desperecheat și am cărat cu brațele piesă cu piesă. L-am montat apoi cu repeziciune în fața acelei clădiri, aducîndu-l în poziție de tragere, ținta fiind etajul al treilea al clădirii. Ne-am izbit însă de un alt mare inconvenient. Bulevardul era pavat cu piatră cubică, peste care se așternuse un strat subțire de zăpadă și polei, ceea ce a făcut imposibil să batem sapele pentru fixarea săcelelor — piese ce au sarcina să atenueze reculul. Cumpănind cu rapiditate situația, le-am cerut servanților și trăgătorului să se retragă din spațiul obuzierului. Doar pe comandantul tunului l-am lăsat pe scăunelul afetului. Cu ochii pe clădirea din față, am ordonat „Foc !" Obuzul a lovit ținta cu o precizie matematică, clădirea învăluindu-se în fum și moloz. Însă, din recul, obuzierul alunecase în urmă cu vreo zece-cincisprezece metri cu comandant cu tot. Ne-am repezit și l-am adus înapoi, ca într-o joacă de copii. Așa am luat la rînd toate etajele... Ocheam... trăgeam... obuzierul aluneca pe gheață îndărăt, îl aduceam înapoi. Ocheam... trăgeam... Ciudățenia asta artileristică am trăit-o pe Bulevardul Kerepes.

Cu populația Budapestei ne-am întîlnit mai spre centru, în zona cartierelor cu clădiri masive, cu multe etaje. Ieșeau din subsoluri, din adăposturi antiaeriene. Ieșeau ca furnicile : bătrîni, femei cu copii, tineri dezertori.

Erau traşi la faţă, cu căutături speriate. N-aş vrea, tovarăşe scriitor, nici măcar o clipă să se creadă că exagerez. Femeile ne arătau copiii palizi care plîngeau de foame şi strigau în limba lor : „Ninci kener !... Ninci kener !" („N-avem pîine !... N-avem pîine !")

„Ce facem, domnule maior ?" l-am întrebat eu pe maiorul Iliescu, inimosul comandant al divizionului. „O să le pregătim ceva de mîncare, ce altceva să facem !" Am cedat atunci raţia ostaşilor noştri pe trei zile, iar bucătăria a gătit, umplînd două marmite cu hrană caldă. Domnul maior mi-a încredinţat mie misiunea de a patrona împărţirea mîncării la populaţie. Împărţirea am făcut-o în curtea interioară a unor clădiri ferite de urgia războiului. Peste 300 de familii au primit pîine şi hrană caldă. Iar pentru cine nu crede, păstrez o fotografie 6 × 6 cu această tristă imagine de război, fotografie ce o voi lăsa, mai departe, spre păstrare nepoţilor mei...

Dumneavoastră, desigur, o să evocaţi şi lupta trupelor române pentru cucerirea Hipodromului mare, o să evocaţi efortul eroic al soldatului român în îndeplinirea misiunii sale. Însă puţini sînt la număr cei care ştiu că în grajdurile hipodromului se mai găseau, în timp ce luptele nu mai conteneau, mulţi cai de curse. Scăpaseră ca prin minune... Jocheul care-i păzea ştia româneşte [...]

Regimentul nostru a înaintat pe direcţia podului suspendat Ersebeth, dar ne-am oprit dincolo de Gara de Est, unde am rămas pînă ce am primit ordin să pornim spre Cehoslovacia...

SCRISOARE

■ Expeditor : sergent-major t.r. în rezervă Nicolae Glăman, fost comandant de pluton în Regimentul 3 roşiori

Cred că nu există combatant din cei ce au luat parte la încrîncenata bătălie pentru eliberarea capitalei ungare să nu îşi aducă aminte, chiar după decenii, de încleştarea

de forțe ce a avut loc în această metropolă transformată într-o imensă fortăreață.

Toate casele mari sau mici, blocurile, clădirile instituțiilor publice, hipodromul, cimitirul cu toate cavourile au fost transformate în cazemate din care ne pîndeau gurile de foc a tot felul de arme bine amplasate, camuflate cu multă dibăcie, secerînd viețile celor ce asaltau, împroșcînd cu foc nimicitor tot ce se mișca. Vacarmul asurzitor și fără de sfîrșit, flăcările incendiilor, zi și noapte, erau ca în descrierile apocaliptice. Străzile erau baricadate, intrările în clădiri erau minate. Adăposturile din beton pentru populația civilă au fost construite din timp, din loc în loc, cu o capacitate de 300-500 de oameni, și erau bine întărite. Întreaga Budapestă fusese transformată într-o cazemată uriașă inexpugnabilă. În capitala ungară se aflau masate unități de tancuri, trupe de asalt ungare și hitleriste bine instruite, cu o experiență de război de 2-4 ani. Toate aceste măsuri au fost luate fără ca ocupanții naziști să țină seama că această frumoasă capitală din Europa deținea lucrări de artă, edificii de tot felul, de o valoare artistică inestimabilă, de o deosebită importanță istorică, opere care, cuprinse în această groaznică încleștare de forțe beligerante, puteau fi nimicite. Scopul naziștilor era oprirea cu orice preț a înaintării forțelor armate aliate, restul nu-i interesa. Armata română a protejat cît a putut aceste opere monumentale. În acest scop, comandamentul trupelor române a emis un ordin special pentru ocrotirea tuturor operelor de artă. În Budapesta, fiecare pas făcut înainte a fost însoțit de jertfe omenești. Nimicirea ferocelui dușman a cerut eforturi supraomenești, curaj și un eroism legendar din partea fiecărui ostaș.

Regimentul 3 roșiori din Divizia 9 cavalerie a acționat în cadrul Corpului 7 din armata română care lupta alături de corpurile 18 și 30 din armata sovietică, asaltînd pe direcția Pestei, perpendicular pe cursul Dunării. După cum am arătat mai înainte, întregul oraș era pregătit pentru o rezistență îndelungată. Budapesta era apărată de trei linii de centură, bine întărite cu tot felul de armament. Regi-

mentul 3 roșiori suferise pierderi grele în perioada 6 decembrie-29 decembrie 1944, în crîncenele lupte de la cota 301, fiind decimat în cursul atacurilor și contraatacurilor susținute. Cu toate acestea, zona ce trebuia s-o acopere a rămas la fel de mare în cadrul dispozitivului de luptă. Regimentul 3 roșiori a cucerit primele grupuri de case din nordul cartierului Köbánya, iar Regimentul 9 călărași, tot din Divizia 9 cavalerie, a atacat pe direcția Mátyásföld, dînd posibilitate Diviziei 9 cavalerie să elibereze din mișcare această localitate. Cartierele mărginașe ale Budapestei erau locuite de muncitori. Îmi aduc aminte că am nimerit într-o grupare de străzi cu case de curînd construite, unele rămase neterminate pe afară. Centrala telefonică am instalat-o în beciul unei case noi, bineînțeles vremelnic, acțiunea fiind în desfășurare. În dimineața aceea erau un ger tăios și puțină ceață, amestecată cu praf și fum, rezultate de pe urma bombardamentelor. S-a atacat casă cu casă, chiar cameră cu cameră, inamicul opunînd o rezistență îndîrjită. Intervalul față de forțele inamice era mic, circa 150 de metri, deoarece inamicul ceda foarte greu poziția iar noi îl urmăream pas cu pas. Inamicul se retrăgea pe poziții cunoscute de el, lăsînd în urma lui tot felul de capcane bine ascunse, care puneau în pericol viața ostașilor noștri. Legăturile telefonice se mențineau greu și cu mari sacrificii omenești. Ostașii noștri au dat dovadă de un eroism și un curaj fără margini, înfrîngînd dîrzenia inamicului, tîrîndu-se pe caldarîmul străzilor, folosind fiecare denivelare de teren, fiecare dărîmătură de zid, țîșnind cu iuțeala unui alergător de performanță asupra obiectivelor inamice, surprinzîndu-i de multe ori și punîndu-i pe fugă pe cei din casa atacată. Lupta în oraș se anunța foarte sîngeroasă, pierderile erau mari și la noi, și la inamic, cîmpul de luptă rămînea presărat cu cadavre, moartea nemiloasă secerînd cu furie viețile celor prinși în această încleștare. Sanitarii abia mai prididеau ; cu prețul vieții lor se străduiau să scoată din ghearele morții pe cei loviți, de multe ori căzînd și ei lîngă cei pe care voiau să-i salveze. Vacarmul era de nedescris, era un amestec de împușcături, de răpăit de arme automate de

tot felul, de explozii de grenade, de mine, de bombe, însoțite de vaietele celor loviți, rămași fără mîini, fără picioare sau sfîrtecați pur și simplu — un infern al lui Dante în viziune modernă, dar pe concret.

Iarna era geroasă și cu greu, acolo unde era pămînt, puteai improviza măști individuale de apărare ori amenaja cîte un adăpost, deoarece era înghețat. Foloseam gropile făcute de exploziile bombelor, dărîmăturile, casele lovite de proiectile sau de bombe lansate din avion, vehiculele abandonate în plină stradă, foloseam tot ce ne putea apăra de focul ucigător. Orașul a fost luat cu asalt, casă cu casă, bloc cu bloc, etaj cu etaj. Artileriștii au instalat tunurile în plină stradă și trăgeau în clădirile din care inamicul vărsa focul ucigător. Se năruiau ziduri, balcoane, etaje, se ridicau în văzduh nori grei de praf și fum. Rafalele de arme automate făceau un zgomot asurzitor. Fiecare casă constituia un cuib de rezistență. Pînă pe 4 ianuarie 1945 ostașii noștri s-au apropiat de grupul de case din imediata apropiere a Hipodromului, pe la nord: Luptele au fost aprige. Rîndurile regimentului nostru se subțiaseră. Cînd am început operațiile pe Rákóczi utcá unitatea noastră rămăsese în circa 100 de luptători în linia întîi. Ajunsesem aproape de malul Dunării. Luptele au fost groaznice, cercetarea imobilelor se făcea anevoie, adăposturile erau tixite de oameni. De multe ori găseam și ostași inamici înarmați ascunși printre civili.

În noaptea de 4 spre 5 ianuarie 1945, către orele 12, am plecat de la postul de comandă al regimentului către linia întîi, unde aveam un post telefonic. La o mică distanță de post, pe partea cealaltă a străzii, se afla instalat un tun anticar sovietic. Era o noapte cu lună, geroasă. La un moment dat s-a auzit un zgomot surd de motoare. Am crezut că vom fi atacați de o formație de bombardament și mi-am căutat în pripă un loc de adăpost. Servantul de la un tun anticar sovietic a început să strige : „Tanki, tanki !“ „Strileai tanki !“, i-am cerut eu din adăpost. N-a apucat să tragă decît două lovituri. Dinspre linia inamică se îndrepta spre sectorul nostru o grupare de tancuri germane. Acest atac ne-a luat prin surprindere atît pe noi,

cît şi pe sovietici. Se crease o situaţie deosebit de critică. Ostaşii noştri, luptînd, s-au retras către marginea oraşului. Mulţi n-au apucat să se retragă şi au rămas ascunşi prin adăposturi. Însă tunurile noastre anticar au rămas pe poziţie, luptînd cu eroism, cu toate că lupta era inegală. Astfel, tot ce cucerisem într-un şir de zile cu jertfe grele de sînge s-a pierdut în cîteva ore. Mi-am strîns cum am putut oamenii şi ne-am fixat pe poziţia pe care ne repliasem la marginea Budapestei. Comandamentul trupelor sovietice, constatînd periculozitatea breşei, a luat imediat măsurile hotărîte de redresare a situaţiei şi de recucerire a vechilor poziţii. Pînă către ziuă, a adus în spatele liniei noastre artilerie, de toate calibrele, aşezînd tunurile roată lîngă roată. Pe toată cîmpia din spatele nostru erau înghesuite piese de artilerie. Mi-am dat seama că va urma o pregătire de artilerie zdrobitoare. Am cerut oamenilor din linia întîi să înainteze pe brînci şi să se depărteze cît mai mult de gurile de foc. Către dimineaţă, înainte de zorii zilei, a început pregătirea de artilerie.

Sutele de guri de foc angajate în luptă prezentau un tablou de infern. Tot cerul, de la un capăt la altul, era brăzdat de proiectile ce răspîndeau în văzduh mugete de tot felul, zgomote înspăimîntătoare, explozii infernale. Bolta cerească era ca un cuptor încins în care jarul împroşca în toate părţile. Nu se mai putea auzi nimic, totul se prefăcuse într-un vacarm îngrozitor. Pierderile inamicului au fost foarte mari şi grele, atît în tehnica de luptă, cît şi în oameni. Clădirile au fost şi mai avariate. Cînd am reluat atacul, n-am mai întîmpinat nici o rezistenţă. În cîteva ore am ajuns pe vechile poziţii.

După lupte grele, trupele noastre au ajuns în faţa Hipodromului mare al Budapestei, vestit pentru cursele în care concurau cai de rasă aleasă. Inamicul alesese bine acest obiectiv, îl fortificase, avînd avantajul de a supraveghea totul în împrejurimi şi de a primi cu foc ucigător pe cei ce încercau să se apropie. Între timp trupele din interiorul hipodromului au terminat muniţia şi alimentele. În această situaţie aprovizionarea inamicului se făcea de

către aviație. Alimentele și muniția erau lansate din avion cu parașute speciale. Artileria noastră antiaeriană a fost la înălțime, închizîndu-le calea printr-un foc nimicitor. Multe avioane hitleriste au fost lovite și încărcătura lor n-a mai ajuns la destinație. Supus unui asalt nesfîrșit, hipodromul a fost cucerit. A urmat cazarma Franz Joseph, care fusese transformată într-o fortăreață inexpugnabilă, dispunînd de o tehnică de luptă de mîna întîi și de luptători. Cu toată rezistența opusă în fața asaltului continuu, a cedat. În tot timpul luptelor din capitala ungară, maiorul V. Crețea a fost printre luptători, încurajîndu-i, cîntărind bine fiecare situație la fața locului, orientînd eforturile liniei de foc ce o comanda cu multă competență, valorificînd fiecare situație în avantajul trupelor noastre. Era de un calm imperturbabil, curajos, cu ochii privind înainte la desfășurarea operațiilor, cu mintea la măsurile imediate ce trebuia să le ia, pe fața sa se citeau hotărîrea și dîrzenia pe care le insufla luptătorilor.

„Nici morții în morminte n-au avut parte de odihnă"

Un alt obiectiv care a dat mult de lucru, pricinuindu-ne mari pierderi, a fost cimitirul Kerepes, transformat de inamic dintr-un loc de odihnă veșnică într-o fortăreață bine organizată, cu lungimea de 2 kilometri și lățimea de 1,5 kilometri, devenind un puternic centru de rezistență. Fiecare monument funerar sau diversele construcții au fost transformate în întărituri. Cavourile scumpe și semețe au devenit adevărate cazemate care împroșcau un foc nimicitor. Această fortăreață a morții era împrejmuită de un zid înalt și gros ca o cetate medievală, protejînd bine inamicul din interior.

După lupte grele și înverșunate, prin diverse manevre, diviziile 9 cavalerie română și 19 infanterie română au trecut la atac. [...]

Voi căuta să arăt cîteva situații, pentru a vă da seama de starea de spirit a populației din capitala ungară. Ope-

ram pe Rákóczi utcá, stradă modernă, numai blocuri cu multe etaje, dar și cu multe surprize. De multe ori, din cauza atacurilor noastre succesive, purtate cu repeziciune, ne găseam în același bloc și ostași români, și ostași unguri, și germani. Luptele erau groaznice, nu știai de unde se poate ivi pericolul. Inamicul lupta cu disperare, nu părăsea poziția decît după lupte grele. La Budapesta și-au pierdut viața în jur de 11 000 de ostași români. Și acum mă cutemur, oare cum am scăpat cu viață din acest infern al morții ?

În clipele de răgaz și acalmie, care erau rare, populația civilă ieșea din adăposturi și căuta să stea de vorbă cu noi. Prin ostașii care știau ungurește, am aflat că nemții, cu o săptămînă înainte, tăiaseră apa și aprovizionarea cu alimente a populației civile. În această țară, nemții au luat măsurile ce le credeau de cuviință. I-au speriat pe civili că românii îi vor masacra pe locuitorii orașului. Un profesor universitar m-a întrebat direct cînd îi executăm. L-am liniștit asigurîndu-l că noi nu ne războim cu civilii. Cînd au sosit merindele pentru ostașii noștri, am observat că locuitorii imobilului au început să se adune în jurul nostru și să se uite la marmitele cu mîncare care abureau. Cunoscînd din gura lor situația dezastruoasă în care se găseau ostașii noștri au împărțit cu ei mîncarea și pîinea cazonă. Acest gest al ostașilor noștri i-a făcut pe civilii unguri să-și schimbe părerea despre noi. Auzeam în ungurește : „Jó hatona román“ (Este bun ostașul român). Fiindcă s-au mai strîns mulți civili, am cerut să se mai aducă marmite pline și pîinea respectivă. Acum civilii ne priveau cu alți ochi. Se săturaseră de război și îi blestemau pe Horthy și pe nemți. Repetau mereu: „Nem ió haborum“ — „Nu-i bun războiul“. Aveau dreptate, dar ce puteam face noi mai mult decît să-i tratăm ca pe oameni, dovedindu-le astfel că aparțineam unui popor de omenie.

Am relatat cîteva episoade din operația „Budapesta“, episoade ce îmi mai stăruie și azi în memorie, după atîția ani de la terminarea acestui război care a adus țării noastre, omenirii, atîtea suferințe.

FAPTUL DIVERS

8 ianuarie. Încă din primele ore ale dimineţii cade rănit colonelul Ghedeon Seraciu, comandantul Brigăzii 19 infanterie, în timp ce îşi conducea eşalonul spre atac. Îi ia locul un alt colonel — Constantin Vasilescu. O stradă — Rona — duce chiar către obiectivul Poşta Centrală. Case pe dreapta, case pe stînga. Ca să ajungi să lupţi pentru poştă, trebuie, mai întîi, să cucereşti casă după casă. Fiecare clădire este apărată cu tunuri şi aruncătoare. Obuze şi bombe.

Punctul de comandă al colonelului Constantin Vasilescu este în imediata apropiere a ostaşilor săi care fac efortul de a cuceri clădire după clădire. El urmăreşte evoluţia acţiunii. Un proiectil de brand explodează în apropiere şi o schijă îi perforează toracele. Moare pe loc. Este cel de-al doilea comandant de brigadă care cade în linia de atac, însoţindu-şi infanteriştii.

9 ianuarie. Deodată, izbucnesc tunurile : mii şi mii de schije perforează norii. Începe să ningă. Ale cui or fi lacrimile astea mari, albe, ce se aştern din abundenţă peste un război care în fiecare secundă deschide o groapă ?

Un agent de legătură, fie el al diviziei sau al unui regiment, trebuie să ştie să alerge, să călărească, să conducă o motocicletă. Agenţii de legătură sînt urmaşii eroului de la Marathon.

Regimentul îl pune pe agentul de legătură într-o continuă mişcare, să transmită mesaje, să aducă rapoarte. Itinerarele sale, primejdioase mai întotdeauna, se modifică o dată cu linia frontului. În asemenea împrejurări, el n-are cînd şi cum să facă recunoaşteri pentru a-şi alege traseul cel mai ferit. De pildă, motocicleta caporalului Gheorghe Anescu, agent de legătură al Diviziei 19 infanterie, purta amprentele morţii. Ele indicau fără echivoc de cîte ori ar fi putut caporalul să fie ucis pe teritoriul

Ungariei, de la forțarea Tisei. Timp de șaptezeci și cinci de zile armele automate, mitralierele, proiectilele l-au tot căutat. În cele din urmă l-au găsit. Pe strada Forgószel. Își culcase motocicleta și se pregătea să intre în clădirea unde se instalase punctul de comandă al Regimentului 96 infanterie, pentru a-i preda comandantului un plic cu un ordin, cînd un proiectil explodă lîngă el...

Să-ți conduci compania cu misiunea de a cuceri un grup de case !... Fiecare casă înseamnă un număr de apartamente, fiecare apartament se compune din camere... Să le cucerești bătîndu-te cu baioneta, să folosești grenada și, la capătul misiunii, tu, comandant al companiei, după ce ți-ai șters fruntea de sudoare, să te prăbușești secerat de o armă automată vrăjmașă, mînuită de la ferestruica bine camuflată a unui subsol. Se numea căpitan Micu Stan, comandant de companie în Regimentul 96 infanterie.

S-a petrecut în cea de-a unsprezecea zi, pe Bulevardul Hungaria. Pentru ca ostașii regimentelor 95 și 96 infanterie ale Diviziei 19 să-și deschidă drum spre Arenele sportive, spre Gara de Est, au atacat fără contenire. Căsuțe... case... blocuri. Tot atîtea cazemate barînd înaintarea românilor. Mitraliere, arme automate, aruncătoare de flăcări, la ferestrele pivnițelor și subsolurilor, la parter, la etajele întîi, al doilea și așa mai departe. Între blocuri : tanchete, tancuri, tunuri autopurtate.

Lupta împotriva tancurilor a fost specialitatea militară a căpitanului Romulus Pănoiu. Comanda o companie de tunuri antitanc. De la Tisa și pînă la porțile Budapestei, s-a tot înfruntat direct, în cîmp deschis, care pe care, cu blindatele germane și ungare. Compania lui înscrisese pe răboj nenumărate tancuri. Însă din prima zi a Anului Nou a fost în situația de a-și însuși o nouă specialitate militară — anticlădire, înfruntarea era tot directă, numai că reperele erau altele : ferestre, balcoane, uși, mansarde...

A existat pe Bulevardul Hungaria o clădire pe care artileriștii căpitanului Romulus Pănoiu au și cucerit-o.

Servanţii tunurilor au devenit şi infanterişti. Conduşi de comandant, au pătruns în clădire şi, trecînd la lupta cu grenada şi arma automată, au curăţat imobilul de inamic cameră cu cameră, etaj cu etaj.

Pe Bulevardul Hungaria, exista o fabrică de măşti de gaze. Îşi încetase activitatea de cînd inamicul a transformat-o într-o baricadă circulară. Românii n-au asaltat-o frontal, aşa cum se aştepta inamicul, ci furişîndu-se unul cîte unul prin „culoare" descoperite în spatele clădirii.

În seara zilei de 11 ianuarie eşalonul întîi al Diviziei 19 infanterie a atacat pe Bulevardul Hungaria şi strada Asztalos Sándor. Sectorul de acţiune al diviziei era limitat la nord de încrucişările străzilor Magyarády cu Pillangó, Egressy cu Hungaria şi Dembinszky cu Rottenbiller, aflate sub controlul Diviziei 2 infanterie, iar la sud limita de despărţire de Divizia 9 cavalerie era jalonată de încrucişările străzilor Pillangó cu Kerepes, Hungaria cu Kerepes şi Péterfi cu Rottenbiller.

Toate aceste străzi, prin voia operaţiilor, au fost trecute prin „foc şi sabie". Ele există şi astăzi, iar autorul acestor rînduri le-a bătut cu piciorul, spre a se documenta. Multe din clădiri mai păstrează „muşcătura" mitralierelor.

JURNAL DE OPERAŢII
— Spicuiri —

Regimentul 26 infanterie

4 ianuarie 1945. La ora 9,45 se reia atacul. Inamicul este mai puternic în sectorul companiei a 7-a, unde rezistă pe casele de la biserică. Infanteria înaintează om cu om. [...] Inamicul este dislocat din case şi se retrage prin grădini. Întreaga linie se mişcă circa 300 m pînă pe străzile Vadutrag şi Eörs.

Către ora 14,30, inamicul reacționează cu tanchete [...]. De remarcat calmul și vitejia ostașilor acestui regiment, care, în fața tancurilor inamice și cu tot focul din flancul stîng, au rămas pe loc, oprind pe inamic, ba chiar provocîndu-i mari pierderi. [...]

5 ianuarie 1945. Budapesta este organizată pentru apărare cu baricade, rețele de sîrmă pe străzi, minări de tot felul. Ostașii germani au ordin să reziste, pentru că 4 divizii blindate vor veni din afară pentru a-i despresura.

La ora 11 ambele batalioane pornesc la atac. Focul inamic de armament automat este extraordinar de puternic. [...] Terenul este descoperit. Înaintarea este oprită după cîțiva zeci de metri. [...]

8 ianuarie 1945. La ora 10, în urma unei pregătiri de artilerie de 15 minute, infanteria pornește la atac, avînd ca prim obiectiv cucerirea poștei. Poșta va fi atacată de batalionul 1, direcția de atac a batalionului 2 fiind colțul stîng al poștei-calea ferată.

Poșta este un ansamblu de numeroase clădiri, unde inamicul își are organizată o puternică rezistență, barînd din timp intrările, ocupînd subsolurile și instalînd la ferestre numeroase arme automate. [...]

De la baza de plecare și pînă la obiectiv, pe o distanță de 200 m, se află un teren viran, complet descoperit, bătut continuu de branduri, mitraliere și pistoale-mitralieră.

Companiile din linia 1 pornesc cu un avînt extraordinar, străbat locul din față, cu tot focul nimicitor inamic, și se apropie de gardurile poștei. Compania 3, în frunte cu comandantul ei, caută să intre în poștă. Din clădirea din dreapta însă un foc ucigător de arme automate se abate asupră-i. Comandantul companiei 3, locotenentul de rezervă Marinescu Constantin, cade mort în fața ușii poștei.

Comandantul regimentului pleacă la postul de comandă al batalionului, unde, împreună cu maiorul Craiu Victor, concepe o manevră rapidă pe la nord. Compania 1 manevrează poșta pe la nord și în 40 de minute intră în

clădirea din dreapta, cu tot focul puternic ce-l primeşte de la inamic, în care timp uşurează acţiunea companiei 3, care intră după cîteva minute în clădirea din stînga. [...] Curăţirea localului se face greu, numai cu ajutorul pistoalelor-mitralieră şi al grenadelor. Se trece la curăţirea părţii de vest a poştei, care se face cu jertfe grele. Compania 3 înaintează însă brav şi stăpîneşte cu hotărîre clădirile, cu tot efectivul redus. [...]

PARTEA A ȘASEA

1

Stenograma nr. 3 (după banda magnetică)
— continuare —

— Tu, Voievozene ai cunoscut-o pe Maria, că era tot din Craiova. În '49, aflînd de unele arestări abuzive, s-a îmbolnăvit. De frică... De frică pentru soarta mea. Mă implora să mă ascund pe unde oi ști. Odihnească-se în pace ! Frica o făcuse de nerecunoscut. Nu mă lăsa să ies ziua din casă, auzise că te ridică de pe stradă cu o mașină neagră. Ieșea mereu la poartă și pîndea. Noaptea, dacă dormea o oră. Toate încercările mele de a o calma se zdrobeau de platoșa bolii. Doamne, tare îmi mai era milă de ea.

— N-au văzut-o doctorii ?

— Nu se lăsa... În felul ei, avea dreptate. „Ce să-mi spună doctorii, Ticule ? mă întreba și mi se uita în ochi, implorînd înțelegere. Știu și singură de unde mi se trage suferința, nu dinlăuntru, ci din afară... Ca să mă vindec, nu eu trebuie să mă tratez." Și-a mai revenit doar în ziua cînd mi-a telefonat Mateescu.

— Artileristul...

— A fost avansat... E general-maior acum. De la el am aflat că generalul Șova e din nou acasă, că a fost repus în toate drepturile civice și militare. Dar chiar și după vestea asta, Maria n-a mai fost ființa de altădată. E adevă-

rat, şi-a recăpătat somnul, voioşia, însă uneori, noaptea, în somn, tresărea, deschidea ochii, asculta înfricoşată : „Parcă umblă cineva la uşă !... N-auzi ?“ Cu timpul i-a dispărut şi neliniştea asta.

Nu ştiu cîte bucurii i-oi fi dăruit în lunga noastră convieţuire, de una sînt sigur că i-am dăruit-o. Prin 1969, Comitetul naţional al veteranilor a organizat o excursie peste hotare — în Ungaria, în Cehoslovacia, prin locurile pe unde am luptat.

— Şi eu am fost cu Zamfira, dar în altă serie.

— Mă crezi, Voievozene, niciodată n-am văzut-o mai fericită ca în călătoria asta. Reîntinerise, îşi recăpătase farmecul de odinioară. Cînd ai mai fost şi tu pe acolo ?

— Nu în '69, ci în '70...

— De ce-am făcut această introducere ? Pentru că, o dată ajuns la Budapesta, am ţinut neapărat să revăd cîteva locuri pe unde am luptat. Iar Maria s-a încăpăţînat să mă însoţească, deşi eu îi făcusem un program de muzee, de magazine. Fără mine — fie-i ţărîna uşoară — nu voia să facă un pas. Mă însoţea tăcută, iar în răstimpuri mă întreba mirată : „Şi pe-aici ai luptat ? !“ Ca un copil era. Am rugat gazdele să mă ducă la Isaszeg...

— Şi te-au dus ?

— Mi-au îndeplinit dorinţa.

— În ce anotimp ai făcut călătoria ?

— Toamna, la începutul lui octombrie.

— Pe cînd noi mărşăluiam spre Tisa...

— Nu era nici cald, nici prea răcoare. Porumbul mai era pe cîmp. Frunzele încă se mai ţineau bine. Dragă Voievozene, în cele 30 de zile cît a ţinut campania noastră în Ungaria, nu-mi aduc aminte să fi avut vreo curiozitate... turistică. Poate tu s-o fi avut.

— Deh, Titi, eu eram ofiţer de informaţii.

— La această declaraţie voiam să te aduc... Voievozene, pînă acum m-ai tot tras de limbă, acum mi-a venit şi mie rîndul.

— Aoleu ! Cu ce-ți greșii ?

— Păi tu crezi că eu m-am ramolit ?! Păi tu crezi că eu nu mai țin minte că generalul Nicolae Șova ți-a încredințat misiunea de a realiza un studiu, unic în felul său ? În timp ce noi părăseam Budapesta în grabă, așa cum ne impunea ordinul nr. 0019 — n-o să-l uit cît oi trăi ! — tu rămîneai pe loc, ca „turist", să „vizitezi" capitala Ungariei. După ce te-ai întors din „excursie", ți-am citit raportul, îmi notasem multe întrebări, dar noi n-am mai găsit timp să stăm de vorbă. Ei uite, a bătut ceasul să răspunzi întrebărilor mele din februarie '45.

— N-am încotro... Da' mai întîi te rog să-ți duci la capăt ceea ce începuseși să-mi povestești. Ai fost deci la Isaszeg, unde ne-a prins Revelionul '45.

— Fost... Am intrat și în clădirea școlii unde cantonaserăm. Am urcat apoi pe creasta unui deal. Mă stăpînea un sentiment al naibii de confuz. Pe de o parte, eram foarte sigur că mai trecusem cîndva pe acolo, că de pe înălțimile acelea cercetasem stăruitor cu binoclul împrejurimile, confruntîndu-le cu harta ; pe de altă parte, mă întrebam : „Dacă am mai trecut pe aici, de ce-mi scăpase frumusețea peisajului ?" Eram supărat pe mine că totul, în același timp, îmi părea străin. Da, Voievozene, nouă, militarilor de carieră, războiul ne vicia gîndirea... Ne obliga să vedem totul, să „gustăm" totul, să evaluăm totul prin prisma legilor sale, de la care n-aveai voie să te abați.

— Ai mai găsit la Isaszeg urme ale războiului ?

— Nu... Nici nu a avut prea mult de suferit, căci l-am eliberat prin învăluire.

— Da, ai dreptate.

— Departe de zarva Budapestei, aici m-a copleșit pacea dealurilor și văilor. O pace patriarhală. Era soare, vîntul abia adia. Iarba încă nu pălise. Comuna o găseam frumoasă, bine gospodărită. Maria mă tot întreba cu naivitate : „Ai fost tu și p-aici ?" Iar eu îi dădeam unul și ace-

lași răspuns : „Da, dragă, am fost și ți-aș fi trimis o ilustrată, dar nu se găseau, că era olecuță de război mondial."

De altfel, sincer vorbind, în acel sfîrșit de decembrie '44, Isaszeg-ul era învăluit în ceață, în fum. Văzduhul puțea a praf de pușcă. Drumurile erau desfundate, invadate. de căruțe, camioane, chesoane. Transmisioniștii și curierii, noroiți și nebărbieriți, alergau în sus și în jos să instaleze legăturile... Pe toți ne chinuia un singur gînd : vom răzbi oare ?

— Și am răzbit.

— 11 000 de morți, răniți, dispăruți... Numai în Budapesta. Și pentru că veni vorba de cei căzuți, vreau să-ți povestesc că la Isaszeg am trăit momente de profundă emoție. Gazdele ne-au condus pe un drum ce urca spre coama unui deal, la marginea comunei. Sus, printre arțari, un cimitir nu prea mare cu mormintele ostașilor noștri. Un gard de nuiele îl despărțea de cimitirul militarilor unguri. Ambele cimitire erau bine îngrijite. Ca să vezi, nu mai țineam minte că și la Isaszeg lăsasem în urmă — in memoriam — un cimitir. Deci, cu atît mai mare a fost emoția mea și a Mariei.

Însă ceea ce m-a răscolit pînă la lacrimi a fost o întîmplare trăită la revenirea noastră în comună. Pe neașteptate, ne-a tăiat calea o bătrînică de vreo șaizeci și cinci de ani. Purta o rochie neagră, cam decolorată, pe cap o basma legată sub bărbie. „E clopotara bisericii", m-a lămurit primarul sau ajutorul de primar, nu știu, din Isaszeg. „O femeie clopotar ? !" m-am mirat eu. „Cum vedeți... Trage clopotele la biserica evanghelică."

Ce crezi tu că voia bătrînica de la mine ? Aflase că sîntem din România și ținea neapărat să-mi arate ceva în grădina bisericii evanghelice. Am urmat-o. Și de îndată ce i-am trecut poarta, mi-am dat seama că grădina ce împrejmuia biserica nu era decît un cimitir cu morminte în paragină. Călăuziți de bătrînă, am ocolit cu grijă mormintele acoperite cu straturi de frunze ofilite și, deodată, printre pietrele funerare, am zărit o troiță ortodoxă as-

cunsă sub ramurile dese ale unui copac scund cu frunze arămii. Desigur, am devenit curios şi m-am apropiat. Troiţa străjuia un mormînt. Era lucrată în mod vizibil de mîna unui artist popular de-al nostru, care dăltuise în lemn următoarele cuvinte : „S-a ridicat această troiţă în memoria eroilor căzuţi pentru eliberarea Ardealului de Nord şi pentru întărirea hotarelor României întregite" şi urma anul : 1945. Nici un nume de ostaş căzut. Nici măcar tradiţionala formulă : „Eroului necunoscut". M-am întors către femeie — o chema Maria, ce coincidenţă, ca pe soţia mea ! — şi i-am sărutat mîna aspră cu vene îngroşate. Am aflat de la ea că, de la terminarea războiului, eu eram primul român ce se rătăcise prin Isaszeg, căruia îi arătase troiţa ortodoxă, care, evident, contrasta cu celelalte monumente funerare. Am mai vizitat şi alte cimitire ale eroilor — cel de la Zvolen, din Cehoslovacia, te impresionează prin imensitate... Eu însă m-am înapoiat în suflet cu imaginea acelei troiţe solitare şi a clopotăresei. Şi cînd te gîndeşti că la început insistenţa ei mi s-a părut bizară !

— Inedită amintire...

— Din momentul ăsta „microfonul vă aparţine", domnule Voievozeanu, am trăncănit destul. Vreau să-mi povesteşti cum te-ai descurcat atunci ca „turist".

— Mai întîi dă-mi voie să-ţi amintesc că nu eram singur, ci însoţit de teteristul Narcis Manolache, de un cartograf — bun cunoscător al limbii maghiare — şi de un şofer.

— O mică expediţie...

— Îţi mai aminteşti unde era instalat Comandamentul Corpului 7 armată în zilele premergătoare părăsirii oraşului ?

— Într-o somptuoasă clădire din Mátyásföld... Scăpase întreagă, doar zidurile îi erau ciuruite de gloanţe.

— Bravo, Titi ! Ai ţinere de minte. Aş fi fericit dacă şi memoria mea ar atinge performanţele memoriei tale. Era, aşadar, în ziua de 16 ianuarie 1945. Regimentele

diviziei noastre se aflau de cîteva ore în marş spre Cehoslovacia. Eu însă rămăsesem pe loc, căci mai aveam de rezolvat o problemă dificilă.

— *Astoria.*

— Întocmai !... Locul întîlnirii cu cei doi agenţi : ambasada ţării noastre de pe Üllöy utcá.

— Cînd ai avut ultimul contact cu ei ?

— În seara zilei de 13 ianuarie, prin radio.

— Gata Voievozene, a bătut ceasul să te ascult... Ba mai mult, să te trag de limbă.

— Să ne întoarcem la ziua de 16 ianuarie 1945. Mă mai despărţeau de revederea cu agenţii mei douăzeci şi patru de ore. Eram, nu-ţi ascund, îngrijorat. Strada nu se afla în sectorul nostru şi drumul pînă la ambasadă se configura a fi plin de primejdii. Se înţelege că nu m-aş fi avîntat de unul singur, ci însoţit de teleristul Narcis Manolache, despre care ţi-am vorbit în cîteva rînduri.

— Narcis ? ! Cum or fi ajuns părinţii lui la numele acesta ? !

— Sună frumos... Mie îmi place... Mă stăpînea o mare îngrijorare în legătură cu locul întîlnirii, care nu mai putea fi schimbat. Îmi puneam în mod firesc întrebarea : Ce voi găsi în acel spaţiu al ţării, controlat pînă atunci de legionarii lui Horia Sima de la Viena ? Îmi făceam tot felul de gînduri, cînd, pe neaşteptate, m-am pomenit chemat urgent la comandamentul corpului de către domnul general Nicolae Şova. M-am prezentat, se înţelege, imediat. Generalul mă aştepta.

— A mai asistat cineva la această întîlnire ?

— Nu.

— Cum arăta ?

— Ca întotdeauna, calm, stăpîn pe sine. Cam obosit. Dar noi cu toţii, pe atunci, eram obosiţi...

— Ştia să-şi ascundă frămîntările, cu toate că, în realitate, era foarte frămîntat de noile misiuni în Cehoslovacia ale Corpului 7 armată.

— Generalul n-a intrat imediat în fondul problemei. Ezita sau nu, n-am putut să-mi dau seama. M-a invitat să iau loc. Am rămas însă în picioare, deoarece el a continuat să măsoare încăperea în lung și în lat. Într-un tîrziu s-a oprit și m-a privit cu simpatie. „Voievozene, te cunosc, te-am văzut de-a lungul campaniei în multe ipostaze, te apreciez și ca militar, și ca om, începu el să-mi vorbească, uimindu-mă pe măsură ce își prelungea introducere. Am o misiune pentru tine... o misiune aparte... Sînt informat că mîine urmează să-ți recuperezi agenții. Misiunea ce vreau să ți-o încredințez nu are nici o legătură cu *Astoria*. Ți-aș cere să mai rămîi în Budapesta șase-opt zile... sau cît crezi că va fi nevoie. Bineînțeles, nu singur, îți dau un cartograf care, printre altele, știe și maghiara, și un șofer cu o mașină. Dacă socoți că mai ai nevoie de un om, ia-l, alege-ți-l. Ce-ți cer ? Te știu și un bun stat-majorist. Vreau să refaci drumul de luptă al Corpului 7 armată, începînd de la prima centură de apărare a Budapestei." Aici l-am întrerupt ca să-mi precizeze : „Deci de la linia de la est de Gödöllö și Isaszeg ?" „Da, de aici. Vreau să-mi întocmești un studiu de campanie asupra apărării inamice pe cele trei poziții de la est de oraș și asupra celei din oraș. Ne interesează foarte mult un asemenea studiu atît pentru tradiția de luptă a Corpului 7 armată, cît și pentru istoria campaniei din vest a armatei române."

Nu are rost, dragă Titi, să-ți relatez convorbirea cu lux de amănunte. Aș vrea doar să subliniez că misiunea reprezenta o noutate, unde mai pui că urma să o duc la îndeplinire într-un cadru cu totul ieșit din comun, într-un oraș devastat, incendiat, mirosind a carne arsă și în care luptele nu se încheiaseră cu totul, iar atunci cînd s-ar fi încheiat, ar fi trecut, așa cum era și normal, sub administrația provizorie a unei garnizoane sovietice de ocupație.

— Înțeleg că te-ai înarmat cu hîrtiile de rigoare.

— Așa e... Eram înarmați cu tot felul de **sprîvci.**

— Ce-i aia ? !

— Adeverințe... Permise... Însă una-i patalamaua, alta-i realitatea. Or, sincer vorbind, această realitate numită Pesta — în Buda războiul continua cu aceeași furie — mă îngrozea, dar în același timp, exercita asupra mea o atracție aparte, cum nu mai cunoscusem. În timpul luptelor de stradă nu-mi era teamă să ies din adăpost — că era ziuă, că era noapte — singur sau însoțit. Dar la Pesta, la 17 ianuarie, războiul se sfîrșise. Nu mai explodau bombe, nu mai șuierau gloanțele pe la urechi, incendiile nu mai luminau bezna nopților. Ziua era scurtă, nopțile lungi. Întunericul nopții cădea greu peste ruinele orașului... Știi cu ce putea fi asemănată Pesta în perioada aceea ? Cu un imens cimitir Kerepes.

— Tu vorbești serios, Voievozene ? Ți se făcuse frică ?

— Se trezise brusc în mine acea frică ancestrală de întuneric, de morți, de zvonurile nedefinite ale nopții, de necunoscut. Străbătusem orașul 15 zile și nopți, de la est către vest, de la Mátyásföld pînă la Bulevardul Rákóczi, fără să-mi fie frică de moarte. Dar acest drum îndărăt, în condiții de „pace“, mă înspăimînta...

— Interesant, bătrîne ofițer de informații !

— Trebuia să intervină această misiune și „pacea“ Pestei ca să descopăr ce-i frica de moarte... În toiul luptelor din oraș făceam parte dintr-o colectivitate dezlănțuită, formată din mii de luptători. Să fi vrut să fii singur și n-ai fi avut cum. Și, dintr-o dată, această colectivitate a ajuns să numere trei oameni și cu mine patru. Patru inși străbătînd străzi pustii, înțesate de leșuri de oameni și de cai, de tancuri și camioane pîrjolite de foc, barate cu mine antitanc nedescoperite.

— Hai că exagerezi !

— Nu-ți vine să crezi, nu-i așa ? Mai mișunau nemți... Ziua se ascundeau, noaptea rătăceau înarmați, în căutarea unei poteci salvatoare. Pînă la noi ordine, nimeni nu avea voie să părăsească orașul. Mai bîntuiau apoi dezertorii unguri... Bande răzlețe de nylasiști înarmați. Pentru acești fanatici, războiul nu se încheiase. Te atacau cu

grenade, te înjunghiau pe la spate. Posedau arme cu lunete. Nu lipseau nici vlasoviștii. Aceștia, în așteptarea inevitabilului lor deznodămînt, jucau tare. O dată auzeai în bezna nopții un țipăt de femeie sfîșiind noaptea, urmat de împușcături, și iarăși liniștea de cimitir.

— Încep să te înțeleg...

— Vreau să știi însă că toate aceste simțăminte sălășluiau în mine bine „camuflate“ de uniforma mea de maior... Rareori mă trădam...

— Erați înarmați ?

— Cu arme automate și grenade. Uniforma noastră kaki, foarte asemănătoare cu cea a armatei ungare, ne dezavantaja acum.

— Unde dormeați ?

— Pe unde apucam... O să-ți povestesc la momentul potrivit. Pînă atunci, aș vrea să-ți vorbesc de noaptea de 16 spre 17 ianuarie 1945... Am petrecut-o la „spatele corpului“.

— La Beșleagă ? Ce om de viață ! Ți-a dat, probabil, să bei și să mănînci ?

— Te înșeli, dragă Titi... Era plecat să prospecteze zonele de afluire și să aleagă noile cantonamente. Aici l-am cunoscut pe sergentul t.r. Tiberiu Moroșan, desenator tehnic, cartograf și bun cunoscător al limbii maghiare. Era un tînăr în vîrstă de douăzeci și patru de ani, dintr-o familie de intelectuali din Brașov, frumușel, respectuos. Misiunea nu-l speria, dar nici nu-l entuziasma. Știa că va avea mult de lucru și pregătise un stoc de creioane de toate culorile, radiere, hîrtie de calc, rigle. Mă rog, tot „arsenalul“ necesar unui cartograf.

Pe șofer îl chema Fănică Diaconu și era din București. Fusese încorporat în toamna lui ’40 și de atunci își făcea serviciul în subunitățile lui Beșleagă. Ca orice șofer care a străbătut ceva kilometri la viața lui, era uns cu toate alifiile, încolo, era cuviincios și disciplinat. Lui îi revenea sarcina să se ocupe de „depozitul“ nostru de alimente. Bineînțeles, ajutat de Narcis al meu... Am luat hrană

rece cam pentru vreo zece zile. Mașina era bine pusă la punct, cu lanțuri la roți, căci, așa cum ți-am mai spus, se așternuse o iarnă grea.

Ziua de 17 ianuarie 1945 a coincis cu prima zi de pace din Pesta. O pace relativă, artileria sovietică bătea în continuare pe obiective din Buda. Nemții răspundeau și ei cu precizie. N-ar fi fost exclus să-și fi lăsat observatori în Pesta.

— N-aveau nevoie, doar Buda este așezată pe coline. De unde ați luat startul ?

— Chiar din Mátyásföld, de cum s-a luminat.

— Ai stabilit vreun mijloc de legătură cu „Zefirul" * ?

— Nu... Ar fi fost complicat... s-ar fi irosit multe zile cu pregătirea „expediției".

— În aceste șase sau șapte zile voi ați fost rupți de orice legătură cu „Zefirul" ?

— „Spatele", așa cum știi, era cantonat în Mátyásföld. Acesta s-a pus în marș abia în dimineața de 19, așa că noi, după primele două zile ale misiunii, am mai beneficiat de „ospitalitatea" lui Beșleagă, de la el i-am putut raporta lui Făgărășanu că am răzbit cu bine — ăsta era cuvîntul cel mai potrivit — că am răzbit pînă la ambasadă.

— Era pustie ?

— Nu chiar... O să-ți povestesc... Pe locotenentul Dan Satmari l-am găsit în adăpostul antiaerian al clădirii, îmbrăcat civil, veghind trupul neînsuflețit al soldatului Stelian Popa. O lumînare ardea la căpătîiul mortului îmbrăcat în uniformă ungară. Alte două lumînări luminau slab adăpostul. Cînd m-a văzut, Satmari s-a ridicat în picioare — șezuse pînă atunci pe un scaun cu brațe capitonat — să-mi raporteze, dar n-a izbutit. A izbucnit într-un plîns scurt și nervos, cu icnete, și a venit la pieptul meu ca un fiu în brațele tatălui. Cu toate că încerca să-și stăpînească plînsul, icnetele erau tot mai violente, de

* Denumirea codificată a Corpului 7 armată.

puteai crede că-i vor tăia definitiv răsuflarea. În cele din urmă, s-a calmat. L-am pus să-mi povestească în ce condiţii sfîrşise *Lajos*. Ştii care au fost ultimele cuvinte ale acestui tînăr minunat ? „Ai grijă, domnule locotenent, să nu fiu îngropat în uniforma străină !“ Am aşezat trupul neînsufleţit al lui Popa pe mantaua cu care pornise în misiune şi aşa l-am dus, ca pe o targă, la maşină.

— Dar în ambasadă ai găsit pe cineva ?

— Povestea cu ambasada şi cel care m-a întîmpinat o să ţi-o spun ceva mai încolo... La Mátyásföld, cînd s-a văzut din nou printre ai lui, locotenentul Dan Satmari a ieşit definitiv din criză şi s-a liniştit. Ne-am retras atunci amîndoi într-o încăpere şi i-am ascultat un prim raport succint. La despărţire i-am explicat că, din păcate, la comandamentul corpului o să trebuiască să se prezinte singur. I-am explicat şi de ce. Aflînd în ce misiune mă avîntam, s-a oferit imediat să mă însoţească. Oricît de mult aş fi dorit acest lucru, fiind convins că experienţa lui mi-ar fi fost de folos, nu i-am acceptat serviciile... O săptămînă mai tîrziu, ne-am revăzut la comandament ; scrisese un amplu raport.

— Un lucru, probabil, nu l-ai aflat, căci erai tare preocupat nu numai cu întocmirea studiului cerut de generalul Şova, ci şi de faptul că la orizont se profila o altă campanie, în Cehoslovacia, în munţi... Un război cu alte legi atît pentru infanterişti, cît şi pentru artilerişti. Poate şi pentru militarii Biroului 2. În zilele acelea l-am cunoscut şi eu pe locotenentul Satmari. Îl poftise generalul Şova în camera sa de lucru şi cu acest prilej a mai invitat cîţiva ofiţeri din statul-major. Locotenentul a povestit, a răspuns la întrebări. Lăsase o impresie bună. Mai pot să-ţi mărturisesc că, dintr-o pornire, şi militară, şi umană, am simţit nevoia de a fi prezent la înmormîntarea acelui brav soldat — Popa Stelian. A fost îngropat cu toate onorurile cuvenite unui erou...

— N-am ştiut, iar dezvăluirile tale, dragă Titi, mă mişcă. I se cuvenea o asemenea cinstire. Eu, spre marea

mea mîhnire, n-am fost de față. Eram în misiune. La înapoiere, evenimentele s-au precipitat, generalul Șova a fost schimbat de la comanda Corpului 7 armată, începuse un război mult mai âspru decît cel din Ungaria. Furat de șuvoiul campaniei, misiunea *Astoria* a rămas undeva în plan secund, estompată de noile misiuni...

Și acum să-ți povestesc ce s-a petrecut în clădirea ambasadei. Despărțindu-mă de Dan Satmari la Mátyásföld, locotenentul mi-a atras atenția : „Domnule maior, fiți cu băgare de seamă, cei de la ambasadă, doi-trei, cîți sînt, ne dușmănesc... de parcă nu le-am fi frați." '

— Un avertisment deci.

— Care mi-a folosit.

— Te ascult...

— Nu are importanță în a cîta zi a misiunii m-am hotărît să trec din nou pe la ambasadă. Important e să afli că în dimineața zilei de 18 ianuarie, înainte de a pleca din cantonamentul lui Beșleagă, generalul Șova m-a chemat la telefon și mi-a comunicat că a primit un mesaj de la București prin care Ministerul Afacerilor Străine ruga Corpul 7 armată să trimită pe cineva să cerceteze clădirea ambasadei, să constate în ce stare era, dacă era părăsită sau nu. Generalul m-a rugat să-mi organizez astfel misiunea, încît să găsesc timp să satisfac și cerința Bucureștiului. Am răspuns că mă voi strădui să mă achit și de această obligație și l-am informat că, la prima vedere, după cîte am putut să-mi dau seama, clădirea de pe Üllöi utcá nu arată să fi suferit multe stricăciuni, dar imediat m-am corectat, precizînd că totuși s-ar putea să mă înșel.

— Și te-ai înșelat ?

— În linii mari, nu. Am observat stricăciuni minore : geamuri sparte din pricina suflului exploziilor... stucatura căzută...

— Mai era locuită ?

— Am intrat însoțit de Manolache și de Tiberiu Moroșan. Șoferul rămăsese în stradă, la mașină. Mi-a deschis

aceeaşi persoană ca şi întîia dată. Atunci nu-i reţinusem numele. Acum, da. Se numea Marius Voinea şi era administratorul ambasadei. Fusese numit în toamna anului 1941 şi de atunci mai fusese în ţară în două rînduri. I-am cunoscut şi soţia. Erau amîndoi relativi tineri, în jur de patruzeci de ani fiecare. Erau tare speriaţi, mai ales femeia. Aşa-zişii „diplomaţi" ai guvernului de la Viena, care puseseră ilegal stăpînire pe ambasadă, apucaseră să fugă din Budapesta, nu înainte de a fi distrus ce aveau de distrus. L-am ascultat, însă cu rezerva pe care o fixaseră în mine anii de activitate în cadrul Biroului 2.

— Adică ?

— L-am lăsat să înţeleagă că nu prea cred în ce-mi debitase. În realitate, îl compătimeam, încercînd să-mi imaginez prin ce trecuse omul în ultima vreme. „Am vrut şi noi să părăsim Budapesta, mi-a mărturisit, dar a intervenit ordonanţa dată de ruşi, care interzice părăsirea oraşului." „Dar de ce să-l părăsiţi ? Aţi răbdat patru luni sub legionari, ce mai contează o lună ? Noi cooperăm cu sovieticii. Teritoriul ambasadei e sfînt... aparţine unui stat aflat în alianţă cu Naţiunile Unite. Ungaria are un nou guvern şi e foarte posibil ca, după raportul meu, să sosească aici un sol al Ministerului Afacerilor Străine." „Toate-s bune şi frumoase, mi-a spus domnul Voinea, dar unii diplomaţi din ţări neutre au fost de-acum ridicaţi şi duşi." Informaţia nu era una oarecare. „Cum au fost ridicaţi diplomaţi din ţări neutre ?" „Aşa am auzit." În timp ce dialogam cu Voinea, nu mi-a scăpat nervozitatea stăpînită a neveste-sii. Cu toate că era palidă, paloarea nu-i răpea din frumuseţe. Purta pe umeri un mantou de astrahan şi mereu se înfăşura în căldura lui, în clădire fiind foarte frig. Fără doar şi poate că nu mă aflam acolo să întreprind o anchetă, totuşi nu m-am putut stăpîni să nu-l întreb : „Ce s-a întîmplat după 23 August 1944 cu membrii legali ai ambasadei ?" „Au refuzat să se supună grupului de la Viena şi au fost ridicaţi şi internaţi într-un lagăr în Austria." Omul, intuind, probabil,

următoarea întrebare, și-a completat răspunsul : „De mine și de soția mea nu s-au atins, noi nu aveam grad diplomatic. Legionarii m-au păstrat pentru că, fiind administrator, cunoșteam bine toate ițele." Tot ce povestea era logic, se lega, nu aveam nici un motiv să nu-l cred și, chiar dacă aș fi vrut, nu aveam nici o împuternicire de a lua vreo decizie. M-am mulțumit să-l liniștesc : „Ați trecut prin multe. Îngrijorările dumneavoastră au temei pînă la un punct. Totuși reprezentați — cu sau fără grad diplomatic — o țară aliată cu sovieticii. Cine, în afară de dumneavoastră, se mai află în ambasadă ?"

Ei, dragul meu Titi, asta a fost întrebarea care a iscat un fulgerător dialog mut între soții Voinea, din care am înțeles că nu le era chiar atît de ușor să-mi răspundă. „Nimeni", a rostit în cele din urmă femeia și, prin acest cuvînt, se trădase de fapt. Repet, nu eram acolo ca să întreprind cercetări și, cavaler fiind, n-am stăruit. Am străbătut însă încăpere după încăpere, cercetînd interioarele, mobilierul, în gînd cu acel succint avertisment al lui Satmari.

Mă conducea domnul Voinea — soția lui se retrăsese. Ținuse nu numai să-mi prezinte interioarele, ci să-mi și povestească cum i-a primit și i-a adăpostit pe Satmari și Popa, cum soția sa Magda, riscîndu-și viața, s-a dus să aducă un doctor, prieten al ambasadei, căci bietul soldat Popa mai trăia. Din păcate, doctorul părăsise orașul. Cu toate că Satmari nu-mi vorbise de acest act de bunăvoință al lui Voinea, pe moment n-am pus sub semnul îndoielii cuvintele administratorului, dar cînd am revenit din misiune și l-am văzut pe Satmari, m-am interesat dacă așa s-au petrecut faptele. Bineînțeles, nu...

— Ticălosul !

— Stai... Povestea abia acum începe... Am trecut deci însoțit de Voinea și de subalternii mei prin mai multe dormitoare... cinci la număr. Din ele doar trei erau rînduite. Două erau răvășite.

— Ce înțelegi prin răvășite ?

— Așternutul nu era strîns. Se vedea că se dormise și într-un dormitor și în celălalt.

— Erau alăturate ?

— Bănuiesc ce-ți trece prin cap... Într-adevăr, domnul Voinea, fără să-l fi întrebat, s-a simțit dator să se explice : „Sufăr de insomnie... și ca să nu-mi deranjez soția, mă retrag noaptea aici..." Mărturisirea lui m-a făcut să-l compătimesc sincer, spunîndu-i că, dacă dorește, îl pot ajuta cu cîteva tablete de brom. Mi-a mulțumit. Trecerea în revistă a încăperilor era pe terminate și mă pregăteam să-mi iau oamenii și să plec, cînd, deodată, domnul Voinea îmi șopti : „Aș dori, domnule maior, să stăm de vorbă între patru ochi". L-am urmat în biroul destinat ambasadorului. Manolache și Moroșan rămăseseră în anticameră. În birou — o surpriză. Doamna Voinea ne aștepta. Își îmbrăcase mantoul și ai fi crezut că-i gata de plecare. Era apetisantă, nimic de zis. „Parcă vorbeați de patru ochi ?" am observat cu o naivitate ironică. „Așa e, îmi dădu Voinea dreptate. Însă fiind vorba de noi doi, de mine și de soție, ne puteți considera o singură pereche de ochi. Iată care-i chestiunea : vă rugăm cu lacrimi în ochi, creștinește, să ne scoateți de aici... din Budapesta. Viața noastră este în pericol." Nu mă așteptam la o asemenea rugăminte, datoria lui era să aștepte pe loc normalizarea activității diplomatice a țării. Doar o rechemare a sa de la București îi mai acorda dreptul să părăsească acel petic de pămînt românesc. Le-am exprimat punctul meu de vedere, lămurindu-i clar și categoric că eu, ca militar român în misiune la Budapesta, nu-mi pot permite să încalc o ordonanță dată de autoritățile de ocupație ale armatei sovietice. A început o discuție. La un moment dat, doamna Voinea mi-a pus întrebarea : „Sînteți căsătorit, domnule maior ?" „Da, doamnă, sînt !" Mi-a zîmbit cu subînțeles, apoi s-a răsucit către birou. Această răsucire a ei mi-a permis să zăresc o casetă metalică. Doamna Voinea a deschis-o și i-a răsturnat pe birou conținutul — o grămăjoară destul de mare de bijuterii : aur, pietre nestemate, lanțuri, brățări, tot felul de

marafeturi muiereşti. „Toate vor fi ale soţiei dumneavoastră, dacă ne scoateţi de aici!“ îmi declară doamna Voinea privindu-mă cu neruşinare în ochi.

S-a lăsat o tăcere grea, i-am cercetat pe amîndoi din tălpi pînă în creştet cu o căutătură neutră. Neutră, dragă Titi, pentru că experienţa de viaţă m-a învăţat că trebuie să manifest o înţelegere răbdătoare faţă de interlocutorii mei.

Soţii Voinea, gîndeam, trebuie să fi trecut prin multe în ultima vreme, dacă au ajuns să-i propună unui ofiţer superior un tîrg atît de ruşinos. Da, da, le-am înţeles disperarea, le-am şi mărturisit-o. „Demnitatea mea, uniforma nu-mi îngăduie să accept un asemenea tîrg... Socot că datoria dumneavoastră este să aşteptaţi aici pînă la noi dispoziţii din Bucureşti. Tot ce pot să fac este ca o dată cu raportul meu, să trimit la Bucureşti cererea dumneavoastră de a fi rechemaţi urgent în ţară. Vă rog să consideraţi discuţia încheiată...“ Atunci l-am surprins pe Voinea privindu-şi pentru prima oară soţia cu o ură de moarte. A doua oară aveam să-l surprind puţin mai tîrziu. Am ieşit tustrei în anticameră. Manolache şi Moroşan au luat de îndată poziţia regulamentară, apoi teteristul m-a luat deoparte şi m-a informat în şoaptă : „Mai există cineva în ambasadă“. N-am ezitat a-i cere imediat domnului Voinea explicaţii : „Există în ambasadă şi o a treia persoană ?“ În secunda următoare, ochii administratorului şi-au străfulgerat din nou soţia cu o căutătură rea, ucigătoare. „Da, a răspuns, cea de-a treia persoană este un militar al lui Horia Sima, căpitanul Anton Murărescu.“

— Eee !... Dezertorul ?

— Aşteaptă... M-am interesat unde e. Am aflat astfel că unul din cele două dormitoare era al lui. „Acolo e, îmi confirmă Manolache, s-a încuiat pe dinăuntru.“ Pe soţii Voinea i-am lăsat în grija lui Moroşan. M-am oprit cu Manolache la uşa dormitorului : era încuiată. Manolache m-a prevenit să nu stau în raza uşii, deoarece nu era exclus ca individul dinăuntru să tragă. Am ţinut seama de sfat şi, dîndu-mă la o parte, am cerut : „Domnule

căpitan Murărescu, deschideţi!" Tăcere. Am repetat somaţia ceva mai răspicat. Drept răspuns, de dincolo a răsunat o împuşcătură, urmată de o bufnitură. I-am ordonat atunci lui Manolache să tragă în broască. Cînd am împins uşa cu vîrful cizmei, mi s-a înfăţişat un tablou cum nu mai văzusem vreodată. Dezertorul şi totodată trădătorul îşi trăsese un foc de armă în gură şi zăcea pe covor într-o baltă de sînge.

— Era în uniformă ?

— Nu... Puţin mai tîrziu, cînd am văzut-o în uşă pe doamna Voinea, am înţeles fără echivoc drama soţului ei.

Mi-am luat subalternii şi am pornit să-mi văd, mai departe, de misiunea mea iniţială...

2

Stenograma nr. 4 (după bandă magnetică)
— continuare —

— Dragă Titi, mi-am început misiunea aşa cum îmi ceruse generalul Şova, de la Gödöllö spre Budapesta... În tot acel sector mai erau cantonate unităţi ale corpului. Ce-i drept, se pregăteau să se pună în marş, dar simpla lor prezenţă era tonifiantă. Mă mişcam cu mai multă siguranţă către obiectivele ce interesau direct misiunea mea.

— Adică vrei să zici că îţi simţeai spatele acoperit.

— Da... Însă de la un ceas la altul, unităţile, rînd pe rînd, îşi „ridicau ancora", lăsînd în urmă o linişte grea... Iarna venise cu troiene înalte... Mizeria lăsată de război dispăruse sub un strat gros şi imaculat de zăpadă. Iar noi, membrii expediţiei, ca să folosesc expresia ta, înotam prin nămeţi... Terenul era foarte variat — înălţimi, păduri, canale de irigaţii.

— Canalele astea de irigații ne-au dat mult de furcă. Inamicul nu s-a dat îndărăt să distrugă zăgazurile, să inunde drumurile, terenurile.

— Titi, studiul meu există... se păstrează în Arhivele Marelui Stat-Major. Oricînd vei dori să-l mai consulți, să-mi spui... Îți fac o copie... N-are rost să-ți vorbesc de latura strict tehnică : concepția, adîncimea tranșeelor, a șanțurilor de comunicație, soliditatea adăposturilor, organizarea cuiburilor de mitraliere... Tot ce vedeam la „fața locului" avea la bază un principiu pe care inamicul l-a aplicat cu strictețe pînă la capitularea sa totală și necondiționtă : „A te apăra cu forțe puține împotriva unui atacator numeros și puternic". În același timp, tot sistemul de fortificații vădea o anumită nu aroganță, ci suficiență. Inamicul era convins că pe aceste poziții, într-adevăr trainice, va rezista toată iarna, că nu vom reuși să-l dăm peste cap. Îmi amintesc că adăposturile soldaților, în afară că erau acoperite cu trei-patru rînduri de bușteni, erau amenajate și cu priciuri, cu sobe... Tot să te adăpostești.

— Da, am intrat și eu în cîteva adăposturi de-ale lor.

— Aș ține să-ți vorbesc mai puțin de acel studiu — știu că a trecut și prin mîna ta — și mai mult de starea noastră de spirit, să-ți relatez cîteva întîmplări... dacă ești de acord.

— Ei, cum să nu fiu ? !

— Înaintam cu mașina pînă la un punct, coboram... Șoferul rămînea pe loc...

— Ca să vă acopere...

— La nevoie... Aveam în mașină un depozit alimentar și, oricînd, mașina putea fi atacată nu de dezertori sau bandiți care se ascundeau, ci de înfometați... Titi, la cinema, cînd pe pînza ecranului ți se prezintă un cîmp de bătaie după ce luptele s-au stins, vezi pustietate, leșuri, sînge și te înfiori, deși te știi în sală, șezînd comod pe scaun, picior peste picior... Convenția te ajută să suporți mai ușor șocul imaginilor deprimante de pe ecran.

Drumul de la Gödöllö la Budapesta nu era presărat de leşuri... Vestigiile luptelor purtate pînă nu de mult dispăruseră sub covorul imaculat al zăpezii... Atmosfera în care ne mişcam era însă copleşitoare. Cît vedeam cu ochii nici ţipenie de om. Liniştea şi singurătatea te înfiorau la fiecare pas, la cel mai mic zgomot... Ca într-un film de groază, înaintam prin tranşee, prin şanţuri de comunicaţie, prin adăposturi, cu Narcis Manolache în frunte, gata în orice clipă să tragă. În plus, pe mine mă teroriza gîndul că am putea nimeri într-un cîmp de mine... Îl mai ţii minte pe căpitanul Ion Dăscălescu ?

— Ei, cum să nu-l ţin minte ? Era ofiţer cu operaţiile la noi, la comandament.

— Cunoşti întîmplarea lui cu minele ?

— Nu.

— Mi-a povestit-o într-o zi, după încheierea războiului. Străbătea călare pusta ungară, însoţit, îmi pare, de un soldat, călare şi el. Trebuiau să ajungă către poziţiile de la Valkó. Străbătuseră liniştiţi un drum îngust şerpuind printre viroage, ce dădea într-o pădurice. Deodată, soldatul i-a atras atenţia că au intrat într-un cîmp de mine. Au încremenit. Ascultîndu-l pe Dăscălescu, am încercat să mă pun în situaţia lui... Mă trecuseră fiorii morţii : să cazi într-o încercuire de moarte fără să vezi puşti îndreptate spre tine...

— Şi cum a ieşit din capcană ?

— Afirma că nu mai văzuse pînă atunci asemenea mine, legate una de alta prin fire abia vizibile. Dacă te împiedicai de unul din ele, declanşai explozii în lanţ.

— Mina SM 35 !... Cea mai ticăloasă dintre mine ! Introdusă de nemţi în toamna lui '44. Una din armele lor... secrete !

— Au descălecat cu mişcări încete, prudente. Orice mişcare greşită a lor sau a cailor putea să le fie fatală. Am reţinut atunci din relatarea lui Dăscălescu că pînă şi caii adulmecaseră primejdia şi-şi urmau stăpînii cu aceeaşi grijă. Apoi, încordaţi la maximum, au bîjbîit o

retragere... Cu un dram de noroc au reuşit. Senzaţională însă mi s-a părut soluţia lui Dăscălescu de a veni de hac minelor... Cînd s-a văzut în afara oricărei primejdii, a căutat un unghi bun de tragere, s-a culcat pe burtă şi, împreună cu însoţitorul său, a început să împuşte minele. Literalmente să le împuşte. Ei bine, teama de mine, de minele-capcană, de minele pe care omătul le acoperise mă teroriza... Am scăpat de ea doar atunci cînd am intrat cu „studiul" pe străzile oraşului...

— Sincer vorbind, aveai de ce te teme. Dăscălescu a avut un noroc chior... Ţi-l aminteşti pe căpitanul Jenică Leon ?

— Fie-i ţărîna uşoară !

— Află, Voievozene, că am fost martor ocular al acelei groaznice nenorociri. Ştii cîţi oameni au pierit atunci ? Cincisprezece ! Paisprezece ostaşi şi un ofiţer. Un singur soldat a scăpat cu viaţă.

— Cum de s-a nimerit să fii pe acolo ?

— Îl însoţeam pe generalul Mihail Lăcătuşu. Ne deplasam cu maşina lui de la Nagykörös la Cegléd, pentru a ajunge la un observator înaintat. Nu departe de oraşul Törtel, cam la o distanţă de 150 de metri de noi, s-a produs nenorocirea. Am văzut cu ochii mei o explozie în lanţ pe o suprafaţă destul de întinsă. Foc şi brazde de pămînt. Cei paisprezece pionieri şi comandantul lor au fost rupţi în bucăţi. A fost suficient ca unul din genişti să atingă din neatenţie o mină ucigaşă... Căpitanul Leon era cel mai „bătrîn" dintre cei ce îşi găsiseră sfîrşitul încercînd să dezamorseze cîmpul de mine : avea 34 de ani...

— Da, acum, cînd privesc în urmă, îmi dau seama că în acele zile de „pace", războiul cu variatele sale seisme era în mine, în sufletul meu. Pînă şi croncănitul ciorilor mă înfiora.

— Totuşi misiunea ta n-a înregistrat nici un incident ?

— Nu. Nu s-a tras în noi nici măcar un foc de armă. Nici noi n-am fost siliţi să apucăm arma. Ne-am întors din misiune teferi şi nevătămaţi.

— Mare lucru !

— Însă te asigur că nu-i vine deloc ușor unui militar să calce pe urmele proaspete ale războiului. Dacă orașul ar fi fost pustiu, probabil că aș fi fost mai puțin impresionat de tot ce vedeam și înregistram. Dar, prin forța împrejurărilor, am dat ochii cu locuitorii orașului — supraviețuitorii —, mai mult femei, bătrîni și copii. Imaginea copiilor cu fețele supte în brațele unor mame vlăguite, asociată cu cea a gospodăriilor prefăcute în cenușă are darul să te dezarmeze... Cînd am ajuns la periferiile Budapestei, Narcis Manolache, „cercetașul“ misiunii, a întreprins recunoașteri. Așa a descoperit un adăpost subteran care, cum aveam să stabilesc mai tîrziu, nu era decît o fostă ciupercărie... Parcă-l văd... Venise în fugă să-mi raporteze, era atît de emoționat, că în primele clipe nu a fost în stare să lege două vorbe clare. Făcuse o descoperire, atît am înțeles. L-am însoțit. Adăpostul era sub o colină acoperită de copaci firavi și înalți. Cînd Manolache mi-a deschis ușa, m-a pocnit în nări o duhoare... o duhoare umană... să vomit nu alta. Adăpostul era lung aproape cît un tunel, iar pe pătulele unde altădată se cultivau ciuperci, zăceau claie peste grămadă ființe umane. Și zăceau nu de ieri, nici de alaltăieri, ci încă înainte de asalt... Zăceau într-o promiscuitate de nedescris, fără să fi aflat că în Pesta războiul se terminase. Se uitau înfricoșați la noi, la uniformele și armele de care, firește, nu ne despărțeam niciodată. L-am trimis pe Manolache după Moroșan. Acesta a venit și din ordinul meu s-a adresat celor din adăpost lămurindu-i că luptele se terminaseră, că Pesta era eliberată. Nu le venea să creadă... Nu voiau să iasă la lumină. Iar cînd, în fine, m-au crezut, au început vaietele : „Ne e foame !“ „Ne e foame !“ Multă vreme, dragă Titi, vaietele astea m-au urmărit și în somn. De unde și cum să-i hrănesc ? „Duceți-vă la casele voastre !“ îi îndemna Moroșan în limba lor. Lui Manolache i se făcuse milă de ei... Pe unde a umblat, pe unde n-a umblat, a împușcat un porc și,

împreună cu șoferul, l-a cărat și l-a lăsat în voia mulțimii flămînde... Iar noi ne-am văzut mai departe de misiune.

— Nu cumva erau evrei și se ascunseseră de teama lui Eichman și a „Crucilor cu săgeți" ?

— Nu, nu, cu evreii ne-am întîlnit într-o altă împrejurare.

— Tot în timpul misiunii ?

— Tot. Dar întîlnirea cu evreii o să ți-o povestesc ceva mai încolo, căci se leagă de o altă întîmplare.

— Facă-se voia ta...

— Luptele de stradă din Budapesta au inclus cîteva obiective majore : Hipodromul mare, cazărmile „Franz Joseph", cimitirul Kerepes, Gara de Est.

— De ce n-ai enumera și Hipodromul mic sau de trap, cum era în realitate, Poșta centrală, Arenele sportive și chiar grupul de fabrici ?

— După părerea ta, care a fost obiectivul care ne-a solicitat cel mai mult ? Sau, ca să fiu mai precis, unde s-a dat lupta cea mai dramatică ?

— Fără îndoială, la Hipodromul mare.

— Dar lupta cea mai ieșită din comun ?

— La cimitirul Kerepes s-a dat. Măi Voievozene, tu mă întinerești, mă faci să mă simt ca un participant la concursul „Cine știe cîștigă".

— Bucuria ta mă face fericit, dragă Titi... Vezi tu, a existat în asaltul Hipodromului mare o coincidență care ne-a scăpat. Ce-i drept, nici nu are o valoare istoriografică definitorie. Cărei unități i-a revenit misiunea de a cuceri hipodromul ? Tocmai Diviziei 9 cavalerie. Nu pentru că cineva a dorit în mod expres acest lucru, ci pentru că așa s-a nimerit... Coincidența îmi place... Timp de șaptezeci de zile, ostașii Diviziei 9 cavalerie au luptat descălecați în acele variate înfruntări terestre cu un inamic rău. Și iată cum, dintr-o dată, foștilor cavaleriști li se cere să cucerească mai întîi un manej, apoi, dincolo de el...

— ...strada Feher, iar dincolo de barăcile de pe această stradă, hipodromul...

— Uitasem de această stradă... Deci cavaleriştilor li se mai cerea să cucerească hipodromul, grajdurile, ca şi cum misiunea ar fi avut contingenţă directă cu specialitatea lor militară...

— Te întrerup din nou... Am citit multe cărţi militare consacrate ultimului război. Nu ştiu să fi întîlnit o luptă pentru cucerirea unui hipodrom...

— De aceea m-am şi oprit asupra acestui episod.

— Pentru unii, poate, episod, pentru noi, file de istorie militară. Nu uita că în toate zilele astea generalul Şova mă lipise de Divizia 9. Informaţiile noastre despre hipodrom erau sumare. Am mai discutat despre această situaţie. Interogarea prizonierilor — numai cu interogasem vreo douăzeci — nu ne-a furnizat decît date generale.

— Îi interogam pe unguri, dar obiectivul era apărat de nemţi. Ei îl fortificaseră, ei îl apărau... Cu ei ne-am confruntat la hipodrom... În seara zilei de 3 ianuarie, cavaleriştii generalului Ilie Antonescu atinseseră zidul înalt care împrejmuia hipodromul pe toată suprafaţa lui.

— Nu numai că îl atinseseră, dar unii ostaşi săriseră zidul, crezînd că se pot întări în interiorul hipodromului... N-au reuşit... Pe de o parte, pămîntul era îngheţat, iar, pe de altă parte, cum îşi scoteau lopeţile, mitralierele germane ascunse în diferite colţuri ale tribunelor îi secerau imediat.

— Ei bine, în cea de-a patra zi a misiunii mele, paşii m-au purtat către Hipodromul mare. Ninsese din abundenţă şi urmele sîngeroasei lupte care a durat cinci zile dispăruseră sub zăpadă. Subliniem prea puţin spunînd că, din cele cincisprezece zile de lupte în Pesta, Hipodromul mare ne-a luat cinci zile...

— Ai intrat, aşadar, în hipodrom...

— Cu toţi membrii expediţiei după mine. După cîţiva paşi m-am oprit debusolat... O suprafaţă imensă... La un cap al ei, pe direcţia de unde veneau cavaleriştii, caste-

lul de apă... Au înaintat cu fața spre tribuna centrală din beton, supraetajată... Apărătorii, puțini la număr, au folosit-o cu multă măiestrie. Cuiburile de mitraliere, bine camuflate, acopereau cu focul lor concentric și bine dirijat toată suprafața obiectivului. În același timp, în fața tribunei centrale, nemții construiseră un mare buncăr, care controla și el cu foc interiorul hipodromului. Pe o altă latură, grajdurile... Nu erau în întregime distruse sau incendiate. Și, ce crezi, într-unul din ele, am dat peste un jocheu, îngrijea un armăsar rănit. Zărindu-ne, s-a speriat. Moroșan al meu l-a liniștit. Am scena înaintea ochilor : calul — chiar dacă erai un necunoscător, îți dădeai seama că era de rasă — zăcea culcat pe paie, acoperit cu pături, și trăgea să moară. Horcăia aidoma unui om. „De ce nu-l împuști ?“ l-a întrebat Moroșan. „Nu pot !“ „Vrei s-o fac eu ?“ s-a oferit interpretul. „Nu, nu, te rog, nu !... Mai bine dă-mi o țigară.“ Moroșan i-a lăsat un pachet. De la acest jocheu am aflat că alergările și pariurile fuseseră în toi pînă-n toamnă. Sovieticii încercuind orașul, proprietarii de cai n-au avut cum să-și evacueze averea.

— Ai făcut o schiță a hipodromului ?

— Da.

— N-am văzut-o... Știi, cînd ai pomenit de castelul de apă, am avut o tresărire. Mi-am amintit din nou de sergentul-major Petre Bucura... Ce militar de ispravă !... La 5 ianuarie, ostași ai Regimentului 13 călărași izbutiseră să escaladeze zidul, dar de înaintat, nici vorbă... O mitralieră — una singură, blestemata — îi ținea cu nasul în pămînt. Cine se ridica era ucis pe loc. Dar nici de retras nu se mai puteau retrage, îi oprea zidul. Printre luptători se număra și Petre Bucura. Văzînd situația, a cerut comandantului companiei permisiunea să urce, la adăpostul întunericului, în vîrful castelului de apă și să încerce să descopere ascunzătoarea mitralierei. A stat în pîndă aproape toată noaptea și nu a coborît la ai lui decît după ce a determinat cu exactitate de unde se trăgea. Nu s-a mulțumit doar cu constatarea. În seara zilei

următoare — situația era la fel de grea ca și în ajun — a cerut din nou permisiunea să acționeze...

— Tot de unul singur ?

— Tot... Ei bine, a luat două grenade și folosindu-se iar de întunericul nopții, s-a furișat către inamic pe un culoar ce-l studiase la lumina zilei. N-a fost simplu, a ajuns în tribună, pe pozițiile stăpînite de nemți. Acolo sus, și-a făcut numărul... A aruncat cu precizie grenadele, i-a lichidat pe mitraliori și culmea, nu s-a întors cu mîna goală, ci cu un prizonier, exact de ceea ce aveam noi nevoie mai mult... Da, lupta pentru cucerirea Hipodromului mare a fost crîncenă, dramatică. Au învins în cele din urmă arta noastră de a-l manevra pe inamic, dîrzenia cavaleriștilor care, spre marea lor laudă, și-au însușit această artă de parcă toată viața n-ar fi făcut altceva decît infanterism și manevre de învăluire...

— Ce nu știam noi atunci ? Că hipodromul, înființat în 1925, se întindea pe o suprafață de patruzeci și cinci de hectare. Nu pe degeaba fusese botezat Hipodromul mare. Nu știam că cele două tribune erau legate printr-un tunel. Sub tribune erau dispuse cabinele jocheilor. Dacă te plasai în tribuna centrală, supraetajată, cu fața pe direcția de atac a Diviziei 9 cavalerie, ți se deschidea perspectiva celor două piste de alergări... una pentru cursele între 800 și 1 400 de metri, alta pentru cele de 2 000 de metri... Departe, în dreapta — castelul de apă ; în stînga — grajdurile. Ca să-ți dai seama de înălțimea tribunei centrale, mai adaug că adăpostea un muzeu al cailor de curse din Ungaria. Se înțelege, evacuat. La intrarea în muzeu, am zărit un soclu gol. Închipuiește-ți, aparținea unui cal turnat în bronz pe nume „Kinks", patronul muzeului. Arborele genealogic al acestui vestit cal de rasă putea fi urmărit în muzeu de pasionații hipismului.

În timp ce ai mei făceau unele măsurători, mi-am îngăduit luxul să iau loc în tribuna centrală, sus de tot, în ultimul rînd. De acolo, fumînd, am scrutat depărtările. Ei bine, Titi dragă, de acolo, chiar și fără binoclu,

vedeai ca în palmă tot sectorul de atac al Diviziei 9 cavalerie : valea, manejul, barăcile, toată zona Köbánya. Nu mă aflam pe un munte, dar, prin asociere, mi-am amintit de Oarba de Mureş. Ca şi la Oarba, inamicul se întărise pe „cotele“ tribunei cu trupe SS, iar noi înaintam spre el ca şi cum am fi atacat de jos în sus... Ai oftat ?

— Cum să nu oftez ?

— Hipodromul mare din Budapesta era amplasat la marginea oraşului. Cele patruzeci şi cinci de hectare ale sale — astăzi i-am aflat şi eu de la tine suprafaţa — stăteau în calea noastră ca un uriaş obstacol. Hipodromul cu gurile sale de foc apăra arterele principale care duceau spre centrul oraşului, acoperea „trecătorile“ spre cazărmile „Franz Joseph“, pînă şi căile către Gara de Est erau îngreuiate de rezistenţa de acolo. Orice comparaţie şchioapătă. Dar comparaţia cu Oarba de Mureş nu-mi displace. Aminteşte-ţi de dinamica înaintării trupelor Corpului 7 armată la Budapesta. În primele 6—7 zile era de circa 200 de metri pe zi. În momentul cînd hipodromul a căzut, ritmul înaintării a crescut spectaculos.

— Puţin mai înainte, la întrebarea mea, care a fost lupta cea mai ieşită din comun din Budapesta, mi-ai răspuns fără să şovăi : „Cea de la cimitirul Kerepes“. De ce ?

— Ţi-am vorbit de călătoria mea şi a Mariei în Ungaria şi Cehoslovacia. Într-una din zile am vizitat cimitirul Kerepes şi, în mod firesc, la încheierea vizitei, m-am întrebat : „Oare cîţi turişti români, trecînd pe lîngă Kerepes sau străbătîndu-i aleile, ştiu că drumul către cucerirea Gării de Est de către ostaşii români a trecut şi prin acest cimitir ?“ Aş fi fost încîntat să-mi ofer un răspuns cît de cît favorabil... I-am străbătut aleile. Toamna dăruise acestui lăcaş înfiinţat cu un secol în urmă o aură de religiozitate... Ai observat că există o urbanistică a cimitirelor ? Că sînt arhitecţi care se întrec nu numai în a-şi imagina clădiri frumoase şi confortabile, ci şi cavouri frumoase şi „confortabile“ ?

— Nu trebuie să ne mire : de-a lungul veacurilor, cultul morților a generat o întreagă mișcare arhitectonică... Un mormînt, un cavou, un cimitir sînt, la urma-urmei, pagini de istorie.

— Împărtășesc pe deplin punctul tău de vedere... Dacă Muzeul cailor de rasă și de curse de la Hipodromul mare era patronat de un cal de bronz, evacuat de apărătorii lui pentru a-l pune la adăpost, cu pietrele funerare și cavourile din Kerepes nu mai puteau face același lucru. Din motive lesne de înțeles... Cînd statul-major al Corpului 7 armată a hotărît ca unități ale Diviziei 19 infanterie să încerce să ajungă la Gara de Est străbătînd cimitirul, ce informație dețineam noi ? Hai, că acum sîntem iarăși „la tine acasă“ !

— Una singură, că cimitirul era ocupat de aliat. Noi urma doar să-l schimbăm. Am luat ca bună informația, căci tot sectorul acela îl știam controlat de trupele aliatului. Ba mai mult, ca să putem executa manevra către hipodromul de trap-Gara de Est, o parte din subunitățile Regimentului 13 călărași au trecut printr-un culoar deschis de trupele Diviziei 297 sovietice.

— Cînd colo, cimitirul nu era ocupat de aliat, ci de inamic !

— Am luat însă informația ca bună. Evenimentele se precipitau și n-am mai trimis patrule de recunoștere. În schimb, manevra concepută conținea un element nou, inedit în tactica luptelor în localități... Se executa, de astă-dată, o manevră pe un sector larg, menit să ducă la cucerirea, într-un timp scurt, a unor cartiere întregi. Înțelegi starea mea sufletească în acea zi de toamnă însorită, cînd, la braț cu Maria, ne-am plimbat pe aleile cimitirului. Dar m-am întins la vorbă, cînd eu sînt cel care trebuia să asculte... Deci, misiunea te-a adus și în cimitir ?

— Da.

— Ce-ai constatat ?

— Că, într-adevăr, în Budapesta nu au existat spaţii... nemilitarizate. Parcurile, maidanele, locurile virane, uliţele de legătură, curţile caselor, toate fuseseră incluse într-un sistem general de apărare. Ce-am stabilit în cimitir ? Că ungurii şi nemţii ne-au aşteptat... pe noi sau pe sovietici nu mai are importanţă... Zidul care împrejmuieşte şi astăzi cimitirul are grosimea de aproape un metru şi înălţimea de doi metri. Iată, deci, un prim obstacol. Intrările în cimitir fuseseră minate — cel de-al doilea obstacol. Aleile baricadate şi închise cu reţele de sîrmă ghimpată — al treilea obstacol. Transformaseră cavourile în cazemate. De ce rîzi ?

— Mi-am amintit că maiorul George Băiatu, comandantul unuia dintre batalioanele Regimentului 95 infanterie, îşi instalase punctul de comandă într-un cavou. Găsise înăuntru tot confortul : o masă, scaune. L-ar fi căutat comandantul regimentului mult şi bine prin cimitir, dacă maiorul n-ar fi apucat să tragă după dînsul firul telefonic. A ajuns la cavou luînd urma cablului.

— Nu cunoşteam acest episod, în schimb, cunosc un altul. În dimineaţa zilei de 13 ianuarie mi-au fost trimişi un ofiţer şi trei ostaşi unguri, să-i interoghez. Căzuseră în prizonierat ca într-un film italian de război. Pentru a se pune la adăpost, cei patru au coborît în întunericul unui cavou unul după altul, fără să-l fi cercetat înainte. Au simţit deodată că nu erau singuri în cavou. Zărind o umbră, ofiţerul i s-a adresat în ungureşte : „Bucuroşi de oaspeţi ?“ Iar umbra i-a răspuns tot în ungureşte : „Bucuroşi, cum să nu !“ Însă în clipa următoare, ofiţerul a fost orbit de lumina puternică a unei lanterne, însoţită de somaţia, tot în ungureşte : „Predaţi armele şi staţi cuminţi, dacă nu vreţi să rămîneţi pentru totdeauna în mormîntul ăsta !“ Umbra nu era nimeni altul decît căpitanul Alois Grölig, originar din Banat, şi comanda în Regimentul 95 infanterie o companie.

— Îmi amintesc de el... Îmi pare că a doua zi a căzut în luptă, ciuruit de gloanţe.

— Exact... În 1970, am revăzut și eu Kerepes-ul. Am rămas impresionat de monumentele sale funerare. Am părăsit însă cucernicul lăcaș teribil de supărat pentru că nu am văzut nici un monument ridicat în memoria ostașilor români care au luptat și au murit printre mormintele și cavourile unor personalități ungare, profanate deopotrivă și de nemți, și de unguri...

— Și cîte jertfe am dat aici, Voievozene !

— Aș vrea să închei episodul Kerepes, citindu-ți un crîmpei din scrisoarea adresată de fostul roșior Nicolae Glăman, participant la luptele de stradă din Budapesta, lui Corneliu Cara. Ascultă !

„Luptele s-au desfășurat din cavou în cavou, de la o piatră funerară la alta, cimitirul luînd un aspect sinistru, înspăimîntător. Să tulburi liniștea și pacea eternă a morților ! Spectacol inedit și dezolant ! Către seara zilei de 12 ianuarie 1945, după lupte cumplite în imperiul morții, cimitirul Kerepes a fost cucerit pînă la zidul de nord..."

— ...Așa e. Se ataca dinspre sud spre nord, pentru a cădea în flancul Gării de Est.

— „S-au dat pînă atunci lupte corp la corp pe morminte. Nu-ți vine să crezi că ne împușcam în cimitire și ne găseam moartea printre morți. Să nu vă închipuiți că, ajunși la zidul de nord al cimitirului, luptele se încheiaseră. Și zidul mai trebuia escaladat ! Dar dincolo de el, din niște clădiri înalte, inamicul ne vîna de la ferestre, făcînd imposibilă escaladarea. Înaintam, precum se vede, din obstacol în obstacol, cu moartea la braț. Dar și pentru ieșirea din această situație cele două divizii române au găsit soluții."

— Impresionantă mărturie...

— Cu episodul Kerepes s-a încheiat, de fapt, în linii mari misiunea mea. Desigur, am trecut și pe la cazărmile „Franz Joseph", pe la Poșta centrală, pe la Gara de Est... Ca să pot merge mai departe cu relatările mele, aș vrea să mai adaug un amănunt care ție, sînt sigur, ți-e cunos-

cut. Inamicul a știut să folosească în mod excepțional terasamentul înalt al liniei ferate ce ducea spre Gara de Est, paralel cu clădirile cazărmilor... S-a apărat cît s-a apărat pe poziția căii ferate, dar cînd s-a retras în interiorul cazărmii, luptătorii noștri s-au lovit de un alt zid lung și înalt ce înconjura clădirile. Escaladarea sa era obligatorie. Și vorba roșiorului Glăman, de la ferestre, inamicul trăgea la mare fix în escaladatori.

— Te felicit, Voievozene, că te-ai înhămat la o asemenea carte. Cartea de istorie generalizează, în dauna faptului eroic, a faptului divers. De-altminteri, nici nu intră în atribuțiile istoriei să consemneze asemenea fapte particulare..., individuale. Însă o carte ca a ta...

— Stai, dragă Titi, încă n-am scris-o.

— Ai s-o scrii... sînt convins...

— Aș vrea, în continuare, să-ți mai povestesc pe unde ne-a fost dat să înnoptăm...

— Hai, hai, că mă interesează !

— Trebuie să încep prin a-ți mărturisi că, în timpul îndeplinirii misiunii, am avut bucuria de a descoperi noi aptitudini ale sergentului t. r. Narcis Manolache. Îl știam neînfricat, un om dintr-o bucată, cum se zice, dar nu-l bănuiam atît de apt încît să asigure securitatea unei... expediții. Veghea asupra noastră.,. Tot timpul veghea. El era acela care alegea locul unde să înnoptăm... Cînd nu ne nimeream într-un subsol cu mai multe încăperi, verificat de el...

— Ce înseamnă verificat ? Că doar nu era genist și nu avea la el un detector de mine.

— În schimb, avea în cap o ipoteză... Mi-a formulat-o din prima zi. „Domnule maior, mi-a explicat el, știți doar, sîntem singuri... Nu știu dacă în Pesta, în afară de noi, mai sînt și alți militari români. Uniformele noastre pot să atragă ușor atenția unor dușmani. Putem fi ușor urmăriți și atacați. De aceea, pentru a evita un atac potențial în timpul nopții, cred că alegerea locului unde vom dormi trebuie să îndeplinească cîteva condițiuni...

— Ce condițiuni ?

— Dacă înnoptăm într-un subsol, să n-aibă ferestrele la stradă. Mai bine să n-aibă deloc, să nu se arunce vreo grenadă. Să aibă mai multe încăperi, dacă unui dușman i-ar trece prin cap să dea noaptea buzna peste noi, să nu ne găsească în prima încăpere.

— Corect și minuțios.

— Nu ne lăsa să ne așternem la voia întîmplării... El ne fixa locurile, ca să nu fim surprinși de un eventual atacator, care, deschizînd ușa, ar trage cu arma automată în direcția peretelui din fața sa. Prefera, de obicei, să aleagă un „apartament" la ultimul etaj al unei clădiri părăsite... Nu dormeam în aceeași odaie, ca, la o adică, unii dintre noi să poată riposta.

— Bine, bine, dar de ce la ultimul etaj ?

— Din aceleași considerente de securitate. Dacă vreun dușman și-ar fi pus în gînd să ne vină de hac, ar fi avut de urcat o scară, trei-patru etaje. Ar fi avut de trecut cîteva obstacole pregătite din vreme de Manolache al meu. După ce se dădea stingerea, se culca lîngă ușa de la intrarea în apartament. Dormea iepurește, la cel mai neînsemnat zgomot tresărea și ciulea urechile.

— Așa e, frica păzește bostănăria.

— Trebuie să-ți mărturisesc că Manolache a început să prefere „apartamentele" de la etaj după o întîmplare petrecută în cea de-a treia noapte a misiunii. Nu intrasem încă în oraș. Am înnoptat într-o casă fără etaj, fără pivniță în zona Pécel. Luase teteristul toate măsurile de securitate, ferestrele au fost acoperite, lumînările aprinse, puțin mai tîrziu, ne-am așezat la o masă din mijlocul încăperii, care parcă ne aștepta, am deschis conservele, cînd, deodată, auzim bătăi în podeaua de sub masă. Am încremenit. Bătăile se repetă cu insistență. Dăm masa deoparte și un țol, și zărim un chepeng. „Cine bate ?" a întrebat Moroșan în maghiară. I-a răspuns un glas de femeie. Manolache, vigilent ca întotdeauna, m-a îndepărtat de la gura pivniței. Cu mîna dreaptă a apucat o grenadă, cu cealaltă a ri-

dicat chepengul şi, spre mirarea noastră, am auzit acelaşi glas de femeie spunîndu-ne în româneşte : „Bună seara, domnilor ofiţeri !" Femeia a urcat scara fără ca noi s-o fi poftit. Dacă avea douăzeci şi opt de ani. La lumina pîlpiitoare a luminărilor, părea o fiinţă dintr-o altă lume. Chepengul rămăsese ridicat şi lăsa să se întrevadă din profunzimea adăpostului raza unei lanterne. Descoperind, deodată, pe pieptul vizitatoarei steaua lui David, am întrebat-o, vădit emoţionat şi stingherit cine e.

O chema Clara Rosenberg şi era din Sighet... Povestea ei nu se deosebea prea mult de a altor evrei deportaţi. Izbutise să scape, în timpul unui bombardament aerian, din trenul ce-i transporta spre Germania... O dată cu ea mai scăpaseră două fetiţe şi un băiat. Stăpîna casei, o văduvă de război, i-a ascuns în adăpostul de sub încăperea aceea, ce şi-l săpase singură. Din păcate, cu două zile în urmă, văduva fusese răpusă de un glonţ. Cadavrul ei mai zăcea în curte sub un strat gros de zăpadă. „V-am auzit vorbind româneşte şi am îndrăznit să vă deranjez, se scuză ea cu vinovăţie. Nu ştiu încotro s-o iau... Şi vă mai rog să mă ajutaţi s-o îngrop pe femeia asta pe care Dumnezeu mi-a scos-o în cale."

Eram, dragă Titi, atît de uluit şi de impresionat de întîmplare, încît, o vreme, am amuţit. O priveam cu o tristeţe adîncă. Într-un tîrziu am întrebat-o dacă au ce mînca. Aveau. În casa acelei femei cu suflet găsise de toate. „Sfătuiţi-mă ce să fac..., cum să procedez... Mi-e frică să nu ne găsim moartea tocmai acum, după ce am scăpat din trenul morţii..." I-am cerut răgazul să mă gîndesc. Am coborît în adăpost, luminat anemic de o lanternă. Copiii zăceau înghesuiţi şi înfricoşaţi, pe un pat improvizat aşternut cu paie, peste care întinseseră un cearşaf. „De cît timp staţi aici ?" „De aproape trei săptămîni". „Nu vreţi ca barem în noaptea asta, cît sîntem aici, să dormiţi sus, într-una din încăperi ?" „Nu, nu...", a refuzat ea şi mi-am dat seama că-i era totuşi frică de noi. N-am mai insistat. „Vorbim din nou mîine dimineaţă..." Nimeni n-a mai putut mînca în tihnă. Nici dormi cum trebuie. M-am

tot frămîntat cum să le venim în ajutor, cum să-i expediem acasă. Le-am propus și celorlalți să se gîndească la o soluție. „Înainte de toate, a fost Manolache de părere, trebuie să îngropăm cadavrul femeii din curte."

A doua zi le-am împărtășit subordonaților mei concluzia la care ajunsesem : „S-o sfătuim pe domnișoara Clara să mai rămînă ascunsă cu copiii încă un număr de zile, pînă ce ne vom încheia misiunea, după care, vom trece să-i luăm, să-i scoatem din zona asta încă primejdioasă. Ajunși la unitate, vom găsi un mijloc să-i expediem în țară." Insoțitorii mei au fost de acord că era singura soluție realistă. Eram tare bucuros că găsiserăm calea cea mai bună de a o ajuta pe Clara Rosenberg și pe cei trei copii. I-am comunicat femeii propunerea, mi-a mulțumit cu lacrimi în ochi... „Să ne așteptați, am insistat, că o să ne întoarcem și o să vă luăm. O să vă lăsăm și ceva de-ale gurii." „Poate pîine și puțin zahăr pentru copii..." Aveam cu noi și pîini, și zahăr, le-am pus pe masă. Apoi ne-a asistat în timp ce o îngropam pe binefăcătoarea ei în spatele casei... Pămîntul era înghețat, n-am putut săpa o groapă prea adîncă. După ce am aruncat bulgării de pămînt peste acel trup neînsuflețit, Manolache a improvizat din două scînduri o cruce și, înainte de a o fixa la căpătîiul mormîntului, a întrebat-o pe Clara Rosenberg dacă știe numele celei împușcate. Voia să i-l scrie cu creion chimic pe cruce. Clara a ridicat din umerii ei firavi, murmurînd : „Katalin... mai mult nu știu..."

Ne-am despărțit de noua noastră cunoștință bucuroși și împăcați cu gîndul că-i vom fi de folos.

Misiunea, dragă Titi, a ținut opt zile. La capătul ei aveam toate motivele să fiu satisfăcut. Schițele lui Moroșan erau excelente, iar eu umplusem zeci de pagini de caiet cu observații, constatări, comentarii în legătură cu sistemul de apărare al Budapestei. În dimineața celei de-a opta zi, o zi uscată, geroasă, ne-am deplasat să vedem Dunărea în dreptul podului Erzsebét. Nu era albastră, ci avea culoarea cenușie. Cenușiu era și cerul. Dincolo, în Buda, domnea acalmia. Am pornit-o apoi pe jos. Locuitorii — femei, bătrîni, adolescenți — fuseseră scoși să înlăture

molozul care baricada arterele. De sub dărîmături mai ieșeau la iveală cadavre zdrobite. Tot mergînd așa, m-am pomenit față-n față cu o clădire cu șapte etaje, cea mai înaltă clădire de pe strada aceea. Rezistase războiului. Mi-am exprimat dorința de a urca la ultimul etaj al imobilului și de a cuprinde de acolo panorama Budapestei. Sergentul-major t. r. care, așa cum ți-am spus, își luase de la sine dreptul de a-mi asigura securitatea, mi-a interzis să urc. „Permiteți-mi să fac mai întîi o recunoaștere." I-am permis... S-a întors destul de repede și mi-a raportat : „Domnule maior, sînteți așteptat." Am crezut că-i arde de glume. Într-adevăr eram așteptat. Șase etaje ale clădirii erau pustii, dar cel de-al șaptelea și ultimul, nu. Manolache mi-a deschis ușa și am intrat într-un apartament spațios, format din patru camere... Am rămas înmărmurit de ordinea care dăinuia în jur. Dacă geamurile n-ar fi fost sparte, aș fi fost înclinat să cred că luptele au ocolit ca prin minune clădirea, apartamentul. La unele ferestre, locul geamurilor îl luaseră fîșii de pînză, pe care vîntul le umfla ca pe niște vele. M-a întîmpinat un bărbat înalt, trecut de șaptezeci de ani, dar încă verde. Purta un palton gros, cu un guler de lutru, iar pe cap o căciulă tot din lutru. S-a recomandat : „Profesor Somlay Béla." Vorbea germana, așa că scurta noastră convorbire în germană a avut loc. Era profesor de istorie. A ținut să-mi relateze că pe toată durata luptelor nu și-a părăsit apartamentul, n-a coborît în adăpost... Nici în timpul bombardamentelor aeriene. „Mi-am zis : dacă o fi să cadă o bombă pe clădire, atunci să împărtășesc soarta bibliotecii... Altceva mai de preț n-am avut în lumea asta zbuciumată..." A apărut și soția sa, înfofolită și ea. Voiau să ne servească un ceai. I-am explicat ce anume mă determinase să urc șapte etaje... că, din păcate, nu dispuneam de prea mult timp. Adevărul însă era altul : ardeam de nerăbdare să ajungem cît mai repede în zona Pécel, acolo unde, într-un adăpost săpat cu greu sub o odaie, ne așteptau Clara Rosenberg și cei trei copii. N-au insistat. M-am fixat în dreptul unei ferestre de unde am putut cuprinde panorama

Budapestei. Nu sînt scriitor, nu pot să-ți descriu cum mi s-au înfățișat de sus ruinele orașului... Pot însă să-ți spun că am identificat, rînd pe rînd, obiectivele pentru care ne-am bătut : Arenele sportive, Gara de Est, Poșta, Hipodromul mic, Cimitirul Kerepes... Filmul luptelor se derula de astă-dată îndărăt... Și cînd, dincolo de Hipodromul mare și de Sáshalom orizonturile s-au închis, ochii minții și-au continuat drumul și mai departe, pînă la Mindszent, cînd, în acea noapte de infern, am forțat Tisa...

La plecare, profesorul mi-a strîns mîna, mi-a mulțumit pentru vizită și parcă a vrut să-mi mai declare ceva, dar a renunțat în ultima clipă. În stradă, mașina ne aștepta. I-am ordonat șoferului să gonească spre căsuța din Pécel. Apoi am căzut într-o muțenie tristă. Mi se năzărise că despărțirea de profesorul Somlay Béla prea fusese precipitată, că ar fi fost interesant să am cu el un schimb de opinii, să-i fi pus măcar o întrebare : „Cum vede el, de sus, panorama orașului său natal și cum interpretează aceste file de istorie contemporană așternute la «picioarele» blocului său ?“

— Ai fi rămas cu amintirea unui răspuns.

— Am rămas, în schimb, cu amintirea unui alt „răspuns“. Cînd mașina a oprit în dreptul casei din Pécel și am coborît, am văzut în curte patru bărbați și o femeie. O presimțire rea a pus deodată stăpînire pe mine. Cu Moroșan lîngă mine și cu Manolache în urmă, am intrat în curte, și cei cîțiva oameni ai locului s-au dat respectuos deoparte, ca să ne facă loc. Atunci ni s-a înfățișat un tablou cumplit, greu de imaginat. Lîngă mormîntul străjuit de crucea improvizată de Manolache și pe care scria „Katalin“, zăceau Clara Rosenberg și cei trei copii. Toți patru fuseseră împușcați în dreptul stelei galbene de pe piept. Dar ucigașul sau ucigașii nu s-au mulțumit cu atît. Și-au muiat degetul în sîngele victimelor și au scris pe o bucată de carton : Trăiască „Crucile cu săgeți“ !

Cu greu, dragă Titi, mi-am stăpînit lacrimile, mînia. M-am grăbit să mă întorc la mașină. La poartă ne-au ajuns vorbele unuia dintre bărbați, pe care Moroșan mi

le-a tradus : „Dacă vă interesează, ştiu cine-i asasinul." „Cine-i ?" am întrebat. „Băiatul doamnei Varga Katalin, Varga György... El a împuşcat-o şi pe maică-sa." N-am mai rostit un cuvînt. Am urcat în maşină şi am ordonat cu voce stinsă şoferului : „Dă-i drumu', băiete !"

— Generale, n-am voie să beau. Dar acum aş bea o tărie... Am în cameră o sticlă de ţuică bătrînă. Să bem, Voievozene, să bem pentru sufletele celor căzuţi în război.

PARTEA A ŞAPTEA

DIN ARHIVA SCRIITORULUI CARA (IV)

Operaţia „Budapesta"

Exerciţiul 1

TRANSMISIONISTUL

„Alo, «Salcîmule», mă auzi ?... Sînt eu, «Salcia»... Mă Ioane... mă băiatule, sînt eu, Tomiţă, de ce nu-mi răspunzi, Ioane ?"

Chircit pe covorul noroit, cu mîinile adunate la piept într-o apăsare înverşunată ce şi-o închipuia, în vlăguiala ce-l cuprinsese, salvatoare, Ion auzea estompat cuvintele care izbucneau din receptorul abandonat pe parchet, nu departe de el, între covor şi fereastra spartă. Îl şi zărea cînd capul, în pendularea lui deznădăjduită, atingea cu bărbia umărul stîng. În clipele acelea era tentat să întindă mîna sa pămîntie, crăpată de ger, şi să-l apuce. Numai teama îl oprea : mai văzuse sînge ţîşnind din răni, cu presiune, ca din nişte ţevi sparte. Atunci totul s-ar sfîrşi.

„Mă Ioane, se ruga de el sergentul-major Toma Achiţei, răspunde-mi, băiatule..."

Ion simţea cum sîngele i se lăţea sub veston, la început călduţ, apoi răcindu-se şi năclăindu-se. El însă tot mai nădăjduia că tăria cu care îşi apăsa rana îl va salva. Deschise ochii. Descoperi fereastra mare cu geamurile sparte de explozia bombelor ori a obuzelor, iar în prelungirea ei peticul de cer cenuşiu cu fulgi mari de zăpadă, indiferenţi la răpăitul mitralierelor, la lătratul sacadat al flakurilor germane.

„Alo, «Salcîmule», mă auzi ? Sînt eu, «Salcia» !“, continua sergentul-major Toma Achiţei să-l strige, cînd pe un ton patern, cînd pe unul cazon.

Lui Ion i se păru dintr-o dată că trupul, în ciuda rănii şi a uniformei aspre pătrunse de o umiditate neobişnită, îi devenise parcă mai uşor şi încercă, fără să-şi ia mîinile de la piept, să se tragă către receptorul care-l chema. În plin efort, piciorul i se lovi de capul lui Vasile Ene. Îşi aminti cum sfîrşise şi un geamăt îi ieşi din piept ca o chemare. Ene murise în secunda cînd nu rezistase ispitei de a privi cu lăcomie, de la fereastra distrusă, Dunărea şi un capăt din podul acela vestit. Un cuvînt nu mai apucase să rostească. Căzuse pe spate, iar căciula i se rostogolise, oprindu-se în patefonul cu capacul ridicat.

„Mă Ioane, eu ştiu că eşti *acolo*... îţi aud, bă, răsuflarea...“

Cuvintele „Salciei“ răsunau distinct şi se bucură că Tomiţă îi auzea respiraţia, dar un junghi de foc îl străfulgeră pînă-n rărunchi, făcîndu-l să-şi strîngă ochii de durere. Cînd îi deschise, stabili că nu-l mai despărţea mult de receptor. Un nou efort îi izbuti şi cînd fu lîngă aparat, se întrebă cu o uimire copilărească : „Ceaţă ? !... Într-o casă ? Cînd afară ninge ? De unde ?“

„«Salcîmule» !, striga sergentul-major Toma Achiţei din ce în ce mai deznădăjduit. Ioane, Ioane !“

În momentul cînd gura îi ajunse la o palmă de receptor, speranţa că va scăpa cu viaţă îi dădu puteri. Buzele i se mişcară de la sine, murmurînd :

„Alo, «Sal-cia»...“

„Ioane ! nu mai avu „Salcia“ răbdare să asculte raportul pînă la capăt. Trăieşti, mă ? ! Dom' căpitan, soldatul Nestor D. Ion trăieşte... trăieşte, dom' căpitan !“

Nestor D. Ion încercă să-şi amintească chipul căpitanului. Nu reuşi. De vină era ceaţa... se furişase hoţeşte în odaia aceea înaltă, cu fereastra spartă, de la etajul al treilea, şi devenea tot mai densă şi mai apăsătoare.

„Dacă ţi-e greu să vorbeşti...“, spuse „Salcia“,

„Mi-e...“, şopti „Salcîmul“.

„Schijă ?“

„Glonte.“

„Ești tot acolo ? Pe *Racoți* ?"
„Tot..."
„Ce-i cu Vasile ?"
„Mort."
„Pe Petre l-ai trimis pe fir ?"
„E a-ci-lea... Mort."
„Auzi, Ioane... lasă, mai bine taci... Sanitarul s-a pornit către tine. Mai rabdă... Nu vorbi, îl sfătui sergentul-major Toma Achiței cu o voce caldă. Stai numai cu receptorul la ureche... O să-ți țin de urît pînă o ajunge sanitarul acolo."
„Don' ser-gent, horcăia „Salcîmul", ra-por-tez că d'a-ci-lea se ve-de Dunărea..."
Prin apropiere explodă un obuz greu și clădirea se cutremură. Așa întins cum zăcea pe covorul noroit, soldatul Nestor D. Ion avu impresia că zărise printre fulgii de zăpadă lumina orbitoare a exploziei. Șopti fără vlagă în receptor :
„Alo, «Sal-cia», mă a-u-zi... ?"
Nu auzi nici un răspuns și înțelese fără să se înspăimînte că moartea care i se strecura sub manta încet și sigur îi tăiase și ultimul fir ce-l lega de ai lui.

Exercițiul 2

VIS DE RĂZBOI

Înainte de a cădea într-un somn adînc, sergentul Dumitru I. Motoran se scărpină îndelung și cu înverșunare. Mai întîi pe sub căciulă, apoi își vîrî mîna sub veston. Închise ochii de plăcere și se gîndi că mîine ori poimîine, bineînțeles după ce vor ajunge la Dunăre, vor intra în refacere ; și se vor îmbăia atunci, și se vor primeni, iar păduchii se vor topi în aburul etuvelor improvizate. Era cald în pivniță ori i se părea ? Privi în jur ca în căutarea unui răspuns. Dădu cu ochii de ai săi, dormeau și vor dormi așa, neîntorși, pînă ce vor fi ridicați la un nou atac. Ascultă scărpinîndu-se zgomotul unui avion rătăcit în noapte, la mare înălțime. Il urmărea, se vede treaba,

artileria antiaeriană. Puțin mai tîrziu. zgomotele se potoliră și sergentul Dumitru I. Motoran, comandant de grupă, hotărî că era timpul să se culce și el. Se înghesui printre ceilalți și adormi pe loc. Curînd avu un vis. Se făcea că fusese lăsat la vatră. Mărșăluia, în sfîrșit, spre casă. Intră în sat pe un drum uscat și pașii săi mari, cadențați, învolburau colbul. Era în faptul dimineții ori la ceasul asfințitului, nu izbutea să deslușească. Îl mira însă foarte că n-auzea nici lătrat de cîine, nici cîntat de cocoș. Înțelese, puțin mai tîrziu, că satul era pustiu... de parcă peste el trecuse o molimă necruțătoare, lăsînd în urmă prăpăd și liniște de cimitir. Îl cuprinse frica, apoi disperarea și începu să alerge spre casă, mînat din urmă de răsuflarea de gheață a unei ființe nevăzute. „Moartea ! gîndi Motoran înspăimîntat. Ce mai vrea ? ! M-au lăsat la vatră... Ce mai vrea ?" Dar deodată își văzu mama și bătăile inimii i se potoliră ; ședea pe prispă, cu privirile pierdute și îngîna un cîntec de jale. „Nu se poate, își spuse Dumitru I. Motoran, eu am dus-o la groapă !" Înaintă prudent, murmurînd ca într-o molitvă : „Maică... maică..." Bătrîna se ridică încet, scrutîndu-l cu răceală. „Maică, eu sînt... Dumitraș al tău... Nu mă mai știi ?" Numai cînd fu la un pas de prispă constată uluit că femeia aceea nu era maică-sa, ci o străină. „Unde nimerii ?" Iscodi năucit împrejurimile. Să mă rătăcesc taman eu, coșcogeamite sergentul !" „Doamnă, i se adresă el respectuos străinei îmbrăcate într-o rochie lungă și neagră, cum pot să ajung în satul Ciolpani-Teleorman ? Căci de acolo sînt de fel..." Femeia înălță din umeri și zise în limba ei : „Nem tudóm." Sergentul Dumitru I. Motoran izbucni în rîs și spuse prietenos : „Dacă-i așa, să-mi fac o țigară." Rîse însă, se vede treaba, prea tare și se trezi brusc în întunericul din adăpost. Auzi sforăitul soldaților din subordine și, în gînd cu năstrușnicul său vis, se întoarse pe partea cealaltă și adormi din nou.

Îl trezi după vreo zece minute agentul de legătură al companiei. Motoran sări speriat.

— Ce e, bre, contraatacă ?

— Hai că te cheamă don' locotenent !

Agentul aprinse lanterna și-și plimbă raza de lumină peste trupurile chircite ale celorlalți soldați. Zise batjocoritor :

— Mîncară-ți fasole ! Ai naibii ? !

— Mai dă-te în mă-ta ! ripostă sergentul dintr-o nevoie spontană de a-și apăra grupa.

Postul de comandă al companiei se afla la celălalt capăt al pivniței, într-o boxă. La lumina pîlpîitoare a unei flăcări răsărite din seu, sergentul își văzu comandantul : stătea turcește pe o saltea, cu mantaua pe umeri și o hartă întinsă pe genunchi.

— Șezi, Motorane ! îl pofti locotenentul Mitroi cu o voce care nu-și mai ieșea din răgușeală.

Motoran se lăsă ascultător pe ciment, lîngă sergentul-major Pielicică, comandantul plutonului, și deveni atent la vorbele ofițerului.

— S-ar zice că Dunărea e aici... Locotenentul puse arătătorul pe firul albastru al fluviului și, ca Motoran să vadă mai bine harta, îi ceru agentului să-și apropie lanterna. Iar noi, vezi ?, sîntem în punctul ăsta.

— La o aruncătură de băț, rîse Pielicică, amuzat parcă de propria sa observație.

— În linie dreaptă, circa două mii de metri.

— Și cum trebuie să ajungem noi la Dunăre, dom' locotenent, cucerind metru cu metru sau casă cu casă ?

Comandantul plutonului rîse iarăși, chițăind scurt.

— Norocul tău că ești oltean, Pielicică, altfel ar fi fost vai și amar de pielea ta, glumi și tînărul ofițer. Tu, Motorane, îți iei grupa și cucerești clădirea cu patru etaje din punctul ăsta... Cîți oameni mai ai ?

— Opt, dom' locotenent...

Agentul rămas în picioare în spatele comandantului de companie, cu lanterna în mînă, rîse mucalit, intervenind :

— Și cu sergentul... zece !

Lui Motoran nu-i ardea de glumă — din pricina visului. Tot voia să-i spună locotenentului : „Am avut un vis... Se făcea..."

— Stai bine cu oamenii, Motorane, aprecie ofițerul fără să-și ridice ochii de pe hartă, dar după umbra de tristețe ce i se întinse pe chipul uscățiv se vedea că se gîndea la cu totul altceva. Fără cucerirea clădirii de aici

nu putem ieşi pe *Racoţi-utca* şi de acolo la Dunăre... De ce rîzi, oltene ?

— Păi, do'n locotenent, la ruşi, *utca-i* gîscă... Cum să nu rîd ?

— O să-ţi iasă gîsca pe nas cînd ţi-oi explica ce misiune te aşteaptă pe strada *Racoţi.*

— ...*utca,* do'n locotenent ! îl corectă Pielicică.

Locotenentul Mitroi nu se supără că fusese întrerupt : aprecia firea veselă a lui Pielicică, pe care veselia nu-l părăsea nici cînd îşi conducea plutonul la atac.

— Tu, Pielicică, rămîi ceva mai înapoi cu cele două grupe, dar te ţii aproape de Motoran... Dacă are nevoie de ajutorul tău, te strecori pe lîngă clădirea cucerită de Motoran — uite aici, pe hartă, vezi linia asta cum o ia la dreapta ? Ei, o iei şi tu tot la dreapta... Dai de un parc... parcul Kalman... Pui stăpînire pe el. Înainte însă trimiţi o patrulă de recunoaştere.

— Ieşim chiar la Dunăre ? întrebă Pielicică, de astădată deopotrivă de serios şi de neîncrezător.

— Poate spre seară, îi dezvălui tînărul ofiţer presupunerile sale. Ora atacului... Postul meu rămîne aici, iar după ce Motoran cucereşte clădirea, mă mut şi eu acolo... Mă primeşti, Motorane, în „gazdă", ce zici ? rîse ofiţerul.

Sergentul, deşi schiţă un zîmbet aprobator, vru din nou să-i destăinuie : „Ştiţi, dom'le locotenent, am avut un vis. Se făcea...", dar renunţă. Din pricina sergentului-major Pielicică : scosese din buzunarul mantalei o jucărie.

— Io-te ce găsii, le arătă comandantul plutonului, încîntat de norocul ce dăduse peste dînsul. La etajul trei îl găsii, într-o odaie cu multe poze lipite pe pereţi.

Jucăria, un ursuleţ de catifea, nu mai mare de două palme, cu o mutrişoară hazlie, purta pe după gît o mică tobă de tinichea.

— Staţi să vedeţi minunea ! îi atenţionă Pielicică.

Raza de lumină a lanternei se mută pe mîinile olteanului. Acesta răsuci un arc înfipt în „şalele" ursuleţului, apoi puse jucăria pe ciment. Sub ochii lor umflaţi de nesomn, ursuleţul începu să păşească şi să bată toba... Motoran uită de bătrîna din vis şi urmări cu o uimire infantilă „minunea". Furat de semeţia „toboşarului", locote-

nentul uită și el pentru moment de avertismentul maiorului Pavelescu, comandantul batalionului : „Nu-ți ascund : e o misiune de sacrificiu... Inamicul trebuie cu orice preț fixat în acest sector, care ți se pare mic și înghesuit... Dar numai așa compania lui Vasiliu va putea manevra în direcția Palatului administrativ... Cine urcă primul în turnul palatului și va arbora tricolorul va admira și panorama Dunării." Il cuprinsese atunci o adîncă tristețe pentru soarta unora dintre ostași. Mulți nu vor mai apuca să vadă valurile bătrînului Danubiu.

— Meșter mare, dom'le ! exclamă Pielicică stăpînit de aceeași sinceră încîntare. Minune, nu-i așa' dom' locotenent ? Cum zisei, mare meștereală ! Să-l facă să meargă și să bată toba ? !

— Scormonește-i măruntaiele și o să-i afli minunea, îl ironiză agentul de legătură al unității.

— Ție ți-aș scormoni măruntaiele, că prea te-a făcut mă-ta deștept la oraș, replică supărat sergentul-major.

— Hai do'n sergent-major, ce naiba, nu știi de glumă? Ursulețul încremeni brusc, speriat parcă de schimbul de cuvinte dintre cei doi.

— Gata spectacolul ! decretă ofițerul. Tu, Motorane, mai rămîi...

Pielicică își luă jucăria, dar n-o mai ascunse în buzunar, ci o piti la piept, între manta și veston, ca pe o pisicuță ce vrei s-o încălzești.

— Înțeles ? dori locotenentul să mai audă încă o dată răspunsul comandantului de pluton.

— 'Nțeles, dom' locotenent !

Ofițerului îi reveniră în gînd coordonatele misiunii în timp ce Pielicică, însoțit de agent, părăsea postul de comandă. Își îndreptă privirile spre Motoran : sergentul, cu doi-trei ani mai în vîrstă decît el, era unul dintre acei puțini militari din subordine care nu-și trăda neliniștile, gîndurile sumbre... Din prima zi îi admirase calmul și priceperea cu care își conducea oamenii în atac sau în repliere. „Ce-o fi în capul lui în clipa asta ? se întrebă locotenentul cîntărindu-l. Da' mai are vreo importanță ?"

— Motorane, ar fi bine ca încă înainte de ora nouă...

— Ninge, dom' locotenent ! Ați văzut ? rosti sergentul fără nici o legătură cu vorbele comandantului său.

— Văzut, Motorane !... Zic, ar fi bine ca încă înainte de ora nouă să trimiţi în recunoaştere doi băieţi... să cerceteze clădirea.

— Prea multe etaje pentru nouă ostaşi, ca să nu mai pun la socoteală odăile, observă Motoran dînd de înţeles că intuia nu numai capcanele misiunii, ci şi un eventual deznodămînt al luptei.

— Să-ţi controlezi ostaşii... pe fiecare în parte, îi vorbi ofiţerul cu o accentuată sfătoşenie. Să nu se iasă în misiune fără grenade... să aibă pregătite baionetele.

— Dom' locotenent, dacă am avea un obuzier înainte de atac, să zguduie puţin clădirea... Mamă, mamă, ce-ar mai ieşi din zguduirea asta !

— M-am gîndit şi eu... şi domnul maior Pavelescu... Străzile-s întortocheate, n-ai cum băga obuzierul în tragere directă.

— Păcat ! oftă comandantul de grupă şi, pe neaşteptate, îşi aminti din nou de vis.

— Şi-apoi... se pare — nu sînt sigur — că în subsol sînt mulţi civili.

— Nu-i deloc bine, aprecie sergentul.

— Cine o să facă legătura ?

— Păi cine ? !... Fruntaşul Stan, că-i subţire, sprinten şi rezistent.

Comandantul companiei se ridică prea brusc şi mantaua fu cît pe-aci să-i cadă de pe umeri. Îl urmă şi Motoran, ceva mai greoi.

— Ei, Motorane, du-te ! Şi, lucru pe care ofiţerul îl făcea destul de rar, îi întinse mîna şi o strînse cu putere pe cea a subordonatului, adăugînd : Ai ceva să-mi spui sau mi se pare ?

Deşi se gîndea la vis, sergentul vorbi despre cu totul altceva :

— Norocos om, Pielicică ăsta ! De-aş găsi şi eu o jucărie ca aia !... Îmi permiteţi să plec ?

Mirat, ofiţerul ar fi vrut să-l întrebe ce-ar face cu jucăria, dar renunţă, prea se întinsese la vorbă, iar comandantul batalionului îl convocase din nou.

Fulguise şi un strat subţire de zăpadă se aşternuse peste asfaltul străzilor, al trotuarelor, peste ruinele înnegrite de fum şi explozii. Cerul se însenină tîrziu, revărsînd asupra Budapestei o lumină neutră, hărăzită să vină în ajutorul ambelor tabere. Ceasul atacului nu bătuse încă nici la ruşi şi români, nici la unguri şi nemţi, însă exploziile din ce în ce mai dese ale unor proiectile de calibre diferite apropiau clipa. Cînd şi cînd, dinspre Buda şuiera cîte un obuz greu şi în secunda următoare locul se cutremura din temelii, vălurind la nesfîrşit văzduhul îngheţat. Ori de cîte ori auzea bufnitura, sergentul Motoran îşi făcea semnul crucii, după care îşi căuta din priviri ostaşii ; îi regăsea de fiecare dată înşiruiţi la distanţe inegale unul de altul, în poziţii diferite, dar cu toţii lipiţi de zidul cenuşiu al clădirii, căutîndu-i parcă ocrotirea. Îi numără : cu el erau şapte, iar cu Necula şi Firoiu, trimişi în recunoaştere, nouă. Suporta greu, pe cîmpul de luptă, aşteptările ; îl sileau fie să stea cu ochii închişi, fie să şi-i obosească inventariind lumea înconjurătoare.

— Bă, Stane. Auzi, mă ?

Fruntaşul Stan C. Gheorghe, la cîţiva paşi de el, cu ZB-ul pregătit de ripostă, îi răspunse sec :

— Aud...

— Tu visezi cînd dormi ?

Motoran se uită peste umărul stîng, să-i vadă capul mic, pe jumătate vîrît într-o căciulă mare şi miţoasă.

— Nicidecum ! rosti fruntaşul cu toată seriozitatea. N-am timp de prostii. Motorane, eu cînd dorm, apăi dorm!

Motoran încercă să nu se mai gîndească la vis şi ochii i se opriră din nou pe un cal cu burta sfîrtecată : înţepenise la vreo treizeci de metri de el, mai mult cu picioarele în sus decît într-o rînă. Fusese un roib tînăr, viguros, cum şade bine unui armăsar cu stăpîni avuţi. Leşurile cailor pe cîmpurile de bătaie îl întristau întotdeauna. Poate unde nea Ilie Vîrtosu, vecinu', îl trimitea cu perechea lui de cai la păscut şi se împrietenise cu ei aşa cum numai cu cîinii te mai împrieteneşti.

— Ce-or fi stînd atît ? răsună, nerăbdătoare, întrebarea sergentului.

Pe străzile lăturalnice, ca și pe cele îndepărtate, exploziile, rafalele mitralierelor și armelor automate se înteţiseră. Motoran cătă soarele — acușica va fi nouă, și racheta verde ce va încerca să se înfigă în cer le va ordona să intre în misiune. De unde stăteau pitiţi, în așteptare, nu se zărea clădirea. În schimb, la capătul străzii cu case scunde distruse de un covor de bombe, îţi luau vederea doi copaci smulși din pămînt și răsuciţi cu rădăcinile în sus. „Or fi castani, or fi tei ?" se întreba de fiecare dată Motoran. Dintr-acolo îi zări Motoran : se întorceau din recunoaștere la pas, ca dintr-o pașnică plimbare. Îi văzură și ceilalţi soldaţi, care, ca la o comandă, își ieșiră din încremenire fără însă a se îndepărta de zidul ocrotitor. Pe măsură ce se apropiau, Motoran le distingea tot mai bine feţele : erau vesele, ceea ce în loc să-l bucure, îl îngrijora : nu cumva băieţii se împiedicaseră de vreo sticlă de pălincă ori, cine știe, de altceva ?

— Dom' sergent, raportez : inamicul s-a retras încă de cu noapte din clădire, i se adresă Necula, la început pe un ton oficial, apoi pe unul familiar : Mitică, nici picior de inamic !

— Subsolul însă, cît e de mare, e plin de femei, copii, bătrîni, îl completă Firoiu.

— Mă, voi aţi băut ? ! se mînie Motoran și, apucîndu-l pe Firoiu de manta, îl trase spre el : Suflă !

Firoiu, surprins de izbucnirea comandantului, nu se împotrivi. Sergentul îl eliberă din strînsoare. Pe Necula nu-l mai supuse probei. Îl iscodi însă înciudat :

— Aţi umblat în clădire ? Aţi controlat-o ?

— Controlat ! Pînă-n pod, sublinie Necula.

— Mă, voi n-aţi greșit clădirea ? se arătă sergentul neîncrezător.

— Cum s-o greșim, dom'sergent ? ! Cum adică, ne iei de proști ? se înroși Firoiu. Nemţii au părăsit-o de cu noapte...

— Dacă am fi luat-o aiurea, n-ar fi tras neamțu' în noi ? aduse Necula un ultim argument.

— De civili ați dat ?

— Nu-ți spusei ? ! E plin subsolul de copchii și de bătrîni.

— N-au fugit ? se mai interesă Motoran gînditor.

— Un' să fugă ? !

Sergentul le ceru soldaților să vină mai aproape de el, apoi îl expedie pe Stan la postul de comandă al companiei să raporteze situația.

— Ne ajungi din urmă !... 'Nțeles ?

— 'Nțeles !

— Fuga, marș !...

Stan se desprinse din grupă și o porni îndărăt în pas alergător.

— Cică inamicul a părăsit clădirea, se adresă sergentul celorlalți subordonați și în glasul său răgușit abia se putea ghici o undă de bucurie. Ne furișăm într-acolo în șir, păstrînd distanța. Tu, Firoiule, ia-o înainte împreună cu Necula.

— Cu plăcere..., cu plăcere, își exprimă Firoiu satisfacția.

Porniră pe lîngă ziduri, cătînd, mai mult din obișnuință, pe sus, pe la ferestrele caselor spintecate de bombe. Cînd trecură pe lîngă leșul calului, Motoran se opri cîteva secunde și abia acum descoperi trupul înțepenit al unui cavalerist ungur ; o schijă îi zdrobise capul, iar niște mîini îi smulseseră din picioare cizmele cu ciorapi cu tot.

— Fain cal, aprecie Motoran cu glas tare, și trebuie să fi avut parte de o șa bună !

Nimeni însă nu-l auzi și sergentul se grăbi să-i ajungă pe Firoiu și Necula... Exact în momentul cînd cotiră strada și văzură, la vreo cincizeci de metri, clădirea, țîșni spre cer o rachetă verde, răspîndind în traiectoria

sa steluțe sărbătorești. În clipa următoare, orașul, cît era de mare și de întins, se umplu de vuietul asurzitor al exploziilor și împușcăturilor.

— Atacul ! strigă sergentul cît putu de tare... S-a pornit atacul !

Îl năpădise, pe neașteptate, un val de fericire. Reduta aia nu-l mai privea și, probabil, nu mai privea nici restul plutonului. Porunci bucuros :

— Pas alergător, Firoiule !

Motoran și după el întreaga grupă începură să alerge către intrarea principală a clădirii. „Minunea de pe pămînt, își spunea sergentul răsuflînd anevoie. Război jur-împrejur, numai pe strada asta, nu..."

— Ei, ce ți-am zis ? îl luă de braț Firoiu, fericit că sergentul constata, în sfîrșit, realitatea cu ochii săi mereu neîncrezători. N-ai vrut să mă crezi...

— Bine ! Bine ! își exprimă sergentul mulțumirea în felul său, rîzînd și scărpinîndu-se pe sub căciulă.

Așteptă lîngă ușă pînă ce își văzu ultimul ostaș din grupă intrînd în clădire, apoi își roti dezorientat privirile. De cîte zile tot cucereau casă după casă ? De vreo cincisprezece... Unde mai pui și nopțile. Se nelinişti brusc. Înțelese deodată că era prima casă cucerită fără să fi tras un foc de armă. Se îngrijoră. I se părea că nu mai era în stare să dea ordine. Între timp obuzele șuierau sinistru deasupra imobilului, explodînd cînd în apropiere, cînd în depărtare. Întîlni fețele întrebătoare ale soldaților și nu-i fu greu să priceapă că muțenia și șovăiala sa intrigau, că așteptau încordați să-i audă ordinul.

— Sîntem opt suflete, își descleștă el cu greu maxilarele. Doi oameni pe etaj... Unul rămîne pe loc. Tu, Gheorghiță... Ții sub observație ușa și intrarea la subsol. Pitește-te și tu pe undeva, gata să tragi.

— 'Nțeles, don'le sergent !

— Nițu și Vasile la etajul unu'... Tudor și Necula la doi... Nelu și Radu la trei... Tu, Firoiu, vii cu mine la patru... Controlați casa... căutați la ferestre unghiuri

bune, cu fața spre piață. Pregătiți grenada, baioneta ! Executarea ! Firoiule, mînă măgaru' !

Sergentul se încălzise, semn că depășise momentul de descumpănire și starea asta îi dădea mai multă siguranță. Între etaje era o scară mare, cu multe trepte. Bocancii ostașilor stîrneau în imobilul pustiu ecouri înalte. Cînd ajunseră la unu, Motoran îl întrebă pe Necula :

— De unde-i mai bine să înceapă ?

— De oriunde, veni răspunsul. Ușile-s deschise... Vraiște peste tot...

— Nițu și Vasile, acționați ! Unul controlează, celălalt rămîne în siguranță.

De grup se desprinseră doi soldați și intrară prudenți în apartamentul din stînga.

— Dă-i drumu', Firoiule ! ordonă Motoran.

Se despărțiră pe rînd, în tăcere. Cu Firoiu lîngă el, Motoran ajunse la etajul al patrulea. Sergentul răsufla din greu : nu era obișnuit să urce scări. Se opri ca la o răscruce de drumuri și își șterse cu căciula fruntea asudată.

— Greu la deal ! rîse blînd Firoiu.

— La noi, la Țicleni, nici boierii n-aveau casă cu etaj... Eu zic să urcăm mai întîi în pod și pe urmă să coborîm acilea.

— La ordinele tale, dom' sergent !

Firoiu nu mai așteptă ca Motoran să-i ordone : „Ia-o înainte !“, ci porni să urce o scară de lemn, mult mai îngustă decît cea străbătută pînă atunci. Ușa ce dădea în pod era deschisă și cei doi militari îi trecură pragul fără teamă. Impresionat de suprafața podului, dar și de pustietatea sa, Motoran se opri după cîțiva pași. Deduse ușor că o mînă harnică, de bun gospodar, făcuse ordine prin unghere, măturase, spălase podelele. Lumina zilei pătrundea învăluită de fum prin mai multe ferestre ovale cu geamurile sparte. Lîngă stîlpii de susținere ai acoperișului, tăiați dintr-un lemn tare, Motoran numără trei lăzi cu nisip, cîteva lopeți și tîrnăcoape și, împingîndu-și

căciula pe ceafă, își zise : „Avurăm noroc. Bogdaproste !“ Firoiu se îndreptă spre una din ferestrele ovale și își anunță comandantul :

— De aici vezi Dunărea !

Motoran veni lîngă el și încremeni. În primele clipe nu desluși firul fluviului... Din pricina războiului... Pînă în clipa aceea de confuză bucurie trăise în miezul de foc al războiului, acum însă îl și vedea, de parcă cineva, printr-o minune, îl înălțase într-un observator aerian. Un fum negru și gros stăruia între văzduh și pămînt, mascînd prăbușirea orașului. Preț de cîteva secunde, Motoran mai zări un petic de cer senin, lustruit de ger și luminat de un soare cu dinți. Tocmai își propuse să identifice în sectorul parcului plutonul lui Pielicică Vasile, cînd în pod năvăli soldatul Stan ; agentul alergase și abia își mai trăgea sufletul. În ciuda efortului disperat ce-l făcea, nu izbutea să lege o vorbă. Motoran se grăbi să-i întindă bidonul.

— Na !... Bea !... Liniștește-te !

Stan duse bidonul la gură cu mîinile tremurînd. Într-adevăr, înghițiturile îi mai domoliră gîfîielile, însă pe chipul lăcuit de sudoare al agentului se citi groaza.

— Don' sergent, izbuti, în sfîrșit, agentul de legătură să vorbească, clădirea-i minată...

Motoran se repezi la el în forță și, apucîndu-l de manta, îl scutură de cîteva ori :

— Ai înnebunit, mă ? !

— Repede... don' sergent... Ordin...

Firoiu interveni liniștitor.

— Nu se poate, mă Stane, mă, subsolul e plin de oameni, femei, copii. Cum să fie minată ? !

— Ordin, don' sergent... de la companie. Toată lumea părăsește clădirea, li se adresă Stan panicat și, ca să fie mai convingător, îl prinse pe comandant de mînecă și-l trase spre ușă.

— Altceva don' locotenent nu ți-a mai spus ?

— Un neamț s-a predat... De la el a aflat... Iubita lui e cu ăia, la subsol.

Mai calm ca niciodată, Motoran îi ordonă lui Firoiu să coboare în fugă la subsol.

— Tragi focuri în aer dacă nu vor să iasă... Auzi ? Tu, Stanc, coboară la etajul unu — Nițu și Vasile sînt acolo... Eu mă duc după ceilalți... Adunarea jos, la intrare... Executarea !

Cei doi coborîră în fugă scara. Motoran îl urma. Ajuns la etajul al treilea, intră la întîmplare într-unul din apartamente. Auzind pași, Radu întoarse capul și zărindu-l pe comandantul grupei, luă instinctiv poziția regulamentară.

— Verificat !... Totul e în ordine !... Se vede pînă dincolo de parc.

Motoran își aminti de vis mai întîi, apoi de faptul că de sus, din pod, zărise Dunărea. „O mai văd eu și mîine, mai gîndi el și i se adresă lui Radu pe un ton calm, ca și cum n-ar fi primit de la comanda companiei un mesaj atît de alarmant :

— Avem ordin să părăsim urgent clădirea. Adunarea jos, la poartă. Executarea în pas alergător !

Se dădu în lături ca și cum ar fi vrut să aprecieze pasul alergător al celor doi, după care se luă după ei. Mai auzi, de pe scări, țipetele femeilor și ale copiilor care se buluceau îngroziți spre ieșire, cînd, deodată, clădirea, detonată de la distanță, fu străbătută ca de un spasm seismic, crăpă, apoi prinse să se năruie.

Exercițiul 3

BRANCARDIERII

— Paraschive !

— Eu, să trăiți, domnule căpitan !

— Ia-ți grupa și du-te la obiectiv — cimitirul Kerepes.

— 'Nțeles... Cimitir *Keperes !*

— Kerepes, îl corectă ofițerul.
— Mi-e totuna, mormăi Paraschiv supărat.
— Ți-am explicat cum ajungi la cimitir ?
— Da, să trăiți !
— Bagă de seamă, e cel mai mare cimitir din Budapesta... Belu al ungurilor. Vezi să nu încurci morții.
Paraschiv își dădu capul ușor pe spate și întrebă nedumerit :
— Cum adică să nu-i încurc ?
— O să vezi tu acolo, rîse subțire căpitanul de nedumerirea brancardierului. Deci, ține minte, dacă o iei drept înainte, dai de zidul cimitirului. O să vezi spărtura de care-ți vorbii... Nu zăbovi prea mult, că mai avem treabă și la gară...
— 'Nțeles, domnule căpitan !
Paraschiv împlinise în toamnă, pe front, patruzeci de ani, dar așa cum umbla, nebărbierit, cu mustața lui stufoasă, înspicată cu fire cărunte, arăta mult mai în vîrstă. Îl mai îmbătrîneau mantaua mereu jilavă și noroită, căciula bine trasă pe cap, mersul greoi. Încolo, era vînjos, cu o sănătate moștenită de la moșii lui, țărani de prin Romanați. La încorporare se răspîndise zvonul că ar fi gropar de meserie. Fusese deci repartizat la Serviciul sanitar, unde, curînd, ajunsese să comande o grupă de brancardieri purtînd brasarde cu „Crucea roșie“ pe braț, care culegea de pe cîmpul de luptă morții. Îi rînduia după grade și subunități, pentru a fi identificați, înregistrați, îngropați în locuri stabilite dinainte și consemnate pe hărțile comandanților.

Era în dimineața zilei de 15 ianuarie 1945 cînd caporalul Paraschiv I. Petrișor își luă grupa — zece ostași înarmați cu cinci brancarde — și porni alene spre cimitirul Kerepes. Peste noapte ninsese și se așternuse pretutindeni un strat subțire de zăpadă ce contrasta cu ruinele din jur, cu fumul înecăcios întreținut de incendii și de rarele explozii de la acel ceas. Paraschiv mergea aplecat, ca și cum spinarea i-ar fi fost încovoiată de

pușca din care nu trăsese nici măcar un glonț în inamic. Țigara răsucită de degetele sale butucănoase i se lipise de buze, iar aburul respirației se contopea cu fumul tutunului. Cei zece ostași îl urmau deloc milităreşte. Cinci dintre ei cărau brancarde. Așa cum pășeau în dezordine, aminteau mai curînd de niște muncitori care se duceau ori se întorceau de la lucru, sporovăind între ei.

— Și cum spuseşi, nea Paraschive, că-i zice cimitirului ? se interesă un ostaș care își sălta întruna pe umăr trusa sanitară.

— *Keperes !* nu se lăsă așteptat răspunsul caporalului.

— Ț-țț-ț ! Grea limbă, dom'le ! își dădu cu părerea un alt sanitar. Acesta căra o servietă școlară culeasă, așa cum se lăuda, dintr-o casă părăsită din Cinkota. Ca să-i zici omului „Bună ziua !“, îți scrîntești limba, zău așa !

— Nea' Paraschive, veni o altă întrebare, ia zi mata, că ești ăl mai vechi dintre noi, mai adunași morți din cimitire ?

Caporalul se opri brusc, atent la șuieratul unor obuze, le auzi explozia și păru mulțumit de rezultat. „Dacă o ținem așa, ajungem curînd la Dunăre !“ gîndi el nici cu bucurie, nici cu părere de rău, ci cu simțul gospodarului care și-a propus să-și ducă treaba pînă la capăt. Nu se puse din nou în mișcare decît după ce le mărturisi și el uimirea.

— Iaca, sînt și io catană cu experiență de război, da' luptă'n cimitire nu mi-a fost dat să văd. Pe lîngă cimitire trecui, ce-i drept, da' luptă în cimitire nu văzui.

— Zise ieri unu' de luptă în cimitir, un călăraș, că la auzul exploziilor morții ieșiră din morminte.

— O fi însemnînd *Perepeș* ceva în limba lor ? vru să știe un alt brancardier, unul mic și îndesat.

Paraschiv scuipă chiștocul din vîrful buzelor arse și-l corectă cu un aer doct :

— *Kepereș !*... O fi însemnînd în limba lor ce înseamnă Belu în a noastră.

— Crezi, nene Paraschive, c-om culege morți și din Dunăre ?

— Am cules noi din Tisa, de ce n-om culege din Dunăre ?... Nu-i așa, nene ?

Cel care vorbise ultimul — învrednicit de părinții lui cu nume de basm — Călin Băiatfrumos — trecea drept prostănacul grupei. Număra douăzeci și trei de ani și fața sa netedă, fără peri, afișa pînă și în somn un zîmbet inocent. Băiat frumos în nici un caz nu era, iar Paraschiv avea o nesfîrșită milă față de acest flăcău vitregit încă din născare ; îl ocrotea cu răbdare și, uneori, chiar cu duioșie. Răspunse mai mult din dorința de a dovedi celorlalți brancardieri că nu-și ignora protejatul :

— Da, așa e, băiete, cum ziseși...

Deodată, cum mergeau așa agale cu războiul în față, văzură în depărtare, la vreo doi kilometri de ei, înălțîndu-se o trîmbă de foc, fum și pulbere.

— La pămînt ! urlă Paraschiv, întinzîndu-se îngrozit pe caldarîmul ce mai păstra neîntinat stratul de zăpadă.

Căzură de-a valma și, cînd văzduhul și pămîntul se cutremurară de o bubuitură asurzitoare, încercară instinctiv să-și apere capetele cu brațele. Deși explozia se produsese la o mare depărtare, undeva în inima orașului, unde luptele erau în toi, suflul trecu în forță, șuierînd a moarte și deasupra lor. Cîteva minute rămaseră la pămînt, nemișcați, în așteptarea altor detunături. Primul se ridică Paraschiv : zăpada i se lipise de manta, însă caporalul nu o scutură. Cercetă depărtările, dornic să priceapă ce se petrecuse acolo unde cerul se colbuise. Zise, parcă în silă :

— A sărit în aer o casă !

— Or fi morți și răniți, oftă un brancardier.

— Or fi...

— Tot mai omenos e războiul în cîmp.

— Tot !...

Paraschiv găsi că prea se lungiseră la vorbă și porni cu pas egal și încet către obiectivul misiunii, spunîndu-și : „I-auzi ce-i trecu prin cap ? ! Că-n cîmp războiul e mai omenos ! Pă dracu', mai omenos !"

Luptele, judecînd după răpăitul mitralierelor, după exploziile grenadelor, se mutau cu repeziciune, cînd într-o parte a orașului, cînd într-alta. Ici se întețeau, colo slăbeau. Strada era acum cufundată în pîcla ruinelor, baricadată cu tunuri zdrobite de șenilele tancurilor, cu tanchete învinețite de foc. Un cîine, o jigodie flocoasă, ieși de sub dărîmăturile unei case și se luă umil după soldați. Unul din ei scoase din buzunar un colțuc de pîine și-l asistă cum rupea hămesit din pîinea uscată.

— Da' flămînd mai ești, frățioare !

Cîinele îi urmă pe brancardieri la o oarecare distanță, apoi se apropie de cel care-i aruncase coaja de pîine, adulmecîndu-l. Zidul, înalt de mai bine de doi metri, din cărămidă, ce împrejmuia cimitirul, apăru pe neașteptate în calea soldaților.

— Io-te, nea Paraschiv, unu' de-ai noștri încearcă să sară zidul ! strigă Călin Băiatfrumos înveselit.

Caporalul se răsuci spre el mînios, gata să-l pocnească peste gură, dar cînd ochii i se opriră pe fața spînatecă, de o culoare bolnăvicioasă a protejatului său, se răzgîndi și, îmbunîndu-se, îl lămuri cu tristețe în glas :

— Cum să sară, mă, dacă-i mort ? !... Nu vezi ?... Ghiță, Vasilică, dați-l jos d-acolo !

Era primul mort... Din stradă nu i se vedeau decît picioarele. Fu tras cu grijă de pe zid și întins pe caldarîm. Se apropiară de el și văzură, toți în același timp, gaura din cap.

— Caporal... Tînăr... contingentul '44, constată îndurerat Paraschiv. A încercat să sară zidul... Avrame !

— Eu...

— Se vede căruța ?

— Încă nu.

— Vezi plăcuța, îi ceru caporalul scrutînd și el strada, poate, poate, l-o zări pe căruțaș.

Avram își puse servieta la picioare, se lăsă într-un genunchi și cu mișcări devenite rutiniere îi descheie mortului vestonul la piept și găsi plăcuța sub cămașă. Citi cu glas tare : „Ionașcu T. Toader. Născut : 3 ianuarie 1922." Îi căută apoi și actele...

— Călăreț, nu-i așa ? întrebă Paraschiv, de astă-dată cu un ton de expert.

— Da, Divizia 9 cavalerie, confirmă Avram, scoțîndu-și din servietă un caiet și un creion chimic. Începu să scrie urmărit de privirile încordate ale camarazilor săi, de parcă atunci îl vedeau pentru prima oară făcînd operația de contabilizare a morților. Încă nu terminase de scris, cînd din direcția din care veniseră se auziră hurducăturile unei căruțe.

— Ei, dacă veni și Florică, putem să ne apucăm de treabă ! decretă Paraschiv.

— Ne-om apuca, da' pe unde intrăm ?... că doar n-om sări și noi zidul ? !

— La nevoie...

— Căutați !... E p-acilea o spărtură.

Între timp căruța se opri în dreptul cadavrului, frecîndu-și una din roți de bordura trotuarului. Florică sări de pe capră, se apropie de mort, îl privi cît îl privi, după care, împingîndu-și cu codirișca biciului căciula pe ceafă, zise :

— Pe ăsta nu-l știu. Lăsă biciul pe capră, își scuipă în palme și întrebă : Cine mai pune mîna ?

Din grupa brancardierilor se desprinse în tăcere un soldat pipernicit. Prinse mortul de picioare, iar Florică, mai voinic, trecu la celălalt capăt. Se opriră amîndoi simultan.

— Eu cum intru în cimitir ? se interesă căruțașul, încheind la gît mantaua de pe trupul rigid al cadavrului din căruță.

— *Pă* moment rămîi locului, indică Paraschiv. De buza arsă îi atîrna un nou chiştoc. Să dăm mai întîi de spărtura din zid.

O găsiră ceva mai încolo şi se vedea că fusese făcută cu o gură de tun. Brancardierii se furişară în cimitir unul cîte unul, aşa cum, în ajun, se furişaseră şi „călăreţii" Diviziei 9 cavalerie. Ultimul fu căruţaşul — ducea codirişca întocmai ca pe o armă. Amuţiră. Unde nimeriseră ? Într-un cimitir ? Într-un parc căzut sub stăpînirea iernii ? Într-un orăşel ciudat cu clădiri şi mai ciudate sau pe un neobişnuit cîmp de luptă ? Morţi în morminte... morţi pe morminte... Florică se dezmetici primul şi, scoţînd un fluierat scurt şi admirativ, aprecie :

— Bă, cîte hectare de cimitir !... Păi, dom'le, e multă treabă p-acilea !... Îl căută din priviri pe comandantul grupei : acesta fuma iscodind cu un sentiment confuz cavourile, mormintele, întinderea parcă fără capăt a cimitirului. Ce zici, nea Paraschive ?

Deşi îl auzise clar pe căruţaş, comandantul grupei de brancardieri nu-i răspunse : se gîndea la tîlcul cuvintelor rostite de căpitan : „Vezi să nu încurci morţii !"

Dincolo de cimitir, poate mai aproape de Dunăre, luptele reizbucniră cu o intensitate sporită. Se iviseră deasupra unor nori de fum şi trei avioane de asalt. Însă între zidurile Kerepes-ului dăinuia pacea. În cele din urmă, caporalul Paraschiv, după ce scuipă chiştocul cît colo, se adresă brancardierilor pe un ton expert :

— Io-te cum o să procedăm : înaintăm în lanţ, ca infanteriştii ieri. Direcţia de atac ne-o arată morţii noştri. Sînt căzuţi cu faţa la inamic... Îi cărăm aici, lîngă spărtură... De-acilea, la căruţă... Perechea şi brancarda.

— O să am la drumuri de făcut ! oftă cu obidă căruţaşul. Bine că apucai să-mi potcovesc caii... Da' i-ascultă, nea Paraschive, da' dacă i-am îngropa în *Kerepeşul* ăsta ?

— Nu se cade ! Nu e ortodox, şi ca mîine îi scot din morminte şi-i duc cine ştie unde, fu de părere Avram, cel cu evidenţa.

— Gata. Lasă vorba! porunci prietenos caporalul Paraschiv. Îi îngropăm acolo unde avem ordin. 'Nţeles ? !

Ore în şir culeseră morţii tăind cimitirul în diagonală, de la sud spre nord, rînduindu-i pe aleea ce sfîrşea în spărtura din zid. Avram trecea de la un mort la altul, îi scotocea, le căuta plăcuţele, aduna actele, înregistra, apoi îi făcea semn lui Florică. În doi, treaba era mai uşoară. Aşezau morţii unul peste altul, cu grijă. După cîteva ore bune de trudă, comandantul grupei de brancardieri acordă subordonaţilor *juma'* de oră de odihnă. „Culegătorii" de morţi se aşezară pe marginea unor pietre funerare, ca nişte gospodari istoviţi de muncă. Îşi făcură ţigări, le aprinseră cu cremenea. Fumau, ascultau vuietul luptelor şi oftau.

— Or fi ajuns ai noştri la Dunăre ? întrebă Călin Băiatfrumos cu o bucurie fără rost, cu care însă culegătorii de morţi se obişnuiseră.

— Cine ştie ? ! înălţă Lică din umeri, gînditor.

Într-un tîrziu, Paraschiv se ridică, îndreptîndu-se din şale bătrîneşte şi o porni agale pe una din alei, cu mîinile la spate, ca după un tîrg bun.

— Unde-o pornişi, nea Paraschive ? fu întrebat.

— Ia să mă holbez şi eu pe ici, pe colea... Că boierii ăştia unguri trăiesc împărăteşte pînă şi în cimitire.

Îl văzură cum se îndepărta cu puşca în spinare, cu mîinile pe fund. Părea un moş obosit care nu mai avea unde şi de ce să se grăbească. Se oprise caporalul lor în dreptul unui cavou, atras de ceva : poate de grilajul din fier forjat, poate de banca din micuţa grădină ce împrejmuia cavoul. Nu ştiau că se străduia să buchisească numele boierului care-şi înălţase frumuseţea de „casă". Îl mai văzură încercînd poarta din fier forjat — era deschisă. Şovăia dacă să păşească pe dalele ce duceau spre uşa cavoului. Cînd, în fine, îşi învinse şovăiala şi înaintă, din cavou răsunară cîteva împuşcături. Paraschiv, comandantul grupei de brancardieri se opri brusc, apoi de parcă i s-ar fi muiat picioarele se răsuci şi căzu pe covorul

de zăpadă. În aceeași clipă, un civil țîșni din cavou și o luă la fugă printre morminte, trăgînd focuri de armă automată în direcția românilor. Curînd dispăru.

Caporalul Paraschiv I. Petrișor nu mai trăia cînd camarazii lui, „culegătorii" de morți cu „Crucea roșie" pe braț și înarmați cu brancarde, îngenuncheară lîngă trupul său. Doar țigara lipită de buze fumega, răspîndind un miros acru de tutun.

SCRISORI

■ Expeditor : locotenent-colonel în rezervă Tudor Turtoi, fost comandant de companie în Regimentul 26 infanterie (II)

Ne apropiam de Dunăre și perspectiva asta ne tulbura. Să nu mă înțelegeți greșit. Una e bucuria victoriei asupra unui inamic încăpățînat, hotărît să distrugă totul în jurul său, și alta-i tulburarea de care pomenesc. Era — cum să fac să mă pricepeți cît mai exact ? —, era ca și cum am fi urmărit să ne întîlnim, la capătul efortului, cu un prieten drag care ne aștepta și el, nerăbdător... Dunărea e o parte din ființa noastră, nu-i așa ? Iar după optzeci de zile și de nopți de război sîngeros pe meleaguri străine, prin cîmpii și localități mai greu sau mai ușor de pronunțat chiar de ofițeri, urma, în sfîrșit, să atingem un obiectiv al cărui nume îl cunoșteam din moși strămoși — Dunărea. Așa și numai așa trebuie înțeleasă tulburarea de care vă vorbesc... Rețineți latura sentimentală a problemei, deși ea, fără îndoială, mai are o latură, poate mai importantă decît cea amintită mai înainte, ținînd de mîndria firească a unei armate.

Să revin însă la ceea ce pe dumneavoastră vă interesează mai mult. După ocuparea străzii Stefania, am înaintat către obiectivul zilei — strada Arenei. De fapt, era o arteră ce ducea către stadionul Budapestei — vestitul Népstadion de astăzi. Transmisionistul mi-a făcut imediat legătura cu comandantul batalionului, maiorul Craiu, și i-am raportat îndeplinirea misiunii. M-a felicitat,

dar nu m-a recompensat acordîndu-mi mie și ostașilor mei cîteva ceasuri de odihnă, ci mi-a cerut să continui înaintarea pe strada Rottenbiller. Ceea ce am și făcut. Numai că, după primii metri străbătuți, am fost întîmpinați cu foc puternic de mitraliere și culcați la pămînt. Însă pămîntul nu era pămînt, ci asfalt, caldarîm. N-aveai cum să-ți sapi adăpost... Și atunci îl căutam pe lîngă ziduri, prin curți, prin case. De la o fereastră, am cercetat strada în adîncime, cu binoclul, și am descoperit la circa o sută cincizeci de metri baricade. Închideau strada. Baricade construite, desigur, sub imperiul groazei. O adunătură de mobile azvîrlite de prin case și amestecate cu vehicule scoase din circulație. O hală întreagă de vechituri... Cu un tun antitanc sau cu un obuzier — tanchete, tunuri autopropulsate, tancuri nu aveam — am fi spulberat printr-o tragere directă toată îngrămădeala aia de obiecte, pe care se instalaseră, adăpostiți pînă la un punct, nemții... poate și ungurii. De ce „poate" ? Pentru că în aceste zile de luptă, cînd deznodămîntul Budapestei devenise clar, ungurii preferau să dezerteze, să ajungă fie la casele lor, fie în prizonierat. De unde nu trebuie trasă concluzia că unități compacte de unguri nylasiști nu continuau să lupte cu același fanatism de mai înainte.

Tot binoclul m-a ajutat să identific pe partea dreaptă a străzii o clădire avînd arborat steagul „Crucii roșii". Așadar, între noi și baricade se interpunea un spital... Constatarea nu mă lăsa să continui atacul fără a mă lămuri ce-i cu acel spital, deoarece risca să nimerească între ciocan și nicovală. Am trimis trei ostași în cercetare : mă interesa să aflu dacă nu cumva la adăpostul „Crucii roșii" se ascundeau nemți apți de luptă.Noi am fi înaintat spre baricade, iar ei ne-ar fi căzut în spate. Cercetașii au ajuns pînă la spital. De întors, s-au întors numai doi, unul din ei fusese împușcat în cap și l-au lăsat în spital. Informațiile nu erau edificatoare. Atunci, am hotărît să mă furișez eu pînă acolo. Dinspre baricade s-a tras în direcția mea cu pușca-mitralieră. În urma mea a explodat și un proiectil de aruncător. N-am fost

atins. Am ajuns la obiectiv viu și nevătămat. Într-adevăr, aveam de-a face cu un spital plin cu răniți. Printre ei, și mulți civili. Pe ostașul meu l-am găsit de îndată — era în comă. Directorul, însoțit de o sanitară care știa românește, a venit la mine. L-am întrebat dacă în spital sînt soldați apți de luptă. Mi-a răspuns printr-un categoric „Nu". I-am cerut atunci să-i întrebe pe răniți dacă au arme cu ei, iar cei care le au să le predea imediat. „Ce intenții aveți ?" a vrut directorul să știe. „Să ocupăm spitalul." „N-avem apă, n-avem pîine, n-avem mîncare", m-a informat el. „O să vă dăm noi", l-am asigurat. Cum era ora „artelnicului", am trimis un ostaș după el. A venit cu marmite și cu pîine... Aveam mîncare și pîine destulă. Muriseră mulți, dar alimentele le primeam, în continuare, pentru efectivul inițial al subunității. I-am întins directorului o pîine, a crezut că îmi bat joc de el. Se aștepta ca românii să fie răzbunători. Mi-a spus-o deschis. M-a condus prin saloane, unde am cerut celor ce posedau arme să le predea. Nu aveau ce preda, dar perspectiva ocupării clădirii de către români îi îngrozea. I-a liniștit directorul. A luat pîinea, a ridicat-o cît mai sus, ca s-o vadă toți răniții, strigînd : „Kėner !... Kėner !... Kėner !... Dacă ne vor ocupa românii, vom avea pîine !" Răniții s-au liniștit. Pe unii — să nu credeți că exagerez, n-am de ce — îi podidiseră lacrimile.

Așa ne-am apropiat, am dobîndit reciproc încredere. Am trecut la organizarea pazei spitalului cu fața spre inamic. Acum ne despărțea de el o distanță mai mică.

Aș dori să închei cu un ultim episod, de fapt și ultimul din luptele din Budapesta, înainte de a părăsi capitala Ungariei fără a atinge Dunărea. Un ostaș al meu, băiat îndrăzneț, fusese rănit în abdomen de mai multe gloanțe. Trăia, așa că l-am transportat la spital și l-am dus direct în sala de operații. Am rămas acolo și am asistat la operație. La capătul ei, doctorul mi-a transmis că rănitul a pierdut mult sînge, că dacă va trăi pînă-n jurul orei șase, atunci va scăpa. Ostașul și-a dat sufletul, sub ochii mei, la ora cinci. În schimb, la ora șase un agent al

batalionului mi-a adus un ordin : „Compania se retrage cu trei străzi — am notat denumirea străzilor —, deoarece la ora șapte dimineața are loc regruparea regimentului pentru a se pune în marș.“ Și astfel s-a încheiat pentru noi epopeea „Budapesta“ fără a vedea Dunărea.

■ Expeditor : colonel în rezervă Ioan Gârbu-Babeu, fost șef al Biroului 3 operații din Regimentul 96 infanterie (IV)

La întrebările dumneavoastră suplimentare, vă răspund următoarele :

Întîmplarea a făcut ca eu, în ziua de 10 ianuarie, să mă îmbolnăvesc ; medicul regimentului, maior doctor Greceanu, mi-a dat un pat la postul de prim-ajutor al regimentului. Am refuzat categoric transferarea la spital și timp de patru zile am stat învelit în cearșafuri ude. Medicul m-a supravegheat atent, așa că în cursul nopții de 14 spre 15 ianuarie am putut părăsi patul, îndreptîndu-mă spre punctul de comandă al regimentului. Mă însoțea chiar doctorul Greceanu. Ajunși acolo, am găsit, în locul unui punct de comandă, un munte de moloz. Tot personalul care deservise comandamentul împreună cu comandantul regimentului, colonelul Mihail Gheorghiu, își găsiseră moartea sub acele dărîmături.

A fost cea mai îngrozitoare zi pentru mine din tot timpul războiului antihitlerist. Am cules din ruine resturi din corpul celui care a fost colonelul Gheorghiu și le-am îngropat în cimitirul eroilor din Cinkóta, spre veșnica lui odihnă. Și acum, cînd scriu aceste rînduri, ochii mi se umezesc.

Am luat legătura cu comandantul batalionului 2 din Regimentul 96, maiorul Buriu Nicolae, în preajma căruia se aflase punctul de comandă al regimentului. Acesta mi-a relatat că era 15 ianuarie 1945, în jurul orei 3 dimi-

neața, cînd a auzit o detunătură puternică și a văzut avioane inamice dînd tîrcoale zonei respective, inclusiv deasupra sectorului batalionului său. S-a dus să vadă ce s-a întîmplat. A luat imediat măsuri să fie scoși de sub dărîmături doi ofițeri care încă mai trăiau și i-a expediat la ambulanța divizionară. Erau locotenentul Gheorghe Micu, comandantul companiei transmisiuni, și sublocotenentul în rezervă Petre Curtu, ofițer cu informațiile. I-am vizitat la ambulanță. Nu-și reveniseră, dar, grație îngrijirii atente a medicilor, cei doi au fost salvați. Singurii supraviețuitori din cei aflați la punctul de comandă al regimentului.

Și-au mai pierdut viața : căpitanul Romulus Pănoiu — îmi ținea locul la biroul operații ; maiorul I. Vintilă — comandantul Divizionului de artilerie de sprijin ; un ofițer din cadrul batalionului de transmisiuni al Diviziei 19 infanterie ; întreaga echipă de telefoniști de la centrala telefonică ; agenți de legătură și alții pe care nu-i cunosc și nu i-a putut identifica nici comandantul batalionului 2. Așa s-au stins din viață militari de seamă ai Regimentului 96 infanterie, în frunte cu bravul lor comandant, la datorie, în prima linie de luptă pentru țară, neam, libertate și independență, pentru o viață mai bună a celor ce rămîn și a generațiilor ce vor mai veni.

Privind în urmă, mărturisesc fără înconjur că am rămas, de pe urma luptelor din Budapesta, cu o rană sufletească deschisă. După trei sau patru zile de lupte de stradă, am fost chemat la divizie, unde mi s-a încredințat un drapel — tricolorul României — și o misiune de onoare : să înalț personal drapelul pe turnul primăriei din Budapesta, situată în sectorul de atac al diviziei. Schimbîndu-se însă sectorul, mi s-a cerut să-l înalț pe clădirea Parlamentului horthyst. Din păcate, misiunea a rămas neîndeplinită. Și nu din vina mea, și nici din vina Diviziei 19 infanterie. Doar un salt ne mai despărțea de Dunăre, de clădirea Parlamentului, cînd Corpul 7 armată a primit ordin să se pună în marș de noapte cu direcția frontul de

luptă Cehoslovacia. Vestea că vom părăsi Budapesta înainte de victoria totală n-am înțeles-o niciodată. S-a întîmplat în noaptea de 15 spre 16 ianuarie 1945.

MĂRTURII

■ Maior în rezervă Nicolae Buriu, fost comandant al batalionului 2 din Regimentul 96 infanterie

În seara zilei de 14 ianuarie 1945, mi-am fixat punctul de comandă al batalionului în subsolul unei clădiri solide de pe latura sudică a Hipodromului mic. N-am „locuit" prea mult în „confortul" acelui subsol, căci ne-a ajuns din urmă punctul de comandă al regimentului, ce s-a instalat acolo imediat. În ce mă privește, am primit ordin să-mi împing punctul de comandă mai înainte cu 300 de metri. Transferul începuse... Centrala telefonică a regimentului nu-și făcuse încă toate legăturile, în schimb, cea a batalionului mai funcționa. Deci, în noaptea de 14 spre 15 ianuarie mai eram încă în acea casă, cînd comandantul Diviziei 19 infanterie, generalul Mihail Lăcătușu, m-a chemat la telefon, cerîndu-mi să-i fac legătura cu comandantul regimentului, colonelul Mihail Gheorghiu, dar acesta încă nu sosise, era în drum spre noul punct de comandă. Ceva mai tîrziu, a apărut și comandantul regimentului însoțit de statul său major. N-am apucat să-i transmit mesajul telefonic al generalului Lăcătușu, deoarece, la un moment dat, a venit chiar generalul în persoană. Au discutat cît au discutat, s-au despărțit. După aceasta eu am părăsit clădirea și m-am instalat la 300 de metri distanță. Trecuse mult de miezul nopții. Deodată am auzit uruitul unor avioane, apoi o explozie cum nu mai pomenisem pînă atunci. Am crezut că s-a crăpat pămîntul nu alta. Eram obișnuit cu explozii de tot felul, dar de astă-dată mă cuprinsese teama și nu reușeam s-o mai stăpînesc. Prea fusese explozia aproape. Cînd zborul avioanelor s-a îndepărtat, am ieșit din adăpost și m-am îndreptat spre locul exploziei. Vă închipuiți ce era în

sufletul meu : pe măsură ce mă apropiam, realizam groaznica nenorocire. Bombele căzuseră cu o precizie matematică pe clădirea punctului de comandă al Regimentului 96 infanterie, pe clădirea părăsită de mine numai cu o oră înainte. Am găsit o hecatombă. [...]

A început imediat acțiunea de salvare a celor de sub dărîmături. Printre puținii supraviețuitori se număra și caporalul Vasile Bîlcă, din compania 19 transmisiuni, șeful postului de radio care făcea legătura cu divizia. Rănit și sfîrșit de puteri, caporalul a refuzat să fie evacuat. Și-a căutat aparatul de radio pe sub dărîmături, l-a găsit, l-a luat în spinare și ne-a spus că pornește către centrala înaintată a diviziei, pentru a-și continua misiunea. Pe drum însă l-au părăsit puterile și a căzut în plină stradă, aproape de centrală, de unde, spre norocul lui, a fost găsit de comandantul său, locotenentul Vasile Cătuneanu.

Nu mult după cele întîmplate, a venit la fața locului comandantul corpului de armată, însoțit de șeful biroului operații și de comandantul artileriei. Un ofițer din Regimentul 96 infanterie i-a condus acolo unde zăceau corpurile neînsuflețite ale ofițerilor și soldaților morți în urma bombardamentului de aviație. Acolo, generalul Nicolae Șova le-a adus omagiul său.

■ Colonelul în rezervă Aurică Sitaru, fost șef al Biroului 3 operații din Divizia 19 infanterie

Pentru a ieși la Dunăre, în inima Budapestei, regimentele 94, 95, 96 infanterie, sprijinite cu vigoare de artileria română și sovietică, au continuat fără răgaz luptele.

Inamicul apăra cu îndîrjire mai ales străzile Gary, Sándor și Rottenbiller. În seara zilei de 14 ianuarie o parte din grupările de asalt care duseseră lupta pe bulevardul Rákoczi și ocupaseră piața Baross au ieșit în strada Rottenbiller, — în bulevardul Rákoczi. [...]

Inamicul însă continua să opună o rezistență disperată. Aviația lui își reia bombardamentele. Nu se luminase de ziuă cînd o bombă de avion lovește în plin punctul de

comandă al Regimentului 96 infanterie, instalat în Casa sporturilor din apropierea Gării Centrale. Colonelul Mihail Gheorghiu, comandantul unității, este rănit mortal. Alături de el cad numeroși ofițeri.

O puternică emoție a produs acest tragic accident la comandamentul marii unități. Sosit imediat la fața locului, generalul Lăcătușu avea fața împietrită de durere.

Oamenii din grupul 19 cercetare, care se găseau prin apropiere în momentul exploziei, sosiseră în ajutor încercînd să salveze pe eventualii supraviețuitori. Puțini, prea puțini.

Avioanele, două sau trei la număr, au lovit cu o precizie uimitoare punctul de comandă, dacă ținem seama că a fost un zbor de noapte... care zbor, după părerea mea, trebuie să fi fost dirijat de la sol de un diversionist. De ce sînt atît de categoric în concluzia mea ? Din două motive. Primul : avioanele au luminat zona cu puternice rachete luminoase lansate din aer. Al doilea : alte clădiri din sector nu au fost lovite de bombe.

FAPT DIVERS

S-a petrecut în noaptea de 13 spre 14 ianuarie 1945. Grupe de șoc ale Regimentului 95 infanterie, atacînd în tot cursul zilei spre centrul Budapestei, ajunseseră la 1 500 de metri de Dunăre. Și-ar fi continuat înaintarea, dar se loviseră de o baricadă bine concepută și organizată, cu tancuri îngropate, cuiburi de mitraliere și arme automate instalate în poziții-cheie, bine ocrotite, de unde, printr-un foc concentric, controlau un sector întins. Totuși, cei 1 500 de metri pînă la Dunăre, punctul nostru final, se cereau parcurși. Baricada se dovedise însă de netrecut. Și pentru că nopțile de iarnă sînt lungi, sublocotenentul Dominic Pop, comandantul unui pluton, redus, datorită luptelor anterioare, la cîțiva ostași, se gîndi să se folosească de această particularitate. Ceru permisiunea ca la adăpostul întunericului și al viscolului stîrnit o

dată cu înserarea, să arunce în aer baricada. Planul îi fu aprobat și, fără a mai sta mult pe gînduri, își luă oamenii — atîția cîți mai rămăseseră în viață — precum și două mine antitanc. Ieși din adăpost în bezna nopții luminată, ici și colo, de flăcările unor mistuitoare incendii sau înjunghiată de cuțitele unor reflectoare în continuă mișcare.

Sublocotenentul își conduse luptătorii pe un itinerar studiat încă la lumina zilei : se furișară pe lîngă zidurile caselor, traversară străzi tîrîndu-se pe caldarîmul pietruit cu gheață, escaladară garduri, trecură printre ruine fumegînde. Într-un tîrziu, ofițerul constată satisfăcut că ajunseseră în spatele baricadei. Greul însă de aici încolo începea. Un timp cercetă sectorul ajutat de flăcările incendiilor. Descoperi că peste noapte baricada fusese lăsată în paza a trei ostași unguri : doi vegheau la extremitățile baricadei, în timp ce al treilea patrula făcînd legătura între ceilalți doi... Mai descoperi sublocotenentul Dominic Pop că nu departe de baricadă, printre copacii îmbrăcați în chiciură, se afla o casă sub al cărei acoperiș se adăpostea, peste noapte, inamicul. Sublocotenentul aprecie condițiile ca fiindu-i favorabile. Minele antitanc aveau o mare putere de distrugere și puteau fi detonate de la distanță. Ordonă plantarea lor în două puncte ale baricadei și după ce misiunea fu îndeplinită cu succes, își retrase ostașii în preajma casei, culcîndu-i la pămînt în semicerc, cu fața spre intrarea în clădire. La un semn al său, cele două mine explodară cu un bubuit asurzitor. În momentele următoare, așa cum prevăzuse, din casa încercuită inamicul țîșni direct în bătaia armelor automate ale românilor. Patru nylasiști și trei hitleriști apucaseră să arunce armele și să ridice mîinile. Au fost trimiși în spate sub escortă, către punctul de comandă al companiei.

Dar incursiunea în noapte a plutonului lui Dominic Pop nu se sfîrși aici. Sublocotenentul înțelesese că se găsea în spatele pozițiilor inamicului și un gînd năstrușnic, nespus de ademenitor, își croi drum în mintea sa de băr-

bat tînăr şi curajos... Îşi propuse, cu de la sine putere, să ajungă la Dunăre înaintea celorlalţi, s-o vadă, să povestească celor care ar avea răbdarea să-l asculte cum sînt valurile Dunării la Budapesta... Împărtăşi subordonaţilor săi planul ce-l anima. Se arătară încîntaţi să-l urmeze. Ba unul dintre ei, entuziasmat de idee, propuse să fie sacrificat un bidon de apă şi în el să fie introdus un mesaj, apoi bidonul să fie predat valurilor. „Cine ştie ? Poate mesajul va ajunge în ţară."

Iarna, nopţile sînt lungi chiar şi în vreme de război. Ostaşii lui Dominic Pop au ajuns, în cele din urmă, la Dunăre, şi-au muiat mîinile în apa rece ca gheaţa, s-au bucurat ca nişte copii, apoi, emoţionaţi, au predat valurilor bidonul de aluminiu ce închidea bucuria unei victorii...

Dar noaptea de 13 spre 14 ianuarie era poate mai lungă decît celelalte nopţi... Porniră înapoi, disciplinaţi, atenţi, prudenţi. Deodată, pe cînd ajunseseră în dreptul unei clădiri din care numai subsolul rămăsese întreg, se auzi duduitul unei motociclete. La un semn al comandantului, ostaşii încremeniră. Motocicleta, spre îngrijorarea lor, opri în dreptul acelor ruine, iar motociclistul, îmbrăcat cu o manta de cauciuc, coborî şi se îndreptă, prin întuneric, în direcţia ostaşilor români. Nu mai avu cînd să se dezmeticească. Sublocotenentul tăbărî asupra lui şi, ajutat de alţi doi ostaşi, îl imobiliză. Prizonierul s-a dovedit a fi un agent de legătură al unui regiment ungar. Cum Dominic Pop îi cunoştea limba, află din gura lui că în subsol doi ofiţeri petreceau cu metresele lor şi că trebuia să înmîneze ofiţerilor un ordin...

Şi pentru că o noapte de iarnă e lungă, sublocotenentul Dominic Pop se hotărî să acţioneze. Pătrunse împreună cu alţi ostaşi în subsol şi constată că prizonierul nu-l minţise. Nu-i mai rămase decît să le strice petrecerea şi să-i invite pe cei doi ofiţeri în prizonierat...

În zorii zilei de 14 ianuarie, comandantul companiei, Vajache Alexandru, îl felicită pe sublocotenent şi pe curajoşii săi ostaşi. Însă în seara aceleiaşi zile, ofiţerul cu

operațiile din Regimentul 95 infanterie consemna pentru eternitate :

„La ora 11,40, șeful biroului operații raportează în scris domnului colonel Botezatu intrarea și ocuparea Gării de Est de către batalionul 1/Regimentul 95 infanterie și telefonic Biroului 3 al Diviziei 19 infanterie. *Locotenentul Vajache și sublocotenentul Pop stropesc cu sîngele lor zidurile acestui monumental edificiu*" (sublinierea noastră).

CONVORBIRE

■ Interlocutor : locotenent-colonel în rezervă Ion St. Dăscălescu, fost ofițer al Biroului 3 operații din Corpul 7 armată (II)

— Și a fost ziua a cincisprezecea a anului 1945... ziua a cincisprezecea a luptelor din Budapesta... Vă mai amintiți cum a început această zi ?

— Presupunînd că nu mi-aș aminti, am la îndemînă propria-mi arhivă, lucrările apărute, apoi chiar cartea mea intitulată „Corpul 7 armată în operația «Budapesta»". Dar, vă asigur, țin minte foarte bine cele trăite, mai cu seamă în război.

— Cum a început ziua de 15 ianuarie 1945 ?

— A început trist și s-a încheiat trist. Vestea că în bombardamentul de la Arenele sportive și-a găsit moartea un întreg comandament de regiment, în frunte cu colonelul Mihail Gheorghiu, ne-a îndoliat sufletele. A fost o grea pierdere, căci comandantul acestei unități a fost un ofițer capabil. Ostașii lui au trecut primii Tisa și au acționat imediat în vederea lărgirii capului de pod, pentru a asigura astfel trecerea pe celălalt mal a întregii divizii. Regimentul 96 s-a acoperit de glorie... Încolo, războiul mergea înainte...

— Dacă am reținut bine, la 29 octombrie 1944, prima zi a operației „Budapesta", Corpului 7 armată îi revenea un front de 20 de kilometri.

— Ați reținut bine...

— Cu cît se îngustase acest front la 15 ianuarie 1945 ?

— Ajunsese la un kilometru.

— Deci, se întrevedea finalul.

— Victoria ar fi un cuvînt mai potrivit. Da, se întrevedea victoria. Am mai fi avut de străbătut pînă la Dunăre, desigur prin lupte, mai puțin de doi kilometri. În mod cert, am fi înălțat tricolorul biruinței în sectorul ce revenea Corpului 7 armată român.

— Din punct de vedere operațional, ziua a cincisprezecea a început normal la cartierul Corpului 7 armată ?

— Normal... Ce înțeleg prin această apreciere ? Activitatea de conducere a luptelor se desfășura conform programului. Pentru operațiile din 15 ianuarie 1945, Corpul 7 armată a primit din partea comandantului Grupării „Budapesta", generalul-maior Afonin, ordinul nr. 0017 din 14 ianuarie 1945, ora 20 — și ora are importanța sa — din care vă rog să-mi permiteți să citez, am documentele în față, două puncte.

— Vă rog...

— 1. În noaptea de 15.01.1945, Corpul 7 armată să continue atacul și să atingă linia Bulevardului Erzsébet.

— Este vorba de bulevardul care duce la cunoscutul pod din centrul Budapestei — Erzsébet ?

— Da... Podul... Dunărea... Citez punctul 2 din ordin : „De la ora 9 din 15.01.1945 să se continue atacul, să se atingă Dunărea pe frontul Székely, exclusiv podul Erzsébet."

Așadar, misiunea ce revenea Corpului 7 armată era clară și fără echivoc. Drept care, statul-major și Biroul 3 operații au dat ordinul 96 din 15.01.1945, în care, printre altele, se spune : (citez)

„1. Inamicul bătut și scos din întreg cartierul Gării de Est opune noi rezistențe în grupurile de case de la vest de strada Rottenbiller și parcul Tisza Kálmán.

2. Diviziile vor relua atacul în prima jumătate a nopții, împingînd detașamentul de recunoaștere în dispozitivul

inamic. În cazul cînd rezistențele sînt slabe și cedează, se vor împinge imediat grosurile pentru a ocupa chiar în cursul nopții linia de centură (strada Erzsébet), de unde urmează a relua atacul în dimineața zilei pentru a ajunge pe Dunăre. [...]

Dacă adversarul nu cedează, se va relua atacul pe tot frontul, cu infanteria, cu sprijinul de foc al artileriei proprii.

Pe baza acestor ordine clare au debutat operațiile trupelor române în ziua de 15 ianuarie.

— Într-o asemenea situație nefavorabilă lui, inamicul mai opunea rezistență ?

— Da, și încă una foarte dîrză. Erau trupe fanatice, formate din hitleriști, SS-iști, nylasiști... Opuneau rezistență în special pe străzile principale, unde existau clădiri înalte, rezistente. La ferestrele lor aveau instalate arme automate, iar la intrările în imobile sau la colțurile străzilor se aflau în poziție tunuri de calibru mic. În afară de toate acestea, pe străzi se aflau tancuri inamice, unele din ele amenajate ca puncte fixe.

— Care era moralul ostașului român ajuns în această etapă a luptelor ?

— Un moral admirabil... În ultimele două zile iarna devenise și mai aspră, dar luptele pentru eliberarea orașului erau acum pe terminate. Corpul 7 armată, trupele sale, care contribuiseră la obținerea atîtor succese nu fără jertfe dureroase, erau cuprinse de un entuziasm îndreptățit. Ne vedeam, în fine, la capătul îndeplinirii misiunii ce ne fusese încredințată. Mai aveam foarte puțin ca să ajungem, prin lupte, la Dunăre... Doar un pas... și eram pregătiți să-l facem, dar nu l-am mai făcut.

— Din ce cauză ?

— În seara zilei de 15 ianuarie 1945, în jurul orei 20, un ordin al sovieticilor — ordinul nr. 0019 — ne aduce la cunoștință că, începînd din noaptea aceleiași zile, Corpul 7 armată român ieșea din componența Grupării „Budapesta“, urmînd să primească o altă misiune.

— Erați de față cînd generalul Șova a primit acest ordin ?

— Da.

— Unde își avea Corpul 7 armată postul de comandă ?

— La Mátyásföld.

— Cum circulau aceste ordine între comandamentul român și cel sovietic ?

— Existau ofițeri de legătură, cunoscători ai limbii române și ruse. Noi îl aveam pe căpitanul Marcel Popescu, iar sovieticii pe maiorul Dolinin.

— Dumneavoastră cum ați luat cunoștință de ordinul nr. 0019 ?

— Ofițerii statului-major, ai Biroului 3 operații au fost convocați în încăperea rezervată generalului Șova. Mai erau de față maiorul Dolinin și căpitanul Popescu. Acesta din urmă, la cererea generalului, a citit traducerea ordinului. În încăpere s-a așternut o tăcere grea.

— Ce ați simțit ?

— Greu de explicat, cînd în joc era un succes pentru care dădusem atîtea jertfe. În seara zilei respective, la ora 19, cînd Corpul 7 armată român nu cunoștea nici măcar intenția aliatului de a lua o asemenea hotărîre, era gata pregătit un document de care vreau să luați cunoștință. Se intitulează „Raport operativ nr. 110“, redactat de Corpul 7 armată român pentru a fi expediat eșalonului superior—Armatei 1. În el se menționează nu numai situația liniei de foc din seara zilei, nu numai totalul pierderilor în ultimele 24 de ore, ci și măsurile inițiate în vederea desăvîrșirii operației. Citez : „În cursul nopții se va continua acțiunea, ca și în dimineața zilei de 16 ianuarie, pentru a se ajunge inițial la bulevrdul de centură (strada Erzsébet) și apoi spre Dunăre.“ Iată ce ne mai spune acest document semnat de generalul N. Șova și colonelul I. Iliescu, șeful statului-major al corpului : „S-au cucerit 500 de blocuri, între care și Facultatea de medicină“, „la ora 17,30 — poftim — un contraatac inamic în forță de circa 1 companie și 4 tanchete în di-

recţia Bulevardului Rákóczi", desigur, a fost respins de trupele române.

— Ce s-a întîmplat în continuare ?

— Au fost convocaţi la comandament comandanţii de divizii şi li s-a adus la cunoştinţă ordinul, apoi li s-a cerut să se ia măsurile de rigoare pentru a fi duse la îndeplinire.

— Cum se explică acest ordin neaşteptat ?

— Nu ştiu, deşi au trecut ceva ani de atunci... O zi care a debutat sub semnul doliului — am în vedere moartea colonelului Mihail Gheorghiu şi a ajutoarelor sale — şi s-a încheiat sub acelaşi semn. O explicaţie ar putea fi extrasă din Comunicatul de război sovietic care, la 18 ianuarie 1945, anunţa eliberarea Budapestei. Nu se amintea nimic de armata română. Istoricii au, iată, o enigmă de dezlegat.

— Cîţi militari români au căzut în cele 15 zile ale Budapestei ?

— 11.000 — morţi, răniţi, dispăruţi.

— Vă mulţumesc, tovarăşe Dăscălescu.

— La despărţire, v-aş adresa o rugăminte... Dacă veţi realiza cartea de care mi-aţi vorbit, să găsiţi un loc şi Raportului operativ nr.110. De ce ? Reprezintă un document militar convingător în legătură cu situaţia frontului în seara zilei de 15 ianuarie...

— Reţin recomandarea dumneavoastră.

DOCUMENTE

Corpul 7 armată
Stat-major
Biroul 3 operaţii
Nr. 24533

Postul de comandă Mátyásföld
15 ianuarie 1945, ora 19

Raport operativ nr. 110

1. Zefirul [1], continuînd atacul, a ocupat în seara zilei :

cu dreapta — Topliţa [2] — strada Rozy (pătratul 1960, pătratul 1970 şi pătratele fără număr de la sud şi nord de

[1] Denumirea codificată a Corpului 7 armată.
[2] Denumirea codificată a Diviziei 2 infanterie.

aceste pătrate) ; în prezent duce lupte în grupurile de case de la vest de strada Rozy,

cu centrul — Alunul[1] — grupurile de case vest strada Rottenbiller, duce lupte pentru a cuceri în întregime aceste grupuri de case și a ieși în strada Rozy.

cu stînga — Văratecul[2] — pătratele fără număr de la vest de 2003, pătratul 2313, colțul nord-est al părculețului de la vest 2316, marginea vest a pătratului 2316.

S-au cucerit circa 500 de blocuri, între care și Facultatea de medicină.

Inamicul este organizat puternic în blocuri și acționează cu foc viu, iar străzile sînt baricadate și bătute în lungul lor cu tunuri anticar și artilerie.

La ora 17,30, un contraatac inamic în forță de circa 1 companie și 4 tanchete în direcția Bulevardului Rákóczi — în sectorul Văratecului — a fost respins, rămînînd pe teren aproximativ 30 morți și 2 tanchete distruse.

Acțiunea este în curs.

2. Pierderi :

Toplița : 2 trupă morți ; 1 ofițer (locotenentul Prundeanu), 2 subofițeri și 11 trupă răniți.

Alunul ; în afară de cei raportați azi-dimineață, 2 ofițeri (locotenentul Crutescu și sublocotenentul Brădățeanu din Divizionul 19 anticar) și 6 trupă morți și 17 trupă răniți ; total în 24 de ore la Alunul : 5 ofițeri și 10 trupă morți, 4 ofițeri și 21 trupă răniți.

Văratecul : 1 subofițer și 6 trupă morți, 2 subofițeri și 26 trupă răniți.

Total pierderi în 24 de ore : 81.

3. Capturi :

Toplița : 87 din Centrul de instrucție, jandarmi, Detașamentul lucru ;

Alunul : 90 din Regimentul 8 infanterie și Compania a 2-a pionieri maghiare ;

---

[1] Denumirea codificată a Diviziei 19 infanterie.
[2] Denumirea codificată a Diviziei 9 cavalerie.

Văratecul : 6 (din care 1 ofițer) din Comenduirea Pieței Budapesta.

Total prizonieri : 185.

4. Măsuri luate : În cursul nopții se va continua acțiunea și în dimineața zilei de 16 ianuarie, pentru a se ajunge inițial pe bulevardul de centură (strada Erzsébet) și apoi spre Dunăre.

Comandantul Corpului 7 armată	Șeful de stat-major
General NICOLAE ȘOVA	Colonel I. ILIESCU

MĂRTURII

■ Colonel în rezervă Aurică Sitaru, fost șef al Biroului 3 operații din Divizia 19 infanterie

În ziua de 15 ianuarie, pe cînd unitățile noastre se aflau angajate în luptă la numai 1,5 km de Dunăre, au fost convocați la comandamentul Corpului 7 armată comandanții diviziilor 19, 2 infanterie și 9 cavalerie, cu șefii operațiilor. Deci, la această convocare, la care am fost prezent în calitatea ce o aveam, s-a analizat evoluția luptelor desfășurate la această dată și s-au dat dispoziții de continuare a acțiunilor pînă la nimicirea completă a inamicului din Budapesta. Surprinzător însă, în seara aceleiași zile, la ora 20, am primit ordinul nr. 0019 din 15 ianuarie 1945 al Frontului 2 ucrainean, în care se cerea să ieșim de îndată din dispozitiv și să ne îndreptăm spre frontiera cu Cehoslovacia.

Am executat, firește, ordinul de ieșire din dispozitiv, deși, după atîta amar de lupte și sacrificii, fiecare dintre noi doream să continuăm lupta pînă la eliberarea totală a Budapestei.

Am fi vrut ca măcar să fi transmis pe calea bătrînului Danubiu de care eram atît de aproape un mesaj de victorie către cei de acasă. Nu s-a putut. Timp de 15 zile Divizia 19 infanterie, alături de celelalte divizii ale

Corpului 7 armată, a luptat eroic pentru eliberarea acestui mare oraş. Divizia a pătruns ca o săgeată pînă în centrul oraşului, înfrîngînd rezistenţele ingenios organizate de inamic pe blocuri compacte, pe străzi, în parcuri, în cimitire, în Gara de Est, acumulînd o valoroasă experienţă de luptă în localitate

■ General-locotenent în rezervă Ilie Antonescu, fost comandant al Diviziei 9 cavalerie

În dimineaţa zilei de 15 ianuarie am reluat atacul, presînd puternic cu Regimentul 3 roşiori la flancul drept, de-a lungul Bulevardului Rákóczi. [...] Pînă spre prînz obţinusem unele succese importante. Regimentul 3 roşiori ajunsese la înălţimea străzii Berszeny-Kun, fiind în măsură să concure printr-o acţiune de flanc la nimicirea inamicului din parcul Tisza Kálman.

Locotenent-colonelul Vasile Podhorschi, propus de mine pentru a fi decorat cu ordinul „Mihai Viteazul", se pregătea să înalţe tricolorul românesc deasupra ambasadei române din Budapesta şi era entuziasmat de misiunea ce i se încredinţase.

După-masă, pe la ora 17, inamicul a contraatacat cu tanchete de-a lungul Bulevardului Rákóczi. Dar ostaşii noştri nu s-au lăsat intimidaţi. Au respins contraatacul hitlerist, inamicul lăsînd pe teren 30 de morţi şi 2 tanchete în flăcări.

În seara acelei zile mă aflam într-un bloc de pe strada Mosonyi, unde-mi instalasem punctul de comandă înaintat. Erau cu mine locotenent-colonelul Davidescu şi maiorul Slăvescu. [...] Răsfoiam rapoartele comandanţilor de regimente. Ne întristam cînd acestea menţionau pierderi omeneşti. În acea zi căzuse la datorie — printre alţii — neînfricatul sublocotenent Petrică Constantin,

din escadronul 46 transmisiuni. Se avîntase spre linia întîi pentru a instala centrala telefonică a diviziei. Clădirile nu erau în întregime curățate de inamic. O armă automată l-a secerat pe el și pe caporalul Tudor Nicolae din plutonul său.

Pe la ora 20 a sosit curierul corpului de armată, care mi-a transmis ordinul de operații nr. 96. În el se preciza că, din ordine superioare, Corpul 7 armată se subordonează Armatei 1 română ieșind din compunerea Grupării „Budapesta". Pînă la ora 22, regimentele diviziei urmau să fie înlocuite de trupe sovietice, iar pînă la 18 ianuarie, divizia trebuia să fie concentrată cu întregul efectiv, împreună cu celelalte mari unități ale corpului, într-o zonă la granița ungaro-cehoslovacă.

În momentul primirii ordinului nr. 96, trupele de sub comanda mea se găseau la mai puțin de 1 500 de metri de Dunăre și mărturisesc că atît mie, cît și ofițerilor statului-major ne părea rău că urma să scoatem trupele din dispozitiv cînd mai aveam atît de puțin pînă la malul fluviului, iar victoria deplină asupra forțelor fasciste din Pesta era iminentă.

SCRISORI

■ Expeditor : colonel în rezervă Ilie Câlțosu, fost comandant al grupei de comandă al batalionului 1 din Regimentul 96 infanterie.

În seara zilei de 15 spre 16 ianuarie 1945, orele 23,00, cu doar două zile înainte de eliberarea Pestei, sîntem înlocuiți, din ordin superior, de trupe sovietice. O oră mai tîrziu, eram de-acum încolonați în avangarda Regimentului 96 infanterie, cred că și a Corpului 7 armată. A răsunat comanda : „Înainte ! Marș !" Eram triști, de la soldat și pînă la comandant. În felul acesta, diviziile române cu cai și căruțe, cu întregul material de război, cu ostași și ofițeri necăjiți, supți și vlăguiți, au început un

nou marş. Şi astfel au luat sfîrşit în capitala Ungariei luptele Corpului 7 armată. Intram acum într-o nouă etapă a misiunilor noastre : „LUPTA ÎN MUNŢI", misiune tot atît de grea ca şi cea din interiorul Budapestei.

■ Expeditor : locotenent-colonel în rezervă Tudor Turtoi, fost comandant de companie antitanc din Regimentul 26 infanterie (III)

În zorii zilei de 16 ianuarie 1945 unităţile cu rîndurile rărite ale Diviziei 26 infanterie s-au pus în marş spre Cehoslovacia. După luptele din Budapesta nu ni s-a acordat răgazul să ne odihnim, să ne refacem, să ne primenim. Începuse o iarnă grea şi, cu fiecare kilometru parcurs, devenea şi mai aspră. Marşul spre frontul din Cehoslovacia a fost de un dramatism ieşit din comun. Întreaga divizie — tunuri, căruţe, trupă — mărşăluia pe şosea. La un moment dat un atelaj mai greu din faţa coloanei a călcat pe o mină antitanc. S-a produs o detunătură puternică, ce i-a speriat pe ceilalţi cai înhămaţi la căruţe şi tunuri. Îngroziţi, au luat-o razna peste cîmp, nimerind într-o altă zonă minată. Exploziile s-au ţinut lanţ. În cîteva fracţiuni de secundă, zeci de căruţe şi tunuri au fost aruncate în aer. Caii şi soldaţii ucişi, caii şi soldaţii răniţi au blocat şoseaua. Printre căruţele şi tunurile avariate, vaietele, plînsetele şi strigătele sfîşietoare, amestecate cu nechezatul de moarte al cailor completau tabloul apocaliptic. Cei cîţiva rămaşi întregi şi nevătămaţi am început să acordăm ajutor răniţilor, cu mare teamă să nu călcăm şi noi pe vreo mină. Am avut noroc, aşa că i-am putut evacua pe răniţi, am degajat şoseaua fără să mai înregistrăm victime. Apoi am continuat marşul.

În seara zilei de 22 ianuarie 1945 am trecut în Cehoslovacia, unde în munţii Tatra, am schimbat o unitate din armata sovietică şi aşa am intrat din nou în foc.

Corpul 7 armată
Comandantul

Ordin de zi nr. 48
din 17 ianuarie 1945

Prin schimbarea misiunii Corpului 7 armată, care se găsea în lupte în interiorul Budapestei pentru înfrîngerea ultimelor rezistențe, în cursul nopții de 15/16 ianuarie a.c. se încheie seria de operații neîntrerupte dusă de unitățile acestui corp de armată din Banat și pînă la Budapesta.

În această perioadă de timp de aproape 4 luni, după marșuri grele de zile și nopți de-a rîndul prin ploi și în terenuri desfundate, unitățile diviziilor 19 infanterie și 9 cavalerie s-au organizat în lupte grele pe Tisa, la Mindszent, Szentes, Alpár și Tiszaug, unde, după ce au înfrînt dîrzele rezistențe ale inamicului, au realizat capete de pod pe care le-au menținut cu hotărîre contra tuturor atacurilor inamice, în vederea operațiunilor ofensive viitoare.

Ulterior, către data de 30 octombrie, trecîndu-se la ofensivă pe tot frontul, diviziile 19 infanterie și 9 cavalerie, la care s-a adăugat cu începere de la data de 4 noiembrie și Divizia 2 infanterie, au dus acțiuni între Tisa și Budapesta, pe direcțiunea generală Tiszaug-Kocsér-Cegléd-Tápiószentmárton-Tápiószecsö-Dány, înfrîngînd prin lupte grele și într-un teren desfundat de ploi puternicele rezistențe inamice, capturînd numeroși prizonieri și materiale.

Cu începere de la data de 17 noiembrie, unitățile Corpului 7 armată s-au izbit de puternica apărare a Budapestei, pe linia Felsöliget-Valkó-Szentkirály-Hoszútiszta major.

De aici înainte începe bătălia pentru Budapesta, care a durat neîntrerupt pînă în noaptea de 15/16 ianuarie a.c., înfrîngîndu-se toate pozițiile de apărare și pătrunzîndu-se în interiorul orașului 12 kilometri ; în momentul cînd mi-

siunea Corpului 7 armată a fost schimbată, mai erau pînă la Dunăre 2 kilometri. Contribuția Corpului 7 armată pentru cucerirea Budapestei este de 1/3.

În aceste lupte grele s-au capturat peste 7 000 de prizonieri și un foarte bogat și variat material de război. Toate misiunile primite de Corpul 7 armată au fost îndeplinite.

Pentru reușita acestor operațiuni, citez prin ordin de zi pe corpul de armată diviziile 19 infanterie și 9 cavalerie, în frunte cu comandanții lor, generalii Lăcătușu Mihail, Voicu M., Antonescu Ilie și [...], ofițerii, subofițerii și trupele din subordine, exprimîndu-le mulțumirile mele și recunoștința patriei, pentru bravura și spiritul de sacrificiu de care au dat dovadă în aceste grele împrejurări.

Dat la cartierul general al Corpului 7 armată Mátyásföld-Budapesta, azi 16 ianuarie 1945.

Comandantul Corpului 7 armată
General de corp de armată ȘOVA NICOLAE

Armata 1 Nr. 45645 din 19 ianuarie 1945

Armata 1
către
Marele Stat-Major, domnul general-șef

Am onoarea a raporta :

Corpul 7 armată, **comandat de generalul de corp de armată Șova Nicolae, cu Divizia 19 infanterie (general Lăcătușu Mihail), Divizia 2 infanterie (general Voicu Mihail) și Divizia 9 cavalerie, comandată rînd pe rînd de către general Popescu Picolo, colonel Neferu, colonel Botezatu, general Antonescu Ilie, alături de marile unități sovietice, a dus o ofensivă neîntreruptă timp de 80 zile pe teritoriul**

Ungariei, începînd de la trecerea Tisei (28 octombrie 1944) și pînă în seara de 15 ianuarie 1945, cînd a pătruns adînc în interiorul Budapestei.

Foarte pe scurt operațiunile s-au desfășurat astfel : [...].

b) În ziua Anului Nou (1 ianuarie 1945) Corpul 7 armată, rupînd ultima centură de apărare inamică, a pătruns în interiorul propriu-zis al orașului Budapesta. [...]

c) Timp apoi de 15 zile, Corpul 7 armată a continuat cu înverșunare atacurile sale și a pătruns călare pe artera principală de la Mátyásföld, adînc pe 10 km, în inima capitalei maghiare, reușind :

să cucerească sute de blocuri de clădiri în care inamicul se apăra cu încăpățînare ;

să străbată numeroase străzi baricadate, minate și flancate de un foc năprasnic ;

să treacă peste ziduri, ruine, diguri, șanțuri și căi ferate, pîndite de focul inamic ;

să curețe cartiere întregi din oraș de nenumăratele corpuri de rezistențe inamice, ascunse pretutindeni, de unde apărătorii încercau să lovească în spate trupele noastre.

Numai prin astfel de lupte dîrze unitățile din compunerea Corpului 7 armată au reușit să ducă tricolorul românesc pe cazărmile Franz Joseph, pe clădirea Poștei centrale, pe hipodrom și pe Gara de Est din centrul Budapestei.

Contribuția aceasta va rămîne însemnată pentru totdeauna în istorie, atît prin succesele strălucite obținute, culminînd cu intrarea și luptele din interiorul Budapestei, cît și prin cuceririle și capturile importante de război, prin distrugerea forțelor inamice din fața și capturarea unui foarte mare număr de prizonieri unguri și germani, rezultate obținute însă numai prin jertfele grele ale ofițerilor, subofițerilor și ostașilor noștri.

Astfel, prin priceperea și vitejia comandanților de toate treptele și a trupelor și prin spiritul lor larg de sacrificiu, prin sîngele vărsat din abundență, s-a înscris cea mai frumoasă pagină de glorie română în acest război contra germano-maghiarilor.

Comandantul Armatei 7 sovietice de gardă, cît și însuși domnul mareșal Malinovski și-au exprimat față de mine mulțumirile lor, lăudind Corpul 7 armată pentru felul cum a luptat, pentru succesele obținute și contribuția la distrugerea inamicului comun.

Pentru toate acestea găsesc nimerit și vă rog să binevoiți a interveni la Ministerul de Război pentru ca la acest sfîrșit de nouă etapă victorioasă să se citeze pe națiune isprăvile de arme ce am descris mai sus.

Comandantul Armatei 1
General de corp de armată NICOLAE MACICI

Șeful de stat-major
General D. RAȘCU

Redactor : ELENA MARINESCU
Tehnoredactor : DUȚA ANDREI

Bun de tipar 21.07.1989. Apărut 1989.
Coli tipar 23. B 10 689.

Tiparul executat sub comanda nr. 90 228
la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

ÎN EDITURA MILITARĂ
VOR APĂREA :

Întîlnirea — Cartea întîi, roman,
de Francisc Păcurariu

Zbor din noapte, roman
de Adrian Costa

Zodia vărsătorului de plumbi, roman,
de Petre Anghel

Norii s-au risipit, roman,
de Virgil Bostănaru